നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥാ

പാരായനവഗ്ഗനിദ്ദേസോ

൧. അജിതമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

പാരായനവഗ്ഗസ്സ പഠമേ അജിതസുത്തനിദ്ദേസേ -

''൧. കേനസ്സു നിവുതോ ലോകോ, (ഇച്ചായസ്മാ അജിതോ,)

കേനസ്സു നപ്പകാസതി;
കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസി, കിംസു തസ്സ മഹബ്ഭയ''ന്തി. -

അജിതമാണവസ്സ പുച്ഛിതേ പഠമപഞ്ഹേ ച ഉപരൂപരിപഞ്ഹേ ച നിദ്ദേസേസു ച വുത്തഞ്ച ഉത്താനഞ്ച വജ്ജേത്വാ വിസേസമേവ വക്ഖാമ. തത്ഥ **നിവുതോതി** പടിച്ഛാദിതോ. **കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസീതി** കിം അസ്സ ലോകസ്സ അഭിലേപനം വദേസി?

ആവുതോതി ആവരിതോ. **നിവുതോതി** പടിച്ഛാദിതോ. **ഓവുതോതി** ഹേട്ഠാ പടിച്ഛാദിതോ. **പിഹിതോതി** ഉപരിഭാഗേന ഛാദിതോ. **പടിച്ഛന്നോതി** അവിവടോ. **പടികുജ്ജിതോതി** അധോമുഖം ഛാദിതോ.

നപ്പകാസതീതി നപ്പകാസോ ഹോതി. **നപ്പഭാസതീതി** ഞാണപ്പഭാസം ന കരോതി. **ന തപതീതി** ഞാണതപം ന കരോതി. **ന വിരോചതീതി** ഞാണവിരോചനം ന കരോതി. **ന ഞായതീതി** ന ജാനീയതി. **ന പഞ്ഞായതീതി** നപ്പഞ്ഞായതേ.

കേന ലിത്തോതി കേന ലിമ്പിതോ. **സംലിത്തോ ഉപലിത്തോതി** ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. **ആചിക്ഖസി** നിദ്ദേസവസേന. **ദേസേസി** പടിനിദ്ദേസവസേന . **പഞ്ഞപേസി** തേന തേന പകാരേന. അത്ഥം ബോധേന്തോ **പട്ഠപേസി**. തസ്സത്ഥസ്സ കാരണം ദസ്സേന്തോ **വിവരസി**. ബ്യഞ്ജനഭാവം ദസ്സേന്തോ **വിഭജസി**. നികുജ്ജിതഭാവം ഗമ്ഭീരഭാവഞ്ച ഹരിത്വാ സോതൂനം ഞാണസ്സ പതിട്ഠം ജനയന്തോ **ഉത്താനീകരോസി**. സബ്ബേഹിപി ഇമേഹി ആകാരേഹി സോതൂനം അഞ്ഞാണന്ധകാരം വിധമേന്തോ **പകാസേസീതി** ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൨. **വേവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതീതി** മച്ഛരിയഹേതു ച പമാദഹേതു ച നപ്പകാസതി. മച്ഛരിയം ഹിസ്സ ദാനാദീഹി ഗുണേഹി പകാസിതും ന ദേതി, പമാദോ സീലാദീഹി. **ജപ്പാഭിലേപനന്തി** തണ്ഹാ അസ്സ ലോകസ്സ മക്കടലേപോ വിയ മക്കടസ്സ അഭിലേപനം. **ദുക്ഖന്തി** ജാതിആദികം ദുക്ഖം.

യേസം ധമ്മാനന്തി യേസം രൂപാദിധമ്മാനം. **ആദിതോ സമുദാഗമനം പഞ്ഞായതീതി** പഠമതോ ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി. **അത്ഥങ്ഗമതോ നിരോധോ**

പഞ്ഞായതീതി ഭങ്ഗതോ നിരുജ്ഝനം പഞ്ഞായതി. **കമ്മസന്നിസ്സിതോ വിപാകോ**തി കുസലാകുസലവിപാകോ കമ്മം അമുഞ്ചിത്വാ പവത്തനതോ കമ്മസന്നിസ്സിതോ വിപാകോതി വുച്ചതി. **വിപാകസന്നിസ്സിതം കമ്മ**ന്തി കുസലാകുസലം കമ്മം വിപാകസ്സ ഓകാസം കത്വാ ഠിതത്താ വിപാകസന്നിസ്സിതം കമ്മന്തി വുച്ചതി. **നാമസന്നിസ്സിതം രൂപ**ന്തി പഞ്ചവോകാരേ രൂപം നാമം അമുഞ്ചിത്വാ പവത്തനതോ നാമസന്നിസ്സിതം രൂപന്തി വുച്ചതി. **രൂപസന്നിസ്സിതം നാമ**ന്തി പഞ്ചവോകാരേ നാമം രൂപം അമുഞ്ചിത്വാ പവത്തനതോ രൂപസന്നിസ്സിതം നാമന്തി വുച്ചതി.

൩. **സവന്തി സബ്ബധി സോതാ**തി സബ്ബേസു രൂപാദിആയതനേസു തണ്ഹാദികാ സോതാ സന്ദന്തി. **കിം നിവാരണ**ന്തി തേസം കിം ആവരണം കാ രക്ഖാ. **സംവരം ബ്രൂഹീ**തി തം തേസം നിവാരണസങ്ഖാതം സംവരം ബ്രൂഹി. ഏതേന സാവസേസപ്പഹാനം പുച്ഛതി. **കേന സോതാ പിധീയരേ**തി കേന ധമ്മേന ഏതേ സോതാ പിധീയന്തി പച്ഛിജ്ജന്തി. ഏതേന അനവസേസപ്പഹാനം പുച്ഛതി.

സവന്തീതി ഉപ്പജ്ജന്തി. **ആസവന്തീ**തി അധോഗാമിനോ ഹുത്വാ സവന്തി. **സന്ദന്തീ**തി നിരന്തരഗാമിനോ ഹുത്വാ സന്ദമാനാ പവത്തന്തി. **പവത്തന്തീ**തി പുനപ്പുനം വത്തന്തി.

൪. **സതി തേസം നിവാരണ**ന്തി വിപസ്സനായുത്താ കുസലാകുസലധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്വേസമാനാ സതി തേസം സോതാനം നിവാരണം . **സോതാനം സംവരം ബ്രൂമീ**തി തമേവാഹം സതിം സോതാനം സംവരം ബ്രൂമീതി അധിപ്പായോ. **പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ**തി രൂപാദീസു പന അനിച്ചതാദിപടിവേധസാധികായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ഏതേ സോതാ സബ്ബസോ പിധീയന്തി.

പച്ഛിജ്ജന്തീതി ഉച്ഛിജ്ജന്തി. **സമുദയഞ്ചാ**തി പച്ചയഞ്ച. **അത്ഥങ്ഗമഞ്ചാ**തി ഉപ്പന്നാനം അഭാവഗമനഞ്ച, അനുപ്പന്നാനം അനുപ്പാദം വാ. **അസ്സാദഞ്ചാ**തി ആനിസംസഞ്ച. **ആദീനവഞ്ചാ**തി ദോസഞ്ച. **നിസ്സരണഞ്ചാ**തി നിക്ഖമനഞ്ച.

൫. **പഞ്ഞാ ചേവാ**തി പഞ്ഹാഗാഥായ യാ ചായം തയാ വുത്താ **പഞ്ഞാ,** യാ ച **സതി,** യഞ്ച തദവസേസം **നാമരൂപം, ഏതം** സബ്ബമ്പി **കത്ഥ** നിരുജ്ഝതി. **ഏതം മേ പഞ്ഹം പുട്ഠോ പബ്രൂഹീ**തി ഏവം സങ്ഖേപത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീതി ഏതം നാമരൂപം കത്ഥ ന ഭവതി. **വൂപസമ്മതീ**തി നിബ്ബാതി. **അത്ഥം ഗച്ഛതീ**തി അഭാവം ഗച്ഛതി. **പടിപ്പസ്സമ്ഭതീ**തി സന്നിസീദതി.

൬. വിസ്സജ്ജനഗാഥായ പനസ്സ യസ്മാ പഞ്ഞാസതിയോ നാമേനേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ താ വിസും ന വുത്താ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - **യം മം** ത്വം, **അജിത, ഏതം പഞ്ഹം അപുച്ഛി** - "കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ"തി, തദേതം **യത്ഥ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച അസേസം ഉപരുജ്ഝതി,** തം തേ വദാമി. തസ്സ തസ്സ ഹി **വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന** സഹേവ അപുബ്ബം അചരിമം **ഏത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതി,** ഏത്ഥേവ വിഞ്ഞാണനിരോധേന നിരുജ്ഝതി ഏതം, വിഞ്ഞാണനിരോധാ തസ്സ തസ്സ നിരോധോ ഹോതി, തം നാതിവത്തതീതി വുത്തം ഹോതി.

സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേനാതി സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്പയുത്തപഞ്ഞായ കുസലാകുസലചേതനാസമ്പയുത്തചിത്തസ്സ

അഭബ്ബുപ്പത്തികവസേന നിരുജ്ഝനേന. തത്ഥ ദുവിധോ നിരോധോ അനുപാദിന്നകനിരോധോ ഉപാദിന്നകനിരോധോതി. **സോതാപത്തിമഗ്ഗേന** ഹി ചത്താരി ദിട്ഠിസമ്പയുത്താനി വിചികിച്ഛാസഹഗതന്തി പഞ്ച ചിത്താനി നിരുജ്ഝന്തി, താനി രൂപം സമുട്ഠാപേന്തി . തം അനുപാദിന്നകരൂപക്ഖന്ധോ , താനി ചിത്താനി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തംസമ്പയുത്താ വേദനാ സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ തയോ അരൂപക്ഖന്ധാ. തത്ഥ സചേ സോതാപന്നസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ അഭാവിതോ അഭവിസ്സാ, താനി പഞ്ച ചിത്താനി ഛസു ആരമ്മണേസു പരിയുട്ഠാനം പാപുണേയ്യും. സോതാപത്തിമഗ്ഗോ പന നേസം പരിയുട്ഠാനുപ്പത്തിം വാരയമാനോ സേതുസമുഗ്ഘാതം അഭബ്ബുപ്പത്തികഭാവം കുരുമാനോ അനുപാദിന്നകം നിരോധേതി നാമ. **സകദാഗാമിമഗ്ഗേന** ചത്താരി ദിട്ഠിവിപ്പയുത്താനി ദ്വേ ദോമനസ്സസഹഗതാനീതി ഓളാരികകാമരാഗബ്യാപാദവസേന ഛ ചിത്താനി നിരുജ്ഝന്തി. **അനാഗാമിമഗ്ഗേന** അണുസഹഗതകാമരാഗബ്യാപാദവസേന താനി ഏവ ഛ ചിത്താനി നിരുജ്ഝന്തി. **അരഹത്തമഗ്ഗേന** ചത്താരി ദിട്ഠിവിപ്പയുത്താനി ഉദ്ധച്ചസഹഗതഞ്ചാതി പഞ്ച അകുസലചിത്താനി നിരുജ്ഝന്തി. തത്ഥ സചേ തേസം അരിയാനം തേ മഗ്ഗാ അഭാവിതാ അസ്സു, താനി ചിത്താനി ഛസു ആരമ്മണേസു പരിയുട്ഠാനം പാപുണേയ്യും. തേ പന തേസം മഗ്ഗാ പരിയുട്ഠാനുപ്പത്തിം വാരയമാനാ സേതുസമുഗ്ഘാതം അഭബ്ബുപ്പത്തികഭാവം കുരുമാനാ അനുപാദിന്നകം നിരോധേന്തി നാമ. ഏവം അനുപാദിന്നകനിരോധോ വേദിതബ്ബോ.

സചേ പന സോതാപന്നസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ അഭാവിതോ അഭവിസ്സാ, ഠപേത്വാ സത്ത ഭവേ അനമതഗ്ഗേ സംസാരവട്ടേ ഉപാദിന്നകക്ഖന്ധപ്പവത്തം പവത്തേയ്യ. കസ്മാ? തസ്സ പവത്തിയാ ഹേതൂനം അത്ഥിതായ. തീണി സംയോജനാനി ദിട്ഠാനുസയോ വിചികിച്ഛാനുസയോതി ഇമേ പന പഞ്ച കിലേസേ സോ മഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോവ സമുഗ്ഘാതേതി. ഇദാനി കുതോ സോതാപന്നസ്സ സത്ത ഭവേ ഠപേത്വാ അനമതഗ്ഗേ സംസാരവട്ടേ ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം പവത്തിസ്സതി. ഏവം സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം അപ്പവത്തം കുരുമാനോ ഉപാദിന്നകം നിരോധേതി നാമ.

സചേ സകദാഗാമിസ്സ സകദാഗാമിമഗ്ഗോ അഭാവിതോ അഭവിസ്സാ, ഠപേത്വാ ദ്വേ ഭവേ പഞ്ചസു ഭവേസു ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം പവത്തേയ്യ. കസ്മാ? തസ്സ പവത്തിയാ ഹേതൂനം അത്ഥിതായ. ഓളാരികാനി കാമരാഗപടിഘസംയോജനാനി ഓളാരികോ കാമരാഗാനുസയോ പടിഘാനുസയോതി ഇമേ പന ചത്താരോ കിലേസേ സോ മഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോവ സമുഗ്ഘാതേതി. ഇദാനി കുതോ സകദാഗാമിസ്സ ദ്വേ ഭവേ ഠപേത്വാ പഞ്ചസു ഭവേസു ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം പവത്തിസ്സതി . ഏവം സകദാഗാമിമഗ്ഗോ ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം അപ്പവത്തം കുരുമാനോ ഉപാദിന്നകം നിരോധേതി നാമ.

സചേ അനാഗാമിസ്സ അനാഗാമിമഗ്ഗോ അഭാവിതോ അഭവിസ്സാ, ഠപേത്വാ ഏകം ഭവം ദുതിയഭവേ ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം പവത്തേയ്യ. കസ്മാ? തസ്സ പവത്തിയാ ഹേതൂനം അത്ഥിതായ. അണുസഹഗതാനി കാമരാഗപടിഘസഞ്ഞോജനാനി അണുസഹഗതോ കാമരാഗാനുസയോ പടിഘാനുസയോതി ഇമേ പന ചത്താരോ കിലേസേ സോ മഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോവ സമുഗ്ഘാതേതി. ഇദാനി കുതോ അനാഗാമിസ്സ ഏകം ഭവം ഠപേത്വാ ദുതിയഭവേ ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം പവത്തിസ്സതി. ഏവം അനാഗാമിമഗ്ഗോ ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം അപ്പവത്തം കുരുമാനോ ഉപാദിന്നകം നിരോധേതി നാമ.

സചേ അരഹതോ അരഹത്തമഗ്ഗോ അഭാവിതോ അഭവിസ്സാ, രൂപാരൂപഭവേസു ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം പവത്തേയ്യ. കസ്മാ? തസ്സ പവത്തിയാ ഹേതൂനം അത്ഥിതായ. രൂപരാഗോ അരൂപരാഗോ മാനോ ഉദ്ധച്ചം അവിജ്ജാ മാനാനുസയോ ഭവരാഗാനുസയോ അവിജ്ജാനുസയോതി ഇമേ പന അട്ഠ കിലേസേ സോ മഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജമാനോവ സമുഗ്ഘാതേതി. ഇദാനി കുതോ ഖീണാസവസ്സ പുനബ്ഭവേ ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം പവത്തിസ്സതി? ഏവം അരഹത്തമഗ്ഗോ ഉപാദിന്നകപ്പവത്തം അപ്പവത്തം കുരുമാനോ ഉപാദിന്നകം നിരോധേതി നാമ.

സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ചേത്ഥ അപായഭവം നിരോധേതി. സകദാഗാമിമഗ്ഗോ സുഗതികാമഭവേകദേസം. അനാഗാമിമഗ്ഗോ കാമഭവം. അരഹത്തമഗ്ഗോ രൂപാരൂപഭവം, സബ്ബഭവേപി നിരോധേതി ഏവാതി വദന്തി. ഏവം ഉപാദിന്നകനിരോധോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ ''അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേനാ''തി ഏതേന അനുപാദിന്നകനിരോധം ദസ്സേതി. ''യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, ഏത്ഥേതേ നിരുജ്ഝന്തീ''തി ഇമിനാ പന ഉപാദിന്നകനിരോധം ദസ്സേതി.

തത്ഥ **സത്ത ഭവേ ഠപേത്വാ**തി കാമഭവതോ കാമഭവം സംസരന്തസ്സ സത്ത ഭവേ വജ്ജേത്വാ. **അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ**തി -

> ''ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
> അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, 'സംസാരോ'തി പവുച്ചതീ''തി. (വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൧൯; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൧൯൯; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൧൭; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൧൪, ൫൮; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൯) -

ഏവം വണ്ണിതേ സംസാരവട്ടേ. **യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാ**തി നമനലക്ഖണം ചതുക്ഖന്ധസങ്ഖാതം നാമഞ്ച രുപ്പനലക്ഖണം ഭൂതോപാദായസങ്ഖാതം രൂപഞ്ച ഏതേ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും. **ഏത്ഥേതേ നിരുജ്ഝന്തീ**തി ഏതസ്മിം സോതാപത്തിമഗ്ഗേ ഏതേ നാമരൂപധമ്മാ അഭബ്ബുപ്പത്തികവസേന നിരോധം ഗച്ഛന്തി. **സകദാഗാമിമഗ്ഗഞാണേനാ**തി ഏത്ഥ പടിസന്ധിവസേന സകിംയേവ ഇമം ലോകം ആഗച്ഛതീതി സകദാഗാമീ , തസ്സ മഗ്ഗോ സകദാഗാമിമഗ്ഗോ. തേന മഗ്ഗേന സമ്പയുത്തഞാണേന. **ദ്വേ ഭവേ ഠപേത്വാ**തി കാമധാതുയായേവ പടിസന്ധിവസേന ദ്വേ ഭവേ വജ്ജേത്വാ. **പഞ്ചസു ഭവേസൂ**തി തദവസിട്ഠേസു പഞ്ചസു ഭവേസു. **ഏത്ഥേതേ നിരുജ്ഝന്തീ**തി ഏത്ഥ സകദാഗാമിമഗ്ഗേ ഏതേ ധമ്മാ വുത്തനയേന നിരുജ്ഝന്തി. **ഏകം ഭവം ഠപേത്വാ**തി ഉക്കട്ഠവസേന രൂപധാതുയാ വാ അരൂപധാതുയാ വാ ഏകം ഭവം വജ്ജേത്വാ. **രൂപധാതുയാ വാ അരൂപധാതുയാ വാ**തി ദുതിയകഭവേ രൂപധാതുയാ ചേവ അരൂപധാതുയാ ച. **നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ രൂപഭവേ നാമരൂപം, അരൂപഭവേ നാമമേവ. **ഏത്ഥേതേ നിരുജ്ഝന്തീ**തി ഏത്ഥ അനാഗാമിമഗ്ഗേ ഏതേ നാമരൂപധമ്മാ വുത്തനയേന നിരുജ്ഝന്തി.

അരഹതോതി കിലേസേഹി ആരകത്താ ''അരഹാ''തി ലദ്ധനാമസ്സ ഖീണാസവസ്സ. **അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ**തി ദുവിധാ ഹി നിബ്ബാനധാതു സഉപാദിസേസാ ച അനുപാദിസേസാ ച. തത്ഥ ഉപാദീയതി ''അഹം മമാ''തി ഭുസം ഗണ്ഹീയതീതി ഉപാദി, ഖന്ധപഞ്ചകസ്സേതം അധിവചനം. ഉപാദിയേവ സേസോ അവസിട്ഠോ ഉപാദിസേസോ, സഹ ഉപാദിസേസേന വത്തതീതി

സഉപാദിസേസാ. നത്ഥേത്ഥ ഉപാദിസേസോതി **അനുപാദിസേസാ**. തായ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ. **പരിനിബ്ബായന്തസ്സാ**തി നിരിന്ധനസ്സ വിയ ജാതവേദസ്സ നിബ്ബായന്തസ്സ അപ്പവത്തം പവിസന്തസ്സ. **ചരിമവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേനാ**തി എത്ഥ അസ്സാസപസ്സാസാനം നിരോധവസേന. തയോ ചരിമാ ഭവചരിമോ ഝാനചരിമോ ചുതിചരിമോതി. ഭവേസു ഹി കാമഭവേ അസ്സാസപസ്സാസാ പവത്തന്തി, രൂപാരൂപഭവേസു നപ്പവത്തന്തി. തസ്മാ സോ **ഭവചരിമോ**. ഝാനേസു പുരിമഝാനത്തയേവ പവത്തന്തി, ചതുത്ഥേ നപ്പവത്തന്തി. തസ്മാ സോ **ഝാനചരിമോ**. യേ പന ചുതിചിത്തസ്സ പുരതോ സോളസമേന ചിത്തേന സഹുപ്പന്നാ, തേ ചുതിചിത്തേന സഹ നിരുജ്ഝന്തി. സോ **ചുതിചരിമോ നാമ. അയം ഇധ ചരിമോതി അധിപ്പേതോ. യേ ഹി കേചി** ബുദ്ധാ വാ പച്ചേകബുദ്ധാ വാ അരിയസാവകാ വാ അന്തമസോ കുന്ഥകിപില്ലികം ഉപാദായ സബ്ബേ ഭവങ്ഗചിത്തേനേവ അബ്യാകതേന ദുക്ഖസച്ചേന കാലം കരോന്തി. തസ്മാ **ചരിമവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേനാ**തി ചുതിചിത്തസ്സ നിരോധേനാതി അത്ഥോ.

പഞ്ഞാ ച സതി ച നാമഞ്ചാതി എതേഹി ചതുന്നം അരൂപക്ഖന്ധാനം ഗഹണം പച്ചേതബ്ബം. **രൂപഞ്ചാ**തി എതേന ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ചതുവീസതിഉപാദാരൂപാനഞ്ച ഗഹണം പച്ചേതബ്ബം. ഇദാനി തസ്സ നിരുജ്ഝനൂപായം ദസ്സേന്തോ **"വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന, എത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ"**തി ആഹ. തത്ഥ **വിഞ്ഞാണ**ന്തി ചരിമവിഞ്ഞാണമ്പി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണമ്പി. അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ പഹീനനിരോധേന എത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതി നിരുജ്ഝതി ദീപസിഖാ വിയ അപണ്ണത്തികഭാവം യാതി, ചരിമവിഞ്ഞാണസ്സ അനുപ്പാദപച്ചയത്താ അനുപ്പാദനിരോധേന അനുപ്പാദവസേനേവ ഉപരുജ്ഝതീതി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൯൮).

൭. എത്താവതാ ച "ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ"ന്തി ഇമിനാ പകാസിതം ദുക്ഖസച്ചം, "യാനി സോതാനീ"തി ഇമിനാ സമുദയസച്ചം, "പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ"തി ഇമിനാ മഗ്ഗസച്ചം, "അസേസം ഉപരുജ്ഝതീ"തി ഇമിനാ നിരോധസച്ചന്തി എവം ചത്താരി സച്ചാനി സുത്വാപി അരിയഭൂമിം അനധിഗതോ പുന സേക്ഖാസേക്ഖപടിപദം പുച്ഛന്തോ **"യേ ച സങ്ഖാതധമ്മാസേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സങ്ഖാതധമ്മാ**തി അനിച്ചാദിവസേന പരിവീമംസിതധമ്മാ, അരഹന്താനമേതം അധിവചനം. **സേക്ഖാ**തി സീലാദീനി സിക്ഖമാനാ അവസേസാ അരിയപുഗ്ഗലാ. **പുഥൂ**തി ബഹൂ സത്തജനാ. **തേസം മേ നിപകോ ഇരിയം പുട്ഠോ പബ്രൂഹീ**തി തേസം മേ സേക്ഖാസേക്ഖാനം നിപകോ പണ്ഡിതോ ത്വം പുട്ഠോ പടിപത്തിം ബ്രൂഹീതി.

തേസം ഖന്ധാ സങ്ഖാതാതി തേസം പഞ്ചക്ഖന്ധാ അപ്പടിസന്ധികം കത്വാ ദേസിതാ, സങ്ഖേപം കത്വാ ഠപിതാ വാ. ധാതുആദീസുപി എസേവ നയോ. **ഇരിയ**ന്തി പയോഗം. **ചരിയ**ന്തി കിരിയം. **വുത്തി**ന്തി പവത്തിം. **ആചര**ന്തി ചരണം. **ഗോചര**ന്തി പച്ചയം. **വിഹാര**ന്തി ഇരിയാപഥപവത്തനം. **പടിപദ**ന്തി വിപസ്സനം.

൮. അഥസ്സ ഭഗവാ യസ്മാ സേക്ഖേന കാമച്ഛന്ദനീവരണം ആദിം കത്വാ സബ്ബകിലേസാ പഹാതബ്ബാ എവ, തസ്മാ **"കാമേസൂ**തി ഉപഡ്ഢഗാഥായ സേക്ഖപടിപദം ദസ്സേതി. തസ്സത്ഥോ - വത്ഥു**കാമേസു** കിലേസകാമേന **നാഭിഗിജ്ഝേയ്യ,** കായദുച്ചരിതാദയോ ച മനസോ ആവിലഭാവകരേ ധമ്മേ പജഹന്തോ **മനസാനാവിലോ സിയാ**തി. യസ്മാ പന അസേക്ഖോ

അനിച്ചാദിവസേന സബ്ബസങ്ഖാരാദീനം പരിതുലിതത്താ **കുസലോ** സബ്ബധമ്മേസു കായാനുപസ്സനാസതിആദീഹി ച **സതോ** സക്കായദിട്ഠിആദീനം ഭിന്നത്താ **ഭിക്ഖു**ഭാവം പത്തോ ഹുത്വാ സബ്ബഇരിയാപഥേസു **പരിബ്ബജതി,** തസ്മാ ''കുസലോ''തി ഉപഡ്ഢഗാഥായ അസേക്ഖപടിപദം ദസ്സേതി.

നാഭിഗിജ്ഝേയ്യാതി ഗേധം നാപജ്ജേയ്യ. **ന പലിഗിജ്ഝേയ്യാ**തി ലോഭം നാപജ്ജേയ്യ. **ന പലിബുന്ധേയ്യാ**തി ലോഭവസേന ന അല്ലീയേയ്യ.

ആവിലകരേ കിലേസേ ജഹേയ്യാതി ചിത്താലുളകരേ ഉപതാപസങ്ഖാതേ കിലേസേ ജഹേയ്യ.

സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താതി നിബ്ബാനം അന്തോകരിത്വാ വുത്തം. **യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മ**ന്തി യം കിഞ്ചി സപ്പച്ചയസഭാവം.

സഹ ഗാഥാപരിയോസാനാതി ഗാഥാവസാനേനേവ സദ്ധിം. **യേതേ ബ്രാഹ്മണേന സദ്ധിം ഏകച്ഛന്ദാ**തി യേ ഏതേ അജിതമാണവേന കല്യാണഛന്ദേന ഏകജ്ഝാസയാ. **ഏകപ്പയോഗാ**തി കായവചീമനോപയോഗേഹി ഏകപ്പയോഗാ. **ഏകാധിപ്പായാ**തി ഏകോ അധിപ്പായോ രുചി ഏതേസന്തി ഏകാധിപ്പായാ, ഏകരുചികാതി അത്ഥോ. **ഏകവാസനവാസിതാ**തി അതീതബുദ്ധസാസനേ തേന സദ്ധിം ഭാവിതഭാവനാ. **അനേകപാണസഹസ്സാന**ന്തി അനേകേസം ദേവമനുസ്സസങ്ഖാതാനം പാണസഹസ്സാനം. **വിരജം വീതമല**ന്തി രാഗാദിരജവിരഹിതം രാഗാദിമലവിരഹിതഞ്ച.

ധമ്മചക്ഖുന്തി ഇധ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ അധിപ്പേതോ. അഞ്ഞത്ഥ ഹേട്ഠാമഗ്ഗത്തയം. തസ്സ ഉപ്പത്തികാരണദസ്സനത്ഥം **''യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മ''**ന്തി ആഹ. തഞ്ഹി നിരോധം ആരമ്മണം കത്വാ കിച്ചവസേന ഏവം സബ്ബസങ്ഖതം പടിവിജ്ഝന്തം ഉപ്പജ്ജതി. **തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചീ**തി തസ്സ ച അജിതബ്രാഹ്മണസ്സ അന്തേവാസികസഹസ്സാനഞ്ച തണ്ഹാദീഹി അഗ്ഗഹേത്വാ കാമാസവാദീഹി മഗ്ഗക്ഖണേ ചിത്തം വിമുച്ചമാനം ഫലക്ഖണേ വിമുച്ചി. **സഹ അരഹത്തപ്പത്താ**തി അരഹത്തപ്പത്തിയാ ച സഹേവ ആയസ്മതോ അജിതസ്സ ച അന്തേവാസികസഹസ്സസ്സ ച അജിനജടാവാകചീരതിദണ്ഡകമണ്ഡലുആദയോ അന്തരധായിംസു. സബ്ബേവ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ ദ്വങ്ഗുലകേസാ ഏഹിഭിക്ഖൂ ഹുത്വാ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനാ പഞ്ജലികാ നിസീദിംസു. പാളിയം പന അജിതത്ഥേരോവ പഞ്ഞായതി. തത്ഥ **അനഞ്ഞത്ഥപടിപത്തിയാ**തി സയം പച്ചാസീസിതലദ്ധപടിപത്തിയാ, നിബ്ബാനലദ്ധഭാവേനാതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ. ഏവം ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

അജിതമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. തിസ്സമേത്തേയ്യമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯. ദുതിയേ തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തനിദ്ദേസേ - **കോധ സന്തുസിതോ**തി നിട്ഠിതേ പന അജിതസുത്തേ ''കഥം ലോകം അവേക്ഖന്തം, മച്ചുരാജാ ന പസ്സതീ''തി (സു॰ നി॰ ൧൧൨൪; ചൂളനി॰ മോഘരാജമാണവപുച്ഛാ ൧൪൯) ഏവം മോഘരാജാ

പുച്ഛിതും ആരഭി. “ന താവസ്സ ഇന്ദ്രിയാനി പരിപാകം ഗതാനീ”തി ഞത്വാ ഭഗവാ “തിട്ഠ ത്വം, മോഘരാജ, അഞ്ഞോ പുച്ഛതൂ”തി പടിക്ഖിപി. തതോ തിസ്സമേത്തേയ്യോ അത്തനോ സംസയം പുച്ഛന്തോ **“കോധാ**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കോധ സന്തുസിതോ**തി കോ ഇധ സന്തോ തുട്ഠോ. **ഇഞ്ജിതാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവിപ്ഫന്ദിതാനി. **ഉഭന്തമഭിഞ്ഞായാ**തി ഉഭോ അന്തേ അഭിജാനിത്വാ. **മന്താ ന ലിപ്പതീ**തി പഞ്ഞായ ന ലിപ്പതി.

പരിപുണ്ണസങ്കപ്പോതി നേക്ഖമ്മാദിവിതക്കേഹി പരിപുണ്ണസങ്കപ്പത്താ പരിപുണ്ണമനോരഥോ.

തണ്ഹിഞ്ജിതന്തി തണ്ഹായ ചലിതം. **ദിട്ഠിഞ്ജിതാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **കാമിഞ്ജിത**ന്തി കിലേസകാമേഹി ഇഞ്ജിതം ഫന്ദിതം. “കമ്മിഞ്ജിത”ന്തിപി പാഠോ, തം ന സുന്ദരം.

മഹന്തോ പുരിസോതി **മഹാപുരിസോ**. ഉത്തമോ പുരിസോതി **അഗ്ഗപുരിസോ**. പധാനോ പുരിസോതി **സേട്ഠപുരിസോ**. അലാമകോ പുരിസോതി **വിസിട്ഠപുരിസോ**. ജേട്ഠകോ പുരിസോതി **പാമോക്ഖപുരിസോ**. ന ഹേട്ഠിമകോ പുരിസോതി **ഉത്തമപുരിസോ**. പുരിസാനം കോടിപ്പത്തോ പുരിസോതി **പധാനപുരിസോ**. സബ്ബേസം ഇച്ഛിതോ പുരിസോതി **പവരപുരിസോ**.

സിബ്ബിനിമച്ചഗാതി തണ്ഹം അതിഅഗാ, അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ. **ഉപച്ചഗാ**തി ഭുസം അതിഅഗാ.

ഏം. തസ്സേതമത്ഥം ഭഗവാ ബ്യാകരോന്തോ **“കാമേസൂ”**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **കാമേസു ബ്രഹ്മചരിയവാ**തി കാമനിമിത്തം ബ്രഹ്മചരിയവാ, കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയേന സമന്നാഗതോതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്താവതാ സന്തുസിതതം ദസ്സേതി. “വീതതണ്ഹോ”തിആദീഹി അനിഞ്ജിതതം. തത്ഥ **സങ്ഖായ നിബ്ബുതോ**തി അനിച്ചാദിവസേന ധമ്മേ വീമംസിത്വാ രാഗാദിനിബ്ബാനേന നിബ്ബുതോ.

അസദ്ധമ്മസമാപത്തിയാതി നീചധമ്മസമായോഗതോ. **ആരതീ**തി ആരകാ രമനം. **വിരതീ**തി തായ വിനാ രമനം. **പടിവിരതീ**തി പടിനിവത്തിത്വാ തായ വിനാ രമനം. **വേരമണീ**തി വേരവിനാസനം. **അകിരിയാ**തി കിരിയാപച്ഛിന്ദനം. **അകരണ**ന്തി കരണപരിച്ഛിന്ദനം. **അനജ്ഝാപത്തീ**തി അനാപജ്ജനതാ. **വേലാഅനതിക്കമോ**തി സീമാഅനതിക്കമോ. സേസം തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയത്താ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ അയമ്പി ബ്രാഹ്മണോ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി സദ്ധിം അന്തേവാസികസഹസ്സേന, അഞ്ഞേസഞ്ച അനേകസഹസ്സാനം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദി. സേസം പുബ്ബസദിസമേവ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

തിസ്സമേത്തേയ്യമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. പുണ്ണകമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧൨. തതിയേ പുണ്ണകസുത്തനിദ്ദേസേ - **അനേജന്തി** ഇദമ്പി പുരിമനയേനേവ മോഘരാജാനം പടിക്ഖിപിത്വാ വുത്തം. തത്ഥ **മൂലദസ്സാവിന്തി** അകുസലമൂലാദിദസ്സാവിം. **ഇസയോതി** ഇസിനാമകാ ജടിലാ. **യഞ്ഞന്തി** ദേയ്യധമ്മം. **അകപ്പയിംസൂതി** പരിയേസിംസു.

ഹേതുദസ്സാവീതിആദീനി സബ്ബാനി കാരണവേവചനാനേവ. കാരണഞ്ഹി യസ്മാ അത്തനോ ഫലത്ഥായ ഹിനോതി പവത്തതി, തസ്മാ **ഹേതൂതി** വുച്ചതി. യസ്മാ തം ഫലം നിദേതി 'ഹന്ദ, ഗണ്ഹഥ ന'ന്തി അപ്പേതി വിയ, തസ്മാ **നിദാനന്തി** വുച്ചതി. **സമ്ഭവദസ്സാവീതി**ആദീനി പഞ്ച പദാനി ഹേട്ഠാ ദസ്സിതനയാനി ഏവ. യസ്മാ തം പടിച്ച ഏതി പവത്തതി, തഞ്ച ഫലം തതോ സമുദേതി ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ **പച്ചയോതി** ച **സമുദയോതി** ച വുച്ചതി.

യാ വാ പനഞ്ഞാപി കാചി സുഗതിയോതി ചതുഅപായവിനിമുത്തകാ ഉത്തരമാതാദയോ അപ്പേസക്ഖാ കപണമനുസ്സാ ച ദുല്ലഭഘാസച്ഛാദനാ ദുക്ഖപീളിതാ വേദിതബ്ബാ. **യാ വാ പനഞ്ഞാപി കാചി ദുഗ്ഗതിയോതി** യമരാജനാഗസുപണ്ണപേതമഹിദ്ധികാദയോ പച്ചേതബ്ബാ. **അത്തഭാവാഭിനിബ്ബത്തിയാതി** തീസു ഠാനേസു പടിസന്ധിവസേന അത്തഭാവപടിലാഭത്ഥായ. **ജാനാതീതി** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ജാനാതി. **പസ്സതീതി** സമന്തചക്ഖുനാ പസ്സതി.

അകുസലാതി അകോസല്ലസമ്ഭൂതാ. അകുസലം ഭജന്തീതി **അകുസലഭാഗിയാ**. അകുസലപക്ഖേ ഭവാതി **അകുസലപക്ഖികാ**. സബ്ബേ തേ അവിജ്ജാ മൂലം കാരണം ഏതേസന്തി **അവിജ്ജാമൂലകാ**. അവിജ്ജായ സമോസരന്തി സമ്മാ ഓസരന്തി ഗച്ഛന്തീതി **അവിജ്ജാസമോസരണാ. അവിജ്ജാസമുഗ്ഘാതാതി** അരഹത്തമഗ്ഗേന അവിജ്ജായ ഹതായ. **സബ്ബേ തേ സമുഗ്ഘാതം ഗച്ഛന്തീതി** വുത്തപ്പകാരാ അകുസലധമ്മാ, തേ സബ്ബേ ഹതഭാവം പാപുണന്തി.

അപ്പമാദമൂലകാതി സതിഅവിപ്പവാസോ അപ്പമാദോ മൂലം കാരണം ഏതേസന്തി അപ്പമാദമൂലകാ. അപ്പമാദേസു സമ്മാ ഓസരന്തി ഗച്ഛന്തീതി **അപ്പമാദസമോസരണാ. അപ്പമാദോ തേസം** ധമ്മാനം അഗ്ഗമക്ഖായതീതി **സയം കാമാവചരോപി സമാനോ ചതുഭൂമകധമ്മാനം പതിട്ഠാഭാവേന അഗ്ഗോ നാമ ജാതോ.**

അലമത്തോതി സമത്ഥചിത്തോ. **മയാ പുച്ഛിതന്തി** മയാ പുട്ഠം. **വഹസ്സേതം ഭാരന്തി** ഏതം ആഭതഭാരം വഹസ്സു. **യേ കേചി ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിതാ**. ''ഇസിപബ്ബജ്ജാ പബ്ബജിതാ''തിപി പാഠോ.

ആജീവകസാവകാനം ആജീവകാ ദേവതാതി യേ ആജീവകവചനം സുണന്തി സുസ്സുസന്തി, തേ ആജീവകസാവകാ, തേസം ആജീവകസാവകാനം. ആജീവകാ ച തേസം ദേയ്യധമ്മം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി, തേ ഏവ ആജീവകാ ദേവതാ. ഏവം സബ്ബത്ഥ. **യേ യേസം ദക്ഖിണേയ്യാതി** യേ ആജീവകാദയോ ദിസാപരിയോസാനാ യേസം ഖത്തിയാദീനം ദേയ്യധമ്മാനുച്ഛവികാ. **തേ തേസം ദേവതാതി** തേ ആജീവകാദയോ തേസം ഖത്തിയാദീനം ദേവതാ.

യേപി യഞ്ഞം ഏസന്തീതി ദേയ്യധമ്മം ഇച്ഛന്തി. **ഗവേസന്തീതി** ഓലോകേന്തി. **പരിയേസന്തീതി** ഉപ്പാദേന്തി. **യഞ്ഞാ വാ ഏതേ പുഥൂതി** യഞ്ഞാ ഏവ വാ ഏതേ പുഥുകാ. **യഞ്ഞയാജകാ വാ ഏതേ പുഥൂതി** ദേയ്യധമ്മസ്സ യാജനകാ ഏവ വാ ഏതേ പുഥുകാ. **ദക്ഖിണേയ്യാ വാ ഏതേ പുഥൂതി** ദേയ്യധമ്മാനുച്ഛവികാ ഏവ വാ

ഏതേ പുഥുകാ. തേ വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"കഥം യഞ്ഞാ വാ ഏതേ പുഥൂ"**തിആദിനാ നയേന വിത്ഥാരേന ദസ്സേതി.

൧൩. **ആസീസമാനാ**തി രൂപാദീനി പത്ഥയമാനാ. **ഇത്ഥത്ത**ന്തി ഇത്ഥഭാവഞ്ച പത്ഥയമാനാ, മനുസ്സാദിഭാവം ഇച്ഛന്താതി വുത്തം ഹോതി. **ജരം സിതാ**തി ജരം നിസ്സിതാ. ജരാമുഖേന ചേത്ഥ സബ്ബം വട്ടദുക്ഖം വുത്തം. തേന വട്ടദുക്ഖനിസ്സിതാ തതോ അപരിമുച്ചമാനായേവ കപ്പയിംസൂതി ദീപേതി.

രൂപപടിലാഭം ആസീസമാനാതി വണ്ണായതനസമ്പത്തിലാഭം പത്ഥയമാനാ. **സദ്ദാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഖത്തിയമഹാസാലകുലേ അത്തഭാവപടിലാഭ**ന്തി സാരപ്പത്തേ ഖത്തിയാനം മഹാസാലകുലേ അത്തഭാവലാഭം പടിസന്ധിം പത്ഥയമാനാ. **ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ബ്രഹ്മകായികേസു ദേവേസൂ**തി ഏത്ഥ പുബ്ബഭവം സന്ധായ വുത്തം. **ഏത്ഥാ**തി ഖത്തിയകുലാദീസു.

ജരാനിസ്സിതാതി ജരം അസ്സിതാ. **ബ്യാധിനിസ്സിതാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏതേഹി സബ്ബം വട്ടദുക്ഖം പരിയാദിയിത്വാ ദസ്സിതം ഹോതി.

൧൪. **കച്ചിസു തേ ഭഗവാ യഞ്ഞപഥേ അപ്പമത്താ, അതാരു ജാതിഞ്ച ജരഞ്ച മാരിസാ**തി ഏത്ഥ യഞ്ഞോ ഏവ യഞ്ഞപഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കച്ചി തേ യഞ്ഞേ അപ്പമത്താ ഹുത്വാ യഞ്ഞം കപ്പയന്താ വട്ടദുക്ഖമുത്തരിംസൂതി.

യേപി യഞ്ഞം ദേന്തി യജന്തീതി ദേയ്യധമ്മദാനവസേന യജന്തി. **പരിച്ചജന്തീ**തി വിസ്സജ്ജേന്തി.

൧൫. **ആസീസന്തീ**തി രൂപപടിലാഭാദയോ പത്ഥേന്തി. **ഥോമയന്തീ**തി ''സുചിം ദിന്ന''ന്തിആദിനാ നയേന യഞ്ഞാദീനി പസംസന്തി. **അഭിജപ്പന്തീ**തി രൂപാദിപടിലാഭായ വാചം ഗീരന്തി. **ജുഹന്തീ**തി ദേന്തി. **കാമാഭിജപ്പന്തി പടിച്ച ലാഭ**ന്തി രൂപാദിലാഭം പടിച്ച പുനപ്പുനം കാമേ ഏവ അഭിജപ്പന്തി, ''അഹോ വത അമ്ഹാകമ്പി സിയ്യു''ന്തി വദന്തി, തണ്ഹഞ്ച തത്ഥ വഡ്ഢേന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **യാജയോഗാ**തി യാഗാധിമുത്താ. **ഭവരാഗരത്താ**തി ഏവമിമേഹി ആസീസനാദീഹി ഭവരാഗേനേവ രത്താ, ഭവരാഗരത്താ വാ ഹുത്വാ ഏതാനി ആസീസനാദീനി കരോന്താ **നാതരിംസു** ജാതിആദിവട്ടദുക്ഖം ന ഉത്തരിംസു.

യഞ്ഞം വാ ഥോമേന്തീതി ദാനം വാ വണ്ണേന്തി. **ഫലം വാ**തി രൂപാദിപടിലാഭം. **ദക്ഖിണേയ്യേ വാ**തി ജാതിസമ്പന്നാദീസു. **സുചിം ദിന്ന**ന്തി സുചിം കത്വാ ദിന്നം. **മനാപ**ന്തി മനവഡ്ഢനകം. **പണീത**ന്തി ഓജവന്തം. **കാലേനാ**തി തത്ഥ തത്ഥ സമ്പത്തകാലേ . **കപ്പിയ**ന്തി അകപ്പിയം വജ്ജേത്വാ ദിന്നം. **അനവജ്ജ**ന്തി നിദ്ദോസം. **അഭിണ്ഹ**ന്തി പുനപ്പുനം. **ദദം ചിത്തം പസാദിത**ന്തി ദദതോ മുഞ്ചനചിത്തം പസാദിതന്തി. **ഥോമേന്തി കിത്തേന്തീ**തി ഗുണം പാകടം കരോന്തി. **വണ്ണേന്തീ**തി വണ്ണം ഭണന്തി. **പസംസന്തീ**തി പസാദം പാപേന്തി.

ഇതോ നിദാനന്തി ഇതോ മനുസ്സലോകതോ ദിന്നകാരണാ. **അജ്ഝായകാ**തി മന്തേ പരിവത്തേന്താ. **മന്തധരാ**തി മന്തേ ധാരേന്താ. **തിണ്ണം വേദാന**ന്തി ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദാനം. ഓട്ഠപഹടകരണവസേന പാരം ഗതാതി **പാരഗൂ**. സഹ നിഘണ്ഡുനാ ച കേടുഭേന ച **സനിഘണ്ഡുകേടുഭാനം. നിഘണ്ഡൂ**തി നിഘണ്ഡുരുക്ഖാദീനം വേവചനപ്പകാസകം സത്ഥം. **കേടുഭ**ന്തി

കിരിയാകപ്പവികപ്പോ കവീനം ഉപകാരാവഹം സത്ഥം . സഹ അക്ഖരപ്പഭേദേന **സാക്ഖരപ്പഭേദാനം. അക്ഖരപ്പഭേദോ**തി സിക്ഖാ ച നിരുത്തി ച. **ഇതിഹാസപഞ്ചമാന**ന്തി ആഥബ്ബണവേദം ചതുത്ഥം കത്വാ "ഇതിഹ ആസ, ഇതിഹ ആസാ"തി ഈദിസവചനപടിസംയുത്തപുരാണകഥാസങ്ഖാതോ ഇതിഹാസോ പഞ്ചമോ ഏതേസന്തി ഇതിഹാസപഞ്ചമാ, തേസം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം വേദാനം.

പദം തദവസേസഞ്ച ബ്യാകരണം അധിയന്തി, വേദേന്തി വാതി **പദകാ വേയ്യാകരണാ. ലോകായതം** വുച്ചതി വിതണ്ഡവാദസത്ഥം. **മഹാപുരിസലക്ഖണ**ന്തി മഹാപുരിസാനം ബുദ്ധാദീനം ലക്ഖണദീപകം ദ്വാദസസഹസ്സഗന്ഥപ്പമാണം സത്ഥം. യത്ഥ സോളസസഹസ്സഗാഥാപദപരിമാണാ ബുദ്ധമന്താ നാമ അഹേസും. യേസം വസേന "ഇമിനാ ലക്ഖണേന സമന്നാഗതാ ബുദ്ധാ നാമ ഹോന്തി, ഇമിനാ പച്ചേകബുദ്ധാ, അഗ്ഗസാവകാ , അസീതിമഹാസാവകാ (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൨൭൭), ബുദ്ധമാതാ, ബുദ്ധപിതാ, അഗ്ഗുപട്ഠാകോ, അഗ്ഗുപട്ഠായികാ, രാജാ ചക്കവത്തീ"തി അയം വിസേസോ ഞായതി. **അനവയാ**തി ഇമേസു ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു അനൂനാ പരിപൂരകാരിനോ, അവയാ ന ഹോന്തീതി വുത്തം ഹോതി. അവയാ നാമ യേ താനി അത്ഥതോ ച ഗന്ഥതോ ച സന്ധാരേതും ന സക്കോന്തി. **വീതരാഗാ**തി പഹീനരാഗാ. ഏതേന അരഹത്തഫലട്ഠാ വുത്താ. **രാഗവിനയായ വാ പടിപന്നാ**തി ഏതേന അരഹത്തമഗ്ഗട്ഠാ. **വീതദോസാ**തി അനാഗാമിഫലട്ഠാ. **ദോസവിനയായ വാ പടിപന്നാ**തി ഏതേന അനാഗാമിമഗ്ഗട്ഠാ. **വീതമോഹാ**തി അരഹത്തഫലട്ഠാ. **മോഹവിനയായ വാ പടിപന്നാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗട്ഠാ. **സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിസമ്പന്നാ**തി ഏതേഹി ചതൂഹി ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകേഹി സീലാദീഹി സമ്പന്നാ. **വിമുത്തിഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ**തി ഏതേന പച്ചവേക്ഖണഞാണസമ്പന്നാ വുത്താതി ഞാതബ്ബം, തഞ്ച ഖോ ലോകിയമേവ. **അഭിജപ്പന്തീ**തി പത്ഥേന്തി. **ജപ്പന്തീ**തി പച്ചാസീസന്തി. **പജപ്പന്തീ**തി അതീവ പച്ചാസീസന്തി. **യാജയോഗേസു യുത്താ**തി അനുയോഗേ ദേയ്യധമ്മേ ദിയ്യമാനേ അഭിയോഗവസേന യുത്താ.

൧൩. **അഥ കോ ചരഹീ**തി അഥ ഇദാനി കോ അഞ്ഞോ അതാരി.

൧൪. **സങ്ഖായാ**തി ഞാണേന വീമംസിത്വാ. **പരോപരാനീ**തി പരാനി ച ഓപരാനി ച, പരത്തഭാവസകത്തഭാവാദീനി പരാനി ച ഓപരാനി ചാതി വുത്തം ഹോതി. **വിധൂമോ**തി കായദുച്ചരിതാദിധൂമവിരഹിതോ . **അനീഘോ**തി രാഗാദിഈഘവിരഹിതോ. **അതാരി സോ**തി സോ ഏവരൂപോ അരഹാ ജാതിജരം അതാരി.

സകരൂപാതി അത്തനോ രൂപാ. **പരരൂപാ**തി പരേസം രൂപാ. **കായദുച്ചരിതം വിധൂമിത**ന്തി തിവിധകായദുച്ചരിതം വിധൂമം കതം. **വിധമിത**ന്തി നാസിതം.

മാനോ ഹി തേ, ബ്രാഹ്മണ, ഖാരിഭാരോതി യഥാ ഖാരിഭാരോ ഖന്ധേന വയ്ഹമാനോ ഉപരിട്ഠിതോപി അക്കന്തക്കന്തട്ഠാനം പഥവിയാ സദ്ധിം ഫസ്സേതി വിയ, ഏവം ജാതിഗോത്തകുലാദീനി മാനവത്ഥൂനി നിസ്സായ ഉസ്സാപിതോ മാനോ, തത്ഥ തത്ഥ ഇസ്സം ഉപ്പാദേന്തോ ചതൂസു അപായേസു സംസീദാപേതി. തേനാഹ - "മാനോ ഹി തേ, ബ്രാഹ്മണ, ഖാരിഭാരോ"തി. **കോധോ ധൂമോ**തി തവ ഞാണഗ്ഗിസ്സ ഉപക്കിലേസട്ഠേന കോധോ ധൂമോ. തേന ഹി തേ ഉപക്കിലിട്ഠോ ഞാണഗ്ഗി ന വിരോചതി. **ഭസ്മനി മോസവജ്ജ**ന്തി നിരോജട്ഠേന മുസാവാദോ ഛാരികാ നാമ.

യഥാ ഹി ഛാരികായ പടിച്ഛന്നോ അഗ്ഗി ന ജോതതി, ഏവം തേ മുസാവാദേന പടിച്ഛന്നം ഞാണന്തി ദസ്സേതി. **ജിവ്ഹാ സുജാ**തി യഥാ തുയ്ഹം സുവണ്ണരജതലോഹകട്ഠമത്തികാസു അഞ്ഞതരമയാ യാഗയജനത്ഥായ സുജാ ഹോതി, ഏവം മയ്ഹം ധമ്മയാഗയജനത്ഥായ പഹുതജിവ്ഹാ സുജാതി വദതി. യഥാ തുയ്ഹം നദീതീരേ യജനട്ഠാനം, ഏവം ധമ്മയാഗയജനട്ഠാനട്ഠേന **ഹദയം ജോതിട്ഠാനം. അത്താ**തി ചിത്തം.

ജാതീതി ജായനകവസേന ജാതി. ഇദമേത്ഥ സഭാവപച്ചത്തം. സഞ്ജായനവസേന **സഞ്ജാതി,** ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. ഓക്കമനവസേന **ഓക്കന്തി**. ജായനട്ഠേന വാ **ജാതി**. സാ അപരിപുണ്ണായതനവസേന യുത്താ. സഞ്ജായനട്ഠേന സഞ്ജാതി. സാ പരിപുണ്ണായതനവസേന യുത്താ. ഓക്കമനട്ഠേന **ഓക്കന്തി**. സാ അണ്ഡജജലാബുജവസേന യുത്താ. തേ ഹി അണ്ഡകോസഞ്ച വത്ഥികോസഞ്ച ഓക്കമന്തി പവിസന്തി ഓക്കമന്താ പവിസന്താ വിയ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തി. അഭിനിബ്ബത്തനട്ഠേന **അഭിനിബ്ബത്തി**. സാ സംസേദജഓപപാതികവസേന യുത്താ. തേ ഹി പാകടാ ഏവ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തന്തി. അയം താവ സമ്മുതികഥാ.

ഇദാനി പരമത്ഥകഥാ ഹോതി. ഖന്ധാ ഏവ ഹി പരമത്ഥതോ പാതുഭവന്തി, ന സത്താ. തത്ഥ ച **ഖന്ധാന**ന്തി ഏകവോകാരഭവേ ഏകസ്സ, ചതുവോകാരഭവേ ചതുന്നം, പഞ്ചവോകാരഭവേ പഞ്ചന്നമ്പി ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **പാതുഭാവോ**തി ഉപ്പത്തി. **ആയതനാന**ന്തി ഏത്ഥ തത്ര തത്ര ഉപപജ്ജമാനായതനാനം സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. **പടിലാഭോ**തി സന്തതിയാ പാതുഭാവോയേവ. പാതുഭവന്താനേവ ഹി താനി പടിലദ്ധാനി നാമ ഹോന്തി. സാ പനേസാ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പഠമാഭിനിബ്ബത്തിലക്ഖണാ ജാതി, നിയ്യാതനരസാ, അതീതഭവതോ ഇധ ഉമ്മുജ്ജനപച്ചുപട്ഠാനാ, ഫലവസേന ദുക്ഖവിചിത്തതാപച്ചുപട്ഠാനാ വാ.

ജരാതി സഭാവപച്ചത്തം. **ജീരണതാ**തി ആകാരഭാവനിദ്ദേസോ. **ഖണ്ഡിച്ച**ന്തിആദയോ തയോ കാലാതിക്കമേ കിച്ചനിദ്ദേസാ, പച്ഛിമാ ദ്വേ പകതിനിദ്ദേസാ. അയഞ്ഹി **ജരാ**തി ഇമിനാ പദേന സഭാവതോ ദീപിതാ. തേനസ്സാ ഇദം സഭാവപച്ചത്തം. **ജീരണതാ**തി ഇമിനാ ആകാരതോ, തേനസ്സായം ആകാരനിദ്ദേസോ. **ഖണ്ഡിച്ച**ന്തി ഇമിനാ കാലാതിക്കമേ ദന്തനഖാനം ഖണ്ഡിതഭാവകരണകിച്ചതോ. **പാലിച്ച**ന്തി ഇമിനാ കേസലോമാനം പലിതഭാവകരണകിച്ചതോ. **വലിത്തചതാ**തി ഇമിനാ മംസം മിലാപേത്വാ തചേ വലിഭാവകരണകിച്ചതോ. തേനസ്സാ ഇമേ ഖണ്ഡിച്ചന്തിആദയോ തയോ കാലാതിക്കമേ കിച്ചനിദ്ദേസാ. തേഹി ഇമേസം വികാരാനം ദസ്സനവസേന പാകടീഭൂതാ പാകടജരാ ദസ്സിതാ. യഥേവ ഹി ഉദകസ്സ വാ വാതസ്സ വാ അഗ്ഗിനോ വാ തിണരുക്ഖാദീനം സംഭഗ്ഗപലിഭഗ്ഗതായ വാ ഝാമതായ വാ ഗതമഗ്ഗോ പാകടോ ഹോതി, ന ച സോ ഗതമഗ്ഗോ താനേവ ഉദകാദീനി, ഏവമേവ ജരായ ദന്താദീനം ഖണ്ഡിച്ചാദിവസേന ഗതമഗ്ഗോ പാകടോ, ചക്ഖും ഉമ്മീലേത്വാപി ഗയ്ഹതി, ന ച ഖണ്ഡിച്ചാദീനേവ ജരാ. ന ഹി ജരാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ ഹോതി.

ആയുനോ സംഹാനി ഇന്ദ്രിയാനം പരിപാകോതി ഇമേഹി പന പദേഹി കാലാതിക്കമേയേവ അഭിബ്യത്തായ ആയുക്ഖയചക്ഖാദിഇന്ദ്രിയപരിപാകസങ്ഖാതായ പകതിയാ ദീപിതാ, തേനസ്സിമേ പച്ഛിമാ ദ്വേ പകതിനിദ്ദേസാതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ യസ്മാ ജരം പത്തസ്സ ആയു ഹായതി, തസ്മാ ജരാ “ആയുനോ സംഹാനീ”തി ഫലൂപചാരേന

വുത്താ. യസ്മാ ച ദഹരകാലേ സുപ്പസന്നാനി സുഖുമമ്പി അത്തനോ വിസയം സുഖേനേവ ഗണ്ഹനസമത്ഥാനി ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ജരം പത്തസ്സ പരിപക്കാനി ആലുളിതാനി അവിസദാനി, ഓളാരികമ്പി അത്തനോ വിസയം ഗഹേതും അസമത്ഥാനി ഹോന്തി. തസ്മാ ''ഇന്ദ്രിയാനം പരിപാകോ''തി ഫലൂപചാരേനേവ വുത്താ.

സാ പനേസാ ഏവം നിദ്ദിട്ഠാ സബ്ബാപി ജരാ പാകടാ പടിച്ഛന്നാതി ദുവിധാ ഹോതി. തത്ഥ ദന്താദീസു ഖണ്ഡാദിഭാവദസ്സനതോ രൂപധമ്മേസു ജരാ **പാകടജരാ** നാമ. അരൂപധമ്മേസു പന ജരാ താദിസസ്സ വികാരസ്സ അദസ്സനതോ **പടിച്ഛന്നജരാ** നാമ. തത്ഥ യ്വായം ഖണ്ഡാദിഭാവോ ദിസ്സതി, സോ താദിസാനം ദന്താദീനം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ വണ്ണോയേവ. തഞ്ച ചക്ഖുനാ ദിസ്വാ മനോദ്വാരേന ചിന്തേത്വാ ''ഇമേ ദന്താ ജരായ പഹടാ''തി ജരം ജാനാതി. ഉദകട്ഠാനേ ബദ്ധാനി ഗോസിങ്ഗാദീനി ഓലോകേത്വാ ഹേട്ഠാ ഉദകസ്സ അത്ഥിഭാവജാനനം വിയ.

പുന അവീചി സവീചീതി ഏവമ്പി അയം ജരാ ദുവിധാ ഹോതി. തത്ഥ മണികനകരജതപവാളചന്ദസൂരിയാദീനം മന്ദദസകാദീസു പാണീനം വിയ ച പുപ്ഫഫലപല്ലവാദീസു അപാണീനം വിയ ച അന്തരന്തരാ വണ്ണവിസേസാദീനം ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യത്താ ജരാ **അവീചിജരാ** നാമ, നിരന്തരജരാതി അത്ഥോ. തതോ അഞ്ഞേസു പന യഥാവുത്തേസു അന്തരന്തരാ വണ്ണവിസേസാദീനം സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ ജരാ **സവീചിജരാ** നാമ.

തത്ഥ സവീചിജരാ ഉപാദിന്നകഅനുപാദിന്നകവസേന ഏവം ദീപേതബ്ബാ - ദഹരകുമാരകാനഞ്ഹി പഠമമേവ ഖീരദന്താ നാമ ഉട്ഠഹന്തി, ന തേ ഥിരാ. തേസു പന പതിതേസു പുന ദന്താ ഉട്ഠഹന്തി, തേ പഠമമേവ സേതാ ഹോന്തി, ജരാവാതേന പന പഹടകാലേ കാളകാ ഹോന്തി. കേസാ പന പഠമമേവ തമ്ബാപി ഹോന്തി കാളകാപി സേതകാപി. ഛവി പന സലോഹിതകാ ഹോതി. വഡ്ഢന്താനം വഡ്ഢന്താനം ഓദാതാനം ഓദാതഭാവോ, കാളകാനം കാളകഭാവോ പഞ്ഞായതി. ജരാവാതേന പഹടകാലേ ച വലിം ഗണ്ഹാതി. സബ്ബമ്പി സസ്സം വപിതകാലേ സേതം ഹോതി, പച്ഛാ നീലം. ജരാവാതേന പന പഹടകാലേ പണ്ഡരം ഹോതി. അമ്ബങ്കുരേനാപി ദീപേതും വട്ടതി ഏവ. സാ പനേസാ ഖന്ധപരിപാകലക്ഖണാ ജരാ, മരണൂപനയനരസാ, യോബ്ബനവിനാസപച്ചുപട്ഠാനാ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ. ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ അയമ്പി ബ്രാഹ്മണോ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി സദ്ധിം അന്തേവാസികസഹസ്സേന. അഞ്ഞേസഞ്ച അനേകസഹസ്സാനം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദി. സേസം വുത്തസദിസമേവ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

പുണ്ണകമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. മേത്തഗൂമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧൮. ചതുത്ഥേ മേത്തഗൂസുത്തേ - **മഞ്ഞാമി തം വേദഗൂ ഭാവിതത്ത**ന്തി ''അയം വേദഗൂ''തി ച ''ഭാവിതത്തോ''തി ച ഏവം തം മഞ്ഞാമി.

അപരിത്തോതി ന അപ്പോ. **മഹന്തോ**തി ന ഖുദ്ദകോ. **ഗമ്ഭീരോ**തി ന ഉത്താനോ. **അപ്പമേയ്യോ**തി മിനിതും ന സക്കുണേയ്യോ. **ദുപ്പരിയോഗാള്ഹോ**തി അവഗാഹിതും ഓതരിതും ദുക്ഖോ. **ബഹുരതനോ സാഗരൂപമോ**തി ബഹൂനം ധമ്മരതനാനം ആകരത്താ അനേകവിധരതനസമ്പന്നോ മഹാസമുദ്ദോ വിയ ബഹുരതനോ സാഗരസദിസോ.

ന മങ്കു ഹോതീതി ന വികുണിതമുഖോ ഹോതി. **അപ്പതിട്ഠിതചിത്തോ**തി ദോസവസേന ന ഘനീഭൂതചിത്തോ. **അലീനമനസോ**തി ന സങ്കുചിതചിത്തോ. **അബ്യാപന്നചേതസോ**തി ന പൂതിചിത്തോ.

ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തോതി ചക്ഖുവിസയേ രൂപാരമ്മണേ ദിട്ഠമത്തോയേവ തം ആരമ്മണം ഭവിസ്സതി, കത്താ വാ കാരേതാ വാ നത്ഥി. യം ചക്ഖുനാ ദിട്ഠം വണ്ണായതനമേവ. **സുതാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. അപി ച **ദിട്ഠേ**തി ദസ്സനയോഗേന വണ്ണായതനം, സവനയോഗേന സദ്ദായതനം, മുതയോഗേന ഘാനജിവ്ഹാകായായതനാനി ദസ്സേതി. ഘാനസ്സ ഗന്ധായതനം, ജിവ്ഹായ രസായതനം, കായസ്സ പഥവീ തേജോ വായൂതി ഫോട്ഠബ്ബായതനം, വിഞ്ഞാതയോഗേന ധമ്മായതനം ദസ്സേതി. **ദിട്ഠേ അനൂപയോ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിട്ഠേ രാഗൂപയവിരഹിതോ. **അനപായോ**തി കോധവിരഹിതോ അപ്പടിഘോ . **അനിസ്സിതോ**തി തണ്ഹായ അനല്ലീനോ. **അപ്പടിബദ്ധോ**തി മാനേന ന ബദ്ധോ. **വിപ്പമുത്തോ**തി സബ്ബാരമ്മണതോ മുത്തോ. **വിസഞ്ഞുത്തോ**തി കിലേസേഹി വിയുത്തോ ഹുത്വാ ഠിതോ.

സംവിജ്ജതി ഭഗവതോ ചക്ഖൂതി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ പകതിമംസചക്ഖു ഉപലബ്ഭതി. **പസ്സതീ**തി ദക്ഖതി ഓലോകേതി. **ചക്ഖുനാ രൂപ**ന്തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപാരമ്മണം. **ഛന്ദരാഗോ**തി തണ്ഹാഛന്ദോ.

ദന്തം നയന്തി സമിതിന്തി ഉയ്യാനകീളാമണ്ഡലാദീസു ഹി മഹാജനമജ്ഝം ഗച്ഛന്താ ദന്തമേവ ഗോണം വാ ദന്തം അസ്സാജാനീയം വാ യാനേ യോജേത്വാ നയന്തി. **രാജാ**തി തഥാരൂപാനേവ ഠാനാനി ഗച്ഛന്തോ രാജാപി ദന്തമേവ അഭിരുഹതി. **മനുസ്സേസൂ**തി മനുസ്സേസുപി ചതൂഹി അരിയമഗ്ഗേഹി ദന്തോ നിബ്ബിസേവനോവ സേട്ഠോ. **യോതിവാക്യ**ന്തി ഏവരൂപം അതിക്കമ്മവചനം പുനപ്പുനം വുച്ചമാനമ്പി തിതിക്ഖതി നപ്പതിപ്ഫരതി ന വിഹഞ്ഞതി, ഏവരൂപോ ദന്തോ സേട്ഠോതി അത്ഥോ.

അസ്സതരാതി വളവായ ഗദ്രഭേന ജാതാ. **ആജാനീയാ**തി യം അസ്സദമ്മസാരഥി കാരണം കാരേതി, തസ്സ ഖിപ്പം ജാനനസമത്ഥാ. **സിന്ധവാ**തി സിന്ധവരട്ഠേ ജാതാ അസ്സാ. **മഹാനാഗാ**തി കുഞ്ജരസങ്ഖാതാ മഹാഹത്ഥിനോ. **അത്തദന്തോ**തി ഏതേ അസ്സതരാ വാ സിന്ധവാ വാ കുഞ്ജരാ വാ ദന്താവ, ന അദന്താ. യോ പന ചതുമഗ്ഗസങ്ഖാതേന അത്തനോ ദന്തതായ അത്തദന്തോ നിബ്ബിസേവനോ, അയം തതോപി വരം, സബ്ബേഹിപി ഏതേഹി ഉത്തരിതരോതി അത്ഥോ.

ന ഹി ഏതേഹി യാനേഹീതി യാനി ഏതാനി ഹത്ഥിയാനാദീനി ഉത്തമയാനാനി, ഏതേഹി യാനേഹി കോചി പുഗ്ഗലോ സുപിനന്തേനപി അഗതപുബ്ബത്താ ''അഗത''ന്തി സങ്ഖാതം നിബ്ബാനദിസം തഥാ ന ഗച്ഛേയ്യ. യഥാ പുബ്ബഭാഗേ ഇന്ദ്രിയദമേന ദന്തേന, അപരഭാഗേ അരിയമഗ്ഗഭാവനായ സുദന്തേന ദന്തോ നിബ്ബിസേവനോ സപ്പഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ തം അഗതപുബ്ബം ദിസം ഗച്ഛതി,

ദന്തഭൂമിം പാപുണാതി, തസ്മാ അത്തദമനമേവ വരതരന്തി അത്ഥോ (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൨൨; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൻ൦).

വിധാസു ന വികമ്പന്തീതി നവവിധമാനകോട്ഠാസേസു ന ചലന്തി ന വേധേന്തി. **വിപ്പമുത്താ പുനബ്ഭവാ**തി കമ്മകിലേസതോ സമുച്ഛേദവിമുത്തിയാ സുട്ഠു മുത്താ. **ദന്തഭൂമിം അനുപ്പത്താ**തി അരഹത്തഫലം പാപുണിത്വാ ഠിതാ. **തേ ലോകേ വിജിതാവിനോ**തി തേ വുത്തപ്പകാരാ ഖീണാസവാ സത്തലോകേ വിജിതവിജയാ നാമ (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൭൨; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൻ൦).

യസ്സിന്ദ്രിയാനി ഭാവിതാനീതി യസ്സ ഖീണാസവസ്സ സദ്ധാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അരഹത്തഫലം പാപേത്വാ വഡ്ഢിതാനി. **അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ചാ**തി ചക്ഖാദിഅജ്ഝത്തായതനാനി ച രൂപാദിബഹിദ്ധായതനാനി ച നിബ്ബിസേവനാനി കതാനി. **സബ്ബലോകേ**തി സകലതേധാതുകേ ലോകേ ച. **നിബ്ബിജ്ഝ ഇമം പരഞ്ച ലോക**ന്തി ഇമഞ്ച അത്തഭാവം പരലോകേ ച അത്തഭാവം അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ ഖീണാസവോ . **കാലം കങ്ഖതി ഭാവിതോ സ ദന്തോ**തി സോ ഖീണാസവോ ചക്ഖാദിതോ ദന്തോ വഡ്ഢിതചിത്തോ മരണകാലം പത്ഥേതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൫൨൨; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൻ൦).

യേസം ധമ്മാനം ആദിതോ സമുദാഗമനം പഞ്ഞായതീതി യേസം ഖന്ധാദിധമ്മാനം ഉപ്പത്തി പഞ്ഞായതി. **അത്ഥങ്ഗമതോ നിരോധോ**തി അത്ഥങ്ഗമനവസേന തേസംയേവ അഭാവോ പഞ്ഞായതി. **കമ്മസന്നിസ്സിതോ വിപാകോ**തി കുസലാകുസലകമ്മനിസ്സിതോ വിപാകോ കമ്മം അമുഞ്ചിത്വാ പവത്തനതോ വിപാകോപി കമ്മസന്നിസ്സിതോവ നാമ. **നാമസന്നിസ്സിതം രൂപ**ന്തി സബ്ബരൂപം നാമം ഗഹേത്വാ പവത്തനതോ നാമസന്നിസ്സിതം നാമ ജാതം. **ജാതിയാ അനുഗത**ന്തി സബ്ബം കമ്മാദികം ജാതിയാ അനുപവിട്ഠം. **ജരായ അനുസട**ന്തി ജരായ പത്ഥടം. **ബ്യാധിനാ അഭിഭൂത**ന്തി ബ്യാധിദുക്ഖേന അഭിമദ്ദിതം. **മരണേന അബ്ഭാഹത**ന്തി മച്ചുനാ അഭിഹടം പഹടം. **അതാണ**ന്തി പുത്താദീഹിപി തായനസ്സ അഭാവതോ അതായനം അനാരക്ഖം അലബ്ഭണേയ്യം ഖേമം വാ. **അലേണ**ന്തി അല്ലീയിതും നിസ്സയിതും അനരഹം, അല്ലീനാനമ്പി ന ലേണകിച്ചകരണം. **അസരണ**ന്തി നിസ്സിതാനം ന ഭയഹാരകം, ന ഭയവിനാസകം. **അസരണീഭൂത**ന്തി പുരേ ഉപ്പത്തിയാ അത്തനോ അഭാവേനേവ അസരണം, ഉപ്പത്തിസമകാലമേവ അസരണഭൂതന്തി അത്ഥോ.

൧൫. അപുച്ഛസീതി ഏത്ഥ **അ**-ഇതി പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ, പുച്ഛസിത്വേവ അത്ഥോ. **പവക്ഖാമി യഥാ പജാന**ന്തി യഥാ പജാനന്തോ ആചിക്ഖതി, ഏവം ആചിക്ഖിസ്സാമി. **ഉപധിനിദാനാ പഭവന്തി ദുക്ഖാ**തി തണ്ഹാദിഉപധിനിദാനാ ജാതിആദിദുക്ഖവിസേസാ പഭവന്തി.

തണ്ഹൂപധീതി തണ്ഹാ ഏവ തണ്ഹൂപധി. സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠി ഏവ **ദിട്ഠൂപധി**. രാഗാദികിലേസാ ഏവ **കിലേസൂപധി**. പുഞ്ഞാദികമ്മാനി ഏവ **കമ്മൂപധി**. തിവിധദുച്ചരിതാനിയേവ **ദുച്ചരിതൂപധി**. കബളീകാരാദയോ ആഹാരാ ഏവ **ആഹാരൂപധി**. ദോസപടിഘോ ഏവ **പടിഘൂപധി**. കമ്മസമുട്ഠാനാ കമ്മേനേവ ഗഹിതാ പഥവാദയോ ചതസ്സോ ധാതുയോവ **ചതസ്സോ ഉപാദിന്നധാതുയോ ഉപധീ**. ചക്ഖാദിഛഅജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി ഏവ **ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി ഉപധീ**. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിഛവിഞ്ഞാണകായാവ **ഛ വിഞ്ഞാണകായാ ഉപധീ. സബ്ബമ്പി ദുക്ഖം ദുക്ഖമനട്ഠേനാ**തി സബ്ബതേഭൂമകം ദുക്ഖം ദുസ്സഹനട്ഠേന ഉപധി.

൨൦. ഏവം ഉപധിനിദാനതോ പഭവന്തേസു ദുക്ഖേസു - **യോ വേ അവിദ്വാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **പജാന**ന്തി സങ്ഖാരേ അനിച്ചാദിവസേന ജാനന്തോ. **ദുക്ഖസ്സ ജാതിപ്പഭവാനുപസ്സീ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ ജാതികാരണം "ഉപധീ"തി അനുപസ്സന്തോ. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസേ വത്തബ്ബം നത്ഥി.

൨൧. സോകപരിദ്ദവഞ്ചാതി സോകഞ്ച പരിദേവഞ്ച. **തഥാ ഹി തേ വിദിതോ ഏസ ധമ്മോ**തി യഥാ യഥാ സത്താ ജാനന്തി, തഥാ തഥാ ഞാപനവസേന വിദിതോ ഏസ തയാ ധമ്മോതി.

തത്ഥ **തരന്തീ**തി പഠമമഗ്ഗേന ദിട്ഠോഘം തരന്തി. **ഉത്തരന്തീ**തി ദുതിയമഗ്ഗേന കാമോഘം തനുകരണവസേന ഉഗ്ഗന്ത്വാ തരന്തി. **പതരന്തീ**തി തമേവ നിരവസേസപ്പഹാനവസേന തതിയമഗ്ഗേന വിസേസേന തരന്തി. **സമതിക്കമന്തീ**തി ഭവോഘഅവിജ്ജോഘപ്പഹാനവസേന ചതുത്ഥമഗ്ഗേന സമ്മാ അതിക്കമന്തി. **വീതിവത്തന്തീ**തി ഫലം പാപുണിത്വാ തിട്ഠന്തി.

൨൨. കിത്തയിസ്സാമി തേ ധമ്മന്തി നിബ്ബാനധമ്മം നിബ്ബാനഗാമിനിപടിപദാധമ്മഞ്ച തേ ദേസയിസ്സാമി. **ദിട്ഠേ ധമ്മേ**തി ദിട്ഠേവ ദുക്ഖാദിധമ്മേ, ഇമസ്മിംയേവ വാ അത്തഭാവേ. **അനീതിഹ**ന്തി അത്തപച്ചക്ഖം. **യം വിദിത്വാ**തി യം ധമ്മം "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൨൭൭; ഥേരഗാ॰ ൬൭൬; കഥാ॰ ൭൫൩) നയേന സമ്മസന്തോ വിദിത്വാ.

തത്ഥ **ആദികല്യാണ**ന്തി ഹിത്വാപി അനുത്തരം വിവേകസുഖം ധമ്മം തവ കിത്തയിസ്സാമി, തഞ്ച ഖോ അപ്പം വാ ബഹും വാ കിത്തയന്തോ ആദികല്യാണാദിപ്പകാരമേവ കിത്തയിസ്സാമി. ആദിമ്ഹി കല്യാണം ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ കിത്തയിസ്സാമി . മജ്ഝേപി. പരിയോസാനേപി ഭദ്ദകം അനവജ്ജമേവ കത്വാ കിത്തയിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി. യസ്മിഞ്ഹി ഭഗവാ ഏകഗാഥമ്പി ദേസേസി, സാ സമന്തഭദ്ദകത്താ ധമ്മസ്സ പഠമപാദേന ആദികല്യാണാ, ദുതിയതതിയപാദേഹി മജ്ഝേകല്യാണാ, പച്ഛിമപാദേന പരിയോസാനകല്യാണാ. ഏകാനുസന്ധികം സുത്തം നിദാനേന ആദികല്യാണം, നിഗമനേന പരിയോസാനകല്യാണം, സേസേന മജ്ഝേകല്യാണം. നാനാനുസന്ധികം സുത്തം പഠമാനുസന്ധിനാ ആദികല്യാണം, പച്ഛിമേന പരിയോസാനകല്യാണം, സേസേഹി മജ്ഝേകല്യാണം.

അപി ച സനിദാനഉപ്പത്തിത്താ ആദികല്യാണം, വേനേയ്യാനം അനുരൂപതോ അത്ഥസ്സ അവിപരീതതായ ച ഹേതുദാഹരണയുത്തതോ ച മജ്ഝേകല്യാണം, സോതൂനം സദ്ധാപടിലാഭജനനേന നിഗമനേന ച പരിയോസാനകല്യാണം.

സകലോ ഹി സാസനധമ്മോ അത്തനോ അത്ഥഭൂതേന സീലേന ആദികല്യാണോ, സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലേഹി മജ്ഝേകല്യാണോ, നിബ്ബാനേന പരിയോസാനകല്യാണോ. സീലസമാധീഹി വാ ആദികല്യാണോ, വിപസ്സനാമഗ്ഗേഹി മജ്ഝേകല്യാണോ, ഫലനിബ്ബാനേഹി പരിയോസാനകല്യാണോ. ബുദ്ധസുബോധിതായ വാ ആദികല്യാണോ, ധമ്മസുധമ്മതായ മജ്ഝേകല്യാണോ, സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിയാ പരിയോസാനകല്യാണോ . തം സുത്വാ തഥത്തായ പടിപന്നേന അധിഗന്തബ്ബായ അഭിസമ്ബോധിയാ വാ ആദികല്യാണോ, പച്ചേകബോധിയാ മജ്ഝേകല്യാണോ, സാവകബോധിയാ പരിയോസാനകല്യാണോ.

സുയ്യമാനോ ചേസ നീവരണവിക്ഖമ്ഭനതോ ഭവനേനപി കല്യാണമേവ ആവഹതീതി ആദികല്യാണോ, പടിപജ്ജിയമാനോ സമഥവിപസ്സനാസുഖാവഹനതോ പടിപത്തിയാപി കല്യാണമേവ ആവഹതീതി മജ്ഝേകല്യാണോ, തഥാപടിപന്നോ (പാരാ° അട്ഠ° ൧.൧) ച പടിപത്തിഫലേ നിട്ഠിതേ താദിഭാവാവഹനതോ പടിപത്തിഫലേനപി കല്യാണമേവ ആവഹതീതി പരിയോസാനകല്യാണോതി.

യം പനേസ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേന്തോ സാസനബ്രഹ്മചരിയം മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയഞ്ച പകാസേതി, നാനാനയേഹി ദീപേതി. തം യഥാനുരൂപം അത്ഥസമ്പത്തിയാ **സാത്ഥം**. ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ **സബ്യഞ്ജനം**. സങ്കാസനപകാസനവിവരണവിഭജനഉത്താനീകരണപഞ്ഞത്തിഅത്ഥപദസമായോഗതോ **സാത്ഥം**. അക്ഖരപദബ്യഞ്ജനാകാരനിരുത്തിനിദ്ദേസസമ്പത്തിയാ **സബ്യഞ്ജനം**. അത്ഥഗമ്ഭീരതാപടിവേധഗമ്ഭീരതാഹി **സാത്ഥം** . ധമ്മഗമ്ഭീരതാദേസനാഗമ്ഭീരതാഹി **സബ്യഞ്ജനം**. അത്ഥപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാവിസയതോ **സാത്ഥം**. ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാവിസയതോ **സബ്യഞ്ജനം**. പണ്ഡിതവേദനീയതോ സരിക്ഖകജനപ്പസാദകന്തി **സാത്ഥം**. സദ്ധേയ്യതോ ലോകിയജനപ്പസാദകന്തി **സബ്യഞ്ജനം**. ഗമ്ഭീരാധിപ്പായതോ **സാത്ഥം**. ഉത്താനപദതോ **സബ്യഞ്ജനം**. ഉപനേതബ്ബസ്സ അഭാവതോ സകലപരിപുണ്ണഭാവേന **കേവലപരിപുണ്ണം**. അപനേതബ്ബസ്സ അഭാവതോ നിദ്ദോസഭാവേന **പരിസുദ്ധം**.

അപി ച - പടിപത്തിയാ അധിഗമബ്യത്തിതോ **സാത്ഥം**. പരിയത്തിയാ ആഗമബ്യത്തിതോ **സബ്യഞ്ജനം**. സീലാദിപഞ്ചധമ്മക്ഖന്ധയുത്തതോ **കേവലപരിപുണ്ണം**. നിരുപക്കിലേസതോ നിത്ഥരണത്ഥായ പവത്തിതോ ലോകാമിസനിരപേക്ഖതോ ച **പരിസുദ്ധം**. സിക്ഖത്തയപരിഗ്ഗഹിതത്താ ബ്രഹ്മഭൂതേഹി സേട്ഠേഹി ചരിതബ്ബതോ, തേസഞ്ച ചരിയഭാവതോ **ബ്രഹ്മചരിയം** (പാരാ° അട്ഠ° ൧.൧).

ഏവം പരിയത്തിധമ്മം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ലോകുത്തരധമ്മം ദസ്സേതും **"ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ"**തി ആഹ. സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മേ ദസ്സേത്വാ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരം ദസ്സേതും **"നിബ്ബാനഞ്ചാ"**തി ആഹ. **നിബ്ബാനഗാമിനിഞ്ച പടിപദ**ന്തി പുബ്ബഭാഗസീലസമാധിവിപസ്സനാധമ്മഞ്ച കിത്തയിസ്സാമി.

ദുക്ഖേ ദിട്ഠേതി ദുക്ഖസച്ചേ സരസലക്ഖണേന ദിട്ഠേ ദുക്ഖസച്ചം പകാസേസ്സാമി. **സമുദയാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൨൧. **തഞ്ചാഹം അഭിനന്ദാമീ**തി തം വുത്തപ്പകാരധമ്മജോതകം തവ വചനം അഹം പത്ഥയാമി. **ധമ്മമുത്തമ**ന്തി തഞ്ച ധമ്മമുത്തമം അഭിനന്ദാമി.

തത്ഥ **മഹതോ തമോകായസ്സ പദാലന**ന്തി മഹതോ അവിജ്ജാരാസിസ്സ ഛേദനം. അനിച്ചലക്ഖണവസേന **ഏസീ**. ദുക്ഖലക്ഖണവസേന **ഗവേസീ**. അനത്തലക്ഖണവസേന സമന്തതോ **പരിയേസീ. മഹതോ വിപല്ലാസസ്സ പഭേദന**ന്തി മഹന്തസ്സ അസുഭേ സുഭന്തിആദിദ്വാദസവിധസ്സ വിപല്ലാസസ്സ ഭേദനം. **മഹതോ തണ്ഹാസല്ലസ്സ അബ്ബഹന**ന്തി മഹന്തസ്സ അന്തോതുദനട്ഠേന തണ്ഹാകണ്ടകസ്സ ലുഞ്ചനം. **ദിട്ഠിസങ്ഘാടസ്സ വിനിവേഠന**ന്തി ദിട്ഠിയേവ അബ്ബോച്ഛിന്നപ്പവത്തിതോ സങ്ഘടിതട്ഠേന സങ്ഘാടോ, തസ്സ ദിട്ഠിസങ്ഘാടസ്സ നിവത്തനം. **മാനധജസ്സ പാതന**ന്തി ഉസ്സിതട്ഠേന ഉന്നതിലക്ഖണസ്സ മാനദ്ധജസ്സ പാതനം. **അഭിസങ്ഖാരസ്സ**

വൂപസമന്തി പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരസ്സ ഉപസമനം. **ഓഘസ്സ നിത്ഥരണ**ന്തി വട്ടേ ഓസീദാപനസ്സ കാമോഘാദിഓഘസ്സ നിത്ഥരണം നിക്ഖമനം. **ഭാരസ്സ നിക്ഖേപന**ന്തി രൂപാദിപഞ്ചക്ഖന്ധഭാരസ്സ ഖിപനം ഛഡ്ഡനം. **സംസാരവട്ടസ്സ ഉപച്ഛേദ**ന്തി ഖന്ധാദിപടിപാടിസംസാരവട്ടസ്സ ഹേതുനസ്സനേന ഉച്ഛിജ്ജനം. **സന്താപസ്സ നിബ്ബാപന**ന്തി കിലേസസന്താപസ്സ നിബ്ബുതിം. **പരിളാഹസ്സ പടിപസ്സദ്ധ**ന്തി കിലേസപരിളാഹസ്സ വൂപസമം പടിപസ്സമ്ഭനം. **ധമ്മധജസ്സ ഉസ്സാപന**ന്തി നവവിധലോകുത്തരധമ്മസ്സ ഉസ്സാപേത്വാ ഠപനം. **പരമത്ഥം അമതം നിബ്ബാന**ന്തി ഉത്തമട്ഠേന പരമത്ഥം. നത്ഥി ഏതസ്സ മരണസങ്ഖാതം മതന്തി അമതം. കിലേസവിസപടിപക്ഖത്താ അഗദന്തിപി അമതം. സംസാരദുക്ഖപടിപക്ഖഭൂതത്താ നിബ്ബുതന്തി **നിബ്ബാനം**. നത്ഥേത്ഥ തണ്ഹാസങ്ഖാതം വാനന്തിപി **നിബ്ബാനം**.

മഹേസക്ഖേഹി സത്തേഹീതി മഹാനുഭാവേഹി സക്കാദീഹി സത്തേഹി. **പരിയേസിതോ**തി പരിയിട്ഠോ. **കഹം ദേവദേവോ**തി ദേവാനം അതിദേവോ കുഹിം. **കഹം നരാസഭോ**തി ഉത്തമപുരിസോ.

൧൮. **ഉദ്ധം അധോ തിരിയഞ്ചാപി മജ്ഝേ**തി ഏത്ഥ **ഉദ്ധ**ന്തി അനാഗതദ്ധാ വുച്ചതി. **അധോ**തി അതീതദ്ധാ. **തിരിയഞ്ചാപി മജ്ഝേ**തി പച്ചുപ്പന്നദ്ധാ. **ഏതേസു നന്ദിഞ്ച നിവേസനഞ്ച, പനുജ്ജ വിഞ്ഞാണ**ന്തി ഏതേസു ഉദ്ധാദീസു തണ്ഹഞ്ച ദിട്ഠിനിവേസനഞ്ച അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണഞ്ച പനുദേഹി. പനുദിത്വാ ച **ഭവേ ന തിട്ഠേ**തി ഏവം സന്തേ ദുവിധേപി ഭവേ ന തിട്ഠേയ്യ. ഏവം താവ പനുജ്ജസദ്ദസ്സ പനുദേഹീതി ഇമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ സമ്ബന്ധോ. പനുദിത്വാതി ഏതസ്മിം പന അത്ഥവികപ്പേ ഭവേ ന തിട്ഠേതി അയമേവ സമ്ബന്ധോ. ഏതാനി നന്ദീനിവേസനവിഞ്ഞാണാനി പനുദിത്വാ ദുവിധേപി ഭവേ ന തിട്ഠേയ്യാതി.

സഹോകാസവസേന ദേവലോകോ ഉദ്ധം. അപായലോകോ അധോ. മനുസ്സലോകോ മജ്ഝേ. തത്ഥ **കുസലാ ധമ്മാ**തി അപായം മുഞ്ചിത്വാ ഉപരി പടിസന്ധിദാനതോ കുസലാ ധമ്മാ **ഉദ്ധ**ന്തി വുച്ചന്തി. **അകുസലാ ധമ്മാ** അപായേസു പടിസന്ധിദാനതോ **അധോ**തി. തദുഭയവിമുത്തത്താ **അബ്യാകതാ ധമ്മാ തിരിയഞ്ചാപി മജ്ഝേ**തി വുച്ചന്തി. സബ്ബോപരിവസേന അരൂപധാതു ഉദ്ധം. സബ്ബഅധോവസേന കാമധാതു അധോ. തദുഭയന്തരവസേന രൂപധാതു മജ്ഝേ. കായചിത്താബാധഖനനവസേന സുഖാ വേദനാ ഉദ്ധം . ദുക്ഖമനവസേന ദുക്ഖാ വേദനാ അധോ. അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ മജ്ഝേ. അത്തഭാവവസേന പരിച്ഛേദം ദസ്സേന്തോ **"ഉദ്ധന്തി ഉദ്ധം പാദതലാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉദ്ധം പാദതലാ**തി പാദതലതോ ഉപരി. **അധോ കേസമത്ഥകാ**തി കേസമത്ഥകതോ അധോ. **മജ്ഝേ**തി ഭിന്നം അന്തരം.

പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരസഹഗതം വിഞ്ഞാണന്തി തേരസവിധപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരസമ്പയുത്തം കമ്മവിഞ്ഞാണം. **അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരസഹഗതം വിഞ്ഞാണ**ന്തി ദ്വാദസവിധഅപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരസമ്പയുത്തം കമ്മവിഞ്ഞാണം. **ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരസഹഗതം വിഞ്ഞാണ**ന്തി ചതുബ്ബിധം ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരസഹഗതം കമ്മവിഞ്ഞാണം. **നുജ്ജാ**തി ഖിപ. **പനുജ്ജാ**തി അതീവ ഖിപ. **നുദാ**തി ലുഞ്ച. **പനുദാ**തി അതീവ ലുഞ്ച. **പജഹാ**തി ഛഡ്ഡേഹി. **വിനോദേഹീ**തി ദൂരം കരോഹി.

കമ്മഭവഞ്ചാതി പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരചേതനാവ. **പടിസന്ധികഞ്ച പുനബ്ഭവന്തി** പടിസന്ധിയാ രൂപാദിപുനബ്ഭവഞ്ച. **പജഹന്തോ** പഠമമഗ്ഗേന, **വിനോദേന്തോ** ദുതിയമഗ്ഗേന, **ബ്യന്തീ കരോന്തോ** തതിയമഗ്ഗേന, **അനഭാവം ഗമേന്തോ** ചതുത്ഥമഗ്ഗേന. **കമ്മഭവേ ന തിട്ഠേയ്യാ**തി പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരേ ന തിട്ഠേയ്യ.

൨൭. ഏതാനി വിനോദേത്വാ ഭവേ അതിട്ഠന്തോ ഏസോ - **ഏവം വിഹാരീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ, ഇമസ്മിംയേവ വാ അത്തഭാവേ. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോവ.

൨൮. **സുകിത്തിതം ഗോതമനൂപധീക**ന്തി ഏത്ഥ **അനൂപധീക**ന്തി നിബ്ബാനം, തം സന്ധായ ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ആഹ - "സുകിത്തിതം ഗോതമനൂപധീക"ന്തി.

നിദ്ദേസേ **കിലേസാ ചാ**തി ഉപതാപനട്ഠേന രാഗാദയോ കിലേസാ ച രാസട്ഠേന വിപാകഭൂതാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ച കുസലാദിഅഭിസങ്ഖാരാ ചേതനാ ച "ഉപധീ"തി വുച്ചന്തി കഥീയന്തി. **ഉപധിപ്പഹാനം** തദങ്ഗപ്പഹാനേന, **ഉപധിവൂപസമം** വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന, **ഉപധിപടിനിസ്സഗ്ഗം** സമുച്ഛേദപ്പഹാനേന **ഉപധിപടിപസ്സദ്ധം** ഫലേനാതി.

൨൯. ന കേവലം ദുക്ഖമേവ പഹാസി - **തേ ചാപീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **അട്ഠിത**ന്തി സക്കച്ചം, സദാ വാ. **തം തം നമസ്സാമീ**തി തസ്മാ തം നമസ്സാമി. **സമേച്ചാ**തി ഉപഗന്ത്വാ. **നാഗാ**തി ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ആഹ.

നിദ്ദേസേ **സമേച്ചാ**തി ജാനിത്വാ, ഏകതോ ഹുത്വാ വാ. **അഭിസമേച്ചാ**തി പടിവിജ്ഝിത്വാ. **സമാഗന്ത്വാ**തി സമ്മുഖാ ഹുത്വാ. **അഭിസമാഗന്ത്വാ**തി സമീപം ഗന്ത്വാ. **സമ്മുഖാ**തി സമ്മുഖേ. **ആഗും ന കരോതീ**തി പാപം ന കരോതി.

൩൦. ഇദാനി നം ഭഗവാ "അദ്ധാ ഹി ഭഗവാ പഹാസി ദുക്ഖ"ന്തി ഏവം തേന ബ്രാഹ്മണേന വിദിതോപി അത്താനം അനുപനേത്വാവ പഹീനദുക്ഖേന പുഗ്ഗലേന ഓവദന്തോ **"യം ബ്രാഹ്മണ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യം** തം അഭിജാനന്തോ "അയം ബാഹിതപാപത്താ **ബ്രാഹ്മണോ,** വേദേഹി ഗതത്താ **വേദഗൂ,** കിഞ്ചനാഭാവാ **അകിഞ്ചനോ,** കാമേസു ച ഭവേസു ച അസത്തത്താ **കാമഭവേ അസത്തോ"**തി ജഞ്ഞാ ജാനേയ്യാസി. **അദ്ധാ ഹി സോ ഓഘമിമം അതാരി, തിണ്ണോ ച പാരം അഖിലോ അകങ്ഖോ**.

നിദ്ദേസേ **രാഗകിഞ്ചന**ന്തി രാഗപലിബോധം. **ദോസകിഞ്ചന**ന്തിആദിപി ഏസേവ നയോ. **കാമോഘം തിണ്ണോ** അനാഗാമിമഗ്ഗേന. **ഭവോഘം തിണ്ണോ** അരഹത്തമഗ്ഗേന. **ദിട്ഠോഘം തിണ്ണോ** സോതാപത്തിമഗ്ഗേന. **അവിജ്ജോഘം തിണ്ണോ** അരഹത്തമഗ്ഗേന. **സംസാരപഥം തിണ്ണോ കുസലാകുസലകമ്മപ്പഭേദേനാതി. ഉത്തിണ്ണോ** പഠമമഗ്ഗേന. **നിത്തിണ്ണോ** ദുതിയമഗ്ഗേന. **അതിക്കന്തോ** തതിയമഗ്ഗേന. **സമതിക്കന്തോ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന.**വീതിവത്തോ ഫലേന.

൩൧. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **വിദ്വാ ച യോ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ, അത്തഭാവേ വാ. **വിസജ്ജാ**തി വോസജ്ജിത്വാ.

നിദ്ദേസേ **സജ്ജ**ന്തി മുഞ്ചനം. **വിസജ്ജ**ന്തി വോസജ്ജനം. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ. ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച വുത്തസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

മേത്തഗൂമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ധോതകമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൦. പഞ്ചമേ ധോതകസുത്തേ - **വാചാഭികങ്ഖാമീ**തി വാചം അഭികങ്ഖാമി. **സിക്ഖേ നിബ്ബാനമത്തനോ**തി അത്തനോ രാഗാദീനം നിബ്ബാനത്ഥായ അധിസീലാദീനി സിക്ഖേയ്യ. നിദ്ദേസേ അപുബ്ബം നത്ഥി.

മുഖതോതി മമ മുഖതോ.

നിദ്ദേസേ **ആതപ്പ**ന്തി കിലേസതാപനം. **ഉസ്സാഹ**ന്തി അസങ്കോചം. **ഉസ്സോള്ഹീ**ന്തി ബലവവീരിയം. **ഥാമ**ന്തി അസിഥിലം. **ധിതി**ന്തി ധാരണം. **വീരിയം കരോഹീ**തി പരക്കമം കരോഹി. **ഛന്ദം ജനേഹീ**തി രുചിം ഉപ്പാദേഹി.

൩൨. ഏവം വുത്തേ അത്തമനോ ധോതകോ ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവമാനോ കഥംകഥാപമോക്ഖം യാചന്തോ **"പസ്സാമഹ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പസ്സാമഹം ദേവമനുസ്സലോകേ**തി പസ്സാമി അഹം ദേവമനുസ്സലോകേ. **തം തം നമസ്സാമീ**തി തം ഏവരൂപം തം നമസ്സാമി. **പമുഞ്ചാ**തി പമോചേഹി.

നിദ്ദേസേ **പച്ചേകബുദ്ധാ**തി തം തം ആരമ്മണം പാടിയേക്കം ചതുസച്ചം സയമേവ ബുദ്ധാ പടിവേധപ്പത്താതി പച്ചേകബുദ്ധാ. **സീഹസീഹോ**തി അഛമ്ഭിതട്ഠേന സീഹാനം അതിസീഹോ. **നാഗനാഗോ**തി നിക്കിലേസട്ഠേന, മഹന്തട്ഠേന വാ നാഗാനം അതിനാഗോ. **ഗണിഗണീ**തി ഗണവന്താനം അതീവ ഗണവാ. **മുനിമുനീ**തി ഞാണവന്താനം അതീവ ഞാണവാ. **രാജരാജാ**തി ഉത്തമരാജാ. **മുഞ്ച മ**ന്തി മോചേഹി മം. **പമുഞ്ച മ**ന്തി നാനാവിധേന മുഞ്ചേഹി മം. **മോചേഹി മ**ന്തി സിഥിലം കരോഹി മം. **പമോചേഹി മ**ന്തി അതീവ സിഥിലം കരോഹി മം. **ഉദ്ധര മ**ന്തി മം സംസാരപങ്കാ ഉദ്ധരിത്വാ ഥലേ പതിട്ഠാപേഹി. **സമുദ്ധര മ**ന്തി സമ്മാ ഉദ്ധരിത്വാ ഥലേ പതിട്ഠാപേഹി മം. **വുട്ഠാപേഹീ**തി വിചികിച്ഛാസല്ലതോ അപനേത്വാ വിസും കരണവസേന ഉട്ഠാപേഹി.

൩൩. അഥസ്സ ഭഗവാ അത്താധീനമേവ കഥംകഥാപമോക്ഖം ഓഘതരണമുഖേന ദസ്സേന്തോ **"നാഹ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **നാഹം സഹിസ്സാമീ**തി അഹം ന സഹിസ്സാമി ന സക്കോമി. ന വായമിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി. **പമോചനായാ**തി പമോചേതും. **കഥംകഥി**ന്തി സകങ്ഖം. **തരേസീ**തി തരേയ്യാസി.

നിദ്ദേസേ **ന ഈഹാമീ**തി പയോഗം ന കരോമി. ന സമീഹാമീതി അതീവ പയോഗം ന കരോമി. **അസ്സദ്ധേ പുഗ്ഗലേ**തി രതനത്തയേ സദ്ധാവിരഹിതേ പുഗ്ഗലേ. **അച്ഛന്ദികേ**തി മഗ്ഗഫലത്ഥം രുചിവിരഹിതേ. **കുസീതേ**തി സമാധിവിരഹിതേ. **ഹീനവീരിയേ**തി നിബ്ബീരിയേ. **അപ്പടിപജ്ജമാനേ**തി പടിപത്തിയാ ന പടിപജ്ജമാനേ.

൩൪. ഏവം വുത്തേ അത്തമനതരോ ധോതകോ ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവമാനോ അനുസാസനിം യാചന്തോ **"അനുസാസ ബ്രഹ്മേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ബ്രഹ്മേ**തി സേട്ഠവചനമേതം. തേന ഭഗവന്തം ആമന്തയമാനോ ആഹ ''അനുസാസ ബ്രഹ്മേ''തി. **വിവേകധമ്മ**ന്തി സബ്ബസങ്ഖാരവിവേകം നിബ്ബാനധമ്മം.

അബ്യാപജ്ജമാനോതി നാനപ്പകാരകം അനാപജ്ജമാനോ. **ഇധേവ സന്തോ**തി ഇധേവ സമാനോ. **അസിതോ**തി അനിസ്സിതോ.

൱൭-൭. ഇതോ പരാ ദ്വേ ഗാഥാ മേത്തഗൂസുത്തേ വുത്തനയാ ഏവ. കേവലഞ്ഹി തത്ഥ ധമ്മം, ഇധ സന്തിന്തി അയം വിസേസോ. തതിയഗാഥായപി പുബ്ബഡ്ഢം തത്ഥ വുത്തനയമേവ. അപരഡ്ഢേ **സങ്ഗോ**തി സജ്ജനട്ഠാനം, ലഗ്ഗനന്തി വുത്തം ഹോതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച വുത്തസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

ധോതകമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഉപസീവമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൱൮. ഛട്ഠേ ഉപസീവസുത്തേ - **മഹന്തമോഘ**ന്തി മഹന്തം ഓഘം. **അനിസ്സിതോ**തി പുഗ്ഗലം വാ ധമ്മം വാ അനല്ലീനോ. **നോ വിസഹാമീ**തി ന സക്കോമി. **ആരമ്മണ**ന്തി നിസ്സയം. **യം നിസ്സിതോ**തി യം ധമ്മം വാ പുഗ്ഗലം വാ നിസ്സിതോ.

നിദ്ദേസേ **കാമോഘ**ന്തി അനാഗാമിമഗ്ഗേന കാമോഘം. അരഹത്തമഗ്ഗേന **ഭവോഘം**. സോതാപത്തിമഗ്ഗേന **ദിട്ഠോഘം**. അരഹത്തമഗ്ഗേന **അവിജ്ജോഘം** തരേയ്യം. **സക്യകുലാ പബ്ബജിതോ**തി ഭഗവതോ ഉച്ചാകുലപരിദീപനവസേന വുത്തം. **ആലമ്ബണ**ന്തി അവത്ഥരിത്വാ ഠാനം. **നിസ്സയ**ന്തി അല്ലീയനം. **ഉപനിസ്സയ**ന്തി അപസ്സയനം.

൱൯. ഇദാനി യസ്മാ ബ്രാഹ്മണോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനലാഭീ തഞ്ച സന്തമ്പി നിസ്സയം ന ജാനാതി. തേനസ്സ ഭഗവാ തഞ്ച നിസ്സയം ഉത്തരിഞ്ച നിയ്യാനപഥം ദസ്സേന്തോ **"ആകിഞ്ചഞ്ഞ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പേക്ഖമാനോ**തി തം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിം സതോ സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠഹിത്വാ ച അനിച്ചാദിവസേന പസ്സമാനോ. **നത്ഥീതി നിസ്സായാ**തി തം ''നത്ഥി കിഞ്ചീ''തി പവത്തം സമാപത്തിം ആരമ്മണം കത്വാ. **തരസ്സു ഓഘ**ന്തി തതോ പഭുതി പവത്തായ വിപസ്സനായ യഥാനുരൂപം ചതുബ്ബിധമ്പി ഓഘം തരസ്സു. **കഥാഹീ**തി കഥംകഥാഹി. **തണ്ഹക്ഖയം നത്തമഹാഭിപസ്സാ**തി രത്തിന്ദിവം നിബ്ബാനം വിഭൂതം കത്വാ പസ്സ. ഏതേനസ്സ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരം കഥേസി.

നിദ്ദേസേ **തഞ്ഞേവ വിഞ്ഞാണം അഭാവേതീ**തി ആകാസാലമ്ബണം കത്വാ പവത്തമഹഗ്ഗതവിഞ്ഞാണം അഭാവേതി അഭാവം ഗമേതി. **വിഭാവേതീ**തി വിവിധാ അഭാവം ഗമേതി. **അന്തരധാപേതീ**തി അദസ്സനം ഗമേതി. **നത്ഥി കിഞ്ചീതി പസ്സതീ**തി അന്തമസോ ഭങ്ഗമത്തമ്പിസ്സ നത്ഥീതി പസ്സതി.

൮൦. ഇദാനി ''കാമേ പഹായാ''തി സുത്വാ വിക്ഖമ്ഭനവസേന അത്തനാ പഹീനേ കാമേ സമ്പസ്സമാനോ **"സബ്ബേസൂ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഹിത്വാ മഞ്ഞ**ന്തി അഞ്ഞം തതോ ഹേട്ഠാ ഛബ്ബിധമ്പി സമാപത്തിം ഹിത്വാ. **സഞ്ഞാവിമോക്ഖേ പരമേ**തി സത്തസു സഞ്ഞാവിമോക്ഖേസു ഉത്തമേ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ. **തിട്ഠേ**

നു സോ തത്ഥ അനാനുയായീതി സോ പുഗ്ഗലോ തത്ഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനബ്രഹ്മലോകേ അവിഗച്ഛമാനോ തിട്ഠേയ്യ നൂതി പുച്ഛതി.

നിദ്ദേസേ **അവിച്ചമാനോ**തി അവിയുജ്ജമാനോ. **അവിഗച്ഛമാനോ**തി വിയോഗം അനാപജ്ജമാനോ. **അനന്തരധായമാനോ**തി അന്തരധാനം അനാപജ്ജമാനോ. **അപരിഹായമാനോ**തി അനന്തരാ പരിഹാനം അനാപജ്ജമാനോ.

൪൧-൨. അഥസ്സ ഭഗവാ സട്ഠികപ്പസഹസ്സമത്തകംയേവ ഠാനം അനുജാനന്തോ ചതുത്ഥം ഗാഥമാഹ. ഏവം തസ്സ തത്ഥ ഠാനം സുത്വാ ഇദാനിസ്സ സസ്സതുച്ഛേദഭാവം പുച്ഛന്തോ **"തിട്ഠേ ചേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പൂഗമ്പി വസ്സാന**ന്തി അനേകസങ്ഖ്യമ്പി വസ്സാനം, ഗണനരാസിന്തി അത്ഥോ. "പൂഗമ്പി വസ്സാനീ"തിപി പാഠോ. തത്ഥ വിഭത്തിബ്യത്തയേന സാമിവചനസ്സ പച്ചത്തവചനം കാതബ്ബം, പൂഗന്തി വാ ഏതസ്സ ബഹൂനീതി അത്ഥോ വത്തബ്ബോ. "പൂഗാനീ"തി വാപി പഠന്തി, പുരിമപാഠോയേവ സബ്ബസുന്ദരോ. **തത്ഥേവ സോ സീതി സിയാ വിമുത്തോ**തി സോ പുഗ്ഗലോ തത്ഥേവാകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ നാനാദുക്ഖേഹി വിമുത്തോ സീതിഭാവപ്പത്തോ ഭവേയ്യ, നിബ്ബാനപ്പത്തോ സസ്സതോ ഹുത്വാ തിട്ഠേയ്യാതി അധിപ്പായോ. **ചവേഥ വിഞ്ഞാണം തഥാവിധസ്സാ**തി "ഉദാഹു തഥാവിധസ്സ വിഞ്ഞാണം അനുപാദായ പരിനിബ്ബായേയ്യാ"തി ഉച്ഛേദം പുച്ഛതി, "പടിസന്ധിഗ്ഗഹണത്ഥം വാപി ഭവേയ്യാ"തി പടിസന്ധിമ്പി തസ്സ പുച്ഛതി.

തസ്സ വിഞ്ഞാണം ചവേയ്യാതി തസ്സ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ ഉപ്പന്നസ്സ വിഞ്ഞാണം ചുതിം പാപുണേയ്യ. **ഉച്ഛിജ്ജേയ്യാ**തി ഉച്ഛേദം ഭവേയ്യ. **വിനസ്സേയ്യാ**തി വിനാസം പാപുണേയ്യ. **ന ഭവേയ്യാ**തി അഭാവം ഗമേയ്യ. **ഉപപന്നസ്സാ**തി പടിസന്ധിവസേന ഉപപന്നസ്സ.

൪൩. അഥസ്സ ഭഗവാ ഉച്ഛേദസസ്സതം അനുപഗമ്മ തത്ഥുപപന്നസ്സ അരിയസാവകസ്സ അനുപാദായ പരിനിബ്ബാനം ദസ്സേന്തോ **"അച്ചീ യഥാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അത്ഥം പലേതീ**തി അത്ഥം ഗച്ഛതി. **ന ഉപേതി സങ്ഖ**ന്തി "അസുകം നാമ ദിസം ഗതോ"തി വോഹാരം ന ഗച്ഛതി. **ഏവം മുനീ നാമകായാ വിമുത്തോ**തി ഏവം തത്ഥ ഉപ്പന്നോ സേക്ഖമുനി പകതിയാ പുബ്ബേവ രൂപകായാ വിമുത്തോ, തത്ഥ ചതുത്ഥമഗ്ഗം നിബ്ബത്തേത്വാ ധമ്മകായസ്സ പരിഞ്ഞാതത്താ പുന നാമകായാപി വിമുത്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ഖീണാസവോ ഹുത്വാ അനുപാദാനിബ്ബാനസങ്ഖാതം അത്ഥം പലേതി ന ഉപേതി സങ്ഖം "ഖത്തിയോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ"തി ഏവമാദികം.

നിദ്ദേസേ **ഖിത്താ**തി ചലിതാ. **ഉക്ഖിത്താ**തി അതിചലിതാ. **നുന്നാ**തി പപ്ഫോടിയാ. **പണുന്നാ**തി ദൂരീകതാ. **ഖമ്ഭിതാ**തി പടിക്കമാപിതാ. **വിക്ഖമ്ഭിതാ**തി ന സന്തികേ കതാ.

൪൪. ഇദാനി "അത്ഥം പലേതീ"തി സുത്വാ തസ്സ യോനിസോ അത്ഥമസല്ലക്ഖേന്തോ **"അത്ഥങ്ഗതോ സോ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സോ അത്ഥങ്ഗതോ ഉദാഹു നത്ഥി, **ഉദാഹു വേ സസ്സതിയാ** സസ്സതഭാവേന **അരോഗോ** അവിപരിണാമധമ്മോ സോതി ഏവം **തം മേ മുനീ സാധു** ബ്യാകരോഹി. കിംകാരണാ? **തഥാ ഹി തേ വിദിതോ ഏസ ധമ്മോ**തി.

നിദ്ദേസേ **നിരുദ്ധോ**തി നിരോധം പത്തോ. **ഉച്ഛിന്നോ**തി ഉച്ഛിന്നസന്താനോ. **വിനട്ഠോ**തി വിനാസം പത്തോ.

൪൬. അഥസ്സ ഭഗവാ തഥാ അവത്തബ്ബതം ദസ്സേന്തോ **"അത്ഥങ്ഗതസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അത്ഥങ്ഗതസ്സാ**തി അനുപാദാപരിനിബ്ബുതസ്സ. **ന പമാണമത്ഥീ**തി രൂപാദിപമാണം നത്ഥി. **യേന നം വജ്ജു**ന്തി യേന രാഗാദിനാ നം വദേയ്യും. **സബ്ബേസു ധമ്മേസൂ**തി സബ്ബേസു ഖന്ധാദിധമ്മേസു.

നിദ്ദേസേ **അധിവചനാനി ചാ**തി സിരിവഡ്ഢകോ ധനവഡ്ഢകോതിആദയോ ഹി വചനമത്തംയേവ അധികാരം കത്വാ പവത്താ അധിവചനാ നാമ. അധിവചനാനം പഥാ **അധിവചനപഥാ** നാമ. ''അഭിസങ്ഖരോന്തീതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മാ സങ്ഖാരാ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൯) ഏവം നിദ്ധാരിത്വാ സഹേതുകം കത്വാ വുച്ചമാനാ അഭിലാപാ **നിരുത്തി** നാമ. നിരുത്തീനം പഥാ **നിരുത്തിപഥാ** നാമ. ''തക്കോ വിതക്കോ സങ്കപ്പോ''തി (ധ॰ സ॰ ൭) ഏവം തേന തേന പകാരേന പഞ്ഞാപനതോ **പഞ്ഞത്തി** നാമ. പഞ്ഞത്തീനം പഥാ **പഞ്ഞത്തിപഥാ** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൩൧൩-൧൩൧൫) നാമ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച വുത്തസദിസോവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

ഉപസീവമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. നന്ദമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൪൯. സത്തമേ നന്ദസുത്തേ - പഠമഗാഥായത്ഥോ - **ലോകേ ഖത്തിയാദയോ**ജനാ ആജീവകനിഗണ്ഠാദികേ സന്ധായ ''സന്തി ലോകേ മുനയോ''തി വദന്തി. **തയിദം കഥംസൂ**തി കിം നു ഖോ തേ സമാപത്തിഞാണാദിനാ ഞാണേന ഉപപന്നത്താ **ഞാണൂപപന്നം മുനി നോ വദന്തി,** ഏവംവിധം നു വദന്തി, **ഉദാഹു വേ** നാനപ്പകാരകേന ലൂഖജീവിതസങ്ഖാതേന **ജീവിതേനൂപപന്ന**ന്തി.

നിദ്ദേസേ **അട്ഠസമാപത്തിഞാണേന വാ**തി പഠമജ്ഝാനാദിഅട്ഠസമാപത്തിസമ്പയുത്തഞാണേന വാ. **പഞ്ചാഭിഞ്ഞാഞാണേന വാ**തി പുബ്ബേനിവാസാദിജാനനഞാണേന വാ.

൪൭. അഥസ്സ ഭഗവാ തദുഭയമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ മുനിം ദസ്സേന്തോ **"ന ദിട്ഠിയാ"തി ഗാഥമാഹ.**

൪൮. ഇദാനി ''ദിട്ഠാദീഹി സുദ്ധീ''തി വദന്താനം വാദേ കങ്ഖാപഹാനത്ഥം **"യേ കേചിമേ"**തി പുച്ഛതി. തത്ഥ **അനേകരൂപേനാ**തി കോതൂഹലമങ്ഗലാദിനാപി. **തത്ഥ യതാ ചരന്താ**തി തത്ഥ സക്കായദിട്ഠിയാ ഗുത്താ വിഹരന്താ.

൪൯. അഥസ്സ തഥാ സുദ്ധിഅഭാവം ദീപേന്തോ ഭഗവാ ചതുത്ഥം ഗാഥമാഹ.

൫൦. ഏവം ''നാതരിംസൂ''തി സുത്വാ ഇദാനി യോ അതരി, തം സോതുകാമോ **"യേ കേചിമേ"**തി പുച്ഛതി. അഥസ്സ ഭഗവാ ഓഘതിണ്ണമുഖേന ജാതിജരാതിണ്ണേ ദസ്സേന്തോ ഛട്ഠം ഗാഥമാഹ.

൫൨. തത്ഥ **നിവുതാ**തി ഓവുടാ പരിയോനദ്ധാ. **യേ സീധാ**തി യേ സു ഇധ, ഏത്ഥ ച സു-ഇതി നിപാതമത്തം. **തണ്ഹം പരിഞ്ഞായാ**തി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി

തണ്ഹം പരിജാനിത്വാ. സേസം സബ്ബത്ഥ പുബ്ബേ വുത്തനയത്താ പാകടമേവ.

൭൨. ഏവം ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പന നന്ദോ ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദമാനോ **ഏതാഭിനന്ദാമീ**തി ഗാഥമാഹ. ഇധാപി ച പുബ്ബേ വുത്തസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

നന്ദമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഹേമകമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൩. അട്ഠമേ ഹേമകസുത്തേ - **യേ മേ പുബ്ബേ വിയാകംസൂ**തി യേ ബാവരിആദയോ പുബ്ബേ മയ്ഹം സകം ലദ്ധിം വിയാകംസു. **ഹുരം ഗോതമസാസനാ**തി ഗോതമസാസനതോ പുബ്ബതരം. **സബ്ബം തം തക്കവഡ്ഢന**ന്തി സബ്ബം തം കാമവിതക്കാദിവഡ്ഢനം.

യേ ചഞ്ഞേ തസ്സ ആചരിയാതി യേ ച അഞ്ഞേ തസ്സ ബാവരിയസ്സ ആചാരേ സിക്ഖാപകാ ആചരിയാ. **തേ സകം ദിട്ഠി**ന്തി തേ ആചരിയാ അത്തനോ ദിട്ഠിം. **സകം ഖന്തി**ന്തി അത്തനോ ഖമനം. **സകം രുചി**ന്തി അത്തനോ രോചനം. **വിതക്കവഡ്ഢന**ന്തി കാമവിതക്കാദിവിതക്കാനം ഉപ്പാദനം പുനപ്പുനം പവത്തനം. **സങ്കപ്പവഡ്ഢന**ന്തി കാമസങ്കപ്പാദീനം വഡ്ഢനം. ഇമാനി ദ്വേ പദാനി സബ്ബസങ്ഗാഹികവസേന വുത്താനി. ഇദാനി കാമവിതക്കാദികേ സരൂപതോ ദസ്സേതും **"കാമവിതക്കവഡ്ഢന"**ന്തിആദിനാ നയേന നവവിതക്കേ ദസ്സേസി.

൭൪. **തണ്ഹാനിഗ്ഘാതന**ന്തി തണ്ഹാവിനാസനം.

൭൫-൬. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ധമ്മം ആചിക്ഖന്തോ **"ഇധാ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ഏതദഞ്ഞായ യേ സതാ**തി ഏതം നിബ്ബാനം പദമച്ചുതം "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൨൭൭; ഥേരഗാ॰ ൬൭൬; കഥാ॰ ൭൫൩) നയേന വിപസ്സന്താ അനുപുബ്ബേന ജാനിത്വാ യേ കായാനുപസ്സനാസതിആദീഹി സതാ. **ദിട്ഠധമ്മാഭിനിബ്ബുതാ**തി വിദിതധമ്മത്താ ദിട്ഠധമ്മാ ച രാഗാദിനിബ്ബാനേന ച അഭിനിബ്ബുതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

ഹേമകമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. തോദേയ്യമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൭. നവമേ തോദേയ്യസുത്തേ - **വിമോക്ഖോ തസ്സ കീദിസോ**തി തസ്സ കീദിസോ വിമോക്ഖോ ഇച്ഛിതബ്ബോതി പുച്ഛതി.

൭൮. ഇദാനിസ്സ അഞ്ഞവിമോക്ഖാഭാവം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **വിമോക്ഖോ തസ്സ നാപരോതി** തസ്സ അഞ്ഞോ വിമോക്ഖോ നത്ഥി.

൭൯. ഏവം "തണ്ഹക്ഖയോ ഏവ വിമോക്ഖോ"തി വുത്തേപി തമത്ഥം അസല്ലക്ഖേന്തോ **"നിരാസസോ സോ ഉദ ആസസാനോ"**തി പുന പുച്ഛതി. തത്ഥ **ഉദ പഞ്ഞകപ്പീ**തി ഉദാഹു സമാപത്തിഞാണാദിനാ ഞാണേന തണ്ഹാകപ്പം വാ ദിട്ഠികപ്പം വാ കപ്പയതി.

൮൦. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ആചിക്ഖന്തോ ചതുത്ഥം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കാമഭവേ**തി കാമേ ച ഭവേ ച.

രൂപേ നാസീസതീതി ചതുസമുട്ഠാനികേ രൂപാരമ്മണേ ഛന്ദരാഗവസേന ന പത്ഥേതി. **സദ്ദാദീ**സുപി ഏസേവ നയോ. പലിബോധട്ഠേന രാഗോ ഏവ കിഞ്ചനം **രാഗകിഞ്ചനം** മദനട്ഠേന വാ. **ദോസകിഞ്ചനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

തോദേയ്യമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. കപ്പമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൧. ദസമേ കപ്പസുത്തനിദ്ദേസേ - **മജ്ഝേ സരസ്മി**ന്തി പുരിമപച്ഛിമകോടിപഞ്ഞാണാഭാവതോ മജ്ഝഭൂതേ സംസാരേതി വുത്തം ഹോതി. **തിട്ഠത**ന്തി തിട്ഠമാനാനം. **യഥായിദം നാപരം സിയാ**തി യഥാ ഇദം ദുക്ഖം പുന ന ഭവേയ്യ.

ആഗമനന്തി പുബ്ബന്തതോ ഇധാഗമനം. **ഗമന**ന്തി ഇതോ പരലോകഗമനം. **ഗമനാഗമന**ന്തി തദുഭയവസേന വുത്തം. **കാല**ന്തി മരണകാലം. **ഗതീ**തി നിബ്ബത്തി. **ഭവാഭവോ**തി ഭവതോ ഭവോ. **ചുതി ചാ**തി ഭവതോ ചവനഞ്ച. **ഉപപത്തി ചാ**തി ചുതസ്സ ഉപപത്തി ച. **നിബ്ബത്തി ചാ**തി പാതുഭാവോ ച. **ഭേദോ ചാ**തി ഖന്ധഭേദോ ച. **ജാതി ചാ**തി ജനനഞ്ച. **ജരാ ചാ**തി ഹാനി ച. **മരണഞ്ചാ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ചാഗോ ച. **പുരിമാപി കോടി ന പഞ്ഞായതീ**തി പുബ്ബാപി കോടി നത്ഥി ന സംവിജ്ജതി. തഥാ **പച്ഛിമാപി കോടി**.

ഏത്തകാ ജാതിയോതി ഏതപരമാ ജാതിയോ. **വട്ടം വത്തീ**തി സംസാരപവത്തി. **തതോ പരം ന വത്തതീ**തി തതോ ഉദ്ധം നപ്പവത്തതി. **ഹേവം നത്ഥീ**തി ഏവം നത്ഥി ന സംവിജ്ജതി. **ഹി**-ഇതി നിപാതോ. **അനമതഗ്ഗോയ**ന്തി അയം സംസാരോ അവിദിതഗ്ഗോ.

അവിജ്ജാനീവരണാനന്തി അവിജ്ജായ ആവരിതാനം. **തണ്ഹാസംയോജനാന**ന്തി കാമരാഗസങ്ഖാതതണ്ഹാബന്ധനബദ്ധാനം. **സന്ധാവത**ന്തി കാമധാതുയാ പുനപ്പുനം ധാവന്താനം. **സംസരത**ന്തി രൂപാരൂപധാതുയാ സംസരന്താനം. **ദുക്ഖം പച്ചനുഭൂത**ന്തി

കായികചേതസികദുക്ഖം അനുഭൂതം വിന്ദിതം. **തിബ്ബന്തി** ബഹലം. **ബ്യസനന്തി** അവഡ്ഢി വിനാസോ. **കടസീ വഡ്ഢിതാ**തി സുസാനവഡ്ഢിതം. **അലമേവാ**തി യുത്തമേവ . **സബ്ബസങ്ഖാരേസൂ**തി തേഭൂമകസങ്ഖാരേസു. **നിബ്ബിന്ദിതു**ന്തി ഉക്കണ്ഠിതും. **വിരജ്ജിതു**ന്തി വിരാഗം ഉപ്പാദേതും. **വിമുച്ചിതു**ന്തി മോചേതും. **വട്ടം വത്തിസ്സതീ**തി സംസാരപവത്തം തേഭൂമകവട്ടം അനാഗതേ പവത്തിസ്സതി. **തതോ പരം ന വത്തിസ്സതീ**തി തതോ ഉദ്ധം അനാഗതേ സംസാരപവത്തം നപ്പവത്തിസ്സതി. **ജാതിഭയേ**തി ജാതിം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയേ. **ജരാഭയാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൬൨-൩. അഥസ്സ ഭഗവാ തമത്ഥം ബ്യാകരോന്തോ ഉപരൂപരിഗാഥായോ അഭാസി. ദുതിയഗാഥാ വുത്തത്ഥായേവ. തതിയഗാഥായ **അകിഞ്ചന**ന്തി കിഞ്ചനപടിപക്ഖം. **അനാദാന**ന്തി ആദാനപടിപക്ഖം, കിഞ്ചനാദാനവൂപസമന്തി വുത്തം ഹോതി. **അനാപര**ന്തി അപരപടിഭാഗദീപവിരഹിതം, സേട്ഠന്തി വുത്തം ഹോതി.

൬൪. ചതുത്ഥഗാഥായ **ന തേ മാരസ്സ പദ്ധഗൂ**തി തേ മാരസ്സ പദ്ധചരാ പരിചാരികാ സിസ്സാ ന ഹോന്തി.

മഹാജനം പാസേ നിയോജേത്വാ മാരേതീതി മാരോ. അകുസലകമ്മേ നിയുത്തത്താ **കണ്ഹോ**. ഛസു ദേവലോകേസു അധിപതിത്താ **അധിപതി**. അകുസലാനം ധമ്മാനം അന്തം ഗതത്താ **അന്തഗൂ**. പാപജനം ന മുഞ്ചതീതി **നമുചി**. സതിവിപ്പവാസപ്പമത്തപുഗ്ഗലാനം ഞാതകോതി **പമത്തബന്ധു**. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

കപ്പമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. ജതുകണ്ണിമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൬൫. ഏകാദസമേ ജതുകണ്ണിസുത്തേ - **സുത്വാനഹം വീര അകാമകാമി**ന്തി അഹം ‘‘ഇതിപി സോ ഭഗവാ’’തിആദിനാ (പാരാ॰ ൧; ദീ॰ നി॰ ൧.൧൫൭, ൨൫൫, ൩൦൧; അ॰ നി॰ ൬.൧൦; സം॰ നി॰ ൫.൯൯൭) നയേന വീര കാമാനം അകാമനതോ അകാമകാമിം ബുദ്ധം സുത്വാ. **അകാമമാഗമ**ന്തി നിക്കാമം ഭഗവന്തം പുച്ഛിതും ആഗതോമ്ഹി. **സഹജനേത്താ**തി സഹജാതസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണചക്ഖു . **യഥാതച്ഛ**ന്തി യഥാതഥം. **ബ്രൂഹി മേ**തി പുന യാചന്തോ ഭണതി. യാചന്തോ ഹി സഹസ്സക്ഖത്തുമ്പി ഭണേയ്യ, കോ പന വാദോ ദ്വിക്ഖത്തും.

ഇതിപി സോ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി ഇമേസം പദാനം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ. വിജ്ജാഹി പന ചരണേന ച സമ്പന്നത്താ **വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ**. തത്ഥ **വിജ്ജാ**തി തിസ്സോപി വിജ്ജാ അട്ഠപി വിജ്ജാ. തിസ്സോ വിജ്ജാ ഭയഭേരവസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൧.൩൪ ആദയോ) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ, അട്ഠ അമ്ബട്ഠസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൭൮ ആദയോ). തത്ഥ ഹി വിപസ്സനാഞാണേന മനോമയിദ്ധിയാ ച സഹ ഛ അഭിഞ്ഞാ പരിഗ്ഗഹേത്വാ

അട്ഠ വിജ്ജാ വുത്താ. **ചരണ**ന്തി സീലസംവരോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ ജാഗരിയാനുയോഗോ സത്ത സദ്ധമ്മാ ചത്താരി രൂപാവചരജ്ഝാനാനീതി ഇമേ പന്നരസ ധമ്മാ വേദിതബ്ബാ. ഇമേയേവ ഹി പന്നരസ ധമ്മാ യസ്മാ ഏതേഹി ചരതി അരിയസാവകോ ഗച്ഛതി അമതം ദിസം, തസ്മാ ''ചരണ''ന്തി വുത്താ. യഥാഹ - ''ഇധ, മഹാനാമ, അരിയസാവകോ സീലവാ ഹോതീ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൪) സബ്ബം മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. ഭഗവാ ഇമാഹി വിജ്ജാഹി ഇമിനാ ച ചരണേന സമന്നാഗതോ, തേന വുച്ചതി വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോതി. തത്ഥ വിജ്ജാസമ്പദാ ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുതം പൂരേത്വാ ഠിതാ, ചരണസമ്പദാ മഹാകാരുണികതം. സോ സബ്ബഞ്ഞുതായ സബ്ബസത്താനം അത്ഥാനത്ഥം ഞത്വാ മഹാകാരുണികതായ അനത്ഥം പരിവജ്ജേത്വാ അത്ഥേ നിയോജേതി, യഥാ തം വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ. തേനസ്സ സാവകാ സുപ്പടിപന്നാ ഹോന്തി, നോ ദുപ്പടിപന്നാ, വിജ്ജാചരണവിപന്നാനഞ്ഹി സാവകാ അത്തന്തപാദയോ വിയ (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧).

സോഭനഗമനത്താ സുന്ദരം ഠാനം ഗതത്താ സമ്മാ ഗതത്താ സമ്മാ ച ഗദത്താ **സുഗതോ**. ഗമനമ്പി ഹി ഗതന്തി വുച്ചതി. തഞ്ച ഭഗവതോ സോഭനം പരിസുദ്ധമനവജ്ജം. കിം പന തന്തി? അരിയമഗ്ഗോ. തേന ഹേസ ഗമനേന ഖേമം ദിസം അസജ്ജമാനോ ഗതോതി **സോഭനഗമനത്താ സുഗതോ**. സുന്ദരഞ്ചേസ ഠാനം ഗതോ അമതം നിബ്ബാനന്തി **സുന്ദരം ഠാനം ഗതത്താപി സുഗതോ**. സമ്മാ ച ഗതോ തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനേ കിലേസേ പുന അപച്ചാഗച്ഛന്തോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''സോതാപത്തിമഗ്ഗേന യേ കിലേസാ പഹീനാ, തേ കിലേസേ ന പുനേതി ന പച്ചേതി ന പച്ചാഗച്ഛതീതി സുഗതോ...പേ॰... അരഹത്തമഗ്ഗേന യേ കിലേസാ പഹീനാ, തേ കിലേസേ ന പുനേതി ന പച്ചേതി ന പച്ചാഗച്ഛതീതി സുഗതോ''തി (മഹാനി॰ ൩൮; ചൂളനി॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨൭).

സമ്മാ വാ ഗതോ ദീപങ്കരപാദമൂലതോ പഭുതി യാവ ബോധിമണ്ഡാ താവ സമതിംസപാരമീപൂരികായ സമ്മാ പടിപത്തിയാ സബ്ബലോകസ്സ ഹിതസുഖമേവ കരോന്തോ സസ്സതം ഉച്ഛേദം കാമസുഖം അത്തകിലമഥന്തി ഇമേ ച അന്തേ അനുപഗച്ഛന്തോ ഗതോതി **സമ്മാ ഗതത്താപി സുഗതോ**. സമ്മാ ചേസ ഗദതി യുത്തട്ഠാനേസു യുത്തമേവ വാചം ഭാസതീതി **സമ്മാ ഗദത്താപി സുഗതോ**.

തത്രിദം സാധകസുത്തം -

> ''യം തഥാഗതോ വാചം ജാനാതി അഭൂതം അതച്ഛം അനത്ഥസംഹിതം, സാ ച പരേസം അപ്പിയാ അമനാപാ, ന തം തഥാഗതോ വാചം ഭാസതി. യമ്പി തഥാഗതോ വാചം ജാനാതി ഭൂതം തച്ഛം അനത്ഥസംഹിതം, സാ ച പരേസം അപ്പിയാ അമനാപാ, തമ്പി തഥാഗതോ വാചം ന ഭാസതി. യഞ്ച ഖോ തഥാഗതോ വാചം ജാനാതി ഭൂതം തച്ഛം അത്ഥസംഹിതം, സാ ച പരേസം അപ്പിയാ അമനാപാ, തത്ര കാലഞ്ഞൂ തഥാഗതോ ഹോതി തസ്സാ വാചായ വേയ്യാകരണായ. യം തഥാഗതോ വാചം ജാനാതി അഭൂതം അതച്ഛം അനത്ഥസംഹിതം. സാ ച പരേസം പിയാ മനാപാ, ന തം തഥാഗതോ വാചം ഭാസതി. യമ്പി തഥാഗതോ വാചം ജാനാതി ഭൂതം തച്ഛം അനത്ഥസംഹിതം, സാ ച പരേസം പിയാ മനാപാ, തമ്പി തഥാഗതോ വാചം ന ഭാസതി. യഞ്ച ഖോ തഥാഗതോ വാചം ജാനാതി ഭൂതം തച്ഛം

അത്ഥസംഹിതം, സാ ച പരേസം പിയാ മനാപാ, തത്ര കാലഞ്ഞൂ തഥാഗതോ ഹോതി തസ്സാ വാചായ വേയ്യാകരണായാ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൮൬).

ഏവം **സമ്മാ ഗദത്താപി സുഗതോ**തി വേദിതബ്ബോ.

സബ്ബഥാ വിദിതലോകത്താ പന **ലോകവിദൂ**. സോ ഹി ഭഗവാ സഭാവതോ സമുദയതോ നിരോധതോ നിരോധൂപായതോതി സബ്ബഥാ ലോകം അവേദി അഞ്ഞാസി പടിവിജ്ഝി. യഥാഹ -

''യത്ഥ ഖോ, ആവുസോ, ന ജായതി ന ജീയതി ന മീയതി ന ചവതി ന ഉപപജ്ജതി, നാഹം തം ഗമനേന ലോകസ്സ അന്തം ഞാതേയ്യം ദട്ഠേയ്യം പത്തേയ്യന്തി വദാമി. ന ചാഹം, ആവുസോ, അപ്പത്വാവ ലോകസ്സ അന്തം ദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയം വദാമി. അപി ചാഹം, ആവുസോ, ഇമസ്മിംയേവ ബ്യാമമത്തേ കളേവരേ സസഞ്ഞിമ്ഹി സമനകേ ലോകഞ്ച പഞ്ഞപേമി ലോകസമുദയഞ്ച ലോകനിരോധഞ്ച ലോകനിരോധഗാമിനിഞ്ച പടിപദം (സം॰ നി॰ ൧.൧൦൭; അ॰ നി॰ ൪.൪൫).

''ഗമനേന ന പത്തബ്ബോ, ലോകസ്സന്തോ കുദാചനം;
ന ച അപ്പത്വാ ലോകന്തം, ദുക്ഖാ അത്ഥി പമോചനം.

''തസ്മാ ഹവേ ലോകവിദൂ സുമേധോ, ലോകന്തഗൂ
വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ;
ലോകസ്സ അന്തം സമിതാവി ഞത്വാ, നാസീസതീ ലോകമിമം പരഞ്ചാ''തി.
(സം॰ നി॰ ൧.൧൦൭; അ॰ നി॰ ൪.൪൫);

അപി ച - തയോ ലോകാ സങ്ഖാരലോകോ സത്തലോകോ ഓകാസലോകോതി. തത്ഥ ''ഏകോ ലോകോ സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൨) ആഗതട്ഠാനേ സങ്ഖാരലോകോ വേദിതബ്ബോ. ''സസ്സതോ ലോകോതി വാ അസസ്സതോ ലോകോതി വാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൨൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൬൯; സം॰ നി॰ ൪.൪൧൬; വിഭ॰ ൯൩൭) ആഗതട്ഠാനേ സത്തലോകോ.

''യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തി, ദിസാ ഭന്തി വിരോചമാനാ;
താവ സഹസ്സധാ ലോകോ, ഏത്ഥ തേ വത്തതീ വസോ''തി. (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൩) -

ആഗതട്ഠാനേ ഓകാസലോകോ. തമ്പി ഭഗവാ സബ്ബഥാ അവേദി. തഥാ ഹിസ്സ ''ഏകോ ലോകോ സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ. ദ്വേ ലോകാ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച. തയോ ലോകാ തിസ്സോ വേദനാ. ചത്താരോ ലോകാ ചത്താരോ ആഹാരാ. പഞ്ച ലോകാ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. ഛ ലോകാ ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി. സത്ത ലോകാ സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ. അട്ഠ ലോകാ അട്ഠ ലോകധമ്മാ. നവ ലോകാ നവ സത്താവാസാ. ദസ ലോകാ ദസായതനാനി. ദ്വാദസ ലോകാ ദ്വാദസായതനാനി. അട്ഠാരസലോകാ അട്ഠാരസ ധാതുയോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൨) അയം സങ്ഖാരലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോ.

യസ്മാ പനേസ സബ്ബേസമ്പി സത്താനം ആസയം ജാനാതി, അനുസയം ജാനാതി, ചരിതം ജാനാതി, അധിമുത്തിം ജാനാതി, അപ്പരജക്ഖേ മഹാരജക്ഖേ തിക്ഖിന്ദ്രിയേ മുദിന്ദ്രിയേ, സ്വാകാരേ ദ്വാകാരേ, സുവിഞ്ഞാപയേ

ദുവിഞ്ഞാപയേ, ഭബ്ബേ അഭബ്ബേ സത്തേ ജാനാതി. തസ്മാസ്സ സത്തലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോ. യഥാ ച സത്തലോകോ, ഏവം ഓകാസലോകോപി. തഥാ ഹേസ ഏകം ചക്കവാളം ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച യോജനാനം ദ്വാദസ സതസഹസ്സാനി ചതുതിംസ സതാനി ച പഞ്ഞാസഞ്ച യോജനാനി. പരിക്ഖേപതോ -

> സബ്ബം സതസഹസ്സാനി, ഛത്തിംസ പരിമണ്ഡലം;
> ദസ ചേവ സഹസ്സാനി, അഡ്ഢുഡ്ഢാനി സതാനി ച.

തത്ഥ -

> ദുവേ സതസഹസ്സാനി, ചത്താരി നഹുതാനി ച;
> ഏത്തകം ബഹലത്തേന, സങ്ഖാതായം വസുന്ധരാ.

തസ്സായേവ സന്ധാരകം -

> ചത്താരി സതസഹസ്സാനി, അട്ഠേവ നഹുതാനി ച;
> ഏത്തകം ബഹലത്തേന, ജലം വാതേ പതിട്ഠിതം.

തസ്സാപി സന്ധാരകോ -

> നവ സതസഹസ്സാനി, മാലുതോ നഭമുഗ്ഗതോ;
> സട്ഠി ചേവ സഹസ്സാനി, ഏസാ ലോകസ്സ സണ്ഠിതി.

ഏവം സണ്ഠിതേ ചേത്ഥ യോജനാനം -

> ചതുരാസീതി സഹസ്സാനി, അജ്ഝോഗാള്ഹോ മഹണ്ണവേ;
> അച്ചുഗ്ഗതോ താവദേവ, സിനേരു പബ്ബതുത്തമോ.
>
> തതോ ഉപഡ്ഢുപഡ്ഢേന, പമാണേന യഥാക്കമം;
> അജ്ഝോഗാള്ഹുഗ്ഗതാ ദിബ്ബാ, നാനാരതനചിത്തിതാ.
>
> യുഗന്ധരോ ഈസധരോ, കരവീകോ സുദസ്സനോ;
> നേമിന്ധരോ വിനതകോ, അസ്സകണ്ണോ ഗിരി ബ്രഹാ.
>
> ഏതേ സത്ത മഹാസേലാ, സിനേരുസ്സ സമന്തതോ;
> മഹാരാജാനമാവാസാ, ദേവയക്ഖനിസേവിതാ.
>
> യോജനാനം സതാനുച്ചോ, ഹിമവാ പഞ്ച പബ്ബതോ;
> യോജനാനം സഹസ്സാനി, തീണി ആയതവിത്ഥതോ.
>
> ചതുരാസീതിസഹസ്സേഹി, കൂടേഹി പടിമണ്ഡിതോ;
> തിപഞ്ചയോജനക്ഖന്ധ-പരിക്ഖേപാ നഗവ്ഹയാ.
>
> പഞ്ഞാസയോജനക്ഖന്ധ-സാഖായാമാ സമന്തതോ;
> സതയോജനവിത്ഥിണ്ണാ, താവദേവ ച ഉഗ്ഗതാ;
> ജമ്ബൂ യസ്സാനുഭാവേന, ജമ്ബുദീപോ പകാസിതോ. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൩൭;
> ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൪൮൮);

യഞ്ചേതം ജമ്ബുയാ പമാണം, ഏതദേവ അസുരാനം ചിത്തപാടലിയാ, ഗരുളാനം സിമ്ബലിരുക്ഖസ്സ, അപരഗോയാനേ കദമ്ബസ്സ, ഉത്തരകുരൂസു കപ്പരുക്ഖസ്സ, പുബ്ബവിദേഹേ സിരീസസ്സ, താവതിംസേസു പാരിച്ഛത്തകസ്സാതി. തേനാഹു പോരാണാ -

"പാടലീ സിമ്ബലീ ജമ്ബൂ, ദേവാനം പാരിച്ഛത്തകോ;
കദമ്ബോ കപ്പരുക്ഖോ ച, സിരീസേന ഭവതി സത്തമം.

"ദ്വേ അസീതി സഹസ്സാനി, അജ്ഝോഗാള്ഹോ മഹണ്ണവേ;
അച്ചുഗ്ഗതോ താവദേവ, ചക്കവാളസിലുച്ചയോ;
പരിക്ഖിപിത്വാ തം സബ്ബം, ലോകധാതുമയം ഠിതോ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൩൭; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൫൮൪);

തത്ഥ ചന്ദമണ്ഡലം ഏകൂനപഞ്ഞാസയോജനം, സൂരിയമണ്ഡലം പഞ്ഞാസയോജനം, താവതിംസഭവനം ദസസഹസ്സയോജനം, തഥാ അസുരഭവനം അവീചിമഹാനിരയോ ജമ്ബുദീപോ ച. അപരഗോയാനം സത്തസഹസ്സയോജനം. തഥാ പുബ്ബവിദേഹോ. ഉത്തരകുരു അട്ഠസഹസ്സയോജനോ. ഏകമേകോ ചേത്ഥ മഹാദീപോ പഞ്ചസതപഞ്ചസതപരിത്തദീപപരിവാരോ. തം സബ്ബമ്പി ഏകം ചക്കവാളം ഏകാ ലോകധാതു. തദന്തരേസു ലോകന്തരികനിരയാ . ഏവം അനന്താനി ചക്കവാളാനി അനന്താ ലോകധാതുയോ ഭഗവാ അനന്തേന ബുദ്ധഞാണേന അവേദി അഞ്ഞാസി പടിവിജ്ഝി. ഏവമസ്സ ഓകാസലോകോപി സബ്ബഥാ വിദിതോ. ഏവമ്പി **സബ്ബഥാ വിദിതലോകത്താ ലോകവിദൂ**.

അത്തനോ പന ഗുണേഹി വിസിട്ഠതരസ്സ കസ്സചി അഭാവതോ നത്ഥി ഏതസ്സ ഉത്തരോതി **അനുത്തരോ**. തഥാ ഹേസ സീലഗുണേനപി സബ്ബം ലോകം അഭിഭവതി സമാധി...പേ॰... പഞ്ഞാ... വിമുത്തി... വിമുത്തിഞാണദസ്സനഗുണേനപി. സീലഗുണേനപി അസമോ അസമസമോ അപ്പടിമോ അപ്പടിഭാഗോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ...പേ॰... വിമുത്തിഞാണദസ്സനഗുണേനപി. യഥാഹ - "ന ഖോ പനാഹം പസ്സാമി സദേവകേ ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ അത്തനാ സീലസമ്പന്നതര"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൩; അ॰ നി॰ ൪.൨൧) വിത്ഥാരോ.

ഏവം അഗ്ഗപസാദസുത്താദീനി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦) "ന മേ ആചരിയോ അത്ഥീ"തിആദികാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; മഹാവ॰ ൧൧; കഥാ॰ ൪൦൫; മി॰ പ॰ ൪.൫.൧൧) ഗാഥായോ ച വിത്ഥാരേതബ്ബാ.

പുരിസദമ്മേ സാരേതീതി **പുരിസദമ്മസാരഥി,** ദമേതി വിനേതീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ **പുരിസദമ്മാ**തി അദന്താ ദമേതും യുത്താ തിരച്ഛാനപുരിസാപി മനുസ്സപുരിസാപി അമനുസ്സപുരിസാപി . തഥാ ഹി ഭഗവതാ തിരച്ഛാനപുരിസാപി അപലാലോ നാഗരാജാ ചൂളോദരോ മഹോദരോ അഗ്ഗിസിഖോ ധൂമസിഖോ അരവാളോ നാഗരാജാ ധനപാലകോ ഹത്ഥീതി ഏവമാദയോ ദമിതാ നിബ്ബിസാ കതാ, സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാപിതാ. മനുസ്സപുരിസാപി സച്ചകനിഗണ്ഠപുത്തഅമ്ബട്ഠമാണവപോക്ഖരസാതിസോണദന്തകൂടദന്താദയോ. അമനുസ്സപുരിസാപി ആളവകസൂചിലോമഖരലോമയക്ഖസക്കദേവരാജാദയോ ദമിതാ വിനീതാ വിചിത്രേഹി വിനയനൂപായേഹി. "അഹം ഖോ കേസി പുരിസദമ്മേ സണ്ഹേനപി വിനേമി, ഫരുസേനപി വിനേമി, സണ്ഹഫരുസേനപി വിനേമീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൧൧൧) ഇദഞ്ചേത്ഥ സുത്തം വിത്ഥാരേതബ്ബം. അപി ച

ഭഗവാ വിസുദ്ധസീലാദീനം പഠമജ്ഝാനാദീനി സോതാപന്നാദീനഞ്ച ഉത്തരിമഗ്ഗപടിപദം ആചിക്ഖന്തോ ദന്തേപി ദമേതിയേവ.

അഥ വാ **അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥീ**തി ഏകമേവിദം അത്ഥപദം. ഭഗവാ ഹി തഥാ പുരിസദമ്മേ സാരേതി, യഥാ ഏകപല്ലങ്കേനേവ നിസിന്നാ അട്ഠ ദിസാ അസജ്ജമാനാ ധാവന്തി. തസ്മാ "അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥീ"തി വുച്ചതി. "ഹത്ഥിദമകേന, ഭിക്ഖവേ, ഹത്ഥി ദമ്മോ സാരിതോ ഏകംയേവ ദിസം ധാവതീ"തി ഇദഞ്ചേത്ഥ സുത്തം (മ॰ നി॰ ൩.൩൧൨) വിത്ഥാരേതബ്ബം.

വീരിയവാതി അരിയമഗ്ഗേന സബ്ബപാപകേഹി വിരതോ. **പഹൂ**തി പഭൂ. **വിസവീ**തി പരസന്താനേ വീരിയുപ്പാദകോ. **അലമത്തോ**തി സമത്ഥചിത്തോ.

വിരതോതി അരിയമഗ്ഗേന വിരതത്താ ആയതിം അപ്പടിസന്ധികോ. **സബ്ബപാപകേഹി നിരയദുക്ഖം അതിച്ചാ**തി ആയതിം അപ്പടിസന്ധിതായ നിരയദുക്ഖം അതിച്ച ഠിതോ. **വീരിയവാസോ**തി വീരിയനികേതോ. **സോ വീരിയവാ**തി സോ ഖീണാസവോ "വീരിയവാ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതി. **പധാനവാ വീരോ താദീ**തി ഇമാനി പനസ്സ ഥുതിവചനാനി. സോ ഹി പധാനവാ മഗ്ഗജ്ഝാനപധാനേന, വീരോ കിലേസാരിവിദ്ധംസനസമത്ഥതായ, താദി നിബ്ബികാരതായ **പവുച്ചതേ തഥത്താ**തി തഥാരൂപോ "വീരിയവാ"തി പവുച്ചതി.

തേ കാമകാമിനോതി ഏതേ രൂപാദിവത്ഥുകാമേ ഇച്ഛന്താ. **രാഗരാഗിനോ**തി രാഗേന രഞ്ജിതാ. **സഞ്ഞാസഞ്ഞിനോ**തി രാഗസഞ്ഞായ സഞ്ഞിനോ. **ന കാമേ കാമേതീ**തി രൂപാദിവത്ഥുകാമേ ന പത്ഥേതി. **അകാമോ**തി കാമേഹി വിരഹിതോ. **നിക്കാമോ**തി നിക്കന്തകാമോ.

സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണന്തി തിയദ്ധഗതം സബ്ബനേയ്യപഥം ജാനാതീതി സബ്ബഞ്ഞൂ, തസ്സ ഭാവോ സബ്ബഞ്ഞുതാ, സബ്ബഞ്ഞുതാ ഏവ ഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസങ്ഖാതം **നേത്തഞ്ച** വാസനായ സഹ കിലേസേ പരാജേത്വാ ജിതത്താ **ജിനഭാവോ ച അപുബ്ബം അചരിമം** അപുരേ അപച്ഛാ **ഏകസ്മിം ഖണേ** ഏകസ്മിം കാലേ **ഉപ്പന്നോ** പുബ്ബന്തതോ ഉദ്ധം പന്നോതി ഉപ്പന്നോ.

൩൩. **തേജീ തേജസാ**തി തേജേന സമന്നാഗതോ തേജസാ അഭിഭുയ്യ. **യമഹം വിജഞ്ഞം ജാതിജരായ ഇധ വിപ്പഹാന**ന്തി യം അഹം ജാതിജരായ പഹാനഭൂതം ധമ്മം ഇധേവ ജാനേയ്യം.

ജഗതീതി പഥവീ. **സബ്ബം ആകാസഗത**ന്തി സകലം ആകാസേ പവത്തം പത്ഥടം. **തമഗത**ന്തി തമമേവ തമഗതം അന്ധകാരം യഥാ ഗൂഥഗതം മുത്തഗതന്തി. **അഭിവിഹച്ചാ**തി നാസേത്വാ. **അന്ധകാരം വിധമിത്വാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിനിവാരകം അന്ധകാരം പലാപേത്വാ. **ആലോകം ദസ്സയിത്വാ**തി സൂരിയാലോകം ദസ്സയിത്വാ. **ആകാസേ**തി അജടാകാസേ. **അന്തലിക്ഖേ**തി അന്തരധാതുസമത്ഥതുച്ഛോകാസേ. **ഗഗനപഥേ**തി ദേവതാനം ഗമനമഗ്ഗേ ഗച്ഛതി. **സബ്ബം അഭിസങ്ഖാരസമുദയ**ന്തി സകലം കമ്മം സമുദയം ഉപ്പാദം, തണ്ഹന്തി അത്ഥോ. **കിലേസതമം അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമിത്വാ**തി കിലേസതമസങ്ഖാതം അഞ്ഞാണം അവിജ്ജന്ധകാരം നീഹരിത്വാ നാസേത്വാ. **ഞാണാലോകം** പഞ്ഞാലോകം ദസ്സയിത്വാ. **വത്ഥുകാമേ പരിജാനിത്വാ**തി രൂപാദിവത്ഥുകാമേ ഞാതതീരണപരിഞ്ഞായ ജാനിത്വാ. **കിലേസകാമേ പഹായാ**തി ഉപതാപനസങ്ഖാതേ കിലേസകാമേ പഹാനപരിഞ്ഞായ പജഹിത്വാ.

൯൭. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ധമ്മം ആചിക്ഖന്തോ ഉപരൂപരിഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **നേക്ഖമ്മം ദട്ഠു ഖേമതോ**തി നിബ്ബാനഞ്ച നിബ്ബാനഗാമിനിഞ്ച പടിപദം "ഖേമ"ന്തി ദിസ്വാ. **ഉഗ്ഗഹിത**ന്തി തണ്ഹാവസേന ദിട്ഠിവസേന ഗഹിതം. **നിരത്തം വാ**തി നിരസ്സിതബ്ബം വാ, മുഞ്ചിതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. **മാ തേ വിജ്ജിത്ഥാ**തി മാ തേ അഹോസി. **കിഞ്ചന**ന്തി രാഗാദികിഞ്ചനം, തമ്പി തേ മാ വിജ്ജിത്ഥ.

മുഞ്ചിതബ്ബന്തി മുഞ്ചിത്വാ ന പുന ഗഹേതബ്ബം. **വിജഹിതബ്ബ**ന്തി ചജിതബ്ബം. **വിനോദേതബ്ബ**ന്തി ഖിപിതബ്ബം. **ബ്യന്തീകാതബ്ബ**ന്തി വിഗതന്തം കാതബ്ബം . **അനഭാവം ഗമേതബ്ബ**ന്തി അനു അനു അഭാവം ഗമേതബ്ബം.

൯൮-൯. **പുബ്ബേ**തി അതീതേ സങ്ഖാരേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നകിലേസാ. **ബ്രാഹ്മണാ**തി ഭഗവാ ജതുകണ്ണിം ആലപതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

ജതുകണ്ണിമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ഭദ്രാവുധമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൦. ദ്വാദസമേ ഭദ്രാവുധസുത്തേ - **ഓകഞ്ജഹ**ന്തി ആലയം ജഹം. **തണ്ഹച്ഛിദ**ന്തി തണ്ഹാകായച്ഛിദം. **അനേജ**ന്തി ലോകധമ്മേസു നിക്കമ്പം. **നന്ദിഞ്ജഹ**ന്തി അനാഗതരൂപാദിപത്ഥനാജഹം. ഏകാ ഏവ ഹി സാ തണ്ഹാ, ഥുതിവസേന ഇധ നാനപ്പകാരതോ വുത്താ. **കപ്പഞ്ജഹ**ന്തി ദുവിധം കപ്പജഹം. **അഭിയാചേ**തി അതിവിയ യാചാമി. **സുത്വാന നാഗസ്സ അപനമിസ്സന്തി ഇതോ**തി നാഗസ്സ തവ ഭഗവതോ വചനം സുത്വാ ഇതോ പാസാണകചേതിയതോ ബഹുജനാ പക്കമിസ്സന്തീതി അധിപ്പായോ.

യേ ഉപയുപാദാനാതി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ഉപഗന്ത്വാ ഗഹിതാ. **ചേതസോ അധിട്ഠാനാ**തി ചിത്തേ പതിട്ഠിതാ. **അഭിനിവേസാനുസയാ**തി പതിട്ഠഹിത്വാ ആഗന്ത്വാ സയിതാ.

൭൧. ജനപദേഹി സങ്ഗതാതി അങ്ഗാദീഹി ജനപദേഹി ഇധ സമാഗതാ. **വിയാകരോഹീ**തി ധമ്മം ദേസേഹി.

സങ്ഗതാതി ഏതേ ഖത്തിയാദയോ ഏകീഭൂതാ. **സമാഗതാ**തി വുത്തപ്പകാരേഹി ജനപദേഹി ആഗതാ. **സമോഹിതാ**തി രാസീഭൂതാ. **സന്നിപതിതാ**തി അധിയോഗാ.

൭൨. അഥസ്സ ആസയാനുലോമേന ധമ്മം ദേസേന്തോ ഭഗവാ ഉപരൂപരിഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **ആദാനതണ്ഹ**ന്തി രൂപാദീനം ആദായികം ഗഹണതണ്ഹം, തണ്ഹുപാദാനന്തി വുത്തം ഹോതി. **യം യഞ്ഹി ലോകസ്മിമുപാദിയന്തീ**തി ഏതേസു ഉദ്ധാദിഭേദേസു യം യം ഗണ്ഹന്തി. **തേനേവ മാരോ അന്വേതി ജന്തു**ന്തി തേനേവ

ഉപാദാനപച്ചയനിബ്ബത്തകമ്മാഭിസങ്ഖാരനിബ്ബത്തവസേന പടിസന്ധിക്ഖന്ധമാരോതം സത്തം അനുഗച്ഛതി.

൭൩. **തസ്മാ പജാനന്തി** തസ്മാ ഏതമാദീനവം അനിച്ചാദിവസേന വാ സങ്ഖാരേ പജാനന്തോ. **ആദാനസത്തേ ഇതി പേക്ഖമാനോ, പജം ഇമം മച്ചുധേയ്യേ വിസത്തന്തി** ആദാതബ്ബട്ഠേന ആദാനേസു രൂപാദീസു സത്തേ സബ്ബലോകേ ഇമം പജം മച്ചുധേയ്യേ ലഗ്ഗം പേക്ഖമാനോ , ആദാനസത്തേ വാ ആദാനാഭിനിവിട്ഠേ പുഗ്ഗലേ ആദാനസങ്ഗഹേതുഞ്ച ഇമം പജം മച്ചുധേയ്യേ ലഗ്ഗം തതോ വീതിക്കമിതും അസമത്ഥം ഇതി പേക്ഖമാനോ കിഞ്ചനം സബ്ബലോകേ ന ഉപാദിയേഥാതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

ഭദ്രാവുധസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. ഉദയമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൪. തേരസമേ ഉദയസുത്തേ - **അഞ്ഞാവിമോക്ഖന്തി** പഞ്ഞാനുഭാവനിജ്ഝാനം തം വിമോക്ഖം പുച്ഛതി.

പഠമേനപി ഝാനേന ഝായീതി വിതക്കവിചാരപീതിസുഖചിത്തേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തേന പഞ്ചങ്ഗികേന പഠമജ്ഝാനേന ഝായതീതി ഝായീ. **ദുതിയേനാതി** പീതിസുഖചിത്തേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തേന. **തതിയേനാതി** സുഖചിത്തേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തേന. **ചതുത്ഥേനാതി** ഉപേക്ഖാചിത്തേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തേന. **സവിതക്കസവിചാരേനപി ഝാനേന ഝായീതി** ചതുക്കനയപഞ്ചകനയേസു പഠമജ്ഝാനേന സവിതക്കസവിചാരേനപി ഝാനേന ഝായതീതി ഝായീ. **അവിതക്കവിചാരമത്തേനാതി** പഞ്ചകനയേ ദുതിയേന ഝാനേന. **അവിതക്കഅവിചാരേനാതി** ദുതിയതതിയാദിഅവസേസഝാനേന. **സപ്പീതികേനാതി** പീതിസമ്പയുത്തേന ദുകതികഝാനേന. **നിപ്പീതികേനാതി** പീതിവിരഹിതേന തദവസേസഝാനേന. **സാതസഹഗതേനാതി** സുഖസഹഗതേന തികചതുക്കഝാനേന. **ഉപേക്ഖാസഹഗതേനാതി** ചതുക്കപഞ്ചകേന. **സുഞ്ഞതേനപീതി** സുഞ്ഞതവിമോക്ഖസമ്പയുത്തേന. **അനിമിത്തേനപീതി** അനിച്ചനിമിത്തം ധുവനിമിത്തം അനിമിത്തഞ്ച ഉഗ്ഘാടേത്വാ പടിലദ്ധേന അനിമിത്തേനപി ഝാനേന ഝായതീതി ഝായീ. **അപ്പണിഹിതേനപീതി** മഗ്ഗാഗമനവസേന പണിധിം സോധേത്വാ പരിയാദിയിത്വാ ഫലസമാപത്തിവസേന അപ്പണിഹിതേനപി. **ലോകിയേനപീതി** ലോകിയേന പഠമദുതിയതതിയചതുത്ഥേന.

ലോകുത്തരേനപീതി തേനേവ ലോകുത്തരസമ്പയുത്തേന. **ഝാനരതോതി** ഝാനേസു അഭിരതോ. **ഏകത്തമനുയുത്തോതി** ഏകത്തം ഏകീഭാവം അനുയുത്തോ പയുത്തോ. **സദത്ഥഗരുകോതി** സകത്ഥഗരുകോ, **ക**-കാരസ്സായം **ദ**-കാരോ കതോ. സദത്ഥോതി ച അരഹത്തം വേദിതബ്ബം. തഞ്ഹി അത്തൂപനിബദ്ധട്ഠേന അത്താനം അവിജഹനട്ഠേന അത്തനോ പരമത്ഥട്ഠേന ച

അത്തനോ അത്ഥത്താ സകത്ഥോതി വുച്ചതി. ഫലസമാപത്തിസമാപജ്ജനവസേന സകത്ഥഗരുകോ, ''നിബ്ബാനഗരുകോ''തി ഏകേ. **അരജോ**തി നിക്കിലേസോ. **വിരജോ**തി വിഗതകിലേസോ. **നിരജോ**തി അപനീതകിലേസോ , ''വിതരജോ''തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **രജാപഗതോ**തി കിലേസേഹി ദൂരീഭൂതോ. **രജവിപ്പഹീനോ**തി കിലേസപ്പഹീനോ. **രജവിപ്പയുത്തോ**തി കിലേസേഹി മുത്തോ.

പാസാണകേ ചേതിയേതി പാസാണപിട്ഠേ പാരായനസുത്തന്തദേസിതട്ഠാനേ. **സബ്ബോസ്സുക്കപടിപ്പസ്സദ്ധത്താ**തി സബ്ബേസം കിലേസഉസ്സുക്കാനം പടിപ്പസ്സദ്ധത്താ, നാസിതത്താ **ആസീനോ**.

കിച്ചാകിച്ചന്തി ''ഇദം കത്തബ്ബം, ഇദം ന കത്തബ്ബ''ന്തി ഏവം മനസാ ചിന്തേതബ്ബം. **കരണീയാകരണീയ**ന്തി കായദ്വാരേന അവസ്സം ഇദം കരണീയം, ഇദം ന കരണീയന്തി ഏവം കരണീയാകരണീയം. **പഹീന**ന്തി വിസ്സട്ഠം. **വസിപ്പത്തോ**തി പഗുണഭാവപ്പത്തോ.

൨൫. അഥ ഭഗവാ യസ്മാ ഉദയോ ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭീ, തസ്മാസ്സ പടിലദ്ധഝാനവസേന നാനപ്പകാരതോ അഞ്ഞാവിമോക്ഖം ദസ്സേന്തോ ഉപരൂപരിഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പഹാനം കാമച്ഛന്ദാന**ന്തി യദിദം പഠമം ഝാനം നിബ്ബത്തേന്തസ്സ കാമച്ഛന്ദപഹാനം, തമ്പി അഞ്ഞാവിമോക്ഖന്തി പബ്രൂമി. ഏവം സബ്ബപദാനി യോജേതബ്ബാനി.

യാ ചിത്തസ്സ അകല്യതാതി ചിത്തസ്സ ഗിലാനഭാവോ. ഗിലാനോ ഹി അകല്ലകോതി വുച്ചതി. വിനയേപി വുത്തം - ''നാഹം, ഭന്തേ, അകല്ലകോ''തി (പാരാ॰ ൧൫൧). **അകമ്മഞ്ഞതാ**തി ചിത്തഗേലഞ്ഞസങ്ഖാതോവ അകമ്മഞ്ഞതാകാരോ. **ഓലീയനാ**തി ഓലീയനാകാരോ. ഇരിയാപഥികചിത്തഞ്ഹി ഇരിയാപഥം സന്ധാരേതും അസക്കോന്തം രുക്ഖേ വഗ്ഗുലി വിയ ഖീലേ ലഗ്ഗിതഫാണിതവാരകോ വിയ ച ഓലീയതി, തസ്സ തം ആകാരം സന്ധായ ''ഓലീയനാ''തി വുത്തം. ദുതിയപദം ഉപസഗ്ഗവസേന വഡ്ഢിതം. **ലീനാ**തി അവിപ്ഫാരികതായ പടികുടിതം. ഇതരേ ദ്വേ ആകാരഭാവനിദ്ദേസാ. **ഥിന**ന്തി സപ്പിപിണ്ഡോ വിയ അവിപ്ഫാരികതായ ഘനഭാവേന ഠിതം. **ഥിയനാ**തി ആകാരനിദ്ദേസോ. ഥിയിതഭാവോ **ഥിയിതത്തം,** അവിപ്ഫാരവസേനേവ ഥദ്ധതാതി അത്ഥോ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൧൬൨).

൨൬. **ഉപേക്ഖാസതിസംസുദ്ധ**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനഉപേക്ഖാസതീഹി സംസുദ്ധം. **ധമ്മതക്കപുരേജവ**ന്തി ഇമിനാ തസ്മിം ചതുത്ഥജ്ഝാനവിമോക്ഖേ ഠത്വാ ഝാനങ്ഗാനി വിപസ്സിത്വാ അധിഗതം അരഹത്തവിമോക്ഖം വദതി. അരഹത്തവിമോക്ഖസ്സ ഹി മഗ്ഗസമ്പയുത്തസമ്മാസങ്കപ്പാദിഭേദോ ധമ്മതക്കോ പുരേജവോ ഹോതി. തേനാഹ ''ധമ്മതക്കപുരേജവ''ന്തി. **അവിജ്ജായ പഭേദന**ന്തി ഏതമേവ ച അഞ്ഞാവിമോക്ഖം അവിജ്ജാപഭേദനസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം നിസ്സായ ജാതത്താ കാരണോപചാരേന ''അവിജ്ജായ പഭേദന''ന്തി ബ്രൂമീതി.

യാ ചതുത്ഥേ ഝാനേ ഉപേക്ഖാതി ഏത്ഥ ഉപപത്തിതോ ഇക്ഖതീതി ഉപേക്ഖാ, സമം പസ്സതി അപക്ഖപതിതാ ഹുത്വാ പസ്സതീതി അത്ഥോ. **ഉപേക്ഖനാ**തി ആകാരനിദ്ദേസോ. **അജ്ഝുപേക്ഖനാ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന പദം വഡ്ഢിതം. **ചിത്തസമതാ**തി ചിത്തസ്സേകഗ്ഗഭാവോ. **ചിത്തപ്പസ്സദ്ധതാ**തി ചിത്തസ്സ ഊനാതിരിത്തവജ്ജിതഭാവോ. **മജ്ഝത്തതാ**തി ചിത്തസ്സ മജ്ഝേ ഠിതഭാവോ.

൭൭. ഏവം അവിജ്ജാപഭേദവചനേന വുത്തം നിബ്ബാനം സുത്വാ ‘‘തം കിസ്സ വിപ്പഹാനേന വുച്ചതീ’’തി പുച്ഛന്തോ **‘‘കിംസു സംയോജനോ’’**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കിംസു സംയോജനോ**തി കിംസംയോജനോ. **വിചാരണ**ന്തി വിചാരണകാരണം. **കിസ്സസ്സ വിപ്പഹാനേനാ**തി കിംനാമകസ്സ അസ്സ ധമ്മസ്സ വിപ്പഹാനേന.

൭൮. അഥസ്സ ഭഗവാ തമത്ഥം ബ്യാകരോന്തോ **‘‘നന്ദിസംയോജനോ’’**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **വിതക്കസ്സാ**തി കാമവിതക്കാദികോ വിതക്കോ അസ്സ.

൭൯. ഇദാനി തസ്സ നിബ്ബാനസ്സ മഗ്ഗം പുച്ഛന്തോ **‘‘കഥം സതസ്സാ’’**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **വിഞ്ഞാണ**ന്തി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം.

൮൦. അഥസ്സ മഗ്ഗം കഥേന്തോ ഭഗവാ **‘‘അജ്ഝത്തഞ്ചാ’’**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഏവം സതസ്സാ**തി ഏവം സതസ്സ സമ്പജാനസ്സ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

ഉദയമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൪. പോസാലമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൧. ചുദ്ദസമേ പോസാലസുത്തേ - **യോ അതീതം ആദിസതീ**തി യോ ഭഗവാ അത്തനോ ച പരേസഞ്ച ‘‘ഏകമ്പി ജാതി’’ന്തിആദിഭേദം അതീതം ആദിസതി.

ഏകമ്പി ജാതിന്തി ഏകമ്പി പടിസന്ധിമൂലകം ചുതിപരിയോസാനം ഏകഭവപരിയാപന്നം ഖന്ധസന്താനം. ഏസ നയോ **ദ്വേപി ജാതിയോ**തിആദീസു. **അനേകേപി സംവട്ടകപ്പേ**തിആദീസു പന പരിഹായമാനോ കപ്പോ സംവട്ടകപ്പോ, തദാ സബ്ബേസം ബ്രഹ്മലോകേ സന്നിപതനതോ. വഡ്ഢമാനോ കപ്പോ വിവട്ടകപ്പോ, തദാ ബ്രഹ്മലോകതോ സത്താനം വിവട്ടനതോ. തത്ഥ സംവട്ടേന സംവട്ടട്ഠായീ ഗഹിതോ ഹോതി തംമൂലകത്താ, വിവട്ടേന ച വിവട്ടട്ഠായീ. ഏവഞ്ഹി സതി യാനി താനി ‘‘ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, കപ്പസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി. കതമാനി ചത്താരി? സംവട്ടോ സംവട്ടട്ഠായീ വിവട്ടോ വിവട്ടട്ഠായീ’’തി വുത്താനി (അ॰ നി॰ ൪.൧൫൬), താനി പരിഗ്ഗഹിതാനി ഹോന്തി. **സംവട്ടകപ്പേ വിവട്ടകപ്പേ**തി ച കപ്പസ്സ അഡ്ഢം ഗഹേത്വാ വുത്തം. **സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ**തി സകലം കപ്പം ഗഹേത്വാ വുത്തം. കഥം അനുസ്സരതീതി ചേ? **അമുത്രാസി**ന്തിആദിനാ നയേന. തത്ഥ **അമുത്രാസി**ന്തി അമുമ്ഹി സംവട്ടകപ്പേ അഹം അമുമ്ഹി ഭവേ വാ യോനിയാ വാ ഗതിയാ വാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ വാ സത്താവാസേ വാ സത്തനികായേ വാ ആസിം. **ഏവംനാമോ**തി തിസ്സോ വാ ഫുസ്സോ വാ. **ഏവംഗോത്തോ**തി കച്ചാനോ വാ കസ്സപോ വാ . ഇദമസ്സ അതീതഭവേ അത്തനോ നാമഗോത്താനുസ്സരണവസേന വുത്തം. സചേ പന തസ്മിം കാലേ അത്തനോ വണ്ണസമ്പത്തിം വാ ലൂഖപണീതജീവിതഭാവം വാ സുഖദുക്ഖബഹുലതം വാ അപ്പായുകദീഘായുകഭാവം വാ അനുസ്സരിതുകാമോ, തമ്പി അനുസ്സരതിയേവ. തേനാഹ - **‘‘ഏവംവണ്ണോ ഏവമായുപരിയന്തോ’’**തി. തത്ഥ **ഏവംവണ്ണോ**തി ഓദാതോ വാ സാമോ വാ. **ഏവമാഹാരോ**തി സാലിമംസോദനാഹാരോ വാ പവത്തഫലഭോജനോ വാ. **ഏവം സുഖദുക്ഖപടിസംവേദീ**തി അനേകപ്പകാരേന കായികചേതസികാനം

സാമിസനിരാമിസാദിപ്പഭേദാനം വാ സുഖദുക്ഖാനം പടിസംവേദീ. **ഏവമായുപരിയന്തോ**തി ഏവം വസ്സസതപരമായുപരിയന്തോ വാ ചതുരാസീതി കപ്പസഹസ്സപരമായുപരിയന്തോ വാ.

സോ തതോ ചുതോ അമുത്ര ഉദപാദിന്തി സോ അഹം തതോ ഭവതോ യോനിതോ ഗതിതോ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിതോ സത്താവാസതോ സത്തനികായതോ വാ ചുതോ പുന അമുകസ്മിം നാമ ഭവേ യോനിയാ ഗതിയാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ സത്താവാസേ സത്തനികായേ വാ ഉദപാദിം. **തത്രാപാസി**ന്തി അഥ തത്രാപി ഭവേ യോനിയാ ഗതിയാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയാ സത്താവാസേ സത്തനികായേ വാ പുന അഹോസിം. **ഏവംനാമോ**തിആദിവുത്തനയമേവ.

അപി ച - യസ്മാ **അമുത്രാസി**ന്തി ഇദം അനുപുബ്ബേന ആരോഹന്തസ്സ യാവദിച്ഛകം അനുസ്സരണം. **സോ തതോ ചുതോ**തി പടിനിവത്തന്തസ്സ പച്ചവേക്ഖണം. തസ്മാ **ഇധൂപപന്നോ**തി ഇമിസ്സാ ഇധൂപപത്തിയാ അനന്തരമേവസ്സ ഉപപത്തിട്ഠാനം സന്ധായ അമുത്ര ഉദപാദിന്തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **തത്രാപാസി**ന്തി ഏവമാദി പനസ്സ തത്രാ ഇമിസ്സാ ഉപപത്തിയാ അന്തരേ ഉപപത്തിട്ഠാനേ നാമഗോത്താദീനം അനുസ്സരണദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **സോ തതോ ചുതോ ഇധൂപപന്നോ**തി സ്വാഹം തതോ അനന്തരൂപപത്തിട്ഠാനതോ ചുതോ ഇധ അസുകസ്മിം നാമ ഖത്തിയകുലേ വാ ബ്രാഹ്മണകുലേ വാ നിബ്ബത്തോ.

ഇതിതി ഏവം. **സാകാരം സഉദ്ദേസ**ന്തി നാമഗോത്തവസേന സഉദ്ദേസം, വണ്ണാദിവസേന സാകാരം. നാമഗോത്തേന ഹി സത്തോ "തിസ്സോ കസ്സപോ"തി ഉദ്ദിസിയതി, വണ്ണാദീഹി "ഓദാതോ സാമോ"തി നാനത്തതോ പഞ്ഞായതി. തസ്മാ നാമഗോത്തം ഉദ്ദേസോ, ഇതരേ ആകാരാതി. **പുബ്ബേനിവാസ**ന്തി പുബ്ബേ അതീതജാതീസു നിവുട്ഠക്ഖന്ധാ പുബ്ബേനിവാസോ. നിവുട്ഠാതി അജ്ഝാവുട്ഠാ അനുഭൂതാ അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധാ, നിവുട്ഠധമ്മാ വാ. നിവുട്ഠാതി ഗോചരനിവാസേന നിവുട്ഠാ, അത്തനോ വിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞാതാ പരിച്ഛിന്നാ, പരവിഞ്ഞാണേന വിഞ്ഞാതാപി വാ ഛിന്നവടുമകാനുസ്സരണാദീസു. തേ ബുദ്ധാനംയേവ ലബ്ഭന്തി. തം പുബ്ബേനിവാസം ആദിസതി കഥേതി. **പരേസം അതീത**ന്തി അഞ്ഞേസം പരപുഗ്ഗലാനം പുബ്ബേനിവാസം ഏകമ്പി ജാതിന്തിആദിനാ നയേന ആദിസതി.

മഹാപദാനിയസുത്തന്തന്തി മഹാപുരിസാനം അപദാനനിയുത്തം മഹാപദാനസുത്തം (ദീ॰ നി॰ ൨.൧ ആദയോ). **മഹാസുദസ്സനിയസുത്തന്ത**ന്തി മഹാസുദസ്സനസ്സ സമ്പത്തിയുത്തം മഹാസുദസ്സനസുത്തം (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൧ ആദയോ). **മഹാഗോവിന്ദിയസുത്തന്ത**ന്തി മഹാഗോവിന്ദബ്രാഹ്മണസ്സ അപദാനനിയുത്തം മഹാഗോവിന്ദസുത്തം (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൯൩ ആദയോ). **മാഘദേവിയസുത്തന്ത**ന്തി മഘദേവരഞ്ഞോ അപദാനനിയുത്തം മഘദേവസുത്തം (മ॰ നി॰ ൨.൩൦൮ ആദയോ). **സതാനുസാരിഞ്ഞാണം ഹോതീ**തി പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിസമ്പയുത്തഞ്ഞാണം ഹോതി.

യാവതകം ആകങ്ഖതീതി യത്തകം ഞാതും ഇച്ഛതി, തത്തകം ജാനിസ്സാമീതി ഞാണം പേസേതി. അഥസ്സ ദുബ്ബലപത്തപുടേ പക്ഖന്ദനാരാധോ വിയ അപ്പടിഹതം അനിവാരിതം ഞാണം ഗച്ഛതി. തേന യാവതകം ആകങ്ഖതി, താവതകം അനുസ്സരതി. **ബോധിജ**ന്തി ബോധിയാ മൂലേ ജാതം. **ഞാണം ഉപ്പജ്ജതീ**തി ചതുമഗ്ഗഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. **അയമന്തിമാ ജാതീ**തി തേന ഞാണേന

ജാതിമൂലസ്സ പഹീനത്താ പുന ‘‘അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥിദാനി പുനബ്ഭവോ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭) അപരമ്പി ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. **ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണ**ന്തി എത്ഥ ഉപരി ‘‘സത്താന’’ന്തി പദം ഇധേവ ആഹരിത്വാ സത്താനം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണന്തി യോജേതബ്ബം. പരാനി ച അപരാനി ച ‘‘പരാപരാനീ’’തി വത്തബ്ബേ സന്ധിവസേന **രോ**-കാരം കത്വാ ‘‘പരോപരാനീ’’തി വുച്ചതി. പരോപരാനം ഭാവോ പരോപരിയം, പരോപരിയമേവ പരോപരിയത്തം, വേനേയ്യസത്താനം സദ്ധാദീനം പഞ്ചന്നം ഇന്ദ്രിയാനം പരോപരിയത്തം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം, ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തസ്സ ഞാണം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണം, ഇന്ദ്രിയാനം ഉത്തമാനുത്തമഭാവഞാണന്തി അത്ഥോ. ‘‘ഇന്ദ്രിയവരോവരിയത്തഞാണ’’ന്തിപി പാഠോ, വരാനി ച അവരാനി ച വരോവരിയാനി, വരോവരിയാനം ഭാവോ വരോവരിയത്തന്തി യോജേതബ്ബം. **അവരിയാനീ**തി ച ഉത്തമാനീതി അത്ഥോ. അഥ വാ - പരാനി ച ഓപരാനി ച പരോപരാനി, തേസം ഭാവോ പരോപരിയത്തന്തി യോജേതബ്ബം. **ഓപരാനീ**തി ച ഓരാനീതി വുത്തം ഹോതി, ലാമകാനീതി അത്ഥോ ‘‘പരോപരായസ്സ സമേച്ച ധമ്മാ’’തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൧; സു॰ നി॰ ൪൭൫) വിയ. ‘‘ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തേ ഞാണ’’ന്തി ഭുമ്മവചനേനപി പാഠോ (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൬൮).

തഥാഗതസ്സാതി യഥാ വിപസ്സിആദയോ പുബ്ബകാ ഇസയോ ആഗതാ, തഥാ ആഗതസ്സ. യഥാ ച തേ ഗതാ, തഥാ ഗതസ്സ. **തഥാഗതബല**ന്തി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം തഥാഗതസ്സേവ ബലം. യഥാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാനം ബലം പുഞ്ഞുസ്സയസമ്പത്തിയാ ആഗതം, തഥാ ആഗതബലന്തിപി അത്ഥോ. തത്ഥ ദുവിധം തഥാഗതസ്സ ബലം കായബലഞ്ച ഞാണബലഞ്ച. തേസു കായബലം ഹത്ഥികുലാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

‘‘കാളാവകഞ്ച ഗങ്ഗേയ്യം, പണ്ഡരം തമ്ബപിങ്ഗലം;
ഗന്ധമങ്ഗലഹേമഞ്ച, ഉപോസഥഛദ്ദന്തിമേ ദസാ’’തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪൮; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൨൨; അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦.൨൧; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൬൦; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൭൫; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൪൪);

യദേതം പകതിഹത്ഥിഗ്ഗണനായ ഹത്ഥീനം കോടിസഹസ്സസ്സ, പുരിസഗണനായ ദസന്നം പുരിസകോടിസഹസ്സാനം ബലം ഹോതി, ഇദം താവ തഥാഗതസ്സ കായബലം. ഞാണബലം പന മഹാസീഹനാദേ (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൬ ആദയോ) ആഗതം ദസബലഞാണം ചതുവേസാരജ്ജഞാണം അട്ഠസു പരിസാസു അകമ്പനഞാണം ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം സംയുത്തകേ (സം॰ നി॰ ൨.൩൩-൩൪) ആഗതാനി തേസത്തതി ഞാണാനി സത്തസത്തതി ഞാണാനീതി ഏവം അഞ്ഞാനിപി അനേകാനി ഞാണസഹസ്സാനി, ഏതം ഞാണബലം നാമ. ഇധാപി ഞാണബലമേവ അധിപ്പേതം, ഞാണഞ്ഹി അകമ്പിയട്ഠേന ഉപത്ഥമ്ഭകട്ഠേന ച ബലന്തി (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൪൪) വുത്തം.

സത്താനം ആസയാനുസയേ ഞാണന്തി ഏത്ഥ രൂപാദീസു ഖന്ധേസു ഛന്ദരാഗേന സത്താ വിസത്താതി സത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

‘‘രൂപേ ഖോ, രാധ, യോ ഛന്ദോ യോ രാഗോ യാ നന്ദീ യാ തണ്ഹാ, തത്ര സത്തോ തത്ര വിസത്തോ, തസ്മാ ‘സത്തോ’തി വുച്ചതി . വേദനായ... സഞ്ഞായ... സങ്ഖാരേസു... വിഞ്ഞാണേ യോ ഛന്ദോ യോ രാഗോ യാ

നന്ദീ യാ തണ്ഹാ, തത്ര സത്തോ തത്ര വിസത്തോ, തസ്മാ 'സത്തോ'തി വുച്ചതീ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൬൧; മഹാനി॰ ൭).

അക്ഖരചിന്തകാ പന അത്ഥം അവിചാരേത്വാ ''നാമമത്തമേത''ന്തി ഇച്ഛന്തി. യേപി അത്ഥം വിചാരേന്തി, തേ സത്വയോഗേന സത്താതി ഇച്ഛന്തി. തേസം സത്താനം ആസയന്തി നിസ്സയന്തി ഏത്ഥാതി ആസയോ , മിച്ഛാദിട്ഠിയാ സമ്മാദിട്ഠിയാ വാ കാമാദീഹി നേക്ഖമ്മാദീഹി വാ പരിഭാവിതസ്സ ചിത്തസന്താനസ്സേതം അധിവചനം. സത്തസന്താനേ അനുസേന്തി അനുപവത്തന്തീതി അനുസയാ, ഥാമഗതാനം കാമരാഗാദീനം ഏതം അധിവചനം. ആസയോ ച അനുസയോ ച ആസയാനുസയോ. ജാതിഗ്ഗഹണേന ച ദ്വന്ദസമാസവസേന ച ഏകവചനം വേദിതബ്ബം. യസ്മാ ചരിതാധിമുത്തിയോ ആസയാനുസയസങ്ഗഹിതാ, തസ്മാ ഉദ്ദേസേ ചരിതാധിമുത്തീസു ഞാണാനി ആസയാനുസയഞാണേനേവ സങ്ഗഹേത്വാ ''ആസയാനുസയേ ഞാണ''ന്തി വുത്തം.

യമകപാടിഹീരേ ഞാണന്തി ഏത്ഥ അഗ്ഗിക്ഖന്ധഉദകധാരാദീനം അപുബ്ബം അചരിമം സകിംയേവ പവത്തിതോ യമകം, അസ്സദ്ധിയാദീനം പടിപക്ഖധമ്മാനം ഹരണതോ പാടിഹീരം, യമകഞ്ച തം പാടിഹീരഞ്ചാതി യമകപാടിഹീരം.

മഹാകരുണാസമാപത്തിയാ ഞാണന്തി ഏത്ഥ പരദുക്ഖേ സതി സാധൂനം ഹദയകമ്പനം കരോതീതി കരുണാ, കിനാതി വാ പരദുക്ഖം ഹിംസതി വിനാസേതീതി കരുണാ, കിരീയതി വാ ദുക്ഖിതേസു ഫരണവസേന പസാരീയതീതി കരുണാ, ഫരണകമ്മവസേന കമ്മഗുണവസേന ച മഹതീ കരുണാ മഹാകരുണാ, സമാപജ്ജന്തി ഏതം മഹാകാരുണികാതി സമാപത്തി, മഹാകരുണാ ച സാ സമാപത്തി ചാതി മഹാകരുണാസമാപത്തി, തസ്സം മഹാകരുണാസമാപത്തിയം. തം സമ്പയുത്തം വാ ഞാണം.

സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം അനാവരണഞാണന്തി ഏത്ഥ പഞ്ചനേയ്യപഥപ്പഭേദം സബ്ബം അഞ്ഞാസീതി സബ്ബഞ്ഞൂ, സബ്ബഞ്ഞുസ്സ ഭാവോ സബ്ബഞ്ഞുതാ, സബ്ബഞ്ഞുതാ ഏവ ഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതാഞാണന്തി വത്തബ്ബേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണന്തി വുത്തം. സങ്ഖതാസങ്ഖതാദിഭേദാ സബ്ബധമ്മാ ഹി സങ്ഖാരോ വികാരോ ലക്ഖണം നിബ്ബാനം പഞ്ഞത്തീതി പഞ്ചേവ നേയ്യപഥാ ഹോന്തി. ആവജ്ജനപടിബദ്ധത്താ ഏവ ഹി നത്ഥി തസ്സ ആവരണന്തി തദേവ **അനാവരണഞാണ**ന്തി വുച്ചതി (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൬൮).

സബ്ബത്ഥ അസങ്ഗമപ്പടിഹതമനാവരണഞാണന്തി ഏത്ഥ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസു അസങ്ഗം സങ്ഗവിരഹിതം അപ്പടിഹതം പടിപക്ഖവിരഹിതം ഹുത്വാ പവത്തം ആവരണവിരഹിതം ഞാണം.

അനാഗതമ്പി ആദിസതീതി -

''ഇമസ്മിം ഭദ്ദകേ കപ്പേ, തയോ ആസിംസു നായകാ;
അഹമേതരഹി സമ്ബുദ്ധോ, മേത്തേയ്യോ ചാപി ഹേസ്സതീ''തി. ച -

''അസീതിവസ്സസഹസ്സായുകേസു , ഭിക്ഖവേ, മനുസ്സേസു മേത്തേയ്യോ നാമ ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ''തി ച (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൦൭) -

“അഥ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഖോ നാമ രാജാ യോ സോ യൂപോ രഞ്ഞാ മഹാപനാദേന കാരാപിതോ, തം യൂപം ഉസ്സാപേത്വാ അജ്ഝാവസിത്വാ തം ദത്വാ വിസ്സജ്ജിത്വാ സമണബ്രാഹ്മണകപണദ്ധികവണിബ്ബകയാചകാനം ദാനം ദത്വാ മേത്തേയ്യസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേത്വാ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിസ്സതീ”തി ച (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൦൭) -

“അനാഗതേ അട്ഠിസ്സരോ നാമ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി (മി॰ പ॰ ൪.൧.൩) ച, “സുമനിസ്സരോ നാമ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ച -

ആദിനാ നയേന ദേവദത്താദീനം അനാഗതം ആചിക്ഖതി. **പച്ചുപ്പന്നമ്പി ആദിസതീ**തി ഇദം പാകടമേവ.

൭൭. വിഭൂതരൂപസഞ്ഞിസ്സാതി സമതിക്കന്തരൂപസഞ്ഞിസ്സ. **സബ്ബകായപ്പഹായിനോ**തി തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനവസേന സബ്ബരൂപകായപഹായിനോ, പഹീനരൂപഭവപടിസന്ധികസ്സാതി അധിപ്പായോ. **നത്ഥി കിഞ്ചീതി പസ്സതോ**തി വിഞ്ഞാണാഭാവദസ്സനേന “നത്ഥി കിഞ്ചീ”തി പസ്സതോ, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനലാഭിനോതി വുത്തം ഹോതി. **ഞാണം സക്കാനുപുച്ഛാമീ**തി സക്കാതി ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ആഹ. തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഞാണം പുച്ഛാമി, കീദിസം ഇച്ഛിതബ്ബന്തി. **കഥം നേയ്യോ**തി കഥഞ്ച സോ നേതബ്ബോ, കഥമസ്സ ഉത്തരിഞാണം ഉപ്പാദേതബ്ബന്തി.

കതമാ രൂപസഞ്ഞാതി എത്ഥ **രൂപസഞ്ഞാ**തി സഞ്ഞാസീസേന വുത്തരൂപാവചരഝാനഞ്ചേവ തദാരമ്മണഞ്ച. രൂപാവചരഝാനമ്പി ഹി രൂപന്തി വുച്ചതി “രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ”തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൨൪൮; പടി॰ മ॰ ൧.൨൦൯). തസ്സ ആരമ്മണമ്പി “ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ”തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൨൨൩). തസ്മാ ഇധ രൂപേ സഞ്ഞാ രൂപസഞ്ഞാതി ഏവം സഞ്ഞാസീസേന രൂപാവചരഝാനസ്സേതം അധിവചനം. രൂപം സഞ്ഞാ അസ്സാതി രൂപസഞ്ഞാ, രൂപമസ്സ നാമന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം പഥവീകസിണാദിഭേദസ്സ തദാരമ്മണസ്സ ചേതം അധിവചനന്തി വേദിതബ്ബം. ഇധ പന കുസലവിപാകകിരിയവസേന പഞ്ചദസഝാനസങ്ഖാതാ രൂപസഞ്ഞാ ഏവ അധിപ്പേതാ . **രൂപാവചരസമാപത്തിം സമാപന്നസ്സ വാ**തി രൂപാവചരകുസലജ്ഝാനസമാപത്തിം സമാപന്നസ്സ. **ഉപപന്നസ്സ വാ**തി വിപാകജ്ഝാനവസേന തസ്മിം ഭവേ ഉപപന്നസ്സ. **ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരിസ്സ വാ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ കിരിയാഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ സുഖം ഉപ്പാദേത്വാ വിഹരന്തസ്സ. **അരൂപസമാപത്തിയോ**തി ആകാസാനഞ്ചായതനാദീനി. **പടിലദ്ധസ്സാ**തി ഉപ്പാദേത്വാ ഠിതസ്സ. **രൂപസഞ്ഞാ വിഭൂതാ ഹോന്തീ**തി രൂപസഞ്ഞാ അപഗതാ ഹോന്തി. **വിഗതാ**തി വിനാസിതാ. “അഭാവിതാ”തിപി പാഠോ, സുന്ദരോ.

തദങ്ഗസമതിക്കമാതി തദങ്ഗപ്പഹാനവസേന അതിക്കമേന. **വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന പഹീനോ**തി അരൂപജ്ഝാനപടിലാഭേന വിക്ഖമ്ഭനേന പഹീനോ. **തസ്സ രൂപകായോ**തി തസ്സ അരൂപസമാപത്തിപടിലാഭിനോ അരൂപപുഗ്ഗലസ്സ രൂപാവചരകായോ.

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനന്തി എത്ഥ നാസ്സ കിഞ്ചനന്തി അകിഞ്ചനം, അന്തമസോ സങ്ഗമത്തമ്പി അസ്സ അവസിട്ഠം നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. അകിഞ്ചനസ്സ ഭാവോ

ആകിഞ്ചഞ്ഞം, ആകാസാനഞ്ചായതനവിഞ്ഞാണാപഗമസ്സേതം അധിവചനം, തം ആകിഞ്ചഞ്ഞം അധിട്ഠാനട്ഠേന ഇമിസ്സാ സഞ്ഞായ ആയതനന്തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം, ആകാസേ പവത്തിതവിഞ്ഞാണാപഗമാരമ്മണസ്സ ഝാനസ്സേതം അധിവചനം. **വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസമാപത്തിം സതോ സമാപജ്ജിത്വാ**തി തം വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സതോകാരീ ഹുത്വാ സമാപജ്ജിത്വാ. **തതോ വുട്ഠഹിത്വാ**തി സതോകാരീ ഹുത്വാ തായ സമാപത്തിയാ വുട്ഠായ. **തഞ്ഞേവ വിഞ്ഞാണ**ന്തി തം ആകാസേ പവത്തിതം മഹഗ്ഗതവിഞ്ഞാണം. **അഭാവേതീ**തി വിനാസേതി. **വിഭാവേതീ**തി വിവിധാ നാസേതി. **അന്തരധാപേതീ**തി അദസ്സനം ഗമേതി.

കഥം സോ നേതബ്ബോതി സോ പുഗ്ഗലോ കേനപ്പകാരേന ജാനിതബ്ബോ. **വിനേതബ്ബോ**തി നാനാവിധേന ജാനിതബ്ബോ. **അനുനേതബ്ബോ**തി പുനപ്പുനം ചിത്തേന കഥം ഗമയിതബ്ബോ.

അഥസ്സ ഭഗവാ താദിസേ പുഗ്ഗലേ അത്തനോ അപ്പടിഹതഞാണതം പകാസേത്വാ തം ഞാണം ബ്യാകാതും ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ സബ്ബാ, അഭിജാനം തഥാഗതോ**തി അഭിസങ്ഖാരവസേന ചതസ്സോ പടിസന്ധിവസേന സത്താതി ഏവം സബ്ബാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ അഭിജാനന്തോ തഥാഗതോ. **തിട്ഠന്തമേനം ജാനാതീ**തി കമ്മാഭിസങ്ഖാരവസേന തിട്ഠമേതം പുഗ്ഗലം ജാനാതി - ‘‘ആയതിം അയം ഏവംഗതികോ ഭവിസ്സതീ’’തി. **ധിമുത്ത**ന്തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനാദീസു അധിമുത്തം. **തപ്പരായണ**ന്തി തമ്മയം.

വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോതി പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ ഠാനാനി സവിഞ്ഞാണകാ ഖന്ധാ ഏവ. തത്ഥ **സേയ്യഥാപീ**തി നിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ യഥാ മനുസ്സാതി അത്ഥോ. അപരിമാണേസുപി ഹി ചക്കവാളേസു അപരിമാണാനം മനുസ്സാനം വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന ദ്വേപി ഏകസദിസാ നത്ഥി. യേപി ഹി കത്ഥചി യമകഭാതരോ വണ്ണേന വാ സണ്ഠാനേന വാ സദിസാ ഹോന്തി. തേപി ആലോകിതവിലോകിതാദീഹി വിസദിസാവ ഹോന്തി. തസ്മാ **“നാനത്തകായാ”**തി വുത്താ. പടിസന്ധിസഞ്ഞാ പന നേസം തിഹേതുകാപി ദുഹേതുകാപി അഹേതുകാപി ഹോതി. തസ്മാ **“നാനത്തസഞ്ഞിനോ”**തി വുത്താ. **ഏകച്ചേ ച ദേവാ**തി ഛ കാമാവചരദേവാ. തേസു ഹി കേസഞ്ചി കായോ നീലോ ഹോതി, കേസഞ്ചി പീതകാദിവണ്ണോ. സഞ്ഞാ പന നേസം തിഹേതുകാപി ദുഹേതുകാപി ഹോതി, അഹേതുകാ ന ഹോതി. **ഏകച്ചേ ച വിനിപാതികാ**തി ചതുഅപായവിനിമുത്താ പുനബ്ബസുമാതാ യക്ഖിനീ പിയങ്കരമാതാ ഫുസ്സമിത്താ ധമ്മഗുത്താതി ഏവമാദയോ അഞ്ഞേ ച വേമാനികാ പേതാ. ഏതേസഞ്ഹി ഓദാതകാളമങ്ഗുരച്ഛവിസാമവണ്ണാദിവസേന ചേവ കിസഥൂലരസ്സദീഘവസേന ച കായോ നാനാ ഹോതി, മനുസ്സാനം വിയ തിഹേതുകദുഹേതുകാഹേതുകവസേന സഞ്ഞാപി. തേ പന ദേവാ വിയ ന മഹേസക്ഖാ, കപണമനുസ്സാ വിയ അപ്പേസക്ഖാ ദുല്ലഭഘാസച്ഛാദനാ ദുക്ഖപീളിതാ വിഹരന്തി. ഏകച്ചേ കാളപക്ഖേ ദുക്ഖിതാ ജുണ്ഹപക്ഖേ സുഖിതാ ഹോന്തി, തസ്മാ സുഖസമുസ്സയതോ വിനിപതിതത്താ **വിനിപാതികാ**തി വുത്താ. യേ പനേത്ഥ തിഹേതുകാ, തേസം ധമ്മാഭിസമയോപി ഹോതി പിയങ്കരമാതാദീനം വിയ.

ബ്രഹ്മകായികാതി ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജബ്രഹ്മപുരോഹിതമഹാബ്രഹ്മാനോ. **പഠമാഭിനിബ്ബത്താ**തി തേ സബ്ബേപി പഠമജ്ഝാനേന നിബ്ബത്താ. ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാ പന പരിത്തേന, ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ മജ്ഝിമേന, കായോവ നേസം വിപ്ഫാരികതരോ ഹോതി. മഹാബ്രഹ്മാനോ പണീതേന, കായോ പന നേസം

അതിവിപ്ഫാരികതരോ ഹോതി. ഇതി തേ കായസ്സ നാനത്താ, പഠമജ്ഝാനവസേന സഞ്ഞായ ഏകത്താ **നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ**തി വുത്താ. യഥാ ച തേ, ഏവം ചതൂസു അപായേസു സത്താ. നിരയേസു ഹി കേസഞ്ചി ഗാവുതം, കേസഞ്ചി അഡ്ഢയോജനം, കേസഞ്ചി തിഗാവുതം അത്തഭാവോ ഹോതി, ദേവദത്തസ്സ പന യോജനസതികോ ജാതോ. തിരച്ഛാനേസുപി കേചി ഖുദ്ദകാ ഹോന്തി, കേചി മഹന്താ. പേത്തിവിസയേസുപി കേചി സട്ഠിഹത്ഥാ, കേചി അസീതിഹത്ഥാ ഹോന്തി, കേചി സുവണ്ണാ, കേചി ദുബ്ബണ്ണാ. തഥാ കാലകഞ്ചികാ അസുരാ. അപി ചേത്ഥ ദീഘപിട്ഠികപേതാ നാമ സട്ഠിയോജനികാപി ഹോന്തി. സഞ്ഞാ പന സബ്ബേസമ്പി അകുസലവിപാകാഹേതുകാവ ഹോതി. ഇതി ആപായികാപി **നാനത്തകായാ ഏകത്തസഞ്ഞിനോ**തി സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി.

ആഭസ്സരാതി ദണ്ഡഉക്കായ അച്ചി വിയ ഏതേസം സരീരതോ ആഭാ ഛിജ്ജിത്വാ ഛിജ്ജിത്വാ പതന്തീ വിയ സരതി വിസരതീതി ആഭസ്സരാ. തേസു പഞ്ചകനയേ ദുതിയതതിയജ്ഝാനദ്വയം പരിത്തം ഭാവേത്വാ ഉപപന്നാ **പരിത്താഭാ** നാമ ഹോന്തി. മജ്ഝിമം ഭാവേത്വാ ഉപപന്നാ **അപ്പമാണാഭാ** നാമ ഹോന്തി. പണീതം ഭാവേത്വാ ഉപപന്നാ ആഭസ്സരാ നാമ ഹോന്തി. ഇധ പന ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന സബ്ബേ ഗഹിതാ. സബ്ബേസഞ്ഹി തേസം കായോ ഏകവിപ്ഫാരോവ ഹോതി, സഞ്ഞാ പന അവിതക്കവിചാരമത്താ ച അവിതക്കഅവിചാരാ ചാതി നാനാ.

സുഭകിണ്ഹാതി സുഭേന വോകിണ്ണാ, സുഭേന സരീരപ്പഭാവണ്ണേന ഏകഗ്ഘനാതി അത്ഥോ. ഏതേസഞ്ഹി ന ആഭസ്സരാനം വിയ ഛിജ്ജിത്വാ ഛിജ്ജിത്വാ പഭാ ഗച്ഛതീതി. ചതുക്കനയേ തതിയസ്സ പഞ്ചകനയേ ചതുക്കസ്സ പരിത്തമജ്ഝിമപണീതസ്സ ഝാനസ്സ വസേന പരിത്തസുഭഅപ്പമാണസുഭസുഭകിണ്ഹാ നാമ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തന്തി. ഇതി സബ്ബേപി തേ **ഏകത്തകായാ** ചേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനസഞ്ഞായ **ഏകത്തസഞ്ഞിനോ** ചാതി വേദിതബ്ബാ. **വേഹപ്ഫലാ**പി ചതുത്ഥവിഞ്ഞാണട്ഠിതിമേവ ഭജന്തി. **അസഞ്ഞസത്താ** വിഞ്ഞാണാഭാവാ ഏത്ഥ സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛന്തി, സത്താവാസേസു ഗച്ഛന്തി.

സുദ്ധാവാസാ വിവട്ടപക്ഖേ ഠിതാ, ന സബ്ബകാലികാ, കപ്പസതസഹസ്സമ്പി അസങ്ഖ്യേയ്യമ്പി ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. സോളസകപ്പസഹസ്സബ്ഭന്തരേ ബുദ്ധേസു ഉപ്പന്നേസുയേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. ധമ്മചക്കപവത്തിസ്സ (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൩; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ഭഗവതോ ഖന്ധാവാരസദിസാ ഹോന്തി. തസ്മാ നേവ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിം, ന ച സത്താവാസം ഭജന്തി. മഹാസീവത്ഥേരോ പന "ന ഖോ പന സോ, സാരിപുത്ത, ആവാസോ സുലഭരൂപോ, യോ മയാ അനാവുട്ഠപുബ്ബോ ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ അഞ്ഞത്ര സുദ്ധാവാസേഹി ദേവേഹീതി ഇമിനാ സുത്തേന (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൦) സുദ്ധാവാസാപി ചതുത്ഥവിഞ്ഞാണട്ഠിതിം ചതുത്ഥസത്താവാസഞ്ച ഭജന്തീ"തി വദതി, തം അപ്പടിബാഹിതത്താ സുത്തസ്സ അനുഞ്ഞാതം (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൭.൪൪-൪൫; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൧).

സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാതി ഏത്ഥ **സബ്ബസോ**തി സബ്ബാകാരേന, സബ്ബാസം വാ അനവസേസാനന്തി അത്ഥോ. **രൂപസഞ്ഞാന**ന്തി സഞ്ഞാസീസേന വുത്തരൂപാവചരജ്ഝാനാനഞ്ചേവ തദാരമ്മണാനഞ്ച. രൂപാവചരജ്ഝാനമ്പി ഹി

രൂപന്തി വുച്ചതി "രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൨൪൮; പടി॰ മ॰ ൧.൨൦൯), തസ്സ ആരമ്മണമ്പി "ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൨൨൩). തസ്മാ ഇധ "രൂപേ സഞ്ഞാ രൂപസഞ്ഞാ"തി ഏവം സഞ്ഞാസീസേന വുത്തരൂപാവചരജ്ഝാനസ്സേതം അധിവചനം. രൂപം സഞ്ഞാ അസ്സാതി രൂപസഞ്ഞാ, രൂപമസ്സ നാമന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം പഥവീകസിണാദിഭേദസ്സ തദാരമ്മണസ്സ ചേതം അധിവചനന്തി വേദിതബ്ബം.

സമതിക്കമാതി വിരാഗാ നിരോധാ ച. കിം വുത്തം ഹോതി? ഏതാസം കുസലവിപാകകിരിയവസേന പഞ്ചദസന്നം ഝാനസങ്ഖാതാനം രൂപസഞ്ഞാനം ഏതേസഞ്ച പഥവീകസിണാദിവസേന അട്ഠന്നം ആരമ്മണസങ്ഖാതാനം രൂപസഞ്ഞാനം സബ്ബാകാരേന അനവസേസാനം വാ വിരാഗാ ച നിരോധാ ച വിരാഗഹേതു ചേവ നിരോധഹേതു ച ആകാസാനഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ന ഹി സക്കാ സബ്ബസോ അനതിക്കന്തരൂപസഞ്ഞേന ഏതം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിതുന്തി. തത്ഥ യസ്മാ ആരമ്മണേ അവിരത്തസ്സ സഞ്ഞാസമതിക്കമോ ന ഹോതി, സമതിക്കന്തായ്സു ച സഞ്ഞാസു ആരമ്മണം സമതിക്കന്തമേവ ഹോതി. തസ്മാ ആരമ്മണസമതിക്കമം അവത്വാ -

> "തത്ഥ കതമാ രൂപസഞ്ഞാ? രൂപാവചരസമാപത്തിം സമാപന്നസ്സ വാ ഉപപന്നസ്സ വാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരിസ്സ വാ സഞ്ഞാ സഞ്ജാനനാ സഞ്ജാനിതത്തം, ഇമാ വുച്ചന്തി രൂപസഞ്ഞായോ. ഇമാ രൂപസഞ്ഞായോ അതിക്കന്തോ ഹോതി വീതിക്കന്തോ സമതിക്കന്തോ, തേന വുച്ചതി സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ"തി -

ഏവം **വിഭങ്ഗേ** (വിഭ॰ ൬൦൨) സഞ്ഞാനംയേവ സമതിക്കമോ വുത്തോ. യസ്മാ പന ആരമ്മണസമതിക്കമേന പത്തബ്ബാ ഏതാ സമാപത്തിയോ, ന ഏകസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ പഠമജ്ഝാനാദീനി വിയ, തസ്മാ അയം ആരമ്മണസമതിക്കമവസേനാപി അത്ഥവണ്ണനാ കതാതി വേദിതബ്ബാ.

പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമാതി ചക്ഖാദീനം വത്ഥൂനം രൂപാദീനം ആരമ്മണാനഞ്ച പടിഘാതേന ഉപ്പന്നാ സഞ്ഞാ പടിഘസഞ്ഞാ, രൂപസഞ്ഞാദീനം ഏതം അധിവചനം. യഥാഹ - "തത്ഥ കതമാ പടിഘസഞ്ഞാ? രൂപസഞ്ഞാ സദ്ദസഞ്ഞാ ഗന്ധസഞ്ഞാ രസസഞ്ഞാ ഫോട്ഠബ്ബസഞ്ഞാ, ഇമാ വുച്ചന്തി പടിഘസഞ്ഞായോ"തി (വിഭ॰ ൬൦൩). താസം കുസലവിപാകാനം പഞ്ചന്നം അകുസലവിപാകാനം പഞ്ചന്നന്തി സബ്ബസോ ദസന്നം പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമാ പഹാനാ അസമുപ്പാദാ, അപ്പവത്തിം കത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

കാമഞ്ചേതാ പഠമജ്ഝാനാദീനി സമാപന്നസ്സാപി ന സന്തി, ന ഹി തസ്മിം സമയേ പഞ്ചദ്വാരവസേന ചിത്തം പവത്തതി, ഏവം സന്തേപി അഞ്ഞത്ഥ പഹീനാനം സുഖദുക്ഖാനം ചതുത്ഥജ്ഝാനേ വിയ സക്കായദിട്ഠാദീനം തതിയമഗ്ഗേ വിയ ച ഇമസ്മിംയേവ ഝാനേ ഉസ്സാഹജനനത്ഥം ഇമസ്സ ഝാനസ്സ പസംസാവസേന ഏതാസം ഏത്ഥ വചനം വേദിതബ്ബം. അഥ വാ - കിഞ്ചാപി താ രൂപാവചരം സമാപന്നസ്സ ന സന്തി, അഥ ഖോ ന പഹീനത്താ ന സന്തി, ന ഹി രൂപവിരാഗായ രൂപാവചരഭാവനാ സംവത്തതി, രൂപായത്താ ച ഏതാസം പവത്തി, അയം പന ഭാവനാ രൂപവിരാഗായ സംവത്തതി . തസ്മാ താ ഏത്ഥ "പഹീനാ"തി വത്തും വട്ടതി. ന കേവലഞ്ച വത്തും, ഏകംസേനേവ ഏവം ധാരേതുമ്പി വട്ടതി. താസഞ്ഹി ഇതോ പുബ്ബേ അപ്പഹീനത്തായേവ

‘‘പഠമജ്ഝാനം സമാപന്നസ്സ സദ്ദോ കണ്ടകോ’’തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൭൨) വുത്തോ ഭഗവതാ. ഇധ ച പഹീനത്തായേവ അരൂപസമാപത്തീനം ആനേഞ്ജതാ സന്തവിമോക്ഖതാ ച വുത്താ - ‘‘ആളാരോ ച കാലാമോ അരൂപം സമാപന്നോ പഞ്ചമത്താനി സകടസതാനി നിസ്സായ നിസ്സായ അതിക്കന്താനി നേവ അദ്ദസ, ന പന സദ്ദം അസ്സോസീ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൯൨).

നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാതി നാനത്തേ ഗോചരേ പവത്താനം സഞ്ഞാനം, നാനത്താനം വാ സഞ്ഞാനം. യസ്മാ ഹി ഏതാ -

> ‘‘തത്ഥ കതമാ നാനത്തസഞ്ഞാ? അസമാപന്നസ്സ മനോധാതുസമങ്ഗിസ്സ വാ മനോവിഞ്ഞാണധാതുസമങ്ഗിസ്സ വാ സഞ്ഞാ സഞ്ജാനനാ സഞ്ജാനിതത്തം, ഇമാ വുച്ചന്തി നാനത്തസഞ്ഞായോ’’തി (വിഭ॰ ൬൧൨) -

ഏവം **വിഭങ്ഗേ** വിഭജിത്വാ വുത്താവ ഇധ അധിപ്പേതാ അസമാപന്നസ്സ മനോധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതുസങ്ഗഹിതാ സഞ്ഞാ രൂപസദ്ദാദിഭേദേ നാനത്തേ നാനാസഭാവേ ഗോചരേ പവത്തന്തി. യസ്മാ ചേതാ അട്ഠ കാമാവചരകുസലസഞ്ഞാ ദ്വാദസ അകുസലസഞ്ഞാ ഏകാദസ കാമാവചരകുസലവിപാകസഞ്ഞാ ദ്വേ അകുസലവിപാകസഞ്ഞാ ഏകാദസ കാമാവചരകിരിയസഞ്ഞാതി ഏവം ചതുചത്താലീസമ്പി സഞ്ഞാ നാനത്താ നാനാസഭാവാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അസദിസാ, തസ്മാ ‘‘നാനത്തസഞ്ഞാ’’തി വുത്താ. താസം സബ്ബസോ നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ അനാവജ്ജനാ അസമന്നാഹാരാ അപച്ചവേക്ഖണാ. യസ്മാ താ നാവജ്ജതി ന മനസികരോതി ന പച്ചവേക്ഖതി, തസ്മാതി വുത്തം ഹോതി.

യസ്മാ ചേത്ഥ പുരിമാ രൂപസഞ്ഞാ പടിഘസഞ്ഞാ ച ഇമിനാ ഝാനേന നിബ്ബത്തേ ഭവേപി ന വിജ്ജന്തി, പഗേവ തസ്മിം ഭവേ ഇമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരണകാലേ, തസ്മാ താസം ‘‘സമതിക്കമാ അത്ഥങ്ഗമാ’’തി ദ്വേധാപി അഭാവോയേവ വുത്തോ. നാനത്തസഞ്ഞാസു പന യസ്മാ അട്ഠ കാമാവചരകുസലസഞ്ഞാ നവ കിരിയസഞ്ഞാ ദസ അകുസലസഞ്ഞാതി, ഇമാ സത്തവീസതി സഞ്ഞാ ഇമിനാ ഝാനേന നിബ്ബത്തേ ഭവേ വിജ്ജന്തി, തസ്മാ താസം ‘‘അമനസികാരാ’’തി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തത്രാപി ഹി ഇമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തോ താസം അമനസികാരായേവ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, താ പന മനസികരോന്തോ അസമാപന്നോ ഹോതീതി. സങ്ഖേപതോ ചേത്ഥ ‘‘രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ’’തി ഇമിനാ സബ്ബരൂപാവചരധമ്മാനം പഹാനം വുത്തം. ‘‘പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമാ നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ’’തി ഇമിനാ സബ്ബേസം കാമാവചരചിത്തചേതസികാനഞ്ച പഹാനം അമനസികാരോ ച വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൨൧൩).

ഇതി ഭഗവാ പന്നരസന്നം രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമേന ദസന്നം പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമേന ചതുചത്താലീസായ നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരേനാതി തീഹി പദേഹി ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിയാ വണ്ണം കഥേസി. കിം കാരണാതി ചേ? സോതൂനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥഞ്ചേവ പലോഭനത്ഥഞ്ച. സചേ ഹി കേചി അപണ്ഡിതാ വദേയ്യും - ‘‘സത്ഥാ ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിം നിബ്ബത്തേഥാതി വദതി, കോ നു ഖോ ഏതായ നിബ്ബത്തിതായ അത്ഥോ, കോ ആനിസംസോ’’തി. ‘‘തേ ഏവം വത്തും മാ ലഭന്തൂ’’തി ഇമേഹി ആകാരേഹി സമാപത്തിയാ വണ്ണം കഥേസി. തഞ്ഹി നേസം

സുത്വാ ഏവം ഭവിസ്സതി - "ഏവം സന്താ കിര അയം സമാപത്തി ഏവം പണീതാ, നിബ്ബത്തേസ്സാമ ന"ന്തി, അഥസ്സാ നിബ്ബത്തനത്ഥായ ഉസ്സാഹം കരിസ്സന്തീതി.

പലോഭനത്ഥഞ്ചാപി തേസം ഏതിസ്സാ വണ്ണം കഥേസി വിസകണ്ടകവാണിജോവിയ, വിസകണ്ടകവാണിജോ നാമ ഗുളവാണിജോ വുച്ചതി. സോ കിര ഗുളഫാണിതഖണ്ഡസക്കരാദീനി സകടേന ആദായ പച്ചന്തഗാമം ഗന്ത്വാ "വിസകണ്ടകം ഗണ്ഹഥ, വിസകണ്ടകം ഗണ്ഹഥാ"തി ഉഗ്ഘോസേസി. തം സുത്വാ ഗാമികാ "വിസം നാമ കക്ഖളം, യോ നം ഖാദതി, സോ മരതി, കണ്ടകോപി വിജ്ഝിത്വാ മാരേതി, ഉഭോപേതേ കക്ഖളാ, കോ ഏത്ഥ ആനിസംസോ"തി ഗേഹദ്വാരാനി ഥകേസും, ദാരകേ ച പലാപേസും. തം ദിസ്വാ വാണിജോ "അവോഹാരകുസലാ ഇമേ ഗാമികാ, ഹന്ദ നേ ഉപായേന ഗണ്ഹാപേമീ"തി "അതിമധുരം ഗണ്ഹഥ, അതിസാദും ഗണ്ഹഥ, ഗുളം ഫാണിതം സക്കരം സമഗ്ഘം ലബ്ഭതി, കൂടമാസകകൂടകഹാപണാദീഹിപി ലബ്ഭതീ"തി ഉഗ്ഘോസേസി. തം സുത്വാ ഗാമികാ ഹട്ഠപഹട്ഠാ നിക്ഖന്താ ബഹുമ്പി മൂലം ദത്വാ ഗഹേസും.

തത്ഥ വാണിജസ്സ "വിസകണ്ടകം ഗണ്ഹഥാ"തി ഉഗ്ഘോസനം വിയ ഭഗവതോ "ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിം നിബ്ബത്തേഥാ"തി വചനം. "ഉഭോപേതേ കക്ഖളാ, കോ ഏത്ഥ ആനിസംസോ"തി ഗാമികാനം ചിന്തനം വിയ "ഭഗവാ 'ആകാസാനഞ്ചായതനം നിബ്ബത്തേഥാ'തി ആഹ, കോ നു ഖോ ഏത്ഥ ആനിസംസോ, നാസ്സ ഗുണം ജാനാമാ"തി സോതൂനം ചിന്തനം. അഥസ്സ വാണിജസ്സ "അതിമധുരം ഗണ്ഹഥാ"തിആദിവചനം വിയ ഭഗവതോ രൂപസഞ്ഞാസമതിക്കമനാദികം ആനിസംസപ്പകാസനം. ഇദഞ്ഹി സുത്വാ തേ ബഹുമ്പി മൂലം ദത്വാ ഗാമികാ വിയ ഗുളം "ഇമിനാ ആനിസംസേന പലോഭിതചിത്താ മഹന്തമ്പി ഉസ്സാഹം കത്വാ ഇമം സമാപത്തിം നിബ്ബത്തേസ്സന്തീ"തി ഉസ്സാഹജനനത്ഥം പലോഭനത്ഥഞ്ച കഥേസി.

ആകാസാനഞ്ചായതനൂപഗാതി ഏത്ഥ നാസ്സ അന്തോതി അനന്തം, ആകാസം അനന്തം ആകാസാനന്തം, ആകാസാനന്തം ഏവ ആകാസാനഞ്ചം, തം ആകാസാനഞ്ചം അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനമസ്സ സസമ്പയുത്തധമ്മസ്സ ഝാനസ്സ ദേവാനം ദേവായതനമിവാതി ആകാസാനഞ്ചായതനം. കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസസ്സേതം അധിവചനം. തത്ഥ ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ പടിസന്ധിവസേന ആകാസാനഞ്ചായതനഭവം ഉപഗതാ ആകാസാനഞ്ചായതനൂപഗാ. ഇതോ പരേസു വിസേസമത്തമേവ വണ്ണയിസ്സാമ (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ ൨൬൫, ൧൭൧൨-൭).

ആകാസാനഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മാതി ഏത്ഥ താവ പുബ്ബേ വുത്തനയേന ആകാസാനഞ്ചം ആയതനമസ്സ അധിട്ഠാനട്ഠേനാതി ഝാനമ്പി ആകാസാനഞ്ചായതനം, വുത്തനയേനേവ ആരമ്മണമ്പി. ഏവമേതം ഝാനഞ്ച ആരമ്മണഞ്ചാതി ഉഭയമ്പി അപ്പവത്തികരണേന ച അമനസികരണേന ച സമതിക്കമിത്വാവ യസ്മാ ഇദം വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിതബ്ബം, തസ്മാ ഉഭയമ്പേതം ഏകജ്ഝം കത്വാ "ആകാസാനഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മാ"തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനൂപഗാതി ഏത്ഥ പന "അനന്ത"ന്തി മനസികാതബ്ബവസേന നാസ്സ അന്തോതി അനന്തം, അനന്തമേവ ആനഞ്ചം, വിഞ്ഞാണം ആനഞ്ചം "വിഞ്ഞാണാനഞ്ച"ന്തി അവത്വാ "വിഞ്ഞാണഞ്ച"ന്തി വുത്തം. അയഞ്ഹേത്ഥ

രുള്ഹീസദ്ദോ. തദേവ വിഞ്ഞാണഞ്ചം അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനന്തി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം. തത്ഥ ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനഭവം ഉപഗതാ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനൂപഗാ.

വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മാതി ഏത്ഥാപി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വിഞ്ഞാണഞ്ചം ആയതനമസ്സ അധിട്ഠാനട്ഠേനാതി ഝാനമ്പി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം, വുത്തനയേനേവ ച ആരമ്മണമ്പി. ഏവമേതം ഝാനഞ്ച ആരമ്മണഞ്ചാതി ഉഭയമ്പി അപ്പവത്തികരണേന ച അമനസികരണേന ച സമതിക്കമിത്വാവ യസ്മാ ഇദം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിതബ്ബം, തസ്മാ ഉഭയമ്പേതം ഏകജ്ഝം കത്വാ "വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മാ"തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനൂപഗാതി ഏത്ഥ പന നാസ്സ കിഞ്ചനന്തി അകിഞ്ചനം, അന്തമസോ ഭങ്ഗമത്തമ്പി അസ്സ അവസിട്ഠം നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. അകിഞ്ചനസ്സ ഭാവോ ആകിഞ്ചഞ്ഞം, ആകാസാനഞ്ചായതനവിഞ്ഞാണാപഗമസ്സേതം അധിവചനം. തം ആകിഞ്ചഞ്ഞം അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനന്തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം. തത്ഥ ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനഭവം ഉപഗതാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനൂപഗാ. **അയം സത്തമവിഞ്ഞാണട്ഠിതീ**തി ഇമം സത്തമം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ ഠാനം ജാനാതി . നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം യഥേവ സഞ്ഞായ, ഏവം വിഞ്ഞാണസ്സാപി സുഖുമത്താ നേവ വിഞ്ഞാണം നാവിഞ്ഞാണം, തസ്മാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു ന വുത്തം.

അഭൂതന്തി അഭൂതത്ഥം "രൂപം അത്താ"തിആദിവചനം. തം വിപല്ലാസഭാവതോ **അതച്ഛം**. ദിട്ഠിനിസ്സയതോ **അനത്ഥസഞ്ഹിതം**. അഥ വാ **അഭൂത**ന്തി അസന്തം അവിജ്ജമാനം. അചോരസ്സേവ "ഇദം തേ ചോരികായ ആഭതം, ന ഇദം തുയ്ഹം ഘരേ ധന"ന്തിആദിവചനം. **അതച്ഛ**ന്തി അതഥാകാരം അഞ്ഞഥാ സന്തം. **അനത്ഥസഞ്ഹിത**ന്തി ന ഇധലോകത്ഥം വാ പരലോകത്ഥം വാ നിസ്സിതം. **ന തം തഥാഗതോ ബ്യാകരോതീ**തി തം അനിയ്യാനികകഥം തഥാഗതോ ന കഥേതി. **ഭൂതം തച്ഛം അനത്ഥസഞ്ഹിത**ന്തി രാജകഥാദിതിരച്ഛാനകഥം. **ഭൂതം തച്ഛം അത്ഥസഞ്ഹിത**ന്തി അരിയസച്ചസന്നിസ്സിതം. **തത്ര കാലഞ്ഞൂ തഥാഗതോ ഹോതീ**തി തസ്മിം തതിയബ്യാകരണേ തസ്സ പഞ്ഹസ്സ ബ്യാകരണത്ഥായ തഥാഗതോ കാലഞ്ഞൂ ഹോതി. മഹാജനസ്സ ആദാനകാലം ഗഹണകാലം ജാനിത്വാ സഹേതുകം സകാരണം കത്വാ യുത്തപത്തകാലേയേവ ബ്യാകരോതീതി അത്ഥോ.

യുത്തപത്തകാലേ വദതീതി **കാലവാദീ**. ഭൂതം സഭാവം വദതീതി **ഭൂതവാദീ**. പരമത്ഥം നിബ്ബാനം വദതീതി **അത്ഥവാദീ**. മഗ്ഗഫലധമ്മം വദതീതി **ധമ്മവാദീ**. സംവരാദിവിനയം വദതീതി **വിനയവാദീ**. തത്ഥ ദിട്ഠന്തി അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സത്താനം ചക്ഖുദ്വാരേസു ആപാഥം ആഗച്ഛന്തം രൂപാരമ്മണം നാമ അത്ഥി, തം സബ്ബാകാരതോ ജാനാതി പസ്സതി. ഏവം ജാനതാ പസ്സതാ ച തേന തം ഇട്ഠാനിട്ഠാദിവസേന വാ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതേസു ലബ്ഭമാനകപദവസേന വാ "കതമം തം രൂപം രൂപായതനം? യം രൂപം ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ വണ്ണനിഭാ സനിദസ്സനം സപ്പടിഘം നീലം പീതക"ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൬൧൬-൬൨൦) നയേന അനേകേഹി നാമേഹി തേരസഹി വാരേഹി ദ്വിപഞ്ഞാസായ നയേഹി വിഭജ്ജമാനം തഥമേവ ഹോതി വിതഥം നത്ഥി. ഏസ നയോ സോതദ്വാരാദീസുപി. ആപാഥമാഗച്ഛന്തേസു സദ്ദാദീസു തേസം വിവിധം ദസ്സേതും **"ദിട്ഠം സുത"**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **ദിട്ഠ**ന്തി രൂപായതനം. **സുത**ന്തി സദ്ദായതനം. **മുത**ന്തി പത്വാ ഗഹേതബ്ബതോ ഗന്ധായതനം

രസായതനം ഫോട്ഠബ്ബായതനം. **വിഞ്ഞാത**ന്തി സുഖദുക്ഖാദിധമ്മാരമ്മണം. **പത്ത**ന്തി പരിയേസിത്വാ വാ അപരിയേസിത്വാ വാ പത്തം. **പരിയേസിത**ന്തി പത്തം വാ അപത്തം വാ പരിയേസിതം. **അനുവിചരിതം മനസാ**തി ചിത്തേന അനുസഞ്ചരിതം.

തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധന്തി ഇമിനാ ഏതം ദസ്സേതി - യഞ്ഹി അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ നീലം പീതകന്തിആദി രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇമം നാമ രൂപാരമ്മണം ദിസ്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം. തഥാ യം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ഭേരിസദ്ദോ മുദിങ്ഗസദ്ദോതിആദി സദ്ദാരമ്മണം സോതദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, മൂലഗന്ധോ തചഗന്ധോതിആദി ഗന്ധാരമ്മണം ഘാനദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, മൂലരസോ ഖന്ധരസോതിആദി രസാരമ്മണം ജിവ്ഹാദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, കക്ഖളം മുദുകന്തിആദി പഥവീധാതുതേജോധാതുവായോധാതുഭേദം ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണം കായദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇമം നാമ ഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണം ഫുസിത്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം. തഥാ യം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു ഇമസ്സ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ സുഖദുക്ഖാദിഭേദം ധമ്മാരമ്മണം മനോദ്വാരസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, "അയം സത്തോ ഇമസ്മിം ഖണേ ഇമം നാമ ധമ്മാരമ്മണം വിജാനിത്വാ സുമനോ വാ ദുമ്മനോ വാ മജ്ഝത്തോ വാ ജാതോ"തി സബ്ബം തം തഥാഗതസ്സ ഏവം അഭിസമ്ബുദ്ധം.

യഞ്ഹി, ചുന്ദ, ഇമേസം സത്താനം ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം, തത്ഥ തഥാഗതേന അദിട്ഠം വാ അസുതം വാ അമുതം വാ അവിഞ്ഞാതം വാ നത്ഥി, ഇമസ്സ പന മഹാജനസ്സ പരിയേസിത്വാ അപത്തമ്പി അത്ഥി, അപരിയേസിത്വാ അപത്തമ്പി അത്ഥി, പരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അത്ഥി, അപരിയേസിത്വാ പത്തമ്പി അത്ഥി, സബ്ബമ്പി തഥാഗതസ്സ അസമ്പത്തം നാമ നത്ഥി ഞാണേന അസച്ഛികതം. **തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ**തി യം തഥാ ലോകേന ഗതം, തസ്സ തഥേവ ഗതത്താ തഥാഗതോതി വുച്ചതീതി. പാളിയം പന "അഭിസമ്ബുദ്ധ"ന്തി വുത്തം, തം ഗതസദ്ദേന ഏകത്ഥം. ഇമിനാ നയേന സബ്ബവാരേസു തഥാഗതോതി നിഗമസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൮൮; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൨൩).

"യഞ്ച, ചുന്ദ, രത്തിം തഥാഗതോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, യഞ്ച രത്തിം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി, യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഭാസതി ലപതി നിദ്ദിസതി, സബ്ബം തം തഥേവ ഹോതി, നോ അഞ്ഞഥാ, തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ"തി -

ഏത്ഥ യം രത്തിം ഭഗവാ ബോധിമണ്ഡേ അപ്പരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ തിണ്ണം മാരാനം മത്ഥകം മദ്ദിത്വാ അനുത്തരസമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, യഞ്ച രത്തിം യമകസാലാനമന്തരേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി, ഏത്ഥന്തരേ പഞ്ചചത്താലീസവസ്സപരിമാണേ കാലേ പഠമബോധിയാപി മജ്ഝിമബോധിയാപി പച്ഛിമബോധിയാപി യം ഭഗവതാ ഭാസിതം സുത്തം ഗേയ്യം...പേ॰... വേദല്ലം, തം സബ്ബം അത്ഥതോ ച ബ്യഞ്ജനതോ ച അനുപവജ്ജം അനൂനമനധികം സബ്ബാകാരപരിപുണ്ണം രാഗമദനിമ്മദനം ദോസമോഹമദനിമ്മദനം നത്ഥി, തത്ഥ വാളഗ്ഗമത്തമ്പി അവക്ഖലിതം, സബ്ബം തം ഏകമുദ്ദികായ ലഞ്ഛിതം വിയ, ഏകനാളിയാ മിതം വിയ, ഏകതുലായ

തുലിതം വിയ ച തഥമേവ ഹോതി വിതഥം നത്ഥി. തേനാഹ - “യഞ്ച, ചുന്ദ, രത്തിം തഥാഗതോ…പേ॰… സബ്ബം തം തഥമേവ ഹോതി, നോ അഞ്ഞഥാ തസ്മാ തഥാഗതോതി വുച്ചതീ”തി. ഗദഅത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ ഗതസദ്ദോ.

അപി ച - ആഗദനം ആഗദോ, വചനന്തി അത്ഥോ. തഥോ അവിപരീതോ ആഗദോ അസ്സാതി ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ ഗതോതി ഏവമേതസ്മിം അത്ഥേ പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

“യഥാവാദീ, ചുന്ദ…പേ॰… വുച്ചതീ”തി ഏത്ഥ ഭഗവതോ വാചായ കായോ അനുലോമേതി കായസ്സപി വാചാ, തസ്മാ ഭഗവാ യഥാവാദീ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ ച ഹോതി, ഏവംഭൂതസ്സ ചസ്സ യഥാ വാചാ, കായോപി തഥാ ഗതോ പവത്തോതി അത്ഥോ. യഥാ ച കായോ, വാചാപി തഥാ ഗതാ പവത്താതി തഥാഗതോതി ഏവമേത്ഥ പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോതി ഉപരി ഭവഗ്ഗം ഹേട്ഠാ അവീചിപരിയന്തം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു സബ്ബസത്തേ അഭിഭവതി സീലേനപി സമാധിനാപി പഞ്ഞായപി വിമുത്തിയാപി ന തസ്സ തുലാ വാ പമാണം വാ അത്ഥി. അതുലോ അപ്പമേയ്യോ അനുത്തരോ രാജരാജാ ദേവദേവോ സക്കാനം അതിസക്കോ ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ. **അഞ്ഞദത്ഥൂ**തി ഏകംസത്ഥേ നിപാതോ. ദക്ഖതീതി **ദസോ**. വസം വത്തേതീതി വസവത്തീ.

തത്രായം പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ - അഗദോ വിയ അഗദോ, കോ പനേസ? ദേസനാവിലാസോ ചേവ പുഞ്ഞുസ്സയോ ച. തേന ഹേസ മഹാനുഭാവോ ഭിസക്കോ ദിബ്ബാഗദേന സപ്പേ വിയ സബ്ബപരപ്പവാദിനോ സദേവകഞ്ച ലോകം അഭിഭവതി. ഇതി സബ്ബലോകാഭിഭവനേ തഥോ അവിപരീതോ ദേസനാവിലാസമയോ ചേവ പുഞ്ഞുസ്സയോ ച അഗദോ അസ്സാതി ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ തഥാഗതോതി വേദിതബ്ബോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭).

ഇധത്ഥഞ്ഞേവ ജാനാതി കമ്മാഭിസങ്ഖാരവസേനാതി അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരവസേന ഇധത്ഥഞ്ഞേവ ജാനാതി. **കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ**തി ഉപാദിന്നഖന്ധഭേദാ മരണതോ പരം. **അപായ**ന്തിആദീസു വുഡ്ഢിസങ്ഖാതസുഖസാതതോ അയാ അപേതത്താ അപായോ. ദുക്ഖസ്സ ഗതി പടിസരണന്തി **ദുഗ്ഗതി**. ദുക്കരകാരിനോ ഏത്ഥ വിനിപതന്തീതി **വിനിപാതോ**. നിരതിഅട്ഠേന നിരസ്സാദട്ഠേന **നിരയോ**. തം **അപായം…പേ॰… നിരയം. ഉപപജ്ജിസ്സതീ**തി പടിസന്ധിവസേന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. **തിരച്ഛാനയോനി**ന്തി തിരിയം അഞ്ചന്തീതി തിരച്ഛാനാ, തേസം യോനി തിരച്ഛാനയോനി, തം തിരച്ഛാനയോനിം. **പേത്തിവിസയ**ന്തി പച്ചഭാവം പത്താനം വിസയോതി പേത്തിവിസയോ, തം പേത്തിവിസയം. മനസോ ഉസ്സന്നതായ മനുസ്സാ , തേസു **മനുസ്സേസു**. ഇതോ പരം **കമ്മാഭിസങ്ഖാരവസേനാ**തി ഏത്ഥ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരവസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

ആസവാനം ഖയാതി ആസവാനം വിനാസേന. **അനാസവം ചേതോവിമുത്തി**ന്തി ആസവവിരഹിതം അരഹത്തഫലസമാധിം. **പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി അരഹത്തഫലപഞ്ഞം. അരഹത്തഫലസമാധി രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തീതി വേദിതബ്ബാ. തണ്ഹാചരിതേന വാ അപ്പനാഝാനബലേന കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ അധിഗതം അരഹത്തഫലം രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, ദിട്ഠിചരിതേന

ഉപചാരജ്ഝാനമത്തം നിബ്ബത്തേത്വാ വിപസ്സിത്വാ അധിഗതം അരഹത്തഫലം അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി. അനാഗാമിഫലം വാ കാമരാഗം സന്ധായ രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, അരഹത്തഫലം സബ്ബപ്പകാരതോ അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി.

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം ധിമുത്തന്തി വിമോക്ഖേനാതി കേനട്ഠേന വിമോക്ഖോ വേദിതബ്ബോതി? അധിമുച്ചനട്ഠേന. കോ അയം അധിമുച്ചനട്ഠോ നാമ? പച്ചനീകധമ്മേഹി ച സുട്ഠു വിമുച്ചനട്ഠോ, ആരമ്മണേ ച അഭിരതിവസേന സുട്ഠു വിമുച്ചനട്ഠോ, പിതു അങ്കേ വിസ്സട്ഠഅങ്ഗപച്ചങ്ഗസ്സ ദാരകസ്സ സയനം വിയ അനിഗ്ഗഹിതഭാവേന നിരാസങ്കതായ ആരമ്മണേ പവത്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഏവരൂപേന വിമോക്ഖേന **ധിമുത്ത**ന്തി. വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം മുഞ്ചിത്വാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ നിരാസങ്കവസേന ധിമുത്തം അല്ലീനം. **തത്രാധിമുത്ത**ന്തി തസ്മിം സമാധിമ്ഹി അല്ലീനം. **തദധിമുത്ത**ന്തി തസ്മിം ഝാനേ അധിമുത്തം. **തദാധിപതേയ്യ**ന്തി തം ഝാനം ജേട്ഠകം. **രൂപാധിമുത്തോ**തിആദീനി പഞ്ച കാമഗുണഗരുകവസേന വുത്താനി. **കുലാധിമുത്തോ**തിആദീനി തീണി ഖത്തിയാദികുലഗരുകവസേന വുത്താനി. **ലാഭാധിമുത്തോ**തിആദീനി അട്ഠ ലോകധമ്മവസേന വുത്താനി. **ചീവരാധിമുത്തോ**തിആദീനി ചത്താരി പച്ചയവസേന വുത്താനി. **സുത്തന്താധിമുത്തോ**തിആദീനി പിടകത്തയവസേന വുത്താനി. **ആരഞ്ഞകങ്ഗാധിമുത്തോ**തിആദീനി ധുതങ്ഗസമാദാനവസേന വുത്താനി. **പഠമജ്ഝാനാധിമുത്തോ**തിആദീനി പടിലാഭവസേന വുത്താനി.

കമ്മപരായണന്തി അഭിസങ്ഖാരവസേന. **വിപാകപരായണ**ന്തി പവത്തിവസേന. **കമ്മഗരുക**ന്തി ചേതനാഗരുകം. **പടിസന്ധിഗരുക**ന്തി ഉപപത്തിഗരുകം.

൮൪. ആകിഞ്ചഞ്ഞാസമ്ഭവം ഞത്വാതി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിതോ വുട്ഠഹിത്വാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനജനകകമ്മാഭിസങ്ഖാരം ഞത്വാ "കിന്തി പലിബോധോ അയ"ന്തി. **നന്ദിസംയോജനം ഇതീ**തി യാ ചതുത്ഥഅരൂപരാഗസങ്ഖാതാ നന്ദീ തഞ്ച സംയോജനം ഞത്വാ. **തതോ തത്ഥ വിപസ്സതീ**തി അഥ തത്ഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിതോ വുട്ഠഹിത്വാ തം സമാപത്തിം അനിച്ചാദിവസേന വിപസ്സതി. **ഏതം ഞാണം തഥം തസ്സാ**തി ഏതം തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഏവം വിപസ്സതോ അനുക്കമേന ഉപ്പന്നം അരഹത്തഞാണം അവിപരീതം. **വുസീമതോ**തി വുസിതവന്തസ്സ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

പോസാലമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൫. മോഘരാജമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൫. പന്നരസമേ മോഘരാജസുത്തേ - **ദ്വാഹ**ന്തി ദ്വേ വാരേ അഹം. സോ ഹി പുബ്ബേ അജിതസുത്തസ്സ (സു॰ നി॰ ൧൦൩൨ ആദയോ) ച തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തസ്സ (സു॰ നി॰ ൧൦൪൬ ആദയോ) ച അവസാനേ ദ്വിക്ഖത്തും ഭഗവന്തം പുച്ഛി, ഭഗവാ പനസ്സ ഇന്ദ്രിയപരിപാകം ആഗമയമാനോ ന

ബ്യാകാസി. തേനാഹ - "ദ്വാഹം സക്കം അപുച്ഛിസ്സ"ന്തി. **യാവതതിയഞ്ച ദേവീസി, ബ്യാകരോതീതി മേ സുത**ന്തി യാവതതിയഞ്ച സഹധമ്മികം പുട്ഠോ വിസുദ്ധിദേവഭൂതോ ഇസി ഭഗവാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ബ്യാകരോതീതി ഏവം മേ സുതം. ഗോധാവരീതീരേയേവ കിര സോ ഏവമസ്സോസി. തേനാഹ - "ബ്യാകരോതീതി മേ സുത"ന്തി. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസേ യം വത്തബ്ബം സിയാ, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയം ഏവ.

൮൬. അയം ലോകോതി മനുസ്സലോകോ. **പരോ ലോകോ**തി തം ഠപേത്വാ അവസേസോ. **സദേവകോ**തി ബ്രഹ്മലോകം ഠപേത്വാ അവസേസോ ഉപപത്തിദേവസമ്മുതിദേവയുത്തോ. "ബ്രഹ്മലോകോ സദേവകോ"തി ഏതം വാ "സദേവകോ ലോകോ"തിആദിനയനിദസ്സനമത്തം. തേന സബ്ബോപി തഥാവുത്തപ്പകാരലോകോ വേദിതബ്ബോ.

൮൭. ഏവം അഭിക്കന്തദസ്സാവിന്തി ഏവം അഗ്ഗദസ്സാവിം, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അജ്ഝാസയാധിമുത്തിഗതിപരായണാദീനി പസ്സിതും സമത്ഥന്തി ദസ്സേതി.

൮൮. സുഞ്ഞതോ ലോകം അവേക്ഖസ്സൂതി അവസിയപവത്തസല്ലക്ഖണവസേന വാ തുച്ഛസങ്ഖാരസമനുപസ്സനാവസേന വാതി ദ്വീഹാകാരേഹി സുഞ്ഞതോ ലോകം പസ്സ. **അത്താനുദിട്ഠിം ഊഹച്ചാ**തി സക്കായദിട്ഠിം ഉദ്ധരിത്വാ.

ലുജ്ജതീതി ഭിജ്ജതി. ചക്ഖതീതി **ചക്ഖു**. തദേതം സസമ്ഭാരചക്ഖുനോ സേതമണ്ഡലപരിക്ഖിത്തസ്സ കണ്ഹമണ്ഡലസ്സ മജ്ഝേ അഭിമുഖേ ഠിതാനം സരീരസണ്ഠാനുപ്പത്തിദേസഭൂതേ ദിട്ഠമണ്ഡലേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി. രൂപയന്തീതി **രൂപാ,** വണ്ണവികാരമാപജ്ജന്താ ഹദയങ്ഗതഭാവം പകാസേന്തീതി അത്ഥോ. ചക്ഖുതോ പവത്തം വിഞ്ഞാണം , ചക്ഖുസ്സ വാ ചക്ഖുസന്നിസ്സിതം വാ വിഞ്ഞാണം **ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം**. ചക്ഖുതോ പവത്തോ സമ്ഫസ്സോ **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ. ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തഫസ്സപച്ചയാ. **വേദയിത**ന്തി വിന്ദനം, വേദനാതി അത്ഥോ. തദേവ സുഖയതീതി **സുഖം,** യസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, തം സുഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. സുട്ഠു വാ ഖാദതി, ഖനതി ച കായചിത്താബാധന്തി **സുഖം**. ദുക്ഖയതീതി **ദുക്ഖം**. യസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, തം ദുക്ഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. ന ദുക്ഖം ന സുഖന്തി **അദുക്ഖമസുഖം. മ-**കാരോ സന്ധിപദവസേന വുത്തോ. സോ പന ചക്ഖുസമ്ഫസ്സേ അത്തനാ സമ്പയുത്തായ വേദനായ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകആഹാരസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന അട്ഠധാ പച്ചയോ ഹോതി, സമ്പടിച്ഛനസമ്പയുത്തായ അനന്തരസമനന്തരൂപനിസ്സയനത്ഥിവിഗതവസേന പഞ്ചധാ, സന്തീരണാദിസമ്പയുത്താനം ഉപനിസ്സയവസേനേവ പച്ചയോ ഹോതി.

സുണാതീതി **സോതം,** തം സസമ്ഭാരസോതബിലസ്സ അന്തോ തനുതമ്ബലോമാചിതേ അങ്ഗുലിവേധകസണ്ഠാനേ പദേസേ സോതവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി. സദ്ദീയന്തീതി **സദ്ദാ,** ഉദാഹരീയന്തീതി അത്ഥോ. ഘായതീതി **ഘാനം,** തം സസമ്ഭാരഘാനബിലസ്സ അന്തോ അജപദസണ്ഠാനേ പദേസേ ഘാനവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി. ഗന്ധിയന്തീതി **ഗന്ധാ,** അത്തനോ വത്ഥും സൂചിയന്തീതി അത്ഥോ. ജീവിതം

അവ്ഹായതീതി **ജിവ്ഹാ,** സായനട്ഠേന വാ **ജിവ്ഹാ**. സാ സസമ്ഭാരജിവ്ഹായ അതിഅഗ്ഗമൂലപസ്സാനി വജ്ജേത്വാ ഉപരിമതലമജ്ഝേ ഭിന്നഉപ്പലദലഗ്ഗസണ്ഠാനേ പദേസേ ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനാ തിട്ഠതി. രസന്തി തേ സത്താതി **രസാ,** അസ്സാദേന്തീതി അത്ഥോ.

കുച്ഛിതാനം ആസവധമ്മാനം ആയോതി **കായോ**. ആയോതി ഉപ്പത്തിദേസോ. സോ യാവതാ ഇമസ്മിം കായേ ഉപാദിന്നപവത്തി നാമ അത്ഥി, തത്ഥ യേഭുയ്യേന കായപ്പസാദോ കായവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനോ തിട്ഠതി. ഫുസിയന്തീതി **ഫോട്ഠബ്ബാ**. മനതീതി **മനോ,** വിജാനാതീതി അത്ഥോ. അത്തനോ ലക്ഖണം ധാരേന്തീതി **ധമ്മാ. മനോ**തി സഹാവജ്ജനഭവങ്ഗം. **ധമ്മാ**തി നിബ്ബാനം മുഞ്ചിത്വാ അവസേസാ ധമ്മാരമ്മണധമ്മാ. **മനോവിഞ്ഞാണ**ന്തി ജവനമനോവിഞ്ഞാണം. **മനോസമ്ഫസ്സോ**തി തംസമ്പയുത്തോ ഫസ്സോ, സോ സമ്പയുത്തായ വേദനായ വിപാകപച്ചയവജ്ജേഹി സേസേഹി സത്തഹി പച്ചയേഹി പച്ചയോ ഹോതി. അനന്തരായ തേഹേവ സേസാനം ഉപനിസ്സയേനേവ പച്ചയോ ഹോതി.

അവസിയപവത്തസല്ലക്ഖണവസേന വാതി അവസോ ഹുത്വാ പവത്തസങ്ഖാരേ പസ്സനവസേന ഓലോകനവസേനാതി അത്ഥോ. **രൂപേ വസോ ന ലബ്ഭതീ**തി രൂപസ്മിം വസവത്തിഭാവോ ഇസ്സരഭാവോ ന ലബ്ഭതി. **വേദനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

നായം, ഭിക്ഖവേ, കായോ തുമ്ഹാകന്തി അത്തനി സതി അത്തനിയം നാമ ഹോതി, അത്തായേവ ച നത്ഥി. തസ്മാ "നായം, ഭിക്ഖവേ, കായോ തുമ്ഹാക"ന്തി ആഹ. **നാപി അഞ്ഞേസ**ന്തി അഞ്ഞോ നാമ പരേസം അത്താ. തസ്മിം സതി അഞ്ഞേസം നാമ സിയാ, സോപി നത്ഥി. തസ്മാ "നാപി അഞ്ഞേസ"ന്തി ആഹ. **പുരാണമിദം, ഭിക്ഖവേ, കമ്മ**ന്തി നയിദം പുരാണകമ്മമേവ, പുരാണകമ്മനിബ്ബത്തോ പനേസ കായോ. തസ്മാ പച്ചയവോഹാരേന ഏവം വുത്തോ. **അഭിസങ്ഖത**ന്തിആദി കമ്മവോഹാരസ്സേവ വസേന പുരിമലിങ്ഗസഭാവതായ വുത്തം. അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ - **അഭിസങ്ഖത**ന്തി പച്ചയേഹി കതോതി ദട്ഠബ്ബോ. **അഭിസഞ്ചേതയിത**ന്തി ചേതനാവത്ഥുകോ, ചേതനാമൂലകോതി ദട്ഠബ്ബോ. **വേദനിയ**ന്തി വേദനായ വത്ഥൂതി ദട്ഠബ്ബോ.

രൂപേ സാരോ ന ലബ്ഭതീതി രൂപസ്മിം നിച്ചാദിസാരോ ന ലബ്ഭതി. **വേദനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **രൂപം അസ്സാരം നിസ്സാര**ന്തി രൂപം അസ്സാരം സാരവിരഹിതഞ്ച. **സാരാപഗത**ന്തി സാരതോ അപഗതം. **നിച്ചസാരസാരേന വാ**തി ഭങ്ഗം അതിക്കമിത്വാ പവത്തമാനേന നിച്ചസാരേന വാ. കസ്സചി നിച്ചസാരസ്സ അഭാവതോ നിച്ചസാരേന സാരോ നത്ഥി. **സുഖസാരസാരേന വാ**തി ഠിതിസുഖം അതിക്കമിത്വാ പവത്തമാനസ്സ കസ്സചി സുഖസാരസ്സ അഭാവതോ സുഖസാരസാരേന വാ. **അത്തസാരസാരേന വാ**തി അത്തത്തനിയസാരസാരേന വാ. **നിച്ചേന വാ**തി ഭങ്ഗം അതിക്കമിത്വാ പവത്തമാനസ്സ കസ്സചി നിച്ചസ്സ അഭാവതോ നിച്ചേന വാ. **ധുവേന വാ**തി വിജ്ജമാനകാലേപി പച്ചയായത്തവുത്തിതായ ഥിരസ്സ കസ്സചി അഭാവതോ ധുവേന വാ. **സസ്സതേന വാ**തി അബ്ബോച്ഛിന്നസ്സ സബ്ബകാലേ വിജ്ജമാനസ്സ കസ്സചി അഭാവതോ സസ്സതേന വാ. **അവിപരിണാമധമ്മേന വാ**തി ജരാഭങ്ഗവസേന അവിപരിണാമപകതികസ്സ കസ്സചി അഭാവതോ അവിപരിണാമധമ്മേന വാ.

ചക്ഖു സുഞ്ഞം അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാതി “കാരകോ വേദകോ സയംവസീ”തി ഏവം പരികപ്പികേന അത്തനാ വാ അത്താഭാവതോയേവ അത്തനോ സന്തകേന പരിക്ഖാരേന ച സുഞ്ഞം. സബ്ബം ചക്ഖാദിലോകിയധമ്മജാതം യസ്മാ അത്താ ച ഏത്ഥ നത്ഥി, അത്തനിയഞ്ച ഏത്ഥ നത്ഥി, തസ്മാ “സുഞ്ഞ”ന്തി വുച്ചതീതി അത്ഥോ . ലോകുത്തരാപി ധമ്മാ അത്തത്തനിയേഹി സുഞ്ഞായേവ, സുഞ്ഞാതീതധമ്മാ നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. തസ്മിം ധമ്മേ അത്തത്തനിയസാരസ്സ നത്ഥിഭാവോ വുത്തോ ഹോതി. ലോകേ ച “സുഞ്ഞം ഘരം സുഞ്ഞോ ഘടോ”തി വുത്തോ ഘരസ്സ ഘടസ്സ ച നത്ഥിഭാവോ ന ഹോതി, തസ്മിം ഘടേ ച അഞ്ഞസ്സ നത്ഥിഭാവോ വുത്തോ ഹോതി. ഭഗവതാ ച ഇതി യമ്പി കോചി തത്ഥ ന ഹോതി, തേന തം സുഞ്ഞം. യം പന തത്ഥ അവസിട്ഠം ഹോതി, തം സന്തം ഇദമത്ഥീതി പജാനാതീതി അയമേവത്ഥോ വുത്തോ. തഥാ **ഞായഗന്ഥേ സദ്ദഗന്ഥേ** ച അയമേവത്ഥോ. ഇതി ഇമസ്മിം സുത്തേ അനത്തലക്ഖണമേവ കഥിതം. **അനിസ്സരിയതോ**തി അത്തനോ ഇസ്സരിയേ അവസവത്തനതോ. **അകാമകാരിയതോ**തി അത്തനോ അകാമം അരുചികരണവസേന. **അപാപുണിയതോ**തി ഠാതും പതിട്ഠാഭാവതോ. **അവസവത്തനതോ**തി അത്തനോ വസേ അവത്തനതോ. **പരതോ**തി അനിച്ചതോ പച്ചയായത്തവുത്തിതോ. **വിവിത്തതോ**തി നിസ്സരതോ.

സുദ്ധന്തി കേവലം ഇസ്സരകാലപകതീഹി വിനാ കേവലം പച്ചയായത്തപവത്തിവസേന പവത്തമാനം സുദ്ധം നാമ. അത്തനിയവിരഹിതോ സുദ്ധധമ്മപുഞ്ജോതി ച. **സുദ്ധം ധമ്മസമുപ്പാദം, സുദ്ധം സങ്ഖാരസന്തതി**ന്തി സുദ്ധം പസ്സന്തസ്സ ജാനന്തസ്സ സങ്ഖാരാനം സന്തതിം അബ്ബോച്ഛിന്നസങ്ഖാരസന്തതിം. തഥേവ സുദ്ധം പസ്സന്തസ്സ സങ്ഖാരാദീനി, ഏകട്ഠാനി ആദരേന ദത്തിക്ഖത്തും വുത്താനി. ഏവം പസ്സന്തസ്സ മരണമുഖേ ഭയം ന ഹോതി. **ഗാമണീ**തി ആലപനം. **തിണകട്ഠസമം ലോക**ന്തി ഇമം ഉപാദിന്നക്ഖന്ധസങ്ഖാതം ലോകം. യദാ തിണകട്ഠസമം പഞ്ഞായ പസ്സതി. യഥാ അരഞ്ഞേ തിണകട്ഠാദീസു ഗണ്ഹന്തേസു അത്താനം വാ അത്തനിയം വാ ഗണ്ഹാതീതി ന ഹോതി, തേസു വാ തിണകട്ഠാദീസു സയമേവ നസ്സന്തേസുപി വിനസ്സന്തേസുപി അത്താ നസ്സതി, അത്തനിയോ നസ്സതീതി ന ഹോതി. ഏവം ഇമസ്മിം കായേപി നസ്സന്തേ വാ വിനസ്സന്തേ വാ അത്താ വാ അത്തനിയം വാ ഭിജ്ജതീതി അപസ്സന്തോ പഞ്ഞായ തിണകട്ഠസമം പസ്സതീതി വുച്ചതി. **നാഞ്ഞം പത്ഥയതേ കിഞ്ചി, അഞ്ഞത്രപ്പടിസന്ധിയാ**തി പടിസന്ധിവിരഹിതം നിബ്ബാനം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം ഭവം വാ അത്തഭാവം വാ ന പത്ഥേതി.

രൂപം സമന്നേസതീതി രൂപസ്സ സാരം പരിയേസതി. **അഹന്തി വാ**തി ദിട്ഠിവസേന. **മമന്തി വാ**തി തണ്ഹാവസേന. **അസ്മീതി വാ**തി മാനവസേന. **തമ്പി തസ്സ ന ഹോതീ**തി തം തിവിധമ്പി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ന ഹോതി.

ഇധാതി ദേസാപദേസേ നിപാതോ, സ്വായം കത്ഥചി ലോകം ഉപാദായ വുച്ചതി. യഥാഹ - “ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതീ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൮; അം॰ നി॰ ൪.൩൩). കത്ഥചി സാസനം . യഥാഹ - “ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯; ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪). കത്ഥചി ഓകാസം. യഥാഹ -

> “ഇധേവ തിട്ഠമാനസ്സ, ദേവഭൂതസ്സ മേ സതോ;
> പുനരായു ച മേ ലദ്ധോ, ഏവം ജാനാഹി മാരിസാ”തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬൯);

കത്ഥചി പദപൂരണമത്തമേവ. യഥാഹ - ‘‘ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഭുത്താവീ അസ്സം പവാരിതോ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦). ഇധ പന ലോകം ഉപാദായ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ**തി ഏത്ഥ പന ആഗമാധിഗമാഭാവാ ഞേയ്യോ ‘‘അസ്സുതവാ’’ഇതി. യസ്സ ഹി ഖന്ധധാതുആയതനപച്ചയാകാരസതിപട്ഠാനാദീസു ഉഗ്ഗഹപരിപുച്ഛാവിനിച്ഛയരഹിതത്താ ദിട്ഠിപടിസേധകോ നേവ ആഗമോ, പടിപത്തിയാ അധിഗന്തബ്ബസ്സ അനധിഗതത്താ നേവ അധിഗമോ അത്ഥി, സോ ആഗമാധിഗമാഭാവാ ഞേയ്യോ ‘‘അസ്സുതവാ’’ ഇതി. സ്വായം -

> പുഥൂനം ജനനാദീഹി, കാരണേഹി പുഥുജ്ജനോ;
> പുഥുജ്ജനന്തോഗധത്താ, പുഥുവായം ജനോ ഇതി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൫൧; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൩൦);

സോ ഹി പുഥൂനം നാനപ്പകാരാനം കിലേസാദീനം ജനനാദീഹിപി കാരണേഹി **പുഥുജ്ജനോ**. യഥാഹ - പുഥു കിലേസേ ജനേന്തീതി പുഥുജ്ജനാ , പുഥു അവിഹതസക്കായദിട്ഠികാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു സത്ഥാരാനം മുഖുല്ലോകികാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു സബ്ബഗതീഹി അവുട്ഠിതാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാഭിസങ്ഖാരേ അഭിസങ്ഖരോന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാഓഘേഹി വുയ്ഹന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാസന്താപേഹി സന്തപ്പേന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു നാനാപരിളാഹേഹി പരിഡയ്ഹന്തീതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു പഞ്ചസു കാമഗുണേസു രത്താ ഗിദ്ധാ ഗധിതാ മുച്ഛിതാ അജ്ഝോസന്നാ ലഗ്ഗാ ലഗ്ഗിതാ പലിബുദ്ധാതി പുഥുജ്ജനാ, പുഥു പഞ്ചഹി നീവരണേഹി ആവുടാ നിവുടാ ഓവുടാ പിഹിതാ പടിച്ഛന്നാ പടികുജ്ജിതാതി പുഥുജ്ജനാ (മഹാനി॰ ൯൪, ൻർ), പുഥൂനം വാ ഗണനപഥമതീതാനം അരിയധമ്മപരമ്മുഖാനം നീചധമ്മസമാചാരാനം ജനാനം അന്തോഗധത്താപി പുഥുജ്ജനാ, പുഥുവ അയം വിസുംയേവ സങ്ഖ്യം ഗതോ, വിസംസട്ഠോ സീലസുതാദിഗുണയുത്തേഹി അരിയേഹി ജനോതിപി പുഥുജ്ജനോ. ഏവമേതേഹി ‘‘അസ്സുതവാ പുഥുജ്ജനോ’’തി ദ്വീഹി പദേഹി യേ തേ -

> ‘‘ദുവേ പുഥുജ്ജനാ വുത്താ, ബുദ്ധേനാദിച്ചബന്ധുനാ;
> അന്ധോ പുഥുജ്ജനോ ഏകോ, കല്യാണേകോ പുഥുജ്ജനോ’’തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൬൧; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൫൧; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൩൦; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൦൭) -

ദ്വേ പുഥുജ്ജനാ വുത്താ, തേസു അന്ധപുഥുജ്ജനോ വുത്തോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

അരിയാനം അദസ്സാവീതിആദീസു **അരിയാ**തി ആരകത്താ കിലേസേഹി, അനയേ ന ഇരിയനതോ, അയേ ഇരിയനതോ, സദേവകേന ച ലോകേന അരണീയതോ ബുദ്ധാ ച പച്ചേകബുദ്ധാ ച ബുദ്ധസാവകാ ച വുച്ചന്തി, ബുദ്ധാ ഏവ വാ ഇധ അരിയാ. യഥാഹ - ‘‘സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ॰... തഥാഗതോ അരിയോതി വുച്ചതീ’’തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൮).

സപ്പുരിസാതി ഏത്ഥ പന പച്ചേകബുദ്ധാ തഥാഗതസാവകാ ച ‘‘സപ്പുരിസാ’’തി വേദിതബ്ബാ. തേ ഹി ലോകുത്തരഗുണയോഗേന സോഭനാ പുരിസാതി സപ്പുരിസാ. സബ്ബേവ വാ ഏതേ ദ്വിധാപി വുത്താ. ബുദ്ധാപി ഹി അരിയാ ച സപ്പുരിസാ ച പച്ചേകബുദ്ധാപി ബുദ്ധസാവകാപി. യഥാഹ -

> ‘‘യോ വേ കതഞ്ഞൂ കതവേദി ധീരോ, കല്യാണമിത്തോ ദള്ഹഭത്തി ച ഹോതി;
> ദുഖിതസ്സ സക്കച്ച കരോതി കിച്ചം, തഥാവിധം സപ്പുരിസം വദന്തീ’’തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൩൦; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൦൭);

‘‘കല്യാണമിത്തോ ദള്ഹഭത്തി ച ഹോതീ’’തി എത്താവതാ ഹി ബുദ്ധസാവകോ വുത്തോ. കതഞ്ഞുതാദീഹി പച്ചേകബുദ്ധാ ബുദ്ധാതി, യോ ഇമേസം അരിയാനം അദസ്സനസീലോ, ന ച ദസ്സനേ സാധുകാരീ, സോ **അരിയാനം അദസ്സാവീ**തി വേദിതബ്ബോ. സോ ചക്ഖുനാ അദസ്സാവീ, ഞാണേന അദസ്സാവീതി ദുവിധോ, തേസു ഞാണേന അദസ്സാവീ ഇധ അധിപ്പേതോ. മംസചക്ഖുനാ ഹി ദിബ്ബചക്ഖുനാ വാ അരിയാ ദിട്ഠാപി അദിട്ഠാവ ഹോന്തി തേസം ചക്ഖുനാ വണ്ണമത്തഗഹണതോ, ന അരിയഭാവഗോചരതോ. സോണസിങ്ഗാലാദയോപി ചക്ഖുനാ അരിയേ പസ്സന്തി, ന ച തേ അരിയാനം ദസ്സാവിനോ.

തത്രിദം വത്ഥു - ചിത്തലപബ്ബതവാസിനോ കിര ഖീണാസവത്ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാകോ വുഡ്ഢപബ്ബജിതോ ഏകദിവസം ഥേരേന സദ്ധിം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഥേരസ്സ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ പിട്ഠിതോ ആഗച്ഛന്തോ ഥേരം പുച്ഛി - ‘‘അരിയാ നാമ, ഭന്തേ, കീദിസാ’’തി? ഥേരോ ആഹ - ‘‘ഇധേകച്ചോ മഹല്ലകോ അരിയാനം പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ വത്തപടിപത്തിം കത്വാ സഹ ചരന്തോപി നേവ അരിയേ ജാനാതി, ഏവം ദുജ്ജാനാ, ആവുസോ, അരിയാ’’തി. ഏവം വുത്തേപി സോ നേവ അഞ്ഞാസി. തസ്മാ ചക്ഖുനാ ദസ്സനം ന ദസ്സനം, ഞാണേന ദസ്സനമേവ ദസ്സനം. യഥാഹ - ‘‘അലം തേ, വക്കലി, കിം തേ ഇമിനാ പൂതികായേന ദിട്ഠേന, യോ ഖോ, വക്കലി, ധമ്മം പസ്സതി, സോ മം പസ്സതീ’’തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൭). തസ്മാ ചക്ഖുനാ പസ്സന്തോപി ഞാണേന അരിയേഹി ദിട്ഠം അനിച്ചാദിലക്ഖണം അപസ്സന്തോ, അരിയാനം അധിഗതഞ്ച ധമ്മം അനധിഗച്ഛന്തോ, അരിയകരധമ്മാനം അരിയഭാവസ്സ ച അദിട്ഠത്താ ‘‘അരിയാനം അദസ്സാവീ’’തി വേദിതബ്ബോ.

അരിയധമ്മസ്സ അകോവിദോതി സതിപട്ഠാനാദിഭേദേ അരിയധമ്മേ അകുസലോ. **അരിയധമ്മേ അവിനീതോ**തി ഏത്ഥ പന -

> ദുവിധോ വിനയോ നാമ, ഏകമേകേത്ഥ പഞ്ചധാ;
> അഭാവതോ തസ്സ അയം, ‘‘അവിനീതോ’’തി വുച്ചതി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഉരഗസുത്തവണ്ണനാ; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൩൦; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൦൭);

അയഞ്ഹി സംവരവിനയോ പഹാനവിനയോതി ദുവിധോ വിനയോ. ഏത്ഥ ച ദുവിധേപി വിനയേ ഏകമേകോപി വിനയോ പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതി. **സംവരവിനയോ**പി ഹി സീലസംവരോ സതിസംവരോ ഞാണസംവരോ ഖന്തിസംവരോ വീരിയസംവരോതി പഞ്ചവിധോ. **പഹാനവിനയോ**പി തദങ്ഗപ്പഹാനം വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം സമുച്ഛേദപ്പഹാനം പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനം നിസ്സരണപ്പഹാനന്തി പഞ്ചവിധോ.

തത്ഥ ‘‘ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന ഉപേതോ ഹോതി സമുപേതോ’’തി (വിഭ॰ ൫൧൧) അയം **സീലസംവരോ**. ‘‘രക്ഖതി ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരം ആപജ്ജതീ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൯൫; സം॰ നി॰ ൪.൨൩൯; അ॰ നി॰ ൩.൧൬) അയം **സതിസംവരോ**.

“യാനി സോതാനി ലോകസ്മിം, (അജിതാതി ഭഗവാ,)
സതി തേസം നിവാരണം;
സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി, പഞ്ഞായേതേ പിധിയ്യരേ”തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൪൧; ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൪; നേത്തി॰ ൧൧, ൪൫; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൦൭) -

അയം ഞാണസംവരോ. “ഖമോ ഹോതി സീതസ്സ ഉണ്ഹസ്സാ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪; അ॰ നി॰ ൪.൧൧൪; ൬.൫൮) **അയം ഖന്തിസംവരോ**. “ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൬; അ॰ നി॰ ൪.൧൧൪; ൬.൫൮) അയം **വീരിയസംവരോ**. സബ്ബോപി ചായം സംവരോ യഥാസകം സംവരിതബ്ബാനം വിനേതബ്ബാനഞ്ച കായദുച്ചരിതാദീനം സംവരണതോ “സംവരോ”, വിനയനതോ “വിനയോ”തി വുച്ചതി. ഏവം താവ സംവരവിനയോ പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതീതി വേദിതബ്ബോ.

തഥാ യം നാമരൂപപരിച്ഛേദാദീസു വിപസ്സനാഞാണേസു പടിപക്ഖഭാവതോ ദീപാലോകേനേവ തമസ്സ, തേന തേന വിപസ്സനാഞാണേന തസ്സ തസ്സ അനത്ഥസ്സ പഹാനം. സേയ്യഥിദം - നാമരൂപവവത്ഥാനേന സക്കായദിട്ഠിയാ, പച്ചയപരിഗ്ഗഹേന അഹേതുവിസമഹേതുദിട്ഠീനം, തസ്സേവ അപരഭാഗേന കങ്ഖാവിതരണേന കഥംകഥീഭാവസ്സ, കലാപസമ്മസനേന “അഹം മമാ”തി ഗാഹസ്സ, മഗ്ഗാമഗ്ഗവവത്ഥാനേന അമഗ്ഗേ മഗ്ഗസഞ്ഞായ, ഉദയദസ്സനേന ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ, വയദസ്സനേന സസ്സതദിട്ഠിയാ, ഭയദസ്സനേന സഭയേ അഭയസഞ്ഞായ, ആദീനവദസ്സനേന അസ്സാദസഞ്ഞായ, നിബ്ബിദാനുപസ്സനായ അഭിരതിസഞ്ഞായ , മുഞ്ചിതുകമ്യതാഞാണേന അമുഞ്ചിതുകാമതായ, ഉപേക്ഖാഞാണേന അനുപേക്ഖായ, അനുലോമേന ധമ്മട്ഠിതിയം നിബ്ബാനേ ച പടിലോമഭാവസ്സ, ഗോത്രഭുനാ സങ്ഖാരനിമിത്തഗ്ഗാഹസ്സ പഹാനം. ഏതം **തദങ്ഗപ്പഹാനം** നാമ.

യം പന ഉപചാരപ്പനാഭേദേന സമാധിനാ പവത്തിഭാവനിവാരണതോ ഘടപ്പഹാരേനേവ ഉദകപിട്ഠേ സേവാലസ്സ തേസം തേസം നീവരണാദിധമ്മാനം പഹാനം, ഏതം **വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം** നാമ. യം ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനം ഭാവിതത്താ തംതംമഗ്ഗവതോ അത്തനോ അത്തനോ സന്താനേ “ദിട്ഠിഗതാനം പഹാനായാ”തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൨൭൭; വിഭ॰ ൬൨൮) നയേന വുത്തസ്സ സമുദയപക്ഖിയസ്സ കിലേസഗണസ്സ അച്ചന്തഅപ്പവത്തിഭാവേന പഹാനം, ഇദം **സമുച്ഛേദപ്പഹാനം** നാമ. യം പന ഫലക്ഖണേ പടിപ്പസ്സദ്ധത്തം കിലേസാനം, ഏതം **പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനം** നാമ. യം സബ്ബസങ്ഖതനിസ്സടത്താ പഹീനസബ്ബസങ്ഖതം നിബ്ബാനം, ഏതം **നിസ്സരണപ്പഹാനം** നാമ. സബ്ബമ്പി ചേതം പഹാനം യസ്മാ ചാഗട്ഠേന പഹാനം, വിനയനട്ഠേന വിനയോ, തസ്മാ “പഹാനവിനയോ”തി വുച്ചതി. തം തം പഹാനവതോ വാ തസ്സ തസ്സ വിനയസ്സ സമ്ഭവതോപേതം “പഹാനവിനയോ”തി വുച്ചതി. ഏവം പഹാനവിനയോപി പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതീതി വേദിതബ്ബോ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഉരഗസുത്തവണ്ണനാ; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൩൦).

ഏവമയം സങ്ഖേപതോ ദുവിധോ ഭേദതോ ച ദസവിധോ വിനയോ ഭിന്നസംവരത്താ, പഹാതബ്ബസ്സ ച അപ്പഹീനത്താ യസ്മാ ഏതസ്സ അസ്സുതവതോ പുഥുജ്ജനസ്സ നത്ഥി, തസ്മാ അഭാവതോ തസ്സ അയം “അവിനീതോ”തി വുച്ചതീതി. ഏസേവ നയോ **സപ്പുരിസാനം അദസ്സാവീ സപ്പുരിസധമ്മസ്സ**

അകോവിദോ, സപ്പുരിസധമ്മേ അവിനീതോതി ഏത്ഥപി. നിന്നാനാകരണഞ്ഹി ഏതമത്ഥതോ. യഥാഹ - "യേവ തേ അരിയാ, തേവ തേ സപ്പുരിസാ. യേവ തേ സപ്പുരിസാ, തേവ തേ അരിയാ. യോ ഏവ സോ അരിയാനം ധമ്മോ, സോ ഏവ സോ സപ്പുരിസാനം ധമ്മോ. യോ ഏവ സോ സപ്പുരിസാനം ധമ്മോ, സോ ഏവ സോ അരിയാനം ധമ്മോ. യേവ തേ അരിയവിനയാ, തേവ തേ സപ്പുരിസവിനയാ. യേവ തേ സപ്പുരിസവിനയാ, തേവ തേ അരിയവിനയാ. അരിയേതി വാ, സപ്പുരിസേതി വാ, അരിയധമ്മേതി വാ, സപ്പുരിസധമ്മേതി വാ, അരിയവിനയേതി വാ, സപ്പുരിസവിനയേതി വാ ഏസേസേ ഏകേ ഏകട്ഠേ സമേ സമഭാഗേ തജ്ജാതേ തഞ്ഞേവാതി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൦൭; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൩൦).

രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീതി ഇധേകച്ചോ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി, "യം രൂപം, സോ അഹം, യോ അഹം, തം രൂപ"ന്തി രൂപഞ്ച അത്താനഞ്ച അദ്വയം സമനുപസ്സതി. സേയ്യഥാപി തേലപ്പദീപസ്സ ഝായതോ "യാ അച്ചി, സോ വണ്ണോ. യോ വണ്ണോ, സാ അച്ചീ"തി അച്ചിഞ്ച വണ്ണഞ്ച അദ്വയം സമനുപസ്സതി, ഏവമേവ ഇധേകച്ചോ രൂപം അത്തതോ...പേ॰... സമനുപസ്സതീതി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൩൦-൧൩൧) ഏവം രൂപം "അത്താ"തി ദിട്ഠിപസ്സനായ പസ്സതി. **രൂപവന്തം വാ അത്താന**ന്തി അരൂപം "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ ഛായാവന്തം രുക്ഖം വിയ തം രൂപവന്തം "അത്താ"തി സമനുപസ്സതി. **അത്തനി വാ രൂപ**ന്തി അരൂപമേവ "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ പുപ്ഫസ്മിം ഗന്ധം വിയ അത്തനി രൂപം സമനുപസ്സതി. **രൂപസ്മിം വാ അത്താന**ന്തി അരൂപമേവ "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ കരണ്ഡകേ മണിം വിയ തം അത്താനം രൂപസ്മിം സമനുപസ്സതി. **വേദനാദീ**സുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ "രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ"തി സുദ്ധരൂപംയേവ "അത്താ"തി കഥിതം. "രൂപവന്തം വാ അത്താനം, അത്തനി വാ രൂപം, രൂപസ്മിം വാ അത്താനം. വേദനം അത്തതോ... സഞ്ഞം... സങ്ഖാരേ... വിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൩൧) ഇമേസു സത്തസു ഠാനേസു അരൂപം "അത്താ"തി കഥിതം, "വേദനാവന്തം വാ അത്താനം, അത്തനി വാ വേദനാ, വേദനായ വാ അത്താന"ന്തി ഏവം ചതൂസു ഖന്ധേസു തിണ്ണം തിണ്ണം വസേന ദ്വാദസസു ഠാനേസു രൂപാരൂപമിസ്സകോ അത്താ കഥിതോ. തത്ഥ രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി. വേദനം... സഞ്ഞം... സങ്ഖാരേ... വിഞ്ഞാണം അത്തതോ സമനുപസ്സതീതി പഞ്ചസു ഠാനേസു ഉച്ഛേദദിട്ഠി കഥിതാ. അവസേസേസു സസ്സതദിട്ഠി. ഏവമേത്ഥ പന്നരസ ഭവദിട്ഠിയോ പഞ്ച വിഭവദിട്ഠിയോ ഹോന്തി. താ സബ്ബാപി മഗ്ഗാവരണാ, ന സഗ്ഗാവരണാ, പഠമമഗ്ഗവജ്ഝാതി വേദിതബ്ബാ.

ആരഞ്ഞികോതി അരഞ്ഞേ നിവാസം. **പവനേ**തി മഹന്തേ ഗമ്ഭീരവനേ. **ചരമാനോ**തി തഹിം തഹിം വിചരമാനോ. **വിസ്സത്ഥോ ഗച്ഛതീ**തി നിബ്ഭയോ നിരാസങ്കോ ചരതി. **അനാപാഥഗതോ ലുദ്ദസ്സാ**തി മിഗലുദ്ദസ്സ പരമ്മുഖഗതോ. **അന്തമകാസി മാര**ന്തി കിലേസമാരം വാ ദേവപുത്തമാരം വാ അന്തം അകാസി. **അപദം വധിത്വാ**തി കിലേസപദം ഹന്ത്വാ നാസേത്വാ. **മാരചക്ഖും അദസ്സനം ഗതോ**തി മാരസ്സ അദസ്സനവിസയം പത്തോ. **അനാപാഥഗതോ**തി മാരസ്സ പരമ്മുഖം പത്തോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇദമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച വുത്തസദിസോയേവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

മോഘരാജമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. പിങ്ഗിയമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൫. സോളസമേ പിങ്ഗിയസുത്തനിദ്ദേസേ - **ജിണ്ണോഹമസ്മി അബലോ വീതവണ്ണോതി** സോ കിര ബ്രാഹ്മണോ ജരാഭിഭൂതോ വീസവസ്സസതികോ ജാതിയാ, ദുബ്ബലോ ച "ഇധ പാദം കരിസ്സാമീ"തി അഞ്ഞത്രേവ കരോതി, വിനട്ഠപുരിമഛവിവണ്ണോ ച. തേനാഹ - "ജിണ്ണോഹമസ്മി അബലോ വീതവണ്ണോ"തി. **മാഹം നസ്സം മോമുഹോ അന്തരാവാതി** മാഹം തുയ്ഹം ധമ്മം അസച്ഛികത്വാ അന്തരാ ഏവ അവിദ്വാ ഹുത്വാ അനസ്സിം. **ജാതിജരായ ഇധ വിപ്പഹാനന്തി** ഇധേവ തവ പാദമൂലേ പാസാണകേ ചേതിയേ വാ ജാതിജരായ വിപ്പഹാനം നിബ്ബാനം ധമ്മരസം അഹം വിജഞ്ഞം, തം മേ ആചിക്ഖ.

അബലോതി ബലവിരഹിതോ. **ദുബ്ബലോതി** ദുബ്ബലബലോ. **അപ്പബലോതി** പരിത്തബലോ. **അപ്പഥാമോതി** പരിത്തവീരിയോ. **വീതവണ്ണോതി** പരിവത്തിതഛവിവണ്ണോ. **വിഗതവണ്ണോതി** അപഗതഛവിവണ്ണോ. **വിഗച്ഛിതവണ്ണോതി** ദൂരീഭൂതഛവിവണ്ണോ. **യാ സാ പുരിമാ സുഭാ വണ്ണനിഭാതി** യാ സാ സുഭാ സുന്ദരാ പുരിമകാലേ സതി, സാ വണ്ണനിഭാ ഏതരഹി അന്തരഹിതാ വിഗതാ. **ആദീനവോ പാതുഭൂതോതി** ഉപദ്ദവോ പാതുരഹോസി. "യാ സാ പുരിമാ സുഭാ വണ്ണനിഭാ"തി പാഠം ഠപേത്വാ "യാ സുഭാ അസ്സാ"തി ഏകേ വണ്ണയന്തി.

അസുദ്ധാതി പടലാദീഹി അസുദ്ധാ. **അവിസുദ്ധാതി** തിമിരാദീഹി അവിസുദ്ധാ. **അപരിസുദ്ധാതി** സമന്തതോ ഫോടപടലാദീഹി പരിയോനദ്ധത്താ അപരിസുദ്ധാ. **അവോദാതാതി** നപ്പസന്നാ പസന്നസദിസാ. **നോ തഥാ ചക്ഖുനാ രൂപേ പസ്സാമീതി** യഥാ പോരാണചക്ഖുനാ രൂപാരമ്മണം പസ്സാമി ഓലോകേമി, തഥാ തേന പകാരേന ഇദാനി ന പസ്സാമി. **സോതം അസുദ്ധന്തി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **മാഹം നസ്സന്തി** അഹം മാ വിനസ്സം.

൮൬. ഇദാനി യസ്മാ പിങ്ഗിയോ കായേ സാപേക്ഖതായ "ജിണ്ണോഹമസ്മീ"തിആദിമാഹ . തേനസ്സ ഭഗവാ കായേ സിനേഹപ്പഹാനത്ഥം **"ദിസ്വാന രൂപേസു വിഹഞ്ഞമാനേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **രൂപേസൂതി** രൂപഹേതു രൂപപച്ചയാ. **വിഹഞ്ഞമാനേതി** കമ്മകാരണാദീഹി ഉപഹഞ്ഞമാനേ. **രുപ്പന്തി രൂപേസൂതി** ചക്ഖുരോഗാദീഹി ച രൂപഹേതുയേവ ജനാ രുപ്പന്തി ബാധിയന്തി.

ഹഞ്ഞന്തീതി ഘടീയന്തി. **വിഹഞ്ഞന്തീതി** വിഹേസിയന്തി. **ഉപവിഹഞ്ഞന്തീതി** ഹത്ഥപാദച്ഛേദാദിം ലഭന്തി. **ഉപഘാതിയന്തീതി** മരണം ലഭന്തി. **കുപ്പന്തീതി** പരിവത്തന്തി. **പീളയന്തീതി** വിഘാതം ആപജ്ജന്തി. **ഘട്ടയന്തീതി** ഘട്ടനം പാപുണന്തി. **ബ്യാധിതാതി** ഭീതാ. **ദോമനസ്സിതാതി** ചിത്തവിഘാതം പത്താ. **വേമാനേതി** നസ്സമാനേ.

൮൭. ഏവം ഭഗവതാ യാവ അരഹത്തം, താവ കഥിതം പടിപത്തിം സുത്വാ പിങ്ഗിയോ ജരാദുബ്ബലതായ വിസേസം അനധിഗന്ത്വാ ച പുന **"ദിസാ ചതസ്സോ"**തി ഇമായ ഗാഥായ ഭഗവന്തം ഥോമേന്തോ ദേസനം യാചതി.

൯൨. അഥസ്സ ഭഗവാ പുനപി യാവ അരഹത്തം, താവ പടിപദം ദസ്സേന്തോ **“തണ്ഹാധിപന്നേ”**തി ഗാഥമാഹ.

തണ്ഹാധിപന്നേതി തണ്ഹായ വിമുച്ഛിത്വാ ഠിതേ. **തണ്ഹാനുഗേ**തി തണ്ഹായ സഹ ഗച്ഛന്തേ. **തണ്ഹാനുഗതേ**തി തണ്ഹായ അനുബന്ധന്തേ. **തണ്ഹാനുസടേ**തി തണ്ഹായ സഹ ധാവന്തേ. **തണ്ഹായ പന്നേ**തി തണ്ഹായ നിമുഗ്ഗേ. **പടിപന്നേ**തി തണ്ഹായ അവത്ഥടേ. **അഭിഭൂതേ**തി മദ്ദിതേ. **പരിയാദിന്നചിത്തേ**തി പരിയാദിയിത്വാ ഗഹിതകുസലചിത്തേ.

സന്താപജാതേതി സഞ്ജാതചിത്തസന്താപേ. **ഈതിജാതേ**തി രോഗുപ്പന്നേ. **ഉപദ്ദവജാതേ**തി ആദീനവജാതേ. **ഉപസഗ്ഗജാതേ**തി ഉപ്പന്നദുക്ഖജാതേ.

വിരജം വീതമലന്തി എത്ഥ **വിരജ**ന്തി വിഗതരാഗാദിരജം. **വീതമല**ന്തി വീതരാഗാദിമലം. രാഗാദയോ ഹി അജ്ഝോത്ഥരണട്ഠേന രജോ നാമ, ദൂസട്ഠേന മലം നാമ. **ധമ്മചക്ഖു**ന്തി കത്ഥചി പഠമമഗ്ഗഞാണം , കത്ഥചി ആദീനി തീണി മഗ്ഗഞാണാനി, കത്ഥചി ചതുത്ഥമഗ്ഗഞാണമ്പി. ഇധ പന ജടിലസഹസ്സസ്സ ചതുത്ഥമഗ്ഗഞാണം. പിങ്ഗിയസ്സ തതിയമഗ്ഗഞാണമേവ. **യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മ**ന്തി വിപസ്സനാവസേന എവം പവത്തസ്സ ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

എവം ഇദമ്പി സുത്തം ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ച പിങ്ഗിയോ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠാസി. സോ കിര അന്തരന്തരാ ചിന്തേസി - ‘‘എവം വിചിത്രപടിഭാനം നാമ ദേസനം ന ലഭതി മയ്ഹം മാതുലോ ബാവരീ സവനായാ’’തി. തേന സിനേഹവിക്ഖേപേന അരഹത്തം പാപുണിതും നാസക്ഖി. അന്തേവാസികാ പനസ്സ സഹസ്സജടിലാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. സബ്ബേവ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ എഹിഭിക്ഖുനോ അഹേസുന്തി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

പിങ്ഗിയമാണവസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൭. പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൩. ഇതോ പരം സങ്ഗീതികാരാ ദേസനം ഥോമേന്താ **“ഇദമവോച ഭഗവാ”**തിആദിമാഹംസു. തത്ഥ **ഇദമവോചാ**തി ഇദം പാരായനം അവോച. **പരിചാരകസോളസാന**ന്തി ബാവരിസ്സ പരിചാരകേന പിങ്ഗിയേന സഹ സോളസാനം, ബുദ്ധസ്സ വാ ഭഗവതോ പരിചാരകാനം സോളസാനന്തി പരിചാരകസോളസാനം. തേ എവ ച ബ്രാഹ്മണാ തത്ഥ സോളസസു ദിസാസു പുരതോ ച പച്ഛതോ ച വാമപസ്സതോ ച ദക്ഖിണപസ്സതോ ച ഛ ഛ യോജനാ നിസിന്നാ ഉജുകേന ദ്വാദസയോജനികാ അഹോസി. **അജ്ഝിട്ഠോ**തി യാചിതോ.

൯൪-൯൭. **അത്ഥമഞ്ഞായാ**തി പാളിഅത്ഥമഞ്ഞായ. **ധമ്മമഞ്ഞായാ**തി പാളിമഞ്ഞായ. **പാരായന**ന്തി എവം ഇമസ്സ ധമ്മപരിയായസ്സ അധിവചനം ആരോപേത്വാ തേസം ബ്രാഹ്മണാനം നാമാനി കിത്തയന്തോ **“അജിതോ...പേ॰... ബുദ്ധസേട്ഠമുപാഗമു”**ന്തി ആഹംസു. തത്ഥ **സമ്പന്നചരണ**ന്തി നിബ്ബാനപദട്ഠാനഭൂതേന പാതിമോക്ഖസീലാദിനാ സമ്പന്നം. **ഇസി**ന്തി മഹേസിം.

നിദ്ദേസേ **ഉപാഗമിംസൂ**തി സമീപം ഗമിംസു. **ഉപസങ്കമിംസൂ**തി അവിദൂരട്ഠാനം ഗമിംസു. **പയിരുപാസിംസൂ**തി സമീപേ നിസീദിംസു. **പരിപുച്ഛിംസൂ**തി പരിപുച്ഛം ആഹരിംസു. **പരിഗണ്ഹിംസൂ**തി തുലയിംസു. "ചോദയിംസൂ"തി കേചി.

സീലാചാരനിബ്ബത്തീതി ഉത്തമസീലാചാരനിബ്ബത്തി, മഗ്ഗേന നിപ്ഫന്നസീലന്തി അത്ഥോ.

ഗമ്ഭീരേതി ഉത്താനഭാവപടിക്ഖേപവചനം. **ദുദ്ദസേ**തി ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസേ, ദുക്ഖേന ദട്ഠബ്ബേ, ന സക്കാ സുഖേന ദട്ഠും. ദുദ്ദസത്താവ **ദുരനുബോധേ,** ദുക്ഖേന അവബുജ്ഝിതബ്ബേ, ന സക്കാ സുഖേന അവബുജ്ഝിതും. **സന്തേ**തി നിബ്ബുതേ. **പണീതേ**തി അതപ്പകേ. ഇദം ദ്വയം ലോകുത്തരമേവ സന്ധായ വുത്തം. **അതക്കാവചരേ**തി തക്കേന ന അവചരിതബ്ബേ ന ഓഗാഹിതബ്ബേ ഞാണേനേവ അവചരിതബ്ബേ. **നിപുണേ**തി സണ്ഹേ. **പണ്ഡിതവേദനീയേ**തി സമ്മാ പടിപന്നേഹി പണ്ഡിതേഹി വേദിതബ്ബേ.

൯൭. തോസേസീതി തുട്ഠിം ആപാദേസി. **വിതോസേസീ**തി വിവിധാ തേസം സോമനസ്സം ഉപ്പാദേസി. **പസാദേസീ**തി തേസം ചിത്തപ്പസാദം അകാസി . **ആരാധേസീ**തി ആരാധയി സിദ്ധിം പാപേസി. **അത്തമനേ അകാസീ**തി സോമനസ്സവസേന സകമനേ അകാസി.

൯൯. തതോ പരം **ബ്രഹ്മചരിയമചരിംസൂ**തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം അചരിംസു.

൧൦൧. തസ്മാ പാരായനന്തി തസ്സ പാരഭൂതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ആയതനന്തി വുത്തം ഹോതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൭. പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧൦൨. പാരായനമനുഗായിസ്സന്തി അസ്സ അയം സമ്ബന്ധോ - ഭഗവതാ ഹി പാരായനേ ദേസിതേ സോളസസഹസ്സജടിലാ അരഹത്തം പാപുണിംസു, അവസേസാനഞ്ച ചുദ്ദസകോടിസങ്ഖാനം ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

> "തതോ പാസാണകേ രമ്മേ, പാരായനസമാഗമേ;
> അമതം പാപയീ ബുദ്ധോ, ചുദ്ദസ പാണകോടിയോ"തി. (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൧൩൭);

നിട്ഠിതായ പന ധമ്മദേസനായ തതോ തതോ ആഗതാ മനുസ്സാ ഭഗവതോ ആനുഭാവേന അത്തനോ അത്തനോ ഗാമനിഗമാദീസ്വേവ പാതുരഹേസും. ഭഗവാപി സാവത്ഥിമേവ അഗമാസി പരിചാരകസോളസാദീഹി അനേകേഹി ഭിക്ഖുസഹസ്സേഹി പരിവുതോ. തത്ഥ പിങ്ഗിയോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ആഹ - "ഗച്ഛാമഹം, ഭന്തേ, ബാവരിസ്സ ബുദ്ധുപ്പാദം ആരോചേതും, പടിസ്സുതഞ്ഹി തസ്സേവ മയാ"തി. അഥ ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതോ ഞാണഗമനേനേവ ഗോധാവരീതീരം ഗന്ത്വാ പാദഗമനേന അസ്സമാഭിമുഖോ അഗമാസി. തമേനം

ബാവരീ ബ്രാഹ്മണോ മഗ്ഗം ഓലോകേന്തോ നിസിന്നോ ദൂരതോവ തം ഖാരിജടാദിവിരഹിതം ഭിക്ഖുവേസേനാഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ “ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ”തി നിട്ഠമഗമാസി. സമ്പത്തഞ്ചാപി നം പുച്ഛി - “കിം, പിങ്ഗിയ, ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ”തി? “ആമ, ബ്രാഹ്മണ, ഉപ്പന്നോ, പാസാണകേ ചേതിയേ നിസിന്നോ അമ്ഹാകം ധമ്മം ദേസേസി, തമഹം തുയ്ഹം ദേസേസ്സാമീ”തി. തതോ ബാവരീ മഹതാ സക്കാരേന സപരിസോ തം പൂജേത്വാ ആസനം പഞ്ഞാപേസി. തത്ഥ നിസീദിത്വാ പിങ്ഗിയോ **“പാരായനമനുഗായിസ്സ”**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **അനുഗായിസ്സ**ന്തി ഭഗവതോ ഗീതം അനുഗായിസ്സം. **യഥാദ്ദക്ഖീ**തി യഥാ സാമം സച്ചാഭിസമ്ബോധേന അസാധാരണഞാണേന ച അദ്ദക്ഖി. **നിക്കാമോ**തി പഹീനകാമോ. “നിക്കമോ”തിപി പാഠോ, വീരിയവാതി അത്ഥോ. നിക്ഖന്തോ വാ അകുസലപക്ഖാ. **നിബ്ബനോ**തി കിലേസവനവിരഹിതോ, തണ്ഹാവിരഹിതോ ഏവ വാ. **കിസ്സ ഹേതു മുസാ ഭണേ**തി യേഹി കിലേസേഹി മുസാ ഭണേയ്യ, ഏതേ തസ്സ പഹീനാതി ദസ്സേതി. ഏതേന ബ്രാഹ്മണസ്സ സവനേ ഉസ്സാഹം ജനേതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൧൩൯).

അമലോതി കിലേസമലവിരഹിതോ. **വിമലോ**തി വിഗതകിലേസമലോ. **നിമ്മലോ**തി കിലേസമലസുദ്ധോ. **മലാപഗതോ**തി കിലേസമലാ ദൂരീഭൂതോ ഹുത്വാ ചരതി. **മലവിപ്പഹീനോ**തി കിലേസമലപ്പഹീനോ. **മലവിമുത്തോ**തി കിലേസേഹി വിമുത്തോ. **സബ്ബമലവീതിവത്തോ**തി വാസനാദിസബ്ബകിലേസമലം അതിക്കന്തോ. **തേ വനാ**തി ഏതേ വുത്തപ്പകാരാ കിലേസാ.

൧൩൭. വണ്ണൂപസംഹിതന്തി ഗുണൂപസംഹിതം.

൧൩൮. സച്ചവ്ഹയോതി ബുദ്ധോ ഹി സച്ചേനേവ അവ്ഹാനേന നാമേന യുത്തോ. **ബ്രഹ്മേ**തി തം ബ്രാഹ്മണം ആലപതി.

തത്ഥ **ലോകോ**തി ലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോ. **ഏകോ ലോകോ ഭവലോകോ**തി തേഭൂമകവിപാകോ. സോ ഹി ഭവതീതി ഭവോ, ഭവോ ഏവ ലോകോ ഭവലോകോ. **ഭവലോകോ ച സമ്ഭവലോകോ ചാ**തി ഏത്ഥ ഏകേകോ ദ്വേ ദ്വേ ഹോതി. ഭവലോകോ ഹി സമ്പത്തിഭവവിപത്തിഭവവസേന ദുവിധോ. സമ്ഭവലോകോപി സമ്പത്തിസമ്ഭവവിപത്തിസമ്ഭവവസേന ദുവിധോ. തത്ഥ **സമ്പത്തിഭവലോകോ**തി സുഗതിലോകോ. സോ ഹി ഇട്ഠഫലത്താ സുന്ദരോ ലോകോതി സമ്പത്തി, ഭവതീതി ഭവോ, സമ്പത്തി ഏവ ഭവോ സമ്പത്തിഭവോ, സോ ഏവ ലോകോ സമ്പത്തിഭവലോകോ. **സമ്പത്തിസമ്ഭവലോകോ**തി സുഗതൂപഗം കമ്മം. തഞ്ഹി സമ്ഭവതി ഏതസ്മാ ഫലന്തി സമ്ഭവോ, സമ്പത്തിയാ സമ്ഭവോ സമ്പത്തിസമ്ഭവോ, സമ്പത്തിസമ്ഭവോ ഏവ ലോകോ സമ്പത്തിസമ്ഭവലോകോതി.

വിപത്തിഭവലോകോതി അപായലോകോ. സോ ഹി അനിട്ഠഫലത്താ വിരൂപോ ലോകോതി വിപത്തി, ഭവതീതി ഭവോ, വിപത്തി ഏവ ഭവോ വിപത്തിഭവോ, വിപത്തിഭവോ ഏവ ലോകോ വിപത്തിഭവലോകോ. **വിപത്തിസമ്ഭവലോകോ**തി അപായൂപഗം കമ്മം. തഞ്ഹി സമ്ഭവതി ഏതസ്മാ ഫലന്തി സമ്ഭവോ, വിപത്തിയാ സമ്ഭവോ വിപത്തിസമ്ഭവോ, വിപത്തിസമ്ഭവോ ഏവ ലോകോ വിപത്തിസമ്ഭവലോകോതി. **തിസ്സോ വേദനാ**തി സുഖാ വേദനാ, ദുക്ഖാ വേദനാ, അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ

ലോകിയാ ഏവ. **ആഹാരാ**തി പച്ചയാ. പച്ചയാ ഹി അത്തനോ ഫലം ആഹരന്തീതി ആഹാരാ. കബളീകാരാഹാരോ ഫസ്സാഹാരോ മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ വിഞ്ഞാണാഹാരോതി ചത്താരോ. വത്ഥുവസേന കബളീകത്തബ്ബത്താ കബളീകാരോ, അജ്ഝോഹരിതബ്ബത്താ ആഹാരോ, ഓദനകുമ്മാസാദിവത്ഥുകായ ഓജായേതം നാമം. സാ ഹി ഓജട്ഠമകരൂപാനി ആഹരതീതി ആഹാരോ. ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദികോ ഛബ്ബിധോ ഫസ്സോ തിസ്സോ വേദനാ ആഹരതീതി ആഹാരോ. മനസോ സഞ്ചേതനാ ന സത്തസ്സാതി മനോസഞ്ചേതനാ യഥാ ചിത്തേകഗ്ഗതാ, മനസാ വാ സമ്പയുത്താ സഞ്ചേതനാ മനോസഞ്ചേതനാ യഥാ ആജഞ്ഞരഥോ, തേഭൂമകകുസലാകുസലചേതനാ. സാ ഹി തയോ ഭവേ ആഹരതീതി ആഹാരോ. വിഞ്ഞാണന്തി ഏകൂനവീസതിഭേദം പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണം. തഞ്ഹി പടിസന്ധിനാമരൂപം ആഹരതീതി ആഹാരോ.

ഉപാദാനക്ഖന്ധാതി ഉപാദാനഗോചരാ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ, മജ്ഝേ പദലോപോ ദട്ഠബ്ബോ. ഉപാദാനസമ്ഭൂതാ വാ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ യഥാ തിണഗ്ഗി, ഥുസഗ്ഗി. ഉപാദാനവിധേയ്യാ വാ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ യഥാ രാജപുരിസോ. ഉപാദാനപ്പഭവാ വാ ഖന്ധാ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ യഥാ പുപ്ഫരുക്ഖോ, ഫലരുക്ഖോ. ഉപാദാനാനി പന കാമുപാദാനം ദിട്ഠുപാദാനം സീലബ്ബതുപാദാനം അത്തവാദുപാദാനന്തി ചത്താരി. അത്ഥതോ പന ഭുസം ആദാനന്തി ഉപാദാനം. രൂപുപാദാനക്ഖന്ധോ, വേദനുപാദാനക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞുപാദാനക്ഖന്ധോ, സങ്ഖാരുപാദാനക്ഖന്ധോ, വിഞ്ഞാണുപാദാനക്ഖന്ധോതി പഞ്ച. **ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനീ**തി ചക്ഖായതനം, സോതായതനം, ഘാനായതനം, ജിവ്ഹായതനം, കായായതനം, മനായതനം. **സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ** വുത്തനയാ ഏവ. തഥാ **അട്ഠ ലോകധമ്മാ**. അപി ച - ലാഭോ, അലാഭോ, യസോ, അയസോ, നിന്ദാ, പസംസാ, സുഖം, ദുക്ഖന്തി ഇമേ അട്ഠ ലോകപ്പവത്തിയാ സതി അനുപരിവത്തനധമ്മകത്താ ലോകസ്സ ധമ്മാതി ലോകധമ്മാ. ഏതേഹി മുത്തോ സത്തോ നാമ നത്ഥി, ബുദ്ധാനമ്പി ഹോന്തിയേവ. യഥാഹ -

> ''അട്ഠിമേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകധമ്മാ ലോകം അനുപരിവത്തന്തി, ലോകോ ച അട്ഠ ലോകധമ്മേ അനുപരിവത്തതി. കതമേ അട്ഠ? ലാഭോ ച അലാഭോ ച...പേ... സുഖഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച. ഇമേ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അട്ഠ ലോകധമ്മാ ലോകം അനുപരിവത്തന്തി, ലോകോ ച ഇമേ അട്ഠ ലോകധമ്മേ അനുപരിവത്തതീ''തി (അം. നി. വ്യ.ന്റ).

തത്ഥ **അനുപരിവത്തന്തീ**തി അനുബന്ധന്തി നപ്പജഹന്തി, ലോകതോ ന നിവത്തന്തീതി അത്ഥോ. **ലാഭോതി** പബ്ബജിതസ്സ ചീവരാദി, ഗഹട്ഠസ്സ ധനധഞ്ഞാദിലാഭോ. സോയേവ അലബ്ഭമാനോ ലാഭോ അലാഭോ ന ലാഭോ **അലാഭോ**തി വുച്ചതി, നോ ച അത്ഥാഭാവപ്പത്തിതോ പരിഞ്ഞേയ്യോ സിയാ. **യസോ**തി പരിവാരോ. സോയേവ അലബ്ഭമാനോ യസോ **അയസോ. നിന്ദാ**തി അവണ്ണഭണനം. **പസംസാ**തി വണ്ണഭണനം. **സുഖ**ന്തി കാമാവചരകായികചേതസികം. **ദുക്ഖ**ന്തി പുഥുജ്ജനസോതാപന്നസകദാഗാമീനം കായികചേതസികം, അനാഗാമിഅരഹന്താനം കായികമേവ. **സത്താവാസാ**തി സത്താനം ആവാസാ, വസനട്ഠാനാനീതി അത്ഥോ. താനി പന തഥാ പകാസിതാ ഖന്ധാ ഏവ. സത്തസു വിഞ്ഞാണട്ഠിതീസു അസഞ്ഞസത്തേന ച നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേന ച സദ്ധിം നവ സത്താവാസാ. **ദസായതനാനീ**തി ചക്ഖായതനം, രൂപായതനം, സോതായതനം, സദ്ദായതനം, ഘാനായതനം,

ഗന്ധായതനം, ജിവ്ഹായതനം, രസായതനം, കായായതനം, ഫോട്ഠബ്ബായതനന്തി ഏവം ദസ. **ദ്വാദസായതനാനീ**തി മനായതനധമ്മായതനേഹി സദ്ധിം ഏവം ദ്വാദസ. **അട്ഠാരസ ധാതുയോ**തി ചക്ഖുധാതു, രൂപധാതു, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു...പേ॰... മനോധാതു, ധമ്മധാതു, മനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി ഏകേകസ്മിം തീണി തീണി കത്വാ അട്ഠാരസ ധാതുയോ.

സദിസനാമോതി തേസം സദിസനാമോ ഏകഗുണവണ്ണനാമോ. **സദിസവ്ഹയോ**തി ഏകഗുണവണ്ണനാമേന അവ്ഹായനോ. **സച്ചസദിസവ്ഹയോ**തി അവിതഥഏകഗുണവണ്ണനാമേന അവിപരീതേന അവ്ഹായനോ.

ആസിതോതി ഉപസങ്കമിതോ. **ഉപാസിതോ**തി ഉപഗന്ത്വാ സേവിതോ. **പയിരുപാസിതോ**തി ഭത്തിവസേന അതീവ സേവിതോ.

൧൩൭. കുബ്ബനകന്തി പരിത്തവനം. **ബഹുപ്ഫലം കാനനമാവസേയ്യാ**തി അനേകഫലാദിവികതിഭരിതകാനനം ആഗമ്മ വസേയ്യ. **അപ്പദസ്സേ**തി ബാവരിപ്പഭുതികേ പരിത്തപഞ്ഞേ. **മഹോദധി**ന്തി അനോതത്താദിം മഹന്തം ഉദകരാസിം.

അപ്പദസ്സാതി മന്ദദസ്സിനോ. **പരിത്തദസ്സാ**തി അതിമന്ദദസ്സിനോ. **ഥോകദസ്സാ**തി പരിത്തതോപി അതിപരിത്തദസ്സിനോ. **ഓമകദസ്സാ**തി ഹേട്ഠിമദസ്സിനോ. **ലാമകദസ്സാ**തി അപ്പധാനദസ്സിനോ. **ഛതുക്കദസ്സാ**തി ന ഉത്തമദസ്സിനോ. **അപ്പമാണദസ്സ**ന്തി പമാണം അതിക്കമിത്വാ അപ്പമാണം നിബ്ബാനദസ്സം. **അഗ്ഗദസ്സ**ന്തി "അഗ്ഗതോ വേ പസന്നാന"ന്തിആദിനാ (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦) നയേന അഗ്ഗധമ്മദസ്സം. **സേട്ഠദസ്സ**ന്തി സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദസേട്ഠോതി സേട്ഠദസ്സം. **വിസേട്ഠദസ്സ**ന്തിആദീനി ചത്താരി ഉപസഗ്ഗേന വഡ്ഢിതാനി. **അസമ**ന്തി ന സമം അസമം സബ്ബഞ്ഞും. **അസമസമ**ന്തി അസമേഹി അതീതബുദ്ധേഹി സമം അസമസമം. **അപ്പടിസമ**ന്തി അത്തനോ സദിസവിരഹിതം. **അപ്പടിഭാഗ**ന്തി അത്തനോ പടിബിമ്ബവിരഹിതം. **അപ്പടിപുഗ്ഗല**ന്തി പടിമല്ലപുഗ്ഗലവിരഹിതം. **ദേവാതിദേവ**ന്തി വിസുദ്ധിദേവാനമ്പി അതിദേവം. അഭിമങ്ഗലസമ്മതട്ഠേന **ഉസഭം**. അഛമ്ഭിതട്ഠേന **പുരിസസീഹം**. നിദ്ദോസട്ഠേന **പുരിസനാഗം**. ഉത്തമട്ഠേന **പുരിസാജഞ്ഞം**. അട്ഠപരിസപഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ സദേവകേ ലോകേ കേനചി പച്ചത്ഥികേന പച്ചാമിത്തേന അകമ്പിയേ അചലട്ഠാനേ തിട്ഠനട്ഠേന **പുരിസനിസഭം**. ധമ്മദേസനാധുരവഹനട്ഠേന **പുരിസധോരയ്ഹം**.

മാനസകം വാ സരന്തി മനസാ ചിന്തേത്വാ കതം പല്ലം വാ നാമമേവ വാ. **അനോതത്തം വാ ദഹ**ന്തി ചന്ദിമസൂരിയാ ദക്ഖിണേന വാ ഉത്തരേന വാ ഗച്ഛന്താ പബ്ബതന്തരേന തം ഓഭാസേന്തി, ഉജും ഗച്ഛന്താ ന ഓഭാസേന്തി, തേനേവസ്സ "അനോതത്ത"ന്തി സങ്ഖാ ഉദപാദി. ഏവരൂപം അനോതത്തം വാ ദഹം. **അക്ഖോഭം അമിതോദക**ന്തി ചാലേതും അസക്കുണേയ്യം അപരിമിതം ഉദകജലരാസിം. **ഏവമേവാ**തി ഓപമ്മസംസന്ദനം, ബുദ്ധം ഭഗവന്തം അക്ഖോഭം ആസഭം ഠാനട്ഠാനേന ചാലേതും അസക്കുണേയ്യം. **അമിതതേജ**ന്തി അപരിമിതഞാണതേജം. **പഭിന്നഞാണ**ന്തി ദസബലഞാണാദിവസേന പഭേദഗതഞാണം. **വിവടചക്ഖു**ന്തി സമന്തചക്ഖും.

പഞ്ഞാപഭേദകുസലന്തി "യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ വിചയോ പവിചയോ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൬; വിഭ॰ ൫൨൫) നയേന പഞ്ഞായ

പഭേദഞാനേ ഛേകം. **അധിഗതപടിസമ്ഭിദ**ന്തി പടിലദ്ധചതുപടിസമ്ഭിദം. **ചതുവേസാരജ്ജപ്പത്ത**ന്തി "സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ പടിജാനതോ ഇമേ ധമ്മാ അനഭിസമ്ബുദ്ധാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൦; അ॰ നി॰ ൪.൮) നയേന വുത്തേസു ചതൂസു ഠാനേസു വിസാരദഭാവപ്പത്തം. **സദ്ധാധിമുത്ത**ന്തി പരിസുദ്ധേ ഫലസമാപത്തിചിത്തേ അധിമുത്തം, തത്ഥ പവിട്ഠം. **സേതപച്ചത്ത**ന്തി വാസനായ വിപ്പഹീനത്താ പരിസുദ്ധം ആവേണികഅത്തഭാവം. **അദ്വയഭാണി**ന്തി പരിച്ഛിന്നവചനത്താ ദ്വിവചനവിരഹിതം. **താദി**ന്തി താദിസം, ഇട്ഠാനിട്ഠേസു അകമ്പനം വാ. തഥാ പടിഞ്ഞാ അസ്സാതി **തഥാപടിഞ്ഞോ,** തം. **അപരിത്ത**ന്തി ന ഖുദ്ദകം. **മഹന്ത**ന്തി തേധാതും അതിക്കമിത്വാ മഹന്തപ്പത്തം.

ഗമ്ഭീരന്തി അഞ്ഞേസം ദുപ്പവേസം. **അപ്പമേയ്യ**ന്തി അതുലട്ഠേന അപ്പമേയ്യം. **ദുപ്പരിയോഗാഹ**ന്തി പരിയോഗാഹിതും ദുക്ഖപ്പവേസം. **പഹൂതരതന**ന്തി സദ്ധാദിരതനേഹി പഹൂതരതനം. **സാഗരസമ**ന്തി രതനാകരതോ സമുദ്ദസദിസം. **ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ സമന്നാഗത**ന്തി "ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൧) വുത്തനയേന ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ പരിപുണ്ണം. **അതുല**ന്തി തുലവിരഹിതം, തുലയിതും അസക്കുണേയ്യം. **വിപുല**ന്തി അതിമഹന്തം. **അപ്പമേയ്യ**ന്തി പമേതും അസക്കുണേയ്യം. **തം താദിസ**ന്തി തം ഭഗവന്തം താദിഗുണസമ്പന്നം. **പവദതം മഗ്ഗവാദിന**ന്തി പവദന്താനം കഥേന്താനം ഉത്തമം കഥയന്തം വദന്തം അധിഗച്ഛിന്തി സമ്ബന്ധോ. **മേരുമിവ നഗാന**ന്തി പബ്ബതാനം അന്തരേ സിനേരും വിയ. **ഗരുളമിവ ദിജാന**ന്തി പക്ഖിജാതാനം അന്തരേ സുപണ്ണം വിയ. **സീഹമിവ മിഗാന**ന്തി ചതുപ്പദാനമന്തരേ സീഹം വിയ. **ഉദധിമിവ അണ്ണവാന**ന്തി വിത്ഥിണ്ണഅണ്ണവാനം അന്തരേ സമുദ്ദം വിയ അധിഗച്ഛിം. **ജിനപവര**ന്തി ബുദ്ധുത്തമം.

൧൦൬. **യേമേ പുബ്ബേ**തി യേ ഇമേ പുബ്ബേ.

൧൦൭. **തമോനുദാസീനോ**തി തമോനുദോ ആസീനോ. **ഭൂരിപഞ്ഞാണോ**തി ഞാണദ്ധജോ. **ഭൂരിമേധസോ**തി വിപുലപഞ്ഞോ.

നിദ്ദേസേ **പഭങ്കരോ**തി തേജംകരോ. **ആലോകകരോ**തി അനന്ധകാരകരോ. **ഓഭാസകരോ**തി ഓഭാസം ജോതിം കരോതീതി ഓഭാസകരോ. ദീപസദിസം ആലോകം കരോതീതി **ദീപങ്കരോ**. പദീപസദിസം ആലോകം കരോതീതി **പദീപകരോ. ഉജ്ജോതകരോ**തി പതാപകരോ. **പജ്ജോതകരോ**തി ദിസാവിദിസാ പതാപകരോ.

ഭൂരിപഞ്ഞാണോതി പുഥുലഞാണോ. **ഞാണപഞ്ഞാണോ**തി ഞാണേന പാകടോ. **പഞ്ഞാധജോ**തി ഉസ്സിതട്ഠേന പഞ്ഞാവ ധജോ അസ്സാതി പഞ്ഞാധജോ, ധജോ രഥസ്സ പഞ്ഞാണന്തിആദീസു (ജാ॰ ೨.೨೨.൧൮൪൧; ചൂളനി॰ പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൭) വിയ. **വിഭൂതവിഹാരീ**തി പാകടവിഹാരോ.

൧൦൮. **സന്ദിട്ഠികമകാലിക**ന്തി സാമം പസ്സിതബ്ബം ഫലം, ന ച കാലന്തരേ പത്തബ്ബഫലം. **അനീതിക**ന്തി കിലേസാദിഈതിവിരഹിതം.

സന്ദിട്ഠികന്തി ലോകുത്തരധമ്മോ യേന അധിഗതോ ഹോതി, തേന പരസദ്ധായ ഗന്തബ്ബതം ഹിത്വാ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന സയം ദട്ഠബ്ബോതി സന്ദിട്ഠികോ, തം സന്ദിട്ഠികം. അത്തനോ ഫലംദാനം സന്ധായ നാസ്സ കാലോതി

അകാലോ, അകാലോയേവ അകാലികോ. യോ ഏത്ഥ അരിയമഗ്ഗധമ്മോ, സോ അത്തനോ സമനന്തരമേവ ഫലം ദേതീതി അത്ഥോ, തം **അകാലികം**. ഏഹി പസ്സ ഇമം ധമ്മന്തി ഏവം പവത്തം ഏഹിപസ്സവിധിം അരഹതീതി ഏഹിപസ്സികോ, തം **ഏഹിപസ്സികം**. ആദിത്തം ചേലം വാ സീസം വാ അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാപി അത്തനോ ചിത്തേ ഉപനയം അരഹതീതി ഓപനേയ്യികോ, തം **ഓപനേയ്യികം**. സബ്ബേഹിപി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂആദീഹി "ഭാവിതോ മേ മഗ്ഗോ, അധിഗതം ഫലം, സച്ഛികതോ നിരോധോ"തി അത്തനി അത്തനി വേദിതബ്ബന്തി **പച്ചത്തം വേദിതബ്ബം വിഞ്ഞൂഹി**.

൧൦൯. അഥ നം ബാവരീ ആഹ **"കിം നു തമ്ഹാ"**തി ദ്വേ ഗാഥാ.

മുഹുത്തമ്പീതി ഥോകമ്പി. **ഖണമ്പീ**തി ന ബഹുകമ്പി. **ലയമ്പീ**തി മനമ്പി. **വയമ്പീ**തി കോട്ഠാസമ്പി. **അദ്ധമ്പീ**തി ദിവസമ്പി.

൧൧൧-൧൧൩. തതോ പിങ്ഗിയോ ഭഗവതോ സന്തികാ അവിപ്പവാസമേവ ദീപേന്തോ **"നാഹം തമ്ഹാ"**തിആദിമാഹ. **നാഹം യോ മേ...പേ०... പസ്സാമി നം മനസാ ചക്ഖുനാവാ**തി തം ബുദ്ധം മംസചക്ഖുനാ വിയ മനസാ പസ്സാമി. **നമസ്സമാനോ വിവസേമി രത്തി**ന്തി നമസ്സമാനോവ രത്തിം അതിനാമേമി.

൧൧൪. തേന **തേനേവ നതോ**തി യേന യേന ദിസാഭാഗേന ബുദ്ധോ, തേന തേനേവാഹമ്പി നതോ, തന്നിന്നോ തപ്പോണോതി ദസ്സേതി.

൧൧൫. **ദുബ്ബലഥാമകസ്സാ**തി അപ്പഥാമകസ്സ. അഥ വാ ദുബ്ബലസ്സ ദുത്ഥാമകസ്സ ച, ബലവീരിയഹീനസ്സാപീതി വുത്തം ഹോതി. **തേനേവ കായോ ന പലേതീ**തി തേനേവ ദുബ്ബലത്ഥാമകത്തേന കായോ ന ഗച്ഛതി, യേന ബുദ്ധോ, ന തേന ഗച്ഛതി. "ന പരേതീ"തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ. **സങ്കപ്പയന്തായാ**തി സങ്കപ്പഗമനേന. **തേന യുത്തോ**തി യേന ബുദ്ധോ, തേന യുത്തോ പയുത്തോ അനുയുത്തോതി ദസ്സേതി.

യേന ബുദ്ധോതി യേന ദിസാഭാഗേന ബുദ്ധോ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ, തേന ദിസാഭാഗേന ന പലേതി. അഥ വാ ഭുമ്മത്ഥേ കരണവചനം. യത്ഥ ബുദ്ധോ തത്ഥ ന പലേതി ന ഗച്ഛതി. **ന വജതീ**തി പുരതോ ന യാതി. **ന ഗച്ഛതീ**തി നിവത്തതി. **നാതിക്കമതീ**തി ന ഉപസങ്കമതി.

൧൧൬. **പങ്കേ സയാനോ**തി കാമകദ്ദമേ സയമാനോ. **ദീപാ ദീപം ഉപല്ലവി**ന്തി സത്ഥാരാദിതോ സത്ഥാരാദിം അധിഗച്ഛിം. **അഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധ**ന്തി സോഹം ഏവം ദുദിട്ഠിം ഗഹേത്വാ അന്വാഹിണ്ഡന്തോ അഥ പാസാണകചേതിയേ ബുദ്ധമദ്ദക്ഖിം.

തത്ഥ **സേമാനോ**തി നിസജ്ജമാനോ. **സയമാനോ**തി സേയ്യം കപ്പയമാനോ. **ആവസമാനോ**തി വസമാനോ. **പരിവസമാനോ**തി നിച്ചം വസമാനോ.

പല്ലവിന്തി ഉഗ്ഗമിം. **ഉപല്ലവി**ന്തി ഉത്തരിം , **സമ്പല്ലവി**ന്തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. **അദ്ദസ**ന്തി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **അദ്ദസ**ന്തി പസ്സിം. **അദ്ദക്ഖി**ന്തി ഓലോകേസിം. **അപസ്സി**ന്തി ഏസിം. **പടിവിജ്ഝി**ന്തി വിനിവിജ്ഝിം.

൧൧൭. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അവസാനേ പിങ്ഗിയസ്സ ച ബാവരിസ്സ ച ഇന്ദ്രിയപരിപാകം വിദിത്വാ ഭഗവാ സാവത്ഥിയം ഠിതോയേവ സുവണ്ണോഭാസം

മുഞ്ചി. പിങ്ഗിയോ ബാവരിസ്സ ബുദ്ധഗുണേ വണ്ണയന്തോ നിസിന്നോ ഏവ തം ഓഭാസം ദിസ്വാ "കിം ഇദ"ന്തി ഓലോകേന്തോ ഭഗവന്തം അത്തനോ പുരതോ ഠിതം വിയ ദിസ്വാ ബാവരിബ്രാഹ്മണസ്സ "ബുദ്ധോ ആഗതോ"തി ആരോചേസി. ബ്രാഹ്മണോ ഉട്ഠായാസനാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. ഭഗവാപി ഓഭാസം ഫരിത്വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ അത്താനം ദസ്സേന്തോ ഉഭിന്നമ്പി സപ്പായം വിദിത്വാ പിങ്ഗിയമേവ ആലപമാനോ **"യഥാ അഹൂ, വക്കലീ"**തി ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - **യഥാ വക്കലി**ത്ഥേരോ സദ്ധാധിമുത്തോ അഹോസി, സദ്ധാധുരേനേവ അരഹത്തം പാപുണി, യഥാ ച സോളസന്നം ഏകോ **ഭദ്രാവുധോ** നാമ, യഥാ ച **ആളവിഗോതമോ ച. ഏവമേവ ത്വമ്പി പമുഞ്ചസ്സു സദ്ധം**, തതോ സദ്ധായ അധിമുച്ചന്തോ "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൨൭൭; ഥേരഗാ॰ ൬൭൬; പടി॰ മ॰ ൧.൩൧; കഥാ॰ ൭൫൩) നയേന വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ **മച്ചുധേയ്യസ്സ പാരം** നിബ്ബാനം ഗമിസ്സസീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പിങ്ഗിയോ അരഹത്തേ, ബാവരീ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠഹി, ബാവരിബ്രാഹ്മണസ്സ സിസ്സാ പന പഞ്ചസതാ സോതാപന്നാ അഹേസും.

തത്ഥ **മുഞ്ചസ്സൂ**തി മോചസ്സു. **പമുഞ്ചസ്സൂ**തി മോചേഹി. **അധിമുഞ്ചസ്സൂ**തി തത്ഥ അധിമോക്ഖം കരസ്സു. **ഓകപ്പേഹീ**തി ബഹുമാനം ഉപ്പാദേഹീതി. **സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ**തി ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന. **സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ**തി ദുക്ഖമട്ഠേന. **സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ**തി അവസവത്തനട്ഠേന.

൧൧൪. ഇദാനി പിങ്ഗിയോ അത്തനോ പസാദം നിവേദേന്തോ **"ഏസ ഭിയ്യോ**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പടിഭാനവാ**തി പടിഭാനപ്പടിസമ്ഭിദായ ഉപേതോ.

ഭിയ്യോ ഭിയ്യോതി ഉപരൂപരി.

൧൧൫. **അധിദേവേ അഭിഞ്ഞായാ**തി അധിദേവകരേ ധമ്മേ ഞത്വാ. **പരോപര**ന്തി ഹീനപണീതം, അത്തനോ ച പരസ്സ ച അധിദേവത്തകരം സബ്ബധമ്മജാതം അവേദീതി വുത്തം ഹോതി. **കങ്ഖീനം പടിജാനത**ന്തി കങ്ഖീനംയേവ സതം "നിക്കങ്ഖമ്ഹാ"തി പടിജാനന്താനം.

നിദ്ദേസേ **പാരായനികപഞ്ഹാന**ന്തി പാരായനികബ്രാഹ്മണാനം പുച്ഛാനം. അവസാനം കരോതീതി **അന്തകരോ**. കോടിം കരോതീതി **പരിയന്തകരോ**. സീമം മരിയാദം കരോതീതി **പരിച്ഛേദകരോ**. നിഗമം കരോതീതി **പരിവടുമകരോ**. **സഭിയപഞ്ഹാന**ന്തി ന കേവലം പാരായനികബ്രാഹ്മണാനം പഞ്ഹാനം ഏവ, അഥ ഖോ സഭിയപരിബ്ബാജകാദീനമ്പി പഞ്ഹാനം അന്തം കരോതീതി ദസ്സേതും **"സഭിയപഞ്ഹാന"**ന്തിആദിമാഹ.

൧൧൬. **അസംഹീര**ന്തി രാഗാദീഹി അസംഹാരിയം. **അസങ്കുപ്പ**ന്തി അസങ്കുപ്പം അവിപരിണാമധമ്മം. ദ്വീഹിപി പദേഹി നിബ്ബാനം ഭണതി. **അദ്ധാ ഗമിസ്സാമീ**തി ഏകംസേനേവ തം അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതും ഗമിസ്സാമി. **ന മേത്ഥ കങ്ഖാ**തി നത്ഥി മേ ഏത്ഥ നിബ്ബാനേ കങ്ഖാ. **ഏവം മം ധാരേഹി അധിമുത്തചിത്ത**ന്തി പിങ്ഗിയോ "ഏവമേവ ത്വമ്പി പമുഞ്ചസ്സു സദ്ധ"ന്തി ഇമിനാ ഭഗവതോ ഓവാദേന അത്തനി സദ്ധം ഉപ്പാദേത്വാ സദ്ധാധുരേനേവ ച വിമുഞ്ചിത്വാ തം സദ്ധാധിമുത്തിം പകാസേന്തോ ഭഗവന്തം ആഹ - "ഏവം മം ധാരേഹി

അധിമുത്തചിത്ത’’ന്തി. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ ‘‘യഥാ മം ത്വം അവച, ഏവമേവ മം അധിമുത്തചിത്തം ധാരേഹീ’’തി.

ന സംഹരിയതീതി ഗഹേത്വാ സംഹരിതും ന സക്കാ. **നിയോഗവചന**ന്തി യുത്തവചനം. **അവത്ഥാപനവചന**ന്തി സന്നിട്ഠാനവചനം. ഇമസ്മിം പാരായനവഗ്ഗേ യം അന്തരന്തരാ ന വുത്തം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ഗഹേതബ്ബം. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാരായനവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസോ

ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧. പഠമവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൨൧. ഇതോ പരം ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനായ ഓകാസോ അനുപ്പത്തോ. തത്ഥ ‘‘സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡ’’ന്തി ഇതോ പരം അതിരേകപദമത്തമേവ വണ്ണയിസ്സാമ. തത്ഥ **സബ്ബേസൂ**തി അനവസേസേസു. **ഭൂതേസൂ**തി സത്തേസു. എത്ഥ ഭൂതേസൂതി കിഞ്ചാപി ഭൂതസദ്ദോ ‘‘ഭൂതസ്മിം പാചിത്തിയ’’ന്തി എവമാദീസു (പാചി॰ ന്നൻ) വിജ്ജമാനേ, ‘‘ഭൂതമിദം, സാരിപുത്ത, സമനുപസ്സസീ’’തി എവമാദീസു ഖന്ധപഞ്ചകേ, ‘‘ചത്താരോ ഖോ, ഭിക്ഖു, മഹാഭൂതാ ഹേതൂ’’തി എവമാദീസു (മ॰ നി॰ ന.വ്വന്റ) ചതുബ്ബിധേ പഥവീധാതുവാദിരൂപേ, ‘‘യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ’’തി എവമാദീസു (ജാ॰ ൧.൨.൧ൻം) ഖീണാസവേ, ‘‘സബ്ബേവ നിക്ഖിപിസ്സന്തി, ഭൂതാ ലോകേ സമുസ്സയ’’ന്തി എവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൦) സബ്ബസത്തേ, ‘‘ഭൂതഗാമപാതബ്യതായാ’’തി എവമാദീസു (പാചി॰ ൻം) രുക്ഖാദികേ, ‘‘ഭൂതം ഭൂതതോ പജാനാതീ’’തി എവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.ന) ചാതുമഹാരാജികാനം ഹേട്ഠാ സത്തനികായം ഉപാദായ വത്തതി. ഇധ പന അവിസേസതോ പഥവീപബ്ബതാദീസു ജാതാ സത്താ ഭൂതാതി വേദിതബ്ബാ. തേസു ഭൂതേസു. **നിധായാ**തി നിക്ഖിപിത്വാ.

ദണ്ഡന്തി കായവചീമനോദണ്ഡം, കായദുച്ചരിതാദീനമേതം അധിവചനം. കായദുച്ചരിതഞ്ഹി ദണ്ഡയതീതി ദണ്ഡോ, ബാധേതി അനയബ്യസനം പാപേതീതി വുത്തം ഹോതി. എവം വചീദുച്ചരിതഞ്ച മനോദുച്ചരിതഞ്ച. പഹരണദണ്ഡോ എവ വാ ദണ്ഡോ, തം നിധായാതിപി വുത്തം ഹോതി. **അവിഹേഠയ**ന്തി അവിഹേഠയന്തോ. **അഞ്ഞതരമ്പീ**തി യം കിഞ്ചി ഏകമ്പി. **തേസമ്പീ**തി തേസം സബ്ബഭൂതാനം. **ന പുത്തമിച്ഛേയ്യാ**തി അത്രജോ ഖേത്തജോ ദിന്നകോ അന്തേവാസികോതി ഇമേസു ചതൂസു പുത്തേസു യം കിഞ്ചി പുത്തം ന ഇച്ഛേയ്യ. **കുതോ സഹായ**ന്തി സഹായം പന ഇച്ഛേയ്യാതി കുതോ ഏവ ഏതം.

ഏകോതി പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതേന ഏകോ, അദുതിയട്ഠേന ഏകോ, തണ്ഹാപഹാനട്ഠേന ഏകോ, ഏകന്തവിഗതകിലേസോതി ഏകോ, ഏകോ പച്ചേകസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ഏകോ. സമണസഹസ്സസ്സപി ഹി മജ്ഝേ വത്തമാനോ ഗിഹിസഞ്ഞോജനസ്സ ഛിന്നത്താ ഏകോ, ഏവം **പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതേന** ഏകോ . ഏകോ തിട്ഠതി, ഏകോ ഗച്ഛതി, ഏകോ നിസീദതി, ഏകോ സേയ്യം കപ്പേതി, ഏകോ ഇരിയതി വത്തതീതി ഏകോ. ഏവം **അദുതിയട്ഠേന** ഏകോ.

‘‘തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ, ദീഘമദ്ധാന സംസരം;
ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം, സംസാരം നാതിവത്തതി.

‘‘ഏവമാദീനവം ഞത്വാ, തണ്ഹം ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവം;
വീതതണ്ഹോ അനാദാനോ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ’’തി. (ഇതിവു॰ ൧൫, ൧൦൫; മഹാനി॰ ൧൯൧; ചൂളനി॰ പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൭) -

ഏവം **തണ്ഹാപഹാനട്ഠേന** ഏകോ. സബ്ബകിലേസാസ്സ പഹീനാ ഉച്ഛിന്നമൂലാ താലാവത്ഥുകതാ അനഭാവംകതാ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മാതി ഏവം **ഏകന്തവിഗതകിലേസോ**തി ഏകോ. അനാചരിയകോ ഹുത്വാ സയമ്ഭൂ സാമഞ്ഞേവ പച്ചേകസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ഏവം **ഏകോ പച്ചേകസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ**തി ഏകോ.

ചരേതി യാ ഇമാ അട്ഠ ചരിയായോ. സേയ്യഥിദം - യാ പണിധിസമ്പന്നാനം ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ഇരിയാപഥചരിയാ, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാനം അജ്ഝത്തികായതനേസു ആയതനചരിയാ, അപ്പമാദവിഹാരീനം ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു സതിചരിയാ, അധിചിത്തമനുയുത്താനം ചതൂസു ഝാനേസു സമാധിചരിയാ, ബുദ്ധിസമ്പന്നാനം ചതൂസു അരിയസച്ചേസു ഞാണചരിയാ, സമ്മാ പടിപന്നാനം ചതൂസു അരിയമഗ്ഗേസു മഗ്ഗചരിയാ, അധിഗതഫലാനം ചതൂസു സാമഞ്ഞഫലേസു പടിപത്തിചരിയാ, തിണ്ണം ബുദ്ധാനം സബ്ബസത്തേസു ലോകത്ഥചരിയാ, തത്ഥ പദേസതോ പച്ചേകബുദ്ധസാവകാനന്തി. യഥാഹ - ''ചരിയാതി അട്ഠ ചരിയായോ യാ ഇരിയാപഥചരിയാ''തി (ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൧; പടി॰ മ॰ ൧.൧൯൭; ൩.൨൮) വിത്ഥാരോ. താഹി ചരിയാഹി സമന്നാഗതോ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. അഥ വാ യാ ഇമാ ''അധിമുച്ചന്തോ സദ്ധായ ചരതി, പഗ്ഗണ്ഹന്തോ വീരിയേന ചരതി, ഉപട്ഠഹന്തോ സതിയാ ചരതി, അവിക്ഖിത്തോ സമാധിനാ ചരതി, പജാനന്തോ പഞ്ഞായ ചരതി, വിജാനന്തോ വിഞ്ഞാണേന ചരതി, ഏവം പടിപന്നസ്സ കുസലാ ധമ്മാ ആയാപേന്തീതി ആയതനചരിയായ ചരതി, ഏവം പടിപന്നോ വിസേസമധിഗച്ഛതീതി വിസേസചരിയായ ചരതീ''തി (ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൧; പടി॰ മ॰ ൧.൧൯൭; ൩.൨൯) ഏവം അപരാപി അട്ഠ ചരിയാ വുത്താ. താഹി സമന്നാഗതോ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ**തി ഖഗ്ഗവിസാണോ നാമ ഖഗ്ഗമിഗസിങ്ഗം.

കപ്പ -സദ്ദോ പനായം അഭിസദ്ദഹനവോഹാരകാലപഞ്ഞത്തിച്ഛേദവികപ്പലേസസമന്തഭാവസദിസാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ ''ഓകപ്പനീയമേതം ഭോതോ ഗോതമസ്സ. യഥാ തം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) അഭിസദ്ദഹനത്ഥോ. ''അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു''ന്തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ॰ ൨൫൦) വോഹാരോ. ''യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) കാലോ. ''ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ''തി ഏവമാദീസു (സു॰ നി॰ ൧൦൯൮; ചൂളനി॰ കപ്പമാണവപുച്ഛാ ൧൧൭, കപ്പമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൬൧) പഞ്ഞത്തി. ''അലങ്കതോ കപ്പിതകേസമസ്സൂ''തി ഏവമാദീസു (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൬൮) ഛേദനം. ''കപ്പതി ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ''തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ॰ ൪൪൬) വികപ്പോ. ''അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതു''ന്തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൮൦) ലേസോ. ''കേവലകപ്പം വേളുവനം ഓഭാസേത്വാ''തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൯൪) സമന്തഭാവോ. ''സത്ഥുകപ്പേന വത കിര, ഭോ, സാവകേന സദ്ധിം മന്തയമാനാ ന ജാനിമ്ഹാ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൬൦) സദിസോ, പടിഭാഗോതി അത്ഥോ. ഇധ പനസ്സ സദിസോ പടിഭാഗോതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, ഖഗ്ഗവിസാണസദിസോതി വുത്തം ഹോതി. അയം താവേത്ഥ പദതോ അത്ഥവണ്ണനാ.

അധിപ്പായാനുസന്ധിതോ പന ഏവം വേദിതബ്ബോ - യ്വായം വുത്തപ്പകാരോ ദണ്ഡോ ഭൂതേസു പവത്തിയമാനോ അഹിതോ ഹോതി, തം തേസു അപ്പവത്തിയമാനേസു തപ്പടിപക്ഖഭൂതായ മേത്തായ ഹിതൂപസംഹാരേന ച സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം, നിഹിതദണ്ഡത്താ ഏവ ച യഥാ അനിഹിതദണ്ഡാ സത്താ ഭൂതാനി ദണ്ഡേന വാ സത്ഥേന വാ പാണിനാ വാ ലേഡ്ഡുനാ വാ വിഹേഠേന്തി, തഥാ അവിഹേഠയം, അഞ്ഞതരമ്പി തേസം ഇമം മേത്താകമ്മട്ഠാനമാഗമ്മ യദേവ തത്ഥ വേദനാഗതം സഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണഗതം തഞ്ച തദനുസാരേനേവ തദഞ്ഞഞ്ച സങ്ഖാരഗതം വിപസ്സിത്വാ ഇമം പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീ''തി അയം താവ അധിപ്പായോ.

അയം പന അനുസന്ധി - ഏവം വുത്തേ തേ അമച്ചാ ആഹംസു - ''ഇദാനി, ഭന്തേ, കുഹിം ഗച്ഛഥാ''തി? തതോ തേന ''പുബ്ബപച്ചേകസമ്ബുദ്ധാ കത്ഥ വസന്തീ''തി

ആവജ്ജേത്വാ ഞത്വാ "ഗന്ധമാദനപബ്ബതേ"തി വുത്തേ പുനാഹംസു - "അമ്ഹേ ദാനി, ഭന്തേ, പജഹഥ, ന ഇച്ഛഥാ"തി. അഥ പച്ചേകബുദ്ധോ ആഹ - "ന പുത്തമിച്ഛേയ്യാ"തി സബ്ബം. തത്രായം അധിപ്പായോ - അഹം ഇദാനി അത്രജാദീസു യം കിഞ്ചി പുത്തമ്പി ന ഇച്ഛേയ്യം, കുതോ പന തുമ്ഹാദിസം സഹായം. തസ്മാ തുമ്ഹേസുപി യോ മയാ സദ്ധിം ഗന്തുകാമോ മാദിസോ വാ ഹോതും ഇച്ഛതി, സോ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ. അഥ വാ തേഹി "അമ്ഹേ ദാനി, ഭന്തേ, പജഹഥ, ന ഇച്ഛഥാ"തി വുത്തേ സോ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ "ന പുത്തമിച്ഛേയ്യ, കുതോ സഹായ"ന്തി വത്വാ അത്തനോ യഥാവുത്തേനട്ഠേന ഏകചരിയായ ഗുണം ദിസ്വാ പമുദിതോ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൭).

തത്ഥ **തസാ**തി വിപാസകിരിയാ. **ഥാവരാ**തി ഖീണാസവാ. **ഭയഭേരവാ**തി ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാ ചിത്തുത്രാസാ. **നിധായാ**തി ഠപേത്വാ. **നിദഹിത്വാ**തി ഠപേത്വാ. **ഓരോപയിത്വാ**തി അധോകരിത്വാ. **സമോരോപയിത്വാ**തി അധോഗതം വിസ്സജ്ജേത്വാ. **നിക്ഖിപിത്വാ**തി തതോ അപനേത്വാ. **പടിപ്പസ്സമ്ഭിത്വാ**തി സന്നിസീദാപേത്വാ.

ആലപനന്തി ആദിതോ ലപനം. **സല്ലപന**ന്തി സമ്മാ ലപനം. **ഉല്ലപന**ന്തി ഉദ്ധം കത്വാ ലപനം. **സമുല്ലപന**ന്തി പുനപ്പുനം ഉദ്ധം കത്വാ ലപനം.

ഇരിയാപഥചരിയാതി ഇരിയാപഥാനം ചരിയാ, പവത്തനന്തി അത്ഥോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. ആയതനചരിയാ പന ആയതനേസു സതിസമ്പജഞ്ഞാനം ചരിയാ. **പത്തീ**തി ഫലാനി. താനി ഹി പാപുണീയന്തീതി "പത്തീ"തി വുത്താനി. സത്തലോകസ്സ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാ അത്ഥാ **ലോകത്ഥാ**തി അയം വിസേസോ.

ഇദാനി താസം ചരിയാനം ഭൂമിം ദസ്സേന്തോ **"ചതൂസു ഇരിയാപഥേസൂ"**തിആദിമാഹ . **സതിപട്ഠാനേസൂ**തി ആരമ്മണസതിപട്ഠാനേസുപി വുച്ചമാനേസു സതിതോ അനഞ്ഞാനി, വോഹാരവസേന പന അഞ്ഞാനി വിയ കത്വാ വുത്തം. **അരിയസച്ചേസൂ**തി പുബ്ബഭാഗേ ലോകിയസച്ചഞാണേന വിസും വിസും സച്ചപരിഗ്ഗഹവസേന വുത്തം. **അരിയമഗ്ഗേസു സാമഞ്ഞഫലേസൂ**തി ച വോഹാരവസേനേവ വുത്തം. **പദേസതോ**തി ലോകത്ഥചരിയായ ഏകദേസേ. നിപ്പദേസതോ ഹി ലോകത്ഥചരിയം ബുദ്ധാ ഏവ കരോന്തി. പുന താ ഏവ ചരിയായോ കാരകപുഗ്ഗലവസേന ദസ്സേന്തോ **"പണിധിസമ്പന്നാന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ പണിധിസമ്പന്നാ നാമ ഇരിയാപഥാനം സന്തത്താ ഇരിയാപഥാവ ഠിതിയാ സമ്പന്നാ അകമ്പിതഇരിയാപഥാ ഭിക്ഖുഭാവാനുരൂപേന സന്തേന ഇരിയാപഥേന സമ്പന്നാ.

ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാനന്തി ചക്ഖാദീസു ഛസു ഇന്ദ്രിയേസു അത്തനോ അത്തനോ വിസയേ പവത്തം ഏകേകദ്വാരവസേന ഗുത്തം ദ്വാരം ഏതേസന്തി ഗുത്തദ്വാരാ, തേസം ഗുത്തദ്വാരാനം. ദ്വാരന്തി ചേത്ഥ ഉപ്പത്തിദ്വാരവസേന ചക്ഖാദയോ ഏവ. **അപ്പമാദവിഹാരീന**ന്തി സീലാദീസു അപ്പമാദവിഹാരവതം. **അധിചിത്തമനുയുത്താന**ന്തി വിപസ്സനായ പാദകഭാവേന അധിചിത്തസങ്ഖാതം സമാധിം അനുയുത്താനം. **ബുദ്ധിസമ്പന്നാന**ന്തി നാമരൂപവവത്ഥാനം ആദിം കത്വാ യാവ ഗോത്രഭു, താവ പവത്തേന ഞാണേന സമ്പന്നാനം . **സമ്മാ പടിപന്നാന**ന്തി ചതുമഗ്ഗക്ഖണേ. **അധിഗതഫലാന**ന്തി ചതുഫലക്ഖണേ. **തഥാഗതാന**ന്തി തഥാ ആഗതാനം. **അരഹന്താന**ന്തി ദൂരകിലേസാനം. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധാന**ന്തി സമ്മാ സാമഞ്ച സബ്ബധമ്മബുദ്ധാനം. ഇമേസം പദാനം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ പകാസിതോ ഏവ.

പദേസതോ പച്ചേകബുദ്ധാനന്തി പച്ചേകസമ്ബുദ്ധാനം ഏകദേസതോ. **സാവകാന**ന്തി സാവകാനമ്പി ഏകദേസതോ. **അധിമുച്ചന്തോ**തി അധിമോക്ഖം കരോന്തോ. **സദ്ധായ ചരതീ**തി സദ്ധാവസേന പവത്തതി. **പഗ്ഗണ്ഹന്തോ**തി ചതുസമ്മപ്പധാനവീരിയേന പദഹന്തോ. **ഉപട്ഠപേന്തോ**തി സതിയാ ആരമ്മണം ഉപട്ഠപേന്തോ. **അവിക്ഖേപം കരോന്തോ**തി സമാധിവസേന വിക്ഖേപം അകരോന്തോ. **പജാനന്തോ**തി

ചതുസച്ചജാനനപഞ്ഞായ പകാരേന ജാനന്തോ. **വിജാനന്തോതി** ഇന്ദ്രിയസമ്പയുത്തജവനപുബ്ബങ്ഗമേന ആവജ്ജനവിഞ്ഞാണേന ആരമ്മണം വിജാനന്തോ. **വിഞ്ഞാണചരിയായാ**തി ആവജ്ജനവിഞ്ഞാണചരിയാവസേന. **ഏവം പടിപന്നസ്സാ**തി സഹാവജ്ജനായ ഇന്ദ്രിയചരിയായ പടിപന്നസ്സ. **കുസലാ ധമ്മാ ആയാപേന്തീ**തി സമഥവിപസ്സനാവസേന പവത്താ കുസലാ ധമ്മാ ഭുസം യാപേന്തി, പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. **ആയതനചരിയായാ**തി കുസലാനം ധമ്മാനം ഭുസം യതനചരിയായ, പവത്തനചരിയായാതി വുത്തം ഹോതി. **വിസേസമധിഗച്ഛതീ**തി വിക്ഖമ്ഭനതദങ്ഗസമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിവസേന വിസേസം അധിഗച്ഛതി.

ദസ്സനചരിയാ ച സമ്മാദിട്ഠിയാതിആദീസു സമ്മാ പസ്സതി, സമ്മാ വാ തായ പസ്സന്തി, പസട്ഠാ സുന്ദരാ വാ ദിട്ഠീതി **സമ്മാദിട്ഠി,** തസ്സാ സമ്മാദിട്ഠിയാ നിബ്ബാനപച്ചക്ഖകരണേന ദസ്സനചരിയാ. സമ്മാ സങ്കപ്പേതി, സമ്മാ വാ തേന സങ്കപ്പേന്തി, പസട്ഠോ സുന്ദരോ വാ സങ്കപ്പോതി **സമ്മാസങ്കപ്പോ**. തസ്സ ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അഭിനിരോപനചരിയാ. സമ്മാ വദതി, സമ്മാ വാ തായ വദന്തി, പസട്ഠാ സുന്ദരാ വാ വാചാതി **സമ്മാവാചാ,** മിച്ഛാവാചാവിരതിയാ ഏതം നാമം. തസ്സാ ചതുബ്ബിധവചീസംവരപരിഗ്ഗഹചരിയാ. സമ്മാ കരോതി, സമ്മാ വാ തേന കരോന്തി, പസട്ഠം സുന്ദരം വാ കമ്മന്തി സമ്മാകമ്മം, സമ്മാകമ്മമേവ **സമ്മാകമ്മന്തോ,** മിച്ഛാകമ്മന്തവിരതിയാ ഏതം നാമം. തസ്സ തിവിധകായസംവരസമുട്ഠാനചരിയാ. സമ്മാ ആജീവതി, സമ്മാ വാ തേന ആജീവന്തി, പസട്ഠോ സുന്ദരോ വാ ആജീവോതി **സമ്മാആജീവോ,** മിച്ഛാആജീവവിരതിയാ ഏതം നാമം. തസ്സ വോദാനചരിയാ പരിസുദ്ധചരിയാ. സമ്മാ വായമതി, സമ്മാ വാ തേന വായമന്തി, പസട്ഠോ സുന്ദരോ വാ വായാമോതി **സമ്മാവായാമോ,** തസ്സ പഗ്ഗഹചരിയാ. സമ്മാ സരതി, സമ്മാ വാ തായ സരന്തി, പസട്ഠാ സുന്ദരാ വാ സതീതി **സമ്മാസതി,** തസ്സാ ഉപട്ഠാനചരിയാ. സമ്മാ സമാധിയതി, സമ്മാ വാ തേന സമാധിയന്തി, പസട്ഠോ സുന്ദരോ വാ സമാധീതി **സമ്മാസമാധി,** തസ്സ അവിക്ഖേപചരിയാ.

തക്കപ്പോതി തേന കപ്പോ, ഏവരൂപോതി അത്ഥോ. **തസ്സദിസോ**തി തേന സദിസോ, "തസ്സദികോ"തി വാ പാഠോ. **തപ്പടിഭാഗോ**തി തേന പടിഭാഗോ തപ്പടിഭാഗോ, ഏദിസോതി അത്ഥോ. സാദുരസം അതിക്കന്തം ലോണം **അതിലോണം. ലോണകപ്പോ**തി ലോണസദിസോതി വുച്ചതി. **അതിതിത്തക**ന്തി അതിക്കന്തതിത്തകം, പുചിമന്ദാദികപ്പോ തിത്തകസദിസോതി വുച്ചതി. **അതിമധുര**ന്തി ഖീരപായാസാദികം. **ഹിമകപ്പോ**തി ഹിമോദകസദിസോ. **സത്ഥുകപ്പോ**തി സത്ഥുനാ ബുദ്ധേന സദിസോ. **ഏവമേവാ**തി ഓപമ്മസമ്പടിപാദനം.

തത്രായം ഏതസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ സങ്ഖേപേന വിപസ്സനാആചിക്ഖനവിധിം ദസ്സേത്വാ ഗമിസ്സാമ. തത്ഥ നാമരൂപപരിഗ്ഗഹം കാതുകാമോ പച്ചേകബോധിസത്തോ രൂപാരൂപഅട്ഠസമാപത്തീസു യം കിഞ്ചി ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ വിതക്കാദീനി ഝാനങ്ഗാനി ച തംസമ്പയുത്തേ ച ഫസ്സാദയോ ധമ്മേ ലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനവസേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ "സബ്ബമ്പേതം ആരമ്മണാഭിമുഖം നമനതോ നമനട്ഠേന നാമ"ന്തി വവത്ഥപേതി. തതോ തസ്സ പച്ചയം പരിയേസന്തോ "ഹദയവത്ഥും നിസ്സായ പവത്തതീ"തി പസ്സതി. പുന വത്ഥുസ്സ പച്ചയഭൂതാനി ച ഉപാദാരൂപാനി ച പസ്സിത്വാ "ഇദം സബ്ബം രുപ്പനതോ രൂപ"ന്തി പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. പുന തദുഭയം "നമനലക്ഖണം നാമം, രുപ്പനലക്ഖണം രൂപ"ന്തി ഏവം സങ്ഖേപതോ നാമരൂപം വവത്ഥപേതി. സമഥയാനികവസേനേതം വുത്തം. വിപസ്സനായാനികോ പന ചതുധാതുവവത്ഥാനമുഖേന ഭൂതുപാദായരൂപാനി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ "സബ്ബമ്പേതം രുപ്പനതോ രൂപ"ന്തി പസ്സതി. തതോ ഏവം പരിച്ഛിന്നരൂപസ്സ ചക്ഖാദീനി നിസ്സായ പവത്തമാനാ അരൂപധമ്മാ ആപാഥമാഗച്ഛന്തി. തതോ സബ്ബേപി തേ അരൂപധമ്മേ നമനലക്ഖണേന ഏകതോ കത്വാ "ഇദം നാമ"ന്തി പസ്സതി, സോ "ഇദം നാമം, ഇദം രൂപ"ന്തി ദ്വേധാ വവത്ഥപേതി. ഏവം

വവത്ഥപേത്വാ ‘‘നാമരൂപതോ ഉദ്ധം അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ ദേവോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ നത്ഥീ’’തി പസ്സതി.

> യഥാ ഹി അങ്ഗസമ്ഭാരാ, ഹോതി സദ്ദോ രഥോ ഇതി;
> ഏവം ഖന്ധേസു സന്തേസു, ഹോതി ‘‘സത്തോ’’തി സമ്മുതി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൧; മി॰ പ॰ ൨.൧.൧; കഥാ॰ ൨൩൩);

ഏവമേവ പഞ്ചസു ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു സന്തേസു ‘‘സത്തോ പുഗ്ഗലോ’’തി വോഹാരമത്തം ഹോതീതി ഏവമാദിനാ നയേന നാമരൂപാനം യാഥാവദസ്സനസങ്ഖാതേന ദിട്ഠിവിസുദ്ധിഭൂതേന ഞാണേന നാമരൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പുന തസ്സ പച്ചയമ്പി പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ വുത്തനയേന നാമരൂപം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ‘‘കോ നു ഖോ ഇമസ്സ ഹേതൂ’’തി പരിയേസന്തോ അഹേതുവാദവിസമഹേതുവാദേസു ദോസം ദിസ്വാ രോഗം ദിസ്വാ തസ്സ നിദാനം സമുട്ഠാനമ്പി പരിയേസന്തോ വേജ്ജോ വിയ തസ്സ ഹേതുഞ്ച പച്ചയഞ്ച പരിയേസന്തോ അവിജ്ജാ തണ്ഹാ ഉപാദാനം കമ്മന്തി ഇമേ ചത്താരോ ധമ്മേ നാമരൂപസ്സ ഉപ്പാദപച്ചയത്താ ‘‘ഹേതൂ’’തി . ആഹാരം ഉപത്ഥമ്ഭനപച്ചയത്താ ‘‘പച്ചയോ’’തി ച പസ്സതി. ഇമസ്സ ഹി കായസ്സ അവിജ്ജാദയോ തയോ ധമ്മാ മാതാ വിയ ദാരകസ്സ ഉപനിസ്സയാ ഹോന്തി, കമ്മം പിതാ വിയ പുത്തസ്സ ജനകം, ആഹാരോ ധാതി വിയ ദാരകസ്സ സന്ധാരകോതി. ഏവം രൂപകായസ്സ പച്ചയപരിഗ്ഗഹം കത്വാ പുന ‘‘ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ’’ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൪.൬൦; കഥാ॰ ൪൬൫) നയേന നാമകായസ്സപി പച്ചയം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ‘‘അതീതാനാഗതാപി ധമ്മാ ഏവമേവ വത്തന്തീ’’തി സന്നിട്ഠാനം കരോതി.

തസ്സ യാ സാ പുബ്ബന്തം ആരബ്ഭ ‘‘അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാനം, ന നു ഖോ അഹോസിം, കിം നു ഖോ, കഥം നു ഖോ, കിം ഹുത്വാ കിം അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാന’’ന്തി പഞ്ചവിധാ വിചികിച്ഛാ വുത്താ.

യാപി അപരന്തം ആരബ്ഭ ‘‘ഭവിസ്സാമി നു ഖോ അഹം അനാഗതമദ്ധാനം, ന നു ഖോ ഭവിസ്സാമി, കിം നു ഖോ ഭവിസ്സാമി, കഥം നു ഖോ ഭവിസ്സാമി, കിം ഹുത്വാ കിം ഭവിസ്സാമി നു ഖോ അഹം അനാഗതമദ്ധാന’’ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦) പഞ്ചവിധാ വിചികിച്ഛാ വുത്താ.

യാപി ഏതരഹി വാ പന പച്ചുപ്പന്നം അദ്ധാനം ആരബ്ഭ കഥംകഥീ ഹോതി ‘‘അഹം നു ഖോസ്മി, നോ നു ഖോസ്മി, കിം നു ഖോസ്മി, കഥം നു ഖോസ്മി, അയം നു ഖോ സത്തോ കുതോ ആഗതോ, സോ കുഹിം ഗാമീ ഭവിസ്സതീ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦) ഛബ്ബിധാ വിചികിച്ഛാ വുത്താ, സാ സബ്ബാപി പഹിയ്യതി. ഏവം പച്ചയപരിഗ്ഗഹണേന തീസു അദ്ധാസു കങ്ഖം വിതരിത്വാ ഠിതം ഞാണം ‘‘കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധീ’’തിപി ‘‘ധമ്മട്ഠിതിഞാണ’’ന്തിപി ‘‘യഥാഭൂതഞാണ’’ന്തിപി ‘‘സമ്മാദസ്സന’’ന്തിപി വുച്ചതി.

ഏത്ഥ പന തിസ്സോ ഹി ലോകിയപരിഞ്ഞാ ഞാതപരിഞ്ഞാ തീരണപരിഞ്ഞാ പഹാനപരിഞ്ഞാതി. തത്ഥ ‘‘രുപ്പനലക്ഖണം രൂപം, വേദയിതലക്ഖണാ വേദനാ’’തി ഏവം തേസം തേസം ധമ്മാനം പച്ചത്തലക്ഖണസല്ലക്ഖണവസേന പവത്താ പഞ്ഞാ ഞാതപരിഞ്ഞാ നാമ. ‘‘രൂപം അനിച്ചം, വേദനാ അനിച്ചാ’’തിആദിനാ പന നയേന തേസംയേവ ധമ്മാനം സാമഞ്ഞലക്ഖണം ആരോപേത്വാ പവത്താ ലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനാപഞ്ഞാ തീരണപരിഞ്ഞാ നാമ. തേസു ഏവ പന ധമ്മേസു നിച്ചസഞ്ഞാദിപജഹനവസേന പവത്താ ലക്ഖണാരമ്മണികവിപസ്സനാവ പഞ്ഞാ പഹാനപരിഞ്ഞാ നാമ.

തത്ഥ സങ്ഖാരപരിച്ഛേദതോ പട്ഠായ യാവ പച്ചയപരിഗ്ഗഹാ ഞാതപരിഞ്ഞായ ഭൂമി. ഏതസ്മിഞ്ഹി അന്തരേ ധമ്മാനം പച്ചത്തലക്ഖണപടിവേധസ്സേവ ആധിപച്ചം ഹോതി. കലാപസമ്മസനതോ പട്ഠായ യാവ ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനാ തീരണപരിഞ്ഞായ ഭൂമി. ഏതസ്മിഞ്ഹി അന്തരേ സാമഞ്ഞലക്ഖണപടിവേധസ്സേവ ആധിപച്ചം ഹോതി. ഭങ്ഗാനുപസ്സനതോ പട്ഠായ ഉപരി പഹാനപരിഞ്ഞായ ഭൂമി. തതോ ച പട്ഠായ ഹി അനിച്ചതോ അനുപസ്സന്തോ നിച്ചസഞ്ഞം പജഹതി, ദുക്ഖതോ അനുപസ്സന്തോ സുഖസഞ്ഞം, അനത്തതോ അനുപസ്സന്തോ അത്തസഞ്ഞം, നിബ്ബിന്ദന്തോ നന്ദിം, വിരജ്ജന്തോ രാഗം, നിരോധേന്തോ സമുദയം, പടിനിസ്സജ്ജന്തോ ആദാനം പജഹതീതി ഏവം നിച്ചസഞ്ഞാദിപഹാനസാധികാനം സത്തന്നം അനുപസ്സനാനം ആധിപച്ചം. ഇതി ഇമാസു തീസു പരിഞ്ഞാസു സങ്ഖാരപരിച്ഛേദസ്സ ചേവ പച്ചയപരിഗ്ഗഹസ്സ ച സാധിതത്താ ഇമിനാ യോഗിനാ ഞാതപരിഞ്ഞാവ അധിഗതാ.

പുന ''യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അജ്ഝത്തം വാ ബഹിദ്ധാ വാ...പേ॰... യം ദൂരേ സന്തികേ വാ, സബ്ബം രൂപം ഹുത്വാ അഭാവതോ അനിച്ചം, ഉദയബ്ബയപടിപീളിതത്താ ദുക്ഖം, അവസവത്തിത്താ അനത്താ. യാ കാചി വേദനാ... സഞ്ഞാ... യേ കേചി സങ്ഖാരാ ... യം കിഞ്ചി വിഞ്ഞാണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അജ്ഝത്തം വാ ബഹിദ്ധാ വാ ഓളാരികം വാ സുഖുമം വാ ഹീനം വാ പണീതം വാ യം ദൂരേ സന്തികേ വാ, സബ്ബം വിഞ്ഞാണം ഹുത്വാ അഭാവതോ അനിച്ചം, ഉദയബ്ബയപടിപീളിതത്താ ദുക്ഖം, അവസവത്തിത്താ അനത്താ''തി ഏവമാദിനാ (സം॰ നി॰ ൩.൪൮; പടി॰ മ॰ ൧.൪൮) നയേന കലാപസമ്മസനം കരോതി. ഇദം സന്ധായ വുത്തം ''തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ''തി.

ഏവം സങ്ഖാരേ അനിച്ചദുക്ഖാനത്തവസേന കലാപസമ്മസനം കത്വാ പുന സങ്ഖാരാനം ഉദയബ്ബയമേവ പസ്സതി. കഥം ? ''അവിജ്ജാസമുദയാ രൂപസമുദയോ, തണ്ഹാകമ്മആഹാരസമുദയാ രൂപസമുദയോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൦). ഏവം രൂപക്ഖന്ധസ്സ പച്ചയായത്തതാദസ്സനേന രൂപക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി, നിബ്ബത്തിലക്ഖണം പസ്സന്തോപി രൂപക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി. ഏവം പഞ്ചഹാകാരേഹി രൂപക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി. ''അവിജ്ജാനിരോധാ രൂപനിരോധോ, തണ്ഹാകമ്മആഹാരനിരോധാ രൂപനിരോധോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൦) പച്ചയനിരോധദസ്സനേന രൂപക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതി, വിപരിണാമലക്ഖണം പസ്സന്തോപി രൂപക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതീതി ഏവം പഞ്ചഹാകാരേഹി രൂപക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതി.

തഥാ ''അവിജ്ജാസമുദയാ വേദനാസമുദയോ, തണ്ഹാകമ്മഫസ്സസമുദയാ വേദനാസമുദയോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൦) പച്ചയായത്തതാദസ്സനേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി, നിബ്ബത്തിലക്ഖണം പസ്സന്തോപി വേദനാക്ഖന്ധസ്സ ഉദയം പസ്സതി. ''അവിജ്ജാനിരോധാ വേദനാനിരോധോ, തണ്ഹാകമ്മഫസ്സനിരോധാ വേദനാനിരോധോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൦) പച്ചയനിരോധദസ്സനേന വേദനാക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതി, വിപരിണാമലക്ഖണം പസ്സന്തോപി വേദനാക്ഖന്ധസ്സ വയം പസ്സതി. ഏവം സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീസുപി.

അയം പന വിസേസോ - വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ ഫസ്സട്ഠാനേ ''നാമരൂപസമുദയാ, നാമരൂപനിരോധാ''തി യോജേതബ്ബം. ഏവം ഏകേകസ്മിം ഖന്ധേ പച്ചയസമുദയവസേന ച നിബ്ബത്തിലക്ഖണവസേന ച പച്ചയനിരോധവസേന ച വിപരിണാമലക്ഖണവസേന ച ഉദയബ്ബയദസ്സനേന ച ദസ ദസ കത്വാ പഞ്ഞാസ ലക്ഖണാനി വുത്താനി. തേസം വസേന ''ഏവമ്പി രൂപസ്സ ഉദയോ, ഏവമ്പി രൂപസ്സ വയോ''തി പച്ചയതോ ചേവ ഖണതോ ച വിത്ഥാരേന മനസികാരം കരോതി.

തസ്സേവം കരോതോ "ഇതി കിര ഇമേ ധമ്മാ അഹുത്വാ സമ്ഭോന്തി, ഹുത്വാ പടിവേന്തീ"തി ഞാണം വിസദം ഹോതി. "ഏവം കിര ഇമേ ധമ്മാ അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ നിരുജ്ഝന്തീ"തി നിച്ചനവാ ഹുത്വാ സങ്ഖാരാ ഉപട്ഠഹന്തി. ന കേവലഞ്ച നിച്ചനവാ, സൂരിയുഗ്ഗമനേ ഉസ്സാവബിന്ദു വിയ ഉദകബുബ്ബുളോ വിയ ഉദകേ ദണ്ഡരാജി വിയ ആരഗ്ഗേ സാസപോ വിയ വിജ്ജുപ്പാദോ വിയ ച പരിത്തട്ഠായിനോ, മായാമരീചിസുപിനാലാതചക്കഗന്ധബ്ബനഗരഫേണകദലിആദയോ വിയ അസാരാ നിസ്സാരാ വിയ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി. ഏത്താവതാ ച പന അനേന "വയധമ്മമേവ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നഞ്ച വയം ഉപേതീ"തി ഇമിനാ ആകാരേന സമ്മസനപഞ്ഞായ ലക്ഖണാനി പടിവിജ്ഝിത്വാ ഠിതം **ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനം** നാമ പഠമം തരുണവിപസ്സനാഞാണം അധിഗതം ഹോതി. യസ്സാധിഗമാ "ആരദ്ധവിപസ്സകോ"തി സങ്ഖം ഗച്ഛതി.

അഥസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ കുലപുത്തസ്സ ഓഭാസോ ഞാണം പീതി പസ്സദ്ധി സുഖം അധിമോക്ഖോ പഗ്ഗഹോ ഉപട്ഠാനം ഉപേക്ഖാ നികന്തീതി ദസ വിപസ്സനുപക്കിലേസാ ഉപ്പജ്ജന്തി. എത്ഥ **ഓഭാസോ** നാമ വിപസ്സനക്ഖണേ ഞാണസ്സ ബലവത്താ ലോഹിതം സന്നിസീദതി, തേന ച ചിത്തോഭാസോ നിബ്ബത്തതി. തം ദിസ്വാ അകുസലോ യോഗീ "മഗ്ഗോ മേ പത്തോ"തി തമേവ ഓഭാസം അസ്സാദേതി. **ഞാണ**മ്പി വിപസ്സനാഞാണമേവ. തം സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തസ്സ സുദ്ധം പസന്നം ഹുത്വാ പവത്തതി. തം ദിസ്വാ പുബ്ബേ വിയ "മഗ്ഗോ"തി അസ്സാദേതി. **പീതി**പി വിപസ്സനാപീതി ഏവ. തസ്സ ഹി തസ്മിം ഖണേ പഞ്ചവിധാ പീതി ഉപ്പജ്ജതി. **പസ്സദ്ധീ**തി വിപസ്സനാപസ്സദ്ധി. തസ്മിം സമയേ നേവ കായചിത്താനം ദരഥോ, ന ഗാരവം, ന കക്ഖളതാ, ന അകമ്മഞ്ഞതാ, ന ഗേലഞ്ഞതാ, ന വങ്കതാ ഹോതി. **സുഖ**മ്പി വിപസ്സനാസുഖമേവ. തസ്സ കിര തസ്മിം സമയേ സകലസരീരം അഭിസന്ദയമാനം അതിപണീതം സുഖം ഉപ്പജ്ജതി.

അധിമോക്ഖോ നാമ വിപസ്സനക്ഖണേ പവത്താ സദ്ധാ. തസ്മിഞ്ഹി ഖണേ ചിത്തചേതസികാനം അതിവിയ പസാദഭൂതാ ബലവതീ സദ്ധാ ഉപ്പജ്ജതി. **പഗ്ഗഹോ** നാമ വിപസ്സനാസമ്പയുത്തം വീരിയം. തസ്മിഞ്ഹി ഖണേ അസിഥിലം അനച്ചാരദ്ധം സുപഗ്ഗഹിതം വീരിയം ഉപ്പജ്ജതി. **ഉപട്ഠാന**ന്തി വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ സതി. തസ്മിഞ്ഹി ഖണേ സുപട്ഠിതാ സതി ഉപ്പജ്ജതി. **ഉപേക്ഖാ** ദുവിധാ വിപസ്സനാവജ്ജനവസേന. തസ്മിഞ്ഹി ഖണേ സബ്ബസങ്ഖാരഗഹണേ മജ്ഝത്തഭൂതം വിപസ്സനുപേക്ഖാസങ്ഖാതം ഞാണം ബലവന്തം ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി മനോദ്വാരാവജ്ജനുപേക്ഖാ ച. സാ ച തം തം ഠാനം ആവജ്ജന്തസ്സ സൂരാ തിഖിണാ ഹുത്വാ വഹതി. **നികന്തീ**തി വിപസ്സനാനികന്തി. ഓഭാസാദീസു ഹി ആലയം കുരുമാനാ സുഖുമാ സന്താകാരാ നികന്തി ഉപ്പജ്ജതി. എത്ഥ ഓഭാസാദയോ കിലേസവത്ഥുതായ "ഉപക്കിലേസാ"തി വുത്താ ന അകുസലത്താ. നികന്തി പന ഉപക്കിലേസോ ചേവ കിലേസവത്ഥു ച.

പണ്ഡിതോ പന ഭിക്ഖു ഓഭാസാദീസു ഉപ്പന്നേസു വിക്ഖേപം അഗച്ഛന്തോ "ഓഭാസാദയോ ധമ്മാ ന മഗ്ഗോ, ഉപക്കിലേസവിമുത്തം പന വീഥിപടിപന്നം വിപസ്സനാഞാണം മഗ്ഗോ"തി മഗ്ഗഞ്ച അമഗ്ഗഞ്ച വവത്ഥപേതി. തസ്സേവം "അയം മഗ്ഗോ, അയം ന മഗ്ഗോ"തി ഞത്വാ ഠിതം ഞാണം **മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീ**തി വുച്ചതി. ഇതോ പട്ഠായ അട്ഠന്നം വിപസ്സനാഞാണാനം വസേന സിഖാപത്തവിപസ്സനാഞാണം നവമഞ്ച സച്ചാനുലോമികം ഞാണന്തി അയം **പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി** നാമ ഹോതി. ഉദയബ്ബയാനുപസ്സനാഞാണം ഭങ്ഗാനുപസ്സനാഞാണം ഭയതുപട്ഠാനഞാണം ആദീനവാനുപസ്സനാഞാണം നിബ്ബിദാനുപസ്സനാഞാണം മുഞ്ചിതുകമ്യതാഞാണം പടിസങ്ഖാനുപസ്സനാഞാണം സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണന്തി ഇമാനി അട്ഠ ഞാണാനി നാമ. നവമം സച്ചാനുലോമികം ഞാണന്തി അനുലോമസ്സേതം നാമം.

തസ്മാ തം സമ്പാദേതുകാമേന ഉപക്കിലേസവിമുത്തം ഉദയബ്ബയഞാണം ആദിംകത്വാ ഏതേസു ഞാണേസു യോഗോ കരണീയോ. ഉദയബ്ബയം പസ്സന്തസ്സ ഹി അനിച്ചലക്ഖണം യഥാഭൂതം ഉപട്ഠാതി, ഉദയബ്ബയപടിപീളനം പസ്സതോ ദുക്ഖലക്ഖണഞ്ച, "ദുക്ഖമേവ ഹി സമ്ഭോതി, ദുക്ഖം തിട്ഠതി വേതി ചാ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൧; കഥാ॰ ൨൩൩) പസ്സതോ അനത്തലക്ഖണഞ്ച.

ഏത്ഥ ച അനിച്ചം അനിച്ചലക്ഖണം ദുക്ഖം ദുക്ഖലക്ഖണം അനത്താ അനത്തലക്ഖണന്തി അയം വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **അനിച്ച**ന്തി ഖന്ധപഞ്ചകം. കസ്മാ? ഉപ്പാദവയഞ്ഞഥത്തഭാവാ, ഹുത്വാ അഭാവതോ വാ. അഞ്ഞഥത്തം നാമ ജരാ. ഉപ്പാദവയഞ്ഞഥത്തം **അനിച്ചലക്ഖണം,** ഹുത്വാ അഭാവസങ്ഖാതോ വാ ആകാരവികാരോ. "യദനിച്ചം, തം ദുക്ഖ"ന്തി വചനതോ തദേവ ഖന്ധപഞ്ചകം **ദുക്ഖം**. കസ്മാ? അഭിണ്ഹം പടിപീളനതോ. അഭിണ്ഹം പടിപീളനാകാരോ **ദുക്ഖലക്ഖണം**. "യം ദുക്ഖം, തദനത്താ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫-൧൭) വചനതോ തദേവ ഖന്ധപഞ്ചകം **അനത്താ**. കസ്മാ? അവസവത്തനതോ . അവസവത്തനാകാരോ **അനത്തലക്ഖണം**. ഇമാനി തീണിപി ലക്ഖണാനി ഉദയബ്ബയം പസ്സന്തസ്സേവ ആരമ്മണാനി ഹോന്തി.

പുനപി സോ രൂപാരൂപധമ്മേ "ഏവം അനിച്ചാ"തിആദിനാ വിപസ്സതി, തസ്സ സങ്ഖാരാ ലഹും ലഹും ആപാഥം ആഗച്ഛന്തി, തതോ ഉപ്പാദം വാ ഠിതിം വാ പവത്തം വാ നിമിത്തം വാ ആരമ്മണം അകത്വാ തേസം ഖയവയനിരോധേ ഏവ സതി സന്തിട്ഠതി, ഇദം **ഭങ്ഗഞാണം** നാമ. ഇമസ്സ ഉപ്പാദതോ പട്ഠായ അയം യോഗീ "യഥാ ഇമേ സങ്ഖാരാ ഭിജ്ജന്തി നിരുജ്ഝന്തി, ഏവം അതീതേപി സങ്ഖാരഗതം ഭിജ്ജി, അനാഗതേപി ഭിജ്ജിസ്സതീ"തി നിരോധമേവ പസ്സന്തോ തിട്ഠതി. തസ്സ ഭങ്ഗാനുപസ്സനാഞാണം ആസേവന്തസ്സ ബഹുലീകരോന്തസ്സ സബ്ബഭവയോനി ഗതിട്ഠിതി സത്താവാസേസു പഭേദകാ സങ്ഖാരാ ജലിതഅങ്ഗാരകാസുആദയോ വിയ മഹാഭയം ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി. ഏതം **ഭയതുപട്ഠാനഞാണം** നാമ.

തസ്സ തം ഭയതുപട്ഠാനഞാണം ആസേവന്തസ്സ സബ്ബേ ഭവാദയോ ആദിത്തഅങ്ഗാരം വിയ സമുസ്സിതഖഗ്ഗോ വിയ പച്ചത്ഥികോ അപ്പടിസരണാ സാദീനവാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി. ഇദം **ആദീനവാനുപസ്സനാഞാണം** നാമ. തസ്സ ഏവം സങ്ഖാരേ ആദീനവതോ പസ്സന്തസ്സ ഭവാദീസുപി സങ്ഖാരാനം ആദീനവത്താ സങ്ഖാരേസു ഉക്കണ്ഠനാ അനഭിരതി ഉപ്പജ്ജതി, ഇദം **നിബ്ബിദാനുപസ്സനാഞാണം** നാമ.

സബ്ബസങ്ഖാരേസു നിബ്ബിന്ദന്തസ്സ ഉക്കണ്ഠന്തസ്സ തസ്മാ സങ്ഖാരഗതാ മുഞ്ചിതുകാമതാ നിസ്സരിതുകാമതാ ഹോതി. ഇദം **മുഞ്ചിതുകമ്യതാഞാണം** നാമ. പുന തസ്മാ സങ്ഖാരഗതാ മുഞ്ചിതും പന തേ ഏവ സങ്ഖാരേ പടിസങ്ഖാനുപസ്സനാഞാണേന തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ തീരണം **പടിസങ്ഖാനുപസ്സനാഞാണം** നാമ.

സോ ഏവം തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ സങ്ഖാരേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ തേസു അനത്തലക്ഖണസ്സ സുദിട്ഠത്താ "അത്താ"തി വാ "അത്തനിയ"ന്തി വാ അഗണ്ഹന്തോ സങ്ഖാരേസു ഭയഞ്ച നന്ദിഞ്ച പഹായ സങ്ഖാരേസു ഉദാസീനോ ഹോതി മജ്ഝത്തോ, "അഹ"ന്തി വാ "മമ"ന്തി വാ ന ഗണ്ഹാതി, തീസു ഭവേസു ഉപേക്ഖകോ, ഇദം **സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണം** നാമ.

തം പനേസ ചേ സന്തിപദം നിബ്ബാനം സന്തതോ പസ്സതി, സബ്ബസങ്ഖാരപവത്തം വിസ്സജ്ജേത്വാ നിബ്ബാനനിന്നം പക്ഖന്ദം ഹോതി. നോ ചേ നിബ്ബാനം സന്തതോ പസ്സതി, പുനപ്പുനം "അനിച്ച"ന്തി വാ "ദുക്ഖ"ന്തി വാ "അനത്താ"തി വാ

തിവിധാനുപസ്സനാവസേന സങ്ഖാരാരമ്മണമേവ ഹുത്വാ പവത്തതി. ഏവം തിട്ഠമാനഞ്ച ഏതം തിവിധവിമോക്ഖമുഖഭാവം ആപജ്ജിത്വാ തിട്ഠതി. തിസ്സോ ഹി അനുപസ്സനാ "തീണി വിമോക്ഖമുഖാനീ"തി വുച്ചന്തി. ഏവം അനിച്ചതോ മനസികരോന്തോ അധിമോക്ഖബഹുലോ **അനിമിത്തം വിമോക്ഖം** പടിലഭതി, ദുക്ഖതോ മനസികരോന്തോ പസ്സദ്ധിബഹുലോ **അപ്പണിഹിതം വിമോക്ഖം** പടിലഭതി, അനത്തതോ മനസികരോന്തോ വേദബഹുലോ **സുഞ്ഞതം വിമോക്ഖം** പടിലഭതി.

ഏത്ഥ ച അനിമിത്തോ വിമോക്ഖോതി അനിമിത്താകാരേന നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തോ അരിയമഗ്ഗോ. സോ ഹി അനിമിത്തായ ധാതുയാ ഉപ്പന്നത്താ അനിമിത്തോ, കിലേസേഹി ച വിമുത്തത്താ വിമോക്ഖോ. ഏതേനേവ നയേന അപ്പണിഹിതാകാരേന നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തോ അപ്പണിഹിതോ, സുഞ്ഞതാകാരേന നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തോ സുഞ്ഞതോതി വേദിതബ്ബോ.

ഏവം അധിഗതസങ്ഖാരുപേക്ഖസ്സ കുലപുത്തസ്സ വിപസ്സനാ സിഖാപ്പത്താ ഹോതി. വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാതി ഏതദേവ. അസ്സ തം സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണം ആസേവന്തസ്സ തിക്ഖതരാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ ഉപ്പജ്ജതി. തസ്സ "ഇദാനി മഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തി സങ്ഖാരേ "അനിച്ചാ"തി വാ "ദുക്ഖാ"തി വാ "അനത്താ"തി വാ സമ്മസിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി, ഭവങ്ഗാനന്തരം സങ്ഖാരുപേക്ഖായ കഥിതനയേനേവ അനിച്ചാദിആകാരേന മനസികരിത്വാ ഉപ്പജ്ജതി മനോദ്വാരാവജ്ജനം, തഥേവ മനസികരോതോ പഠമം ജവനചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യം പരികമ്മന്തി വുച്ചതി, തദനന്തരം തദേവ ദുതിയജവനചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യം ഉപചാരന്തി വുച്ചതി, തദനന്തരമ്പി തദേവ ഉപ്പജ്ജതി തതിയം ജവനചിത്തം. യം അനുലോമന്തി വുച്ചതി, ഇദം തേസം പാടിഏക്കം നാമ.

അവിസേസേന പന തിവിധമ്പേതം "ആസേവന"ന്തിപി "പരികമ്മ"ന്തിപി "ഉപചാര"ന്തിപി "അനുലോമ"ന്തിപി വുച്ചതി. ഇദം പന അനുലോമഞാണം സങ്ഖാരാരമ്മണായ വുട്ഠാനഗാമിനിയാ വിപസ്സനായ പരിയോസാനം ഹോതി, നിപ്പരിയായേന പന ഗോത്രഭുഞാണമേവ വിപസ്സനായ പരിയോസാനന്തി വുച്ചതി. തതോ പരം നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കുരുമാനം പുഥുജ്ജനഗോത്തം അതിക്കമമാനം അരിയഗോത്തം ഓക്കമമാനം നിബ്ബാനാരമ്മണേ പഠമസമന്നാഹാരഭൂതം അപുനരാവട്ടകം ഗോത്രഭുഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. ഇദം പന ഞാണം പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിഞ്ച ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിഞ്ച ന ഭജതി. അന്തരാ അബ്ബോഹാരികമേവ ഹോതി. വിപസ്സനാസോതേ പതിതത്താ "പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീ"തി വാ "വിപസ്സനാ"തി വാ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ ഗോത്രഭുഞാണേ നിരുദ്ധേ തേന ദിന്നസഞ്ഞായ നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ ദിട്ഠിസംയോജനം സീലബ്ബതപരാമാസസംയോജനം വിചികിച്ഛാസംയോജനന്തി തീണി സംയോജനാനി വിദ്ധംസേന്തോ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി, തദനന്തരം തസ്സേവ വിപാകഭൂതാനി ദ്വേ തീണി വാ ഫലചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി അനന്തരവിപാകത്താ ലോകുത്തരകുസലാനം, ഫലപരിയോസാനേ പനസ്സ ഉപ്പന്നഭവങ്ഗം വിച്ഛിന്ദിത്വാ പച്ചവേക്ഖണത്ഥായ മനോദ്വാരാവജ്ജനം ഉപ്പജ്ജതി. സോ ഹി "ഇമിനാ വതാഹം മഗ്ഗേന ആഗതോ"തി മഗ്ഗം പച്ചവേക്ഖതി. തതോ "മേ അയം ആനിസംസോ ലദ്ധോ"തി ഫലം പച്ചവേക്ഖതി. തതോ "ഇമേ നാമ കിലേസാ പഹീനാ"തി പഹീനകിലേസേ പച്ചവേക്ഖതി. തതോ "ഇമേ നാമ കിലേസാ അവസിട്ഠാ"തി ഉപരിമഗ്ഗത്തയവജ്ഝകിലേസേ പച്ചവേക്ഖതി. അവസാനേ ച "അയം ധമ്മോ മയാ പടിവിദ്ധോ"തി അമതം നിബ്ബാനം പച്ചവേക്ഖതി. ഇതി സോതാപന്നസ്സ അരിയസാവകസ്സ പഞ്ച പച്ചവേക്ഖണാനി ഹോന്തി. തഥാ സകദാഗാമിഅനാഗാമിഫലാവസാനേ. അരഹത്തഫലാവസാനേ അവസിട്ഠകിലേസപച്ചവേക്ഖണം നാമ നത്ഥി. ഏവം സബ്ബാനിപി ഏകൂനവീസതിപച്ചവേക്ഖണാനി ഹോന്തി.

ഏവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സോ യോഗാവചരോ തസ്മിംയേവ ആസനേ നിസിന്നോ വുത്തനയേന വിപസ്സിത്വാ കാമരാഗബ്യാപാദാനം തനുഭാവം കരോന്തോ ദുതിയമഗ്ഗം പാപുണാതി, തദനന്തരം വുത്തനയേനേവ ഫലഞ്ച. തതോ വുത്തനയേന വിപസ്സിത്വാ കാമരാഗബ്യാപാദാനം അനവസേസപ്പഹാനം കരോന്തോ തതിയമഗ്ഗം പാപുണാതി, വുത്തനയേന ഫലഞ്ച. തതോ തസ്മിംയേവാസനേ വുത്തനയേന വിപസ്സിത്വാ രൂപരാഗാരൂപരാഗമാനുദ്ധച്ചാവിജ്ജാനം അനവസേസപ്പഹാനം കരോന്തോ ചതുത്ഥമഗ്ഗം പാപുണാതി, വുത്തനയേന ഫലഞ്ച. എത്താവതാ ചേസ ഹോതി അരഹാ മഹാഖീണാസവോ പച്ചേകബുദ്ധോ. ഇതി ഇമേസു ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണം **ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി** നാമ.

എത്താവതാ "സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം അവിഹേഠയം അഞ്ഞതരമ്പി തേസ"ന്തി എതേന പാതിമോക്ഖസംവരാദിസീലസ്സ വുത്തത്താ സീലവിസുദ്ധി. "ന പുത്തമിച്ഛേയ്യ കുതോ സഹായ"ന്തി എതേന പടിഘാനുനയവിവജ്ജനവസേന മേത്താദീനം വുത്തത്താ ചിത്തവിസുദ്ധി. "ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി ഇമിനാ പന നാമരൂപപരിഗ്ഗഹാദീനം വുത്തത്താ ദിട്ഠിവിസുദ്ധി കങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധി മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീതി സത്ത വിസുദ്ധിയോ വുത്താ ഹോന്തി. അയമേത്ഥ മുഖമത്തനിദസ്സനം, വിത്ഥാരം പന ഇച്ഛന്തേന വിസുദ്ധിമഗ്ഗം (വിസുദ്ധി॰ ൧.൬൬൧, ൬൭൪, ൬൯൧, ൭൫൭, ൮൦൬ ആദയോ) ഓലോകേത്വാ ഗഹേതബ്ബം. എത്താവതാ ചേസോ പച്ചേകബുദ്ധോ -

> "ചാതുദ്ദിസോ അപ്പടിഘോ ച ഹോതി, സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേന;
> പരിസ്സയാനം സഹിതാ അഛമ്ഭീ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി. (സു॰ നി॰ ൪൨; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൮) -

പസംസിയാദിഭാവം ആപജ്ജിത്വാ ഗന്ധമാദനപബ്ബതം ഉപസോഭയമാനോ വിഹാസിന്തി ഏവം സബ്ബത്ഥ.

പഠമഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൨൧. ദുതിയേ **സംസഗ്ഗജാതസ്സാ**തി ജാതസംസഗ്ഗസ്സ. തത്ഥ ദസ്സനസവനകായസമുല്ലപനസമ്ഭോഗവസേന പഞ്ചവിധോ സംസഗ്ഗോ. തത്ഥ അഞ്ഞമഞ്ഞം ദിസ്വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ **ദസ്സനസംസഗ്ഗോ** നാമ. തത്ഥ സീഹളദീപേ കാളദീഘവാപീഗാമേ പിണ്ഡായ ചരന്തം കല്യാണവിഹാരവാസിം ദഹരഭിക്ഖും ദിസ്വാ പടിബദ്ധചിത്താ കേനചി ഉപായേന തം അലഭിത്വാ കാലകതാ കുടുമ്ബിയധീതാ തസ്സാ നിവാസനചോളക്ഖണ്ഡം ദിസ്വാ "ഏവരൂപായ വത്ഥധാരിനിയാ നാമ സദ്ധിം സംവാസം നാലത്ഥ"ന്തി ഹദയം ഫാലേത്വാ കാലകതോ സോ ഏവ ച ദഹരോ നിദസ്സനം.

പരേഹി പന കഥിയമാനം രൂപാദിസമ്പത്തിം അത്തനാ വാ ഹസിതലപിതഗീതസദ്ദം സുത്വാ സോതവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നോ രാഗോ **സവനസംസഗ്ഗോ** നാമ. തത്രാപി ഗിരിഗാമവാസീകമ്മാരധീതായ പഞ്ചഹി കുമാരീഹി സദ്ധിം പദുമസ്സരം ഗന്ത്വാ ന്ഹായിത്വാ മാലം സീസേ ആരോപേത്വാ ഉച്ചാസദ്ദേന ഗായന്തിയാ ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ സദ്ദം സുത്വാ കാമരാഗേന ഝാനാ പരിഹായിത്വാ അനയബ്യസനം പത്തോ പഞ്ചഗ്ഗളലേണവാസീ തിസ്സദഹരോ നിദസ്സനം.

അഞ്ഞമഞ്ഞം അങ്ഗപരാമസനേന ഉപ്പന്നരാഗോ **കായസംസഗ്ഗോ** നാമ. ധമ്മഗായനദഹരഭിക്ഖു ചേത്ഥ നിദസ്സനം. മഹാവിഹാരേ കിര ദഹരഭിക്ഖു ധമ്മം ഭാസതി, തത്ഥ മഹാജനേ ആഗതേ രാജാപി അഗമാസി സദ്ധിം അന്തേപുരേന. തതോ രാജധീതായ തസ്സ രൂപഞ്ച സദ്ദഞ്ച ആഗമ്മ ബലവരാഗോ ഉപ്പന്നോ തസ്സ ച

ദഹരസ്സാപി. തം ദിസ്വാ രാജാ സല്ലക്ഖേത്വാ സാണിപാകാരേന പരിക്ഖിപാപേസി, തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം പരാമസിത്വാ ആലിങ്ഗിസു. പുന സാണിപാകാരം അപനേത്വാ പസ്സന്താ ദ്വേപി കാലകതേയേവ അദ്ദസംസൂതി.

അഞ്ഞമഞ്ഞം ആലപനസമുല്ലപനേ ഉപ്പന്നരാഗോ പന **സമുല്ലപനസംസഗ്ഗോ** നാമ. ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീഹി സദ്ധിം പരിഭോഗകരണേ ഉപ്പന്നരാഗോ **സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ** നാമ. ദ്വീസുപി ച ഏതേസു മരിചവട്ടിവിഹാരേ ഭിക്ഖു ച ഭിക്ഖുനീ ച നിദസ്സനം. മരിചവട്ടിമഹാവിഹാരമഹേ കിര ദുട്ഠഗാമണി അഭയമഹാരാജാ മഹാദാനം പടിയാദേത്വാ ഉഭതോസങ്ഘം പരിവിസതി. തത്ഥ ഉണ്ഹയാഗുയാ ദിന്നായ സങ്ഘനവകസാമണേരീ അനാധാരകസ്സ സത്തവസ്സികസങ്ഘനവകസാമണേരസ്സ ദന്തവലയം ദത്വാ സമുല്ലാപം അകാസി, തേ ഉഭോപി ഉപസമ്പജ്ജിത്വാ സട്ഠിവസ്സാ ഹുത്വാ പരതീരം ഗതാ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമുല്ലാപേന പുബ്ബസഞ്ഞം പടിലഭിത്വാ താവദേവ ജാതസിനേഹാ സിക്ഖാപദാനി വീതിക്കമിത്വാ പാരാജികാ അഹേസുന്തി.

ഏവം പഞ്ചവിധേ സംസഗ്ഗേ യേന കേനചി സംസഗ്ഗേന ജാതസംസഗ്ഗസ്സ **ഭവന്തി സ്നേഹാ,** പുരിമരാഗപച്ചയാ ബലവരാഗോ ഉപ്പജ്ജതി. തതോ **സ്നേഹന്വയം ദുക്ഖമിദം പഹോതീ**തി തമേവ സ്നേഹം അനുഗച്ഛന്തം സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികസോകപരിദേവാദിനാനപ്പകാരകം ദുക്ഖമിദം പഹോതി നിബ്ബത്തതി ഭവതി ജായതി. അപരേ പന "ആരമ്മണേ ചിത്തവോസഗ്ഗോ സംസഗ്ഗോ"തി ഭണന്തി. തതോ സ്നേഹോ സ്നേഹദുക്ഖന്തി.

ഏവമത്ഥപ്പഭേദം ഇമം അഡ്ഢഗാഥം വത്വാ സോ പച്ചേകബുദ്ധോ ആഹ - "സ്വാഹം യമിദം സ്നേഹന്വയം സോകാദിദുക്ഖം പഹോതി, തസ്സ ദുക്ഖസ്സ മൂലം ഖനന്തോ പച്ചേകസമ്ബോധിം അധിഗതോ"തി. ഏവം വുത്തേ തേ അമച്ചാ ആഹംസു - "അമ്ഹേഹി ദാനി, ഭന്തേ, കിം കത്തബ്ബ"ന്തി? തതോ സോ ആഹ - "തുമ്ഹേ വാ അഞ്ഞേ വാ യോ ഇമമ്ഹാ ദുക്ഖാ മുച്ചിതുകാമോ, സോ സബ്ബോപി **ആദീനവം സ്നേഹജം പേക്ഖമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ**തി. ഏത്ഥ ച യം തം "സ്നേഹന്വയം ദുക്ഖമിദം പഹോതീ"തി വുത്തം, തദേവ സന്ധായ "ആദീനവം സ്നേഹജം പേക്ഖമാനോ"തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അഥ വാ യഥാവുത്തേന സംസഗ്ഗേന **സംസഗ്ഗജാതസ്സ ഭവന്തി സ്നേഹാ, സ്നേഹന്വയം ദുക്ഖമിദം പഹോതി,** ഏവം യഥാഭൂതം ആദീനവം സ്നേഹജം പേക്ഖമാനോ അഹം അധിഗതോതി ഏവമ്പി അഭിസമ്ബന്ധിത്വാ ചതുത്ഥപാദോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ഉദാനവസേന വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. തതോ പരം സബ്ബം പുരിമഗാഥായ വുത്തസദിസമേവാതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൭).

നിദ്ദേസേ **അനുപ്പാദേതീ**തി രൂപസ്മിം അനുബ്യഞ്ജനം ദിസ്വാ അല്ലീയതി. **അനുബന്ധതീ**തി രൂപസ്മിം സ്നേഹവസേന ബന്ധതി. **ഭവന്തീ**തി ഹോന്തി. **ജായന്തീ**തി ഉപ്പജ്ജന്തി. **നിബ്ബത്തന്തീ**തി വത്തന്തി. **പാതുഭവന്തീ**തി പാകടാ ഹോന്തി. **സമ്ഭവന്തി സഞ്ജായന്തി അഭിനിബ്ബത്തന്തീ**തി തീണി ഉപസഗ്ഗേന വഡ്ഢിതാനി. ഇതോ പരം അട്ഠകവഗ്ഗേ (മഹാനി॰ ൧ ആദയോ) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ദുതിയഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൨൩. തതിയേ മേത്തായനവസേന **മിത്താ**. സുഹദഭാവേന **സുഹജ്ജാ**. കേചി ഹി ഏകന്തഹിതകാമതായ മിത്താവ ഹോന്തി, ന സുഹജ്ജാ. കേചി ഗമനാഗമനട്ഠാനനിസജ്ജാസമുല്ലാപാദീസു ഹദയസുഖജനനേന സുഹജ്ജാവ ഹോന്തി, ന മിത്താ. കേചി തദുഭയവസേന സുഹജ്ജാ ചേവ മിത്താ ച. തേ ദുവിധാ ഹോന്തി അഗാരിയാ ച അനഗാരിയാ ച. തത്ഥ അഗാരിയാ തിവിധാ ഹോന്തി ഉപകാരാ

സമാനസുഖദുക്ഖാ അനുകമ്പകാതി. അനഗാരിയാ വിസേസേന അത്ഥക്ഖായിനോ . ഏവം തേ ചതൂഹി ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ ഹോന്തി.

യഥാഹ -

"ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി ഉപകാരോ മിത്തോ സുഹദോ വേദിതബ്ബോ. പമത്തം രക്ഖതി, പമത്തസ്സ സാപതേയ്യം രക്ഖതി, ഭീതസ്സ സരണം ഹോതി, ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു തദ്ദിഗുണം ഭോഗം അനുപ്പദേതി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൧).

തഥാ -

"ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി സമാനസുഖദുക്ഖോ മിത്തോ സുഹദോ വേദിതബ്ബോ. ഗുയ്ഹമസ്സ ആചിക്ഖതി, ഗുയ്ഹമസ്സ പരിഗൂഹതി, ആപദാസു ന വിജഹതി, ജീവിതമ്പിസ്സ അത്ഥായ പരിച്ചത്തം ഹോതി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൨).

തഥാ -

"ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി അനുകമ്പകോ മിത്തോ സുഹദോ വേദിതബ്ബോ. അഭവേനസ്സ ന നന്ദതി, ഭവേനസ്സ നന്ദതി, അവണ്ണം ഭണമാനം നിവാരേതി, വണ്ണം ഭണമാനം പസംസതി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൪).

തഥാ -

"ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി അത്ഥക്ഖായീ മിത്തോ സുഹദോ വേദിതബ്ബോ. പാപാ നിവാരേതി, കല്യാണേ നിവേസേതി, അസ്സുതം സാവേതി, സഗ്ഗസ്സ മഗ്ഗം ആചിക്ഖതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൩).

തേസു ഇധ അഗാരിയാ അധിപ്പേതാ, അത്ഥതോ പന സബ്ബേപി യുജ്ജന്തി. തേ മിത്തേ സുഹജ്ജേ. **അനുകമ്പമാനോ**തി അനുദയമാനോ, തേസം സുഖം ഉപസംഹരിതുകാമോ ദുക്ഖം അപഹരിതുകാമോ.

ഹാപേതി അത്ഥന്തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥവസേന തിവിധം, തഥാ അത്തത്ഥപരത്ഥഉഭയത്ഥവസേനാപി തിവിധം അത്ഥം ലദ്ധവിനാസനേന അലദ്ധാനുപ്പാദനേനാതി ദ്വിധാപി ഹാപേതി വിനാസേതി. **പടിബദ്ധചിത്തോ**തി "അഹം ഇമം വിനാ ന ജീവാമി, ഏസോ മേ ഗതി, ഏസോ മേ പരായണ"ന്തി ഏവം അത്താനം നീചേ ഠാനേ ഠപേന്തോപി പടിബദ്ധചിത്തോ ഹോതി. "ഇമേ മം വിനാ ന ജീവന്തി, അഹം തേസം ഗതി, അഹം തേസം പരായണ"ന്തി ഏവം അത്താനം ഉച്ചേ ഠാനേ ഠപേന്തോപി പടിബദ്ധചിത്തോ ഹോതി. ഇധ പന ഏവം പടിബദ്ധചിത്തോ അധിപ്പേതോ.

ഏതം ഭയന്തി ഏതം അത്ഥഹാപനഭയം, അത്തനോ സമാപത്തിഹാനിം സന്ധായ ഭണതി. **സന്ഥവേ**തി തിവിധോ സന്ഥവോ തണ്ഹാദിട്ഠിമിത്തസന്ഥവവസേന. തത്ഥ അട്ഠസതപ്പഭേദാപി തണ്ഹാ തണ്ഹാസന്ഥവോ, ദ്വാസട്ഠിപ്പഭേദാപി ദിട്ഠി ദിട്ഠിസന്ഥവോ, പടിബദ്ധചിത്തതായ മിത്താനുകമ്പനാ മിത്തസന്ഥവോ. സോ ഇധ അധിപ്പേതോ . തേന ഹിസ്സ സമാപത്തി പരിഹീനാ. തേനാഹ - "ഏതം ഭയം സന്ഥവേ പേക്ഖമാനോ"തി. സേസം പുബ്ബസദിസമേവാതി വേദിതബ്ബം. നിദ്ദേസേ വത്തബ്ബം നത്ഥി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൭; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൯൩-൯൪).

തതിയഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൨൪. ചതുത്ഥേ **വംസോ**തി വേളു. **വിസാലോ**തി വിത്ഥിണ്ണോ. **വ**-കാരോ അവധാരണത്ഥോ, ഏവകാരോ വാ അയം. സന്ധിവസേനേത്ഥ **ഏ**-കാരോ നട്ഠോ. തസ്സ പരപദേന സമ്ബന്ധോ, തം പച്ഛാ യോജേസ്സാമ. **യഥാ**തി പടിഭാഗേ. **വിസത്തോ**തി ലഗ്ഗോ ജടിതോ സംസിബ്ബിതോ. **പുത്തേസു ദാരേസു ചാ**തി പുത്തധീതുഭരിയാസു. **യാ അപേക്ഖാ**തി യാ തണ്ഹാ യോ സ്നേഹോ . **വംസക്കളീരോവ അസജ്ജമാനോ**തി വംസകളീരോ വിയ അലഗ്ഗമാനോ. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ വംസോ വിസാലോ വിസത്തോ ഏവ ഹോതി, പുത്തേസു ച ദാരേസു ച യാ അപേക്ഖാ, സാപി ഏവം താനി വത്ഥൂനി സംസിബ്ബിത്വാ ഠിതത്താ വിസത്താ ഏവ. സ്വാഹം തായ അപേക്ഖായ അപേക്ഖവാ വിസാലോ വംസോ വിയ വിസത്തോതി ഏവം അപേക്ഖായ ആദീനവം ദിസ്വാ തം അപേക്ഖം മഗ്ഗഞാണേന ഛിന്ദന്തോ അയം വംസകളീരോവ രൂപാദീസു വാ ദിട്ഠാദീസു വാ ലാഭാദീസു വാ കാമഭവാദീസു വാ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന അസജ്ജമാനോ പച്ചേകസമ്ബോധിം അധിഗതോതി. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഇമായപി നിദ്ദേസേ അതിരേകം നത്ഥി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൭).

ചതുത്ഥഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൨൫. പഞ്ചമേ **മിഗോ**തി സബ്ബേസം ആരഞ്ഞികചതുപ്പദാനം ഏവ ഏതം അധിവചനം. ഇധ പന പസദമിഗോ അധിപ്പേതോ. **അരഞ്ഞമ്ഹീ**തി ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസം അരഞ്ഞം, ഇധ പന ഉയ്യാനം അധിപ്പേതം, തസ്മാ ''ഉയ്യാനമ്ഹീ''തി വുത്തം ഹോതി. **യഥാ**തി പടിഭാഗേ. **അബദ്ധോ**തി രജ്ജുബന്ധനാദീസു യേന കേനചി അബദ്ധോ. ഏതേന വിസ്സട്ഠചരിയം ദീപേതി. **യേനിച്ഛകം ഗച്ഛതി ഗോചരായാ**തി യേന ദിസാഭാഗേന ഗന്തും ഇച്ഛതി, തേന ഗോചരത്ഥം ഗച്ഛതി. തസ്മാ തത്ഥ യത്തകം ഇച്ഛതി ഗന്തും, തത്തകം ഗച്ഛതി. യം ഇച്ഛതി ഖാദിതും, തം ഖാദതീതി ദീപേതി. **വിഞ്ഞൂ നരോ**തി പണ്ഡിതപുരിസോ. **സേരിത**ന്തി സച്ഛന്ദവുത്തിതം അപരായത്തഭാവം. **പേക്ഖമാനോ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഓലോകയമാനോ. അഥ വാ ധമ്മസേരിതം പുഗ്ഗലസേരിതഞ്ച. ലോകുത്തരധമ്മാ ഹി കിലേസവസം അഗമനതോ സേരിനോ തേഹി സമന്നാഗതാ പുഗ്ഗലാ ച, തേസം ഭാവനിദ്ദേസോ സേരിതം പേക്ഖമാനോതി. കിം വുത്തം ഹോതി? **മിഗോ അരഞ്ഞമ്ഹി യഥാ അബദ്ധോ, യേനിച്ഛകം ഗച്ഛതി ഗോചരായ**. കദാ നു ഖോ അഹമ്പി തണ്ഹാബന്ധനം ഛിന്ദിത്വാ ഏവം ഗച്ഛേയ്യന്തി ഇതി മേ തുമ്ഹേഹി ഇതോ ചിതോ ച പരിവാരേത്വാ ഠിതേഹി ബദ്ധസ്സ യേനിച്ഛകം ഗന്തും അലഭന്തസ്സ തസ്മിം യേനിച്ഛകഗമനാഭാവേ ആദീനവം യേനിച്ഛകഗമനേ ആനിസംസം ദിസ്വാ അനുക്കമേന സമഥവിപസ്സനാപാരിപൂരിം അഗമിം. തതോ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹി. തസ്മാ അഞ്ഞോപി വിഞ്ഞൂ **നരോ സേരിതം പേക്ഖമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ**തി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൯ ആദയോ).

പഞ്ചമഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൨൬. ഛട്ഠേ അയം പിണ്ഡത്ഥോ - **സഹായമജ്ഝേ** ഠിതസ്സ ദിവാസേയ്യസങ്ഖാതേ **വാസേ** ച മഹാഉപട്ഠാനസങ്ഖാതേ **ഠാനേ** ച ഉയ്യാനഗമനസങ്ഖാതേ **ഗമനേ** ച ജനപദചാരികസങ്ഖാതായ **ചാരികായ** ച ''ഇദം മേ സുണ, ഇദം മേ ദേഹീ''തിആദിനാ നയേന തഥാ തഥാ ആമന്തനാ ഹോതി, തസ്മാ അഹം തത്ഥ തത്ഥ നിബ്ബിജ്ജിത്വാ യായം അരിയജനസേവിതാ അനേകാനിസംസാ ഏകന്തസുഖാ, ഏവം സന്തേപി ലോഭാഭിഭൂതേഹി സബ്ബകാപുരിസേഹി അനഭിജ്ഝിതാ അപത്ഥിതാ പബ്ബജ്ജാ, തം **അനഭിജ്ഝിതം** പരേസം അവസവത്തനേന ഭബ്ബപുഗ്ഗലവസേനേവ ച **സേരിതം പേക്ഖമാനോ** വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അനുക്കമേന

പച്ചേകസമ്ബോധിം അധിഗതോതി. സേസം വുത്തനയമേവ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൯-൪൦).

ഛട്ഠഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൪൭. സത്തമേ **ഖിഡ്ഡാ**തി കീളനാ. സാ ദുവിധാ ഹോതി കായികാ ച വാചസികാ ച. തത്ഥ കായികാ നാമ ഹത്ഥീഹിപി കീളന്തി, അസ്സേഹിപി രഥേഹിപി ധനൂഹിപി ഥരൂഹിപീതി ഏവമാദി. വാചസികാ നാമ ഗീതം സിലോകഭണനം മുഖഭേരികന്തി ഏവമാദി. **രതീ**തി പഞ്ചകാമഗുണരതി. **വിപുല**ന്തി യാവ അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച ഠാനേന സകലത്തഭാവബ്യാപകം. സേസം പാകടമേവ. അനുസന്ധിയോജനാപി ചേത്ഥ സംസഗ്ഗഗാഥായ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൧).

സത്തമഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൪൮. അട്ഠമേ **ചാതുദ്ദിസോ**തി ചതൂസു ദിസാസു യഥാസുഖവിഹാരീ, ''ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൫൫൬; ൩.൩൦൮; അ॰ നി॰ ൪.൧൨൫; വിഭ॰ ൬൪൨; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൮) വാ നയേന ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാഫരിതാ ചതസ്സോ ദിസാ അസ്സ സന്തീതിപി ചാതുദ്ദിസോ. താസു ദിസാസു കത്ഥചി സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ ഭയേന ന പടിഹഞ്ഞതീതി **അപ്പടിഘോ**. **സന്തുസ്സമാനോ**തി ദ്വാദസവിധസ്സ സന്തോസസ്സ വസേന സന്തുസ്സകോ. **ഇതരീതരേനാ**തി ഉച്ചാവചേന പച്ചയേന. **പരിസ്സയാനം സഹിതാ അഛമ്ഭീ**തി ഏത്ഥ പരിസ്സയന്തി കായചിത്താനി, പരിഹാപേന്തി വാ തേസം സമ്പത്തിം, താനി വാ പടിച്ച സയന്തീതി പരിസ്സയാ, ബാഹിരാനം സീഹബ്യഗ്ഘാദീനം അബ്ഭന്തരാനഞ്ച കാമച്ഛന്ദാദീനം കായചിത്തുപദ്ദവാനം ഏതം അധിവചനം. തേ പരിസ്സയേ അധിവാസനഖന്തിയാ ച വീരിയാദീഹി ച ധമ്മേഹി സഹതീതി **പരിസ്സയാനം സഹിതാ**. ഥദ്ധഭാവകരഭയാഭാവേന **അഛമ്ഭീ**. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ തേ ചത്താരോ സമണാ, ഏവം ഇതരീതരേന പച്ചയേന സന്തുസ്സമാനോ ഏത്ഥ പടിപത്തിപദട്ഠാനേ സന്തോസേ ഠിതോ ചതൂസു ദിസാസു മേത്താദിഭാവനായ ചാതുദ്ദിസോ, സത്തസങ്ഖാരേസു പടിഹനനകരഭയാഭാവേന അപ്പടിഘോ ച ഹോതി. സോ ചാതുദ്ദിസത്താ വുത്തപ്പകാരാനം പരിസ്സയാനം സഹിതാ, അപ്പടിഘത്താ അഛമ്ഭീ ച ഹോതീതി ഏതം പടിപത്തിഗുണം ദിസ്വാ യോനിസോ പടിപജ്ജിത്വാ പച്ചേകസമ്ബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി.

അഥ വാ തേ സമണാ വിയ സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേന വുത്തനയേനേവ ചാതുദ്ദിസോ ഹോതീതി ഞത്വാ ഏവം ചാതുദ്ദിസഭാവം പത്ഥയന്തോ യോനിസോ പടിപജ്ജിത്വാ അധിഗതോമ്ഹി. തസ്മാ അഞ്ഞോപി ഈദിസം ഠാനം പത്ഥയമാനോ ചാതുദ്ദിസതായ പരിസ്സയാനം സഹിതാ അപ്പടിഘതായ ച അഛമ്ഭീ ഹുത്വാ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൨).

നിദ്ദേസേ **മേത്താ**തി അത്ഥതോ താവ മിജ്ജതീതി മേത്താ, സിനേഹതീതി അത്ഥോ. മിത്തേ വാ ഭവാ, മിത്തസ്സ വാ ഏസാ പവത്തീതിപി മേത്താ. **മേത്തായസഹഗതേനാ**തി മേത്തായ സമന്നാഗതേന. **ചേതസാ**തി ചിത്തേന. **ഏകം ദിസ**ന്തി ഏകിസ്സാ ദിസായ പഠമപരിഗ്ഗഹിതം സത്തം ഉപാദായ ഏകം ദിസം പരിയാപന്നസത്തഫരണവസേന വുത്തം. **ഫരിത്വാ**തി ഫുസിത്വാ ആരമ്മണം കത്വാ. **വിഹരതീ**തി ബ്രഹ്മവിഹാരാധിട്ഠിതം ഇരിയാപഥവിഹാരം പവത്തേതി. **തഥാ ദുതിയ**ന്തി യഥാ പുരത്ഥിമാദീസു ദിസാസു യം കിഞ്ചി ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി, തഥേവ തദനന്തരം ദുതിയം തതിയം ചതുത്ഥഞ്ചാതി അത്ഥോ.

ഇതി ഉദ്ധന്തി ഏതേനേവ ച നയേന ഉപരിമം ദിസന്തി വുത്തം ഹോതി. **അധോ തിരിയ**ന്തി അധോദിസമ്പി തിരിയം ദിസമ്പി ഏവമേവ. തത്ഥ ച **അധോ**തി ഹേട്ഠാ. **തിരിയ**ന്തി അനുദിസാ. ഏവം സബ്ബദിസാസു അസ്സമണ്ഡലേ അസ്സമിവ മേത്താസഹഗതം ചിത്തം സാരേതിപി പച്ചാസാരേതിപീതി. ഏത്താവതാ ഏകമേകം ദിസം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഓധിസോ മേത്താഫരണം ദസ്സിതം. **സബ്ബധീ**തിആദി പന അനോധിസോ ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ **സബ്ബധീ**തി സബ്ബത്ഥ. **സബ്ബത്തതായാ**തി സബ്ബേസു ഹീനമജ്ഝിമഉക്കട്ഠമിത്തസപത്തമജ്ഝത്താനിപ്പഭേദേസു അത്തതായ, "അയം പരസത്തോ"തി വിഭാഗം അകത്വാ അത്തസമതായാതി വുത്തം ഹോതി.

അഥ വാ **സബ്ബത്തതായാ**തി സബ്ബേന ചിത്തഭാവേന, ഈസകമ്പി ബഹി അവിക്ഖിപമാനോതി വുത്തം ഹോതി. **സബ്ബാവന്ത**ന്തി സബ്ബസത്തവന്തം, സബ്ബസത്തയുത്തന്തി അത്ഥോ. **ലോക**ന്തി സത്തലോകം. **വിപുലേനാ**തി ഏവമാദിപരിയായദസ്സനതോ പനേത്ഥ പുന **"മേത്താസഹഗതേനാ"**തി വുത്തം. യസ്മാ വാ ഏത്ഥ ഓധിസോ ഫരണേ വിയ പുന തഥാ-സദ്ദോ ഇതി-സദ്ദോ വാ ന വുത്തോ, തസ്മാ പുന "മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ"തി വുത്തം. നിഗമനവസേന വാ ഏതം വുത്തം. വിപുലേനാതി ഏത്ഥ ച ഫരണവസേന വിപുലതാ ദട്ഠബ്ബാ. ഭൂമിവസേന പന തം **മഹഗ്ഗതം**. പഗുണവസേന അപ്പമാണസത്താരമ്മണവസേന ച **അപ്പമാണം**. ബ്യാപാദപച്ചത്ഥികപ്പഹാനേന **അവേരം**. ദോമനസ്സപ്പഹാനേന **അബ്യാപജ്ജം**. നിദ്ദുക്ഖന്തി വുത്തം ഹോതി (വിസുദ്ധിം ഫ.ഛർ). **കരുണാ** ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥായേവ. മോദന്തി തായ തംസമങ്ഗിനോ, സയം വാ മോദതി, മോദനമത്തമേവ വാ സാതി **മുദിതാ**. "അവേരാ ഹോന്തൂ"തിആദിബ്യാപാദപ്പഹാനേന മജ്ഝത്തഭാവൂപഗമനേന ച ഉപേക്ഖതീതി **ഉപേക്ഖാ**.

ലക്ഖണാദിതോ പനേത്ഥ ഹിതാകാരപ്പവത്തിലക്ഖണാ മേത്താ, ഹിതൂപസംഹാരരസാ , ആഘാതവിനയപച്ചുപട്ഠാനാ, സത്താനം മനാപഭാവദസ്സനപദട്ഠാനാ. ബ്യാപാദൂപസമോ ഏതിസ്സാ സമ്പത്തി, സിനേഹസമ്ഭവോ വിപത്തി. ദുക്ഖാപനയനാകാരപ്പവത്തിലക്ഖണാ കരുണാ, പരദുക്ഖാസഹനരസാ, അവിഹിംസാപച്ചുപട്ഠാനാ, ദുക്ഖാഭിഭൂതാനം അനാഥഭാവദസ്സനപദട്ഠാനാ. വിഹിംസൂപസമോ തസ്സാ സമ്പത്തി, സോകസമ്ഭവോ വിപത്തി. പമോദലക്ഖണാ മുദിതാ, അനിസ്സായനരസാ, അരതിവിഘാതപച്ചുപട്ഠാനാ, സത്താനം സമ്പത്തിദസ്സനപദട്ഠാനാ. അരതിവൂപസമോ തസ്സാ സമ്പത്തി, പഹാസസമ്ഭവോ വിപത്തി. സത്തേസു മജ്ഝത്താകാരപ്പവത്തിലക്ഖണാ ഉപേക്ഖാ, സത്തേസു സമഭാവദസ്സനരസാ, പടിഘാനുനയവൂപസമപച്ചുപട്ഠാനാ , "കമ്മസ്സകാ സത്താ, തേ കസ്സ രുചിയാ സുഖിതാ വാ ഭവിസ്സന്തി, ദുക്ഖതോ വാ മുച്ചിസ്സന്തി, പത്തസമ്പത്തിതോ വാ ന പരിഹായിസ്സന്തീ"തി ഏവം പവത്തകമ്മസ്സകതാദസ്സനപദട്ഠാനാ. പടിഘാനുനയവൂപസമോ തസ്സാ സമ്പത്തി, ഗേഹസ്സിതായ അഞ്ഞാണുപേക്ഖായ സമ്ഭവോ വിപത്തി.

തത്ഥ **സന്തുട്ഠോ ഹോതീ**തി പച്ചയസന്തോസവസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി. **ഇതരീതരേന ചീവരേനാ**തി ന ഥൂലസുഖുമലൂഖപണീതഥിരജിണ്ണാനം യേന കേനചി ചീവരേന, അഥ ഖോ യഥാലദ്ധാനം ഇതരീതരേന യേന കേനചി സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ചീവരസ്മിഞ്ഹി തയോ സന്തോസാ - യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി. പിണ്ഡപാതാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇതി ഇമേ തയോ സന്തോസേ സന്ധായ "സന്തുട്ഠോ ഹോതി ഇതരീതരേന ചീവരേന. യഥാലദ്ധാദീസു യേന കേനചി ചീവരേന സന്തുട്ഠോ ഹോതീ"തി വുത്തം.

ഏത്ഥ ച ചീവരം ജാനിതബ്ബം, ചീവരഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, പംസുകൂലം ജാനിതബ്ബം, ചീവരസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, ചീവരപടിസംയുത്താനി ധുതങ്ഗാനി ജാനിതബ്ബാനി. തത്ഥ **ചീവരം ജാനിതബ്ബ**ന്തി ഖോമാദീനി ഛ ചീവരാനി ദുകൂലാദീനി

ഛ അനുലോമചീവരാനിപി ജാനിതബ്ബാനി. ഇമാനി ദ്വാദസ കപ്പിയചീവരാനി. കുസചീരം വാകചീരം ഫലകചീരം കേസകമ്ബലം വാളകമ്ബലം പോത്ഥകോ ചമ്മം ഉലൂകപക്ഖം രുക്ഖദുസ്സം ലതാദുസ്സം ഏരകദുസ്സം കദലിദുസ്സം വേളുദുസ്സന്തി ഏവമാദീനി പന അകപ്പിയചീവരാനി.

ചീവരഖേത്തന്തി "സങ്ഘതോ വാ ഗണതോ വാ ഞാതിതോ വാ മിത്തതോ വാ അത്തനോ വാ ധനേന പംസുകൂലം വാ"തി ഏവം ഉപ്പജ്ജനതോ ഛ ഖേത്താനി, അട്ഠന്നഞ്ച മാതികാനം വസേന അട്ഠ ഖേത്താനി ജാനിതബ്ബാനി.

പംസുകൂലന്തി സോസാനികം പാപണികം രഥിയം സങ്കാരകൂടം സോത്ഥിയം സിനാനം തിത്ഥം ഗതപച്ചാഗതം അഗ്ഗിഡഡ്ഢം ഗോഖായിതം ഉപചികാഖായിതം ഉന്ദൂരഖായിതം അന്തച്ഛിന്നം ദസച്ഛിന്നം ധജാഹടം ഥൂപം സമണചീവരം സാമുദ്ദിയം ആഭിസേകിയം പന്ഥികം വാതാഹടം ഇദ്ധിമയം ദേവദത്തിയന്തി തേവീസതി പംസുകൂലാനി വേദിതബ്ബാനി. ഏത്ഥ ച **സോത്ഥിയന്തി** ഗബ്ഭമലഹരണം. **ഗതപച്ചാഗതന്തി** മതകസരീരം പാരുപിത്വാ സുസാനം നേത്വാ ആനീതചീവരം. **ധജാഹടന്തി** ധജം ഉസ്സാപേത്വാ തതോ ആനീതം. **ഥൂപന്തി** വമ്മികേ പൂജിതചീവരം. **സാമുദ്ദിയന്തി** സമുദ്ദവീചീഹി ഥലം പാപിതം. **പന്ഥികന്തി** പന്ഥം ഗച്ഛന്തേഹി ചോരഭയേന പാസാണേഹി കോട്ടേത്വാ പാരുതചീവരം. **ഇദ്ധിമയന്തി** ഏഹിഭിക്ഖുചീവരം. സേസം പാകടമേവ.

ചീവരസന്തോസോതി വീസതി ചീവരസന്തോസാ - ചീവരേ വിതക്കസന്തോസോ ഗമനസന്തോസോ പരിയേസനസന്തോസോ പടിലാഭസന്തോസോ മത്തപടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ യഥാലാഭസന്തോസോ യഥാബലസന്തോസോ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ ഉദകസന്തോസോ ധോവനസന്തോസോ കരണസന്തോസോ പരിമാണസന്തോസോ സുത്തസന്തോസോ സിബ്ബനസന്തോസോ രജനസന്തോസോ കപ്പസന്തോസോ പരിഭോഗസന്തോസോ സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ വിസ്സജ്ജനസന്തോസോതി. തത്ഥ സാദകഭിക്ഖുനോ തേമാസം നിബദ്ധവാസം വസിത്വാ ഏകമാസമത്തം വിതക്കിതും വട്ടതി. സോ ഹി പവാരേത്വാ ചീവരമാസേ ചീവരം കരോതി. പംസുകൂലികോ അദ്ധമാസേനേവ കരോതി. ഇദം മാസദ്ധമാസമത്തം വിതക്കനം **വിതക്കസന്തോസോ**. ചീവരത്ഥായ ഗച്ഛന്തസ്സ പന "കത്ഥ ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേനേവ ഗമനം **ഗമനസന്തോസോ** നാമ. പരിയേസന്തസ്സ പന യേന വാ തേന വാ സദ്ധിം അപരിയേസിത്വാ ലജ്ജിം പേസലഭിക്ഖും ഗഹേത്വാ പരിയേസനം **പരിയേസനസന്തോസോ** നാമ. ഏവം പരിയേസന്തസ്സ ആഹരിയമാനം ചീവരം ദൂരതോവ ദിസ്വാ "ഏതം മനാപം ഭവിസ്സതി, ഏതം അമനാപ"ന്തി ഏവം അവിതക്കേത്വാ ഥൂലസുഖുമാദീസു യഥാലദ്ധേനേവ സന്തുസ്സനം **പടിലാഭസന്തോസോ** നാമ. ഏവം ലദ്ധം ഗണ്ഹന്തസ്സാപി "ഏത്തകം ദുപട്ടസ്സ ഭവിസ്സതി, ഏത്തകം ഏകപട്ടസ്സാ"തി അത്തനോ പഹോനകമത്തേനേവ സന്തുസ്സനം **മത്തപടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ. ചീവരം പരിയേസന്തസ്സ പന "അസുകസ്സ ഘരദ്വാരേ മനാപം ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ ദ്വാരപടിപാടിയാ ചരണം **ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

ലൂഖപണീതേസു യേന കേനചി യാപേതും സക്കോന്തസ്സ യഥാലദ്ധേനേവ യാപനം **യഥാലാഭസന്തോസോ** നാമ. അത്തനോ ഥാമം ജാനിത്വാ യേന യാപേതും സക്കോതി, തേന യാപനം **യഥാബലസന്തോസോ** നാമ. മനാപം അഞ്ഞസ്സ ദത്വാ അത്തനാ യേന കേനചി യാപനം **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ** നാമ. "കത്ഥ ഉദകം മനാപം, കത്ഥ അമനാപ"ന്തി അവിചാരേത്വാ യേന കേനചി ധോവനുപഗേന ഉദകേന ധോവനം **ഉദകസന്തോസോ** നാമ. തഥാ പണ്ഡുമത്തികഗേരുകപൂതിപണ്ണരസകിലിട്ഠാനി പന ഉദകാനി വജ്ജേതും വട്ടതി. ധോവന്തസ്സ പന മുഗ്ഗരാദീഹി അപഹരിത്വാ ഹത്ഥേഹി

മദ്ദിത്വാ ധോവനം **ധോവനസന്തോസോ** നാമ. തഥാ അസുജ്ഝന്തം പണ്ണാനി പക്ഖിപിത്വാ താപിതഉദകേനാപി ധോവിതും വട്ടതി. ഏവം ധോവിത്വാ കരോന്തസ്സ “ഇദം ഥൂലം, ഇദം സുഖുമ”ന്തി അകോപേത്വാ പഹോനകനീഹാരേനേവ കരണം **കരണസന്തോസോ** നാമ. തിമണ്ഡലപടിച്ഛാദനമത്തസ്സേവ കരണം **പരിമാണസന്തോസോ** നാമ. ചീവരകരണത്ഥായ പന “മനാപം സുത്തം പരിയേസിസ്സാമീ”തി അവിചാരേത്വാ രഥികാദീസു വാ ദേവട്ഠാനേ വാ ആഹരിത്വാ പാദമൂലേ വാ ഠപിതം യം കിഞ്ചിദേവ സുത്തം ഗഹേത്വാ കരണം **സുത്തസന്തോസോ** നാമ.

കുസിബന്ധനകാലേ പന അങ്ഗുലിമത്തേ സത്തവാരേ ന വിജ്ഝിതബ്ബം. ഏവം കരോന്തസ്സ ഹി യോ ഭിക്ഖു സഹായോ ന ഹോതി, തസ്സ വത്തഭേദോപി നത്ഥി. തിവങ്ഗുലമത്തേ പന സത്തവാരേ വിജ്ഝിതബ്ബം. ഏവം കരോന്തസ്സ മഗ്ഗപടിപന്നേനാപി സഹായേന ഭവിതബ്ബം. യോ ന ഹോതി, തസ്സ വത്തഭേദോ. അയം **സിബ്ബനസന്തോസോ** നാമ. രജന്തേന പന കാളകച്ഛകാദീനി പരിയേസന്തേന ന രജിതബ്ബം, സോമവക്കലാദീസു യം ലഭതി, തേന രജിതബ്ബം. അലഭന്തേന പന മനുസ്സേഹി അരഞ്ഞേ വാകം ഗഹേത്വാ ഛഡ്ഡിതരജനം വാ ഭിക്ഖൂഹി പചിത്വാ ഛഡ്ഡിതകസടം വാ ഗഹേത്വാ രജിതബ്ബം. അയം **രജനസന്തോസോ** നാമ. നീലകദ്ദമകാളസാമേസു യം കിഞ്ചി ഗഹേത്വാ ഹത്ഥിപിട്ഠേ നിസിന്നസ്സ പഞ്ഞായമാനകപ്പകരണം **കപ്പസന്തോസോ** നാമ.

ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനമത്തവസേന പരിഭുഞ്ജനം **പരിഭോഗസന്തോസോ** നാമ. ദുസ്സം പന ലഭിത്വാ സുത്തം വാ സൂചിം വാ കാരകം വാ അലഭന്തേന ഠപേതും വട്ടതി, ലഭന്തേന ന വട്ടതി. കതമ്പി ചേ അന്തേവാസികാദീനം ദാതുകാമോ ഹോതി, തേ ച അസന്നിഹിതാ, യാവ ആഗമനാ ഠപേതും വട്ടതി, ആഗതമത്തേസു തേസു ദാതബ്ബം. ദാതും അസക്കോന്തേന അധിട്ഠാതബ്ബം. അഞ്ഞസ്മിം ചീവരേ സതി പച്ചത്ഥരണമ്പി അധിട്ഠാതും വട്ടതി. അനധിട്ഠിതമേവ ഹി സന്നിധി ഹോതി. അധിട്ഠിതം ന ഹോതീതി മഹാസീവത്ഥേരോ ആഹ. അയം **സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ. വിസ്സജ്ജേന്തേന പന മുഖം ഓലോകേത്വാ ന ദാതബ്ബം, സാരണീയധമ്മേ ഠത്വാവ വിസ്സജ്ജേതബ്ബന്തി അയം **വിസ്സജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

ചീവരപടിസംയുത്താനി ധുതങ്ഗാനി നാമ പംസുകൂലികങ്ഗഞ്ചേവ തേചീവരികങ്ഗഞ്ച. ഇതി ചീവരസന്തോസമഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഇമാനി ദ്വേ ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി, ഇമാനി ഗോപേന്തോ ചീവരസന്തോസമഹാഅരിയവംസവസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി.

വണ്ണവാദീതി ഏകോ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം ന കഥേതി. ഏകോ ന സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി . ഏകോ നേവ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, ന സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി. ഏകോ സന്തുട്ഠോ ച ഹോതി, സന്തോസസ്സ ച വണ്ണം കഥേതി. തഥാരൂപോ സോ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ തം ദസ്സേതും **“ഇതരീതരചീവരസന്തുട്ഠിയാ ച വണ്ണവാദീ”**തി വുത്തം.

അനേസനന്തി ദൂതേയ്യപഹിണഗമനാനുയോഗപ്പഭേദം നാനപ്പകാരം അനേസനം. **അപ്പതിരൂപ**ന്തി അയുത്തം. **അലദ്ധാ ചാ**തി അലഭിത്വാ. യഥാ ഏകച്ചോ “കഥം നു ഖോ ചീവരം ലഭിസ്സാമീ”തി പുഞ്ഞവന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഏകതോ ഹുത്വാ കോഹഞ്ഞം കരോന്തോ ഉത്തസതി പരിതസ്സതി, പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഏവം അലദ്ധാ ച ചീവരം ന പരിതസ്സതി. **ലദ്ധാ ചാ**തി ധമ്മേന സമേന ലഭിത്വാ. **അധിഗതോ**തി വിഗതലോഭഗിദ്ധോ. **അമുച്ഛിതോ**തി അധിമത്തതണ്ഹായ മുച്ഛനം അനാപന്നോ. **അനജ്ഝാപന്നോ**തി തണ്ഹായ അനോത്ഥടോ അപരിയോനദ്ധോ. **ആദീനവദസ്സാവീ**തി അനേസനാപത്തിയഞ്ച ഗധിതപരിഭോഗേ ച ആദീനവം പസ്സമാനോ.

നിസ്സരണപഞ്ഞോതി "യാവദേവ സീതസ്സ പടിഘാതായാ"തി (മം നിം ൧.൨൩; അം നിം ൬.൫൮) വുത്തം നിസ്സരണമേവ പജാനന്തോ.

ഇതരീതരചീവരസന്തുട്ഠിയാതി യേന കേനചി ചീവരേന സന്തുട്ഠിയാ. **നേവത്താനുക്കംസേതീ**തി യഥാ പനിധേകച്ചോ "അഹം പംസുകൂലികോ, മയാ ഉപസമ്പദമാളേയേവ പംസുകൂലികങ്ഗം ഗഹിതം, കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി അത്തുക്കംസനം കരോതി. ഏവം സോ അത്തുക്കംസനം ന കരോതി. **ന പരം വമ്ഭേതീ**തി "ഇമേ പനഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ ന പംസുകൂലികാതി വാ പംസുകൂലികമത്തമ്പി ഏതേസം നത്ഥീ"തി വാ ഏവം പരം ന വമ്ഭേതി. **യോ ഹി തത്ഥ ദക്ഖോ**തി യോ തസ്മിം ചീവരസന്തോസേ വണ്ണവാദീ. താസു വാ ദക്ഖോ ഛേകോ ബ്യത്തോ. **അനലസോ**തി സാതച്ചകിരിയായ ആലസിയവിരഹിതോ. **സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ**തി സമ്പജാനപഞ്ഞായ ചേവ സതിയാ ച യുത്തോ. **അരിയവംസേ ഠിതോ**തി അരിയവംസേ പതിട്ഠിതോ.

ഇതരീതരേന പിണ്ഡപാതേനാതി യേന കേനചി പിണ്ഡപാതേന. ഏത്ഥപി പിണ്ഡപാതോ ജാനിതബ്ബോ, പിണ്ഡപാതഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, പിണ്ഡപാതസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, പിണ്ഡപാതപടിസംയുത്തം ധുതങ്ഗം ജാനിതബ്ബം. തത്ഥ **പിണ്ഡപാതോ**തി ഓദനോ കുമ്മാസോ സത്തു മച്ഛോ മംസം ഖീരം ദധി സപ്പി നവനീതം തേലം മധു ഫാണിതം യാഗു ഖാദനീയം സായനീയം ലേഹനീയന്തി സോളസ പിണ്ഡപാതാ.

പിണ്ഡപാതഖേത്തന്തി സങ്ഘഭത്തം ഉദ്ദേസഭത്തം നിമന്തനം സലാകഭത്തം പക്ഖികം ഉപോസഥികം പാടിപദികം ആഗന്തുകഭത്തം ഗമികഭത്തം ഗിലാനഭത്തം ഗിലാനുപട്ഠാകഭത്തം ധുരഭത്തം കുടിഭത്തം വാരഭത്തം വിഹാരഭത്തന്തി പന്നരസ പിണ്ഡപാതഖേത്താനി.

പിണ്ഡപാതസന്തോസോതി പിണ്ഡപാതേ വിതക്കസന്തോസോ ഗമനസന്തോസോ പരിയേസനസന്തോസോ പടിലാഭസന്തോസോ പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ മത്തപടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ യഥാലാഭസന്തോസോ യഥാബലസന്തോസോ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ ഉപകാരസന്തോസോ പരിമാണസന്തോസോ പരിഭോഗസന്തോസോ സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ വിസ്സജ്ജനസന്തോസോതി പന്നരസ സന്തോസാ. തത്ഥ സാദകോ ഭിക്ഖു മുഖം ധോവിത്വാ വിതക്കേതി. പിണ്ഡപാതികേന പന ഗണേന സദ്ധിം ചരതാ സായം ഥേരുപട്ഠാനകാലേ "സ്വേ കത്ഥ പിണ്ഡായ ചരിസ്സാമാ"തി "അസുകഗാമേ, ഭന്തേ"തി ഏത്തകം ചിന്തേത്വാ തതോ പട്ഠായ ന വിതക്കേതബ്ബം. ഏകചാരികേന വിതക്കമാളകേ ഠത്വാ വിതക്കേതബ്ബം. തതോ പട്ഠായ വിതക്കേന്തോ പന അരിയവംസാ ചുതോ ഹോതി പരിബാഹിരോ. അയം **വിതക്കസന്തോസോ** നാമ. പിണ്ഡായ പവിസന്തേന പന "കുഹിം ലഭിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ കമ്മട്ഠാനസീസേന ഗന്തബ്ബം. അയം **ഗമനസന്തോസോ** നാമ. പരിയേസന്തേന യം വാ തം വാ അഗ്ഗഹേത്വാ ലജ്ജിം പേസലമേവ ഗഹേത്വാ പരിയേസിതബ്ബം. അയം **പരിയേസനസന്തോസോ** നാമ. ദൂരതോവ ആഹരിയമാനം ദിസ്വാ "ഏതം മനാപം, ഏതം അമനാപ"ന്തി ചിത്തം ന ഉപ്പാദേതബ്ബം. അയം **പടിലാഭസന്തോസോ** നാമ. "ഇദം മനാപം ഗണ്ഹിസ്സാമി, ഇദം അമനാപം ന ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി അചിന്തേത്വാ യം കിഞ്ചി യാപനമത്തം ഗഹേതബ്ബമേവ. അയം **പടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ.

ഏത്ഥ പന ദേയ്യധമ്മോ ബഹു, ദായകോ അപ്പം ദാതുകാമോ, അപ്പം ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോ ബഹു, ദായകോപി ബഹുദാതുകാമോ, പമാണേനേവ ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോപി ന ബഹു, ദായകോപി അപ്പം ദാതുകാമോ, അപ്പം ഗഹേതബ്ബം. ദേയ്യധമ്മോ ന ബഹു, ദായകോ പന ബഹുദാതുകാമോ, പമാണേന ഗഹേതബ്ബം. പടിഗ്ഗഹണസ്മിഞ്ഹി മത്തം അജാനന്തോ മനുസ്സാനം പസാദം മക്ഖേതി, സദ്ധാദേയ്യം

വിനിപാതേതി, സാസനം ന കരോതി. വിജാതമാതുയാപിസ്സ ചിത്തം ഗഹേതും ന സക്കോതി. ഇതി മത്തം ജാനിത്വാവ പടിഗ്ഗഹേതബ്ബന്തി അയം **മത്തപടിഗ്ഗഹണസന്തോസോ** നാമ. അഡ്ഢകുലാനിയേവ അഗന്ത്വാ ദ്വാരപടിപാടിയാ ഗന്തബ്ബം. അയം **ലോലുപ്പവിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ. **യഥാലാഭസന്തോസാദയോ** ചീവരേ വുത്തനയാ ഏവ.

പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ "സമണധമ്മം അനുപാലേസ്സാമീ"തി ഏവം ഉപകാരം ഞത്വാ പരിഭുഞ്ജനം **ഉപകാരസന്തോസോ** നാമ. പത്തം പൂരേത്വാ ആനീതം ന പടിഗ്ഗഹേതബ്ബം. അനുപസമ്പന്നേ സതി തേന ഗാഹാപേതബ്ബം, അസതി ആഹരാപേത്വാ പടിഗ്ഗഹണപരിമാണമത്തം ഗഹേതബ്ബം. അയം **പരിമാണസന്തോസോ** നാമ. ജിഘച്ഛായ പടിവിനോദനം "ന ഇദമേത്ഥ നിസ്സരണ"ന്തി ഏവം പരിഭുഞ്ജനം **പരിഭോഗസന്തോസോ** നാമ. നിദഹിത്വാ ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. അയം **സന്നിധിപരിവജ്ജനസന്തോസോ** നാമ. മുഖം അനോലോകേത്വാ സാരണീയധമ്മേ ഠിതേന വിസ്സജ്ജേതബ്ബം. അയം **വിസ്സജ്ജനസന്തോസോ** നാമ.

പിണ്ഡപാതപടിസംയുത്താനി പന **പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി** പിണ്ഡപാതികങ്ഗം സപദാനചാരികങ്ഗം ഏകാസനികങ്ഗം പത്തപിണ്ഡികങ്ഗം ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗന്തി. ഇതി പിണ്ഡപാതസന്തോസമഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഇമാനി പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി, ഇമാനി ഗോപേന്തോ പിണ്ഡപാതസന്തോസമഹാഅരിയവംസവസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി. **വണ്ണവാദീ**തിആദീനി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

സേനാസനാനീതി ഇധ സേനാസനം ജാനിതബ്ബം, സേനാസനഖേത്തം ജാനിതബ്ബം, സേനാസനസന്തോസോ ജാനിതബ്ബോ, സേനാസനപടിസംയുത്തധുതങ്ഗം ജാനിതബ്ബം. തത്ഥ **സേനാസന**ന്തി മഞ്ചോ പീഠം ഭിസി ബിമ്ബോഹനം വിഹാരോ അഡ്ഢയോഗോ പാസാദോ ഹമ്മിയം ഗുഹാ ലേണം അട്ടോ മാളോ വേളുഗുമ്ബോ രുക്ഖമൂലം യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീതി ഇമാനി പന്നരസ സേനാസനാനി.

സേനാസനഖേത്തന്തി സങ്ഘതോ വാ ഗണതോ വാ ഞാതിതോ വാ മിത്തതോ വാ അത്തനോ വാ ധനേന പംസുകൂലം വാതി ഛ ഖേത്താനി.

സേനാസനസന്തോസോതി സേനാസനേ വിതക്കസന്തോസാദയോ പന്നരസ സന്തോസാ. തേ പിണ്ഡപാതേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സേനാസനപടിസംയുത്താനി** പന **പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി** ആരഞ്ഞികങ്ഗം രുക്ഖമൂലികങ്ഗം അബ്ഭോകാസികങ്ഗം സോസാനികങ്ഗം യഥാസന്ഥതികങ്ഗന്തി. ഇതി സേനാസനസന്തോസം മഹാഅരിയവംസം പൂരയമാനോ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഇമാനി പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി ഗോപേതി, ഇമാനി ഗോപേന്തോ സേനാസനസന്തോസമഹാഅരിയവംസവസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി.

ഇതി ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി സാരിപുത്തത്ഥേരോ പഥവിം പത്ഥരമാനോ വിയ സാഗരകുച്ഛിം പൂരയമാനോ വിയ ആകാസം വിത്ഥാരയമാനോ വിയ ച പഠമം ചീവരസന്തോസം അരിയവംസം കഥേത്വാ ചന്ദം ഉട്ഠാപേന്തോ വിയ സൂരിയം ഉല്ലങ്ഘേന്തോ വിയ ച ദുതിയപിണ്ഡപാതസന്തോസം കഥേത്വാ സിനേരും ഉക്ഖിപേന്തോ വിയ തതിയം സേനാസനസന്തോസം അരിയവംസം കഥേത്വാ ഇദാനി ഗിലാനപച്ചയസന്തോസം അരിയവംസം കഥേതും **"സന്തുട്ഠോ ഹോതി ഇതരീതരേന ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരേനാ"**തിആദിമാഹ. തം പിണ്ഡപാതഗതികമേവ. തത്ഥ യഥാലാഭയഥാബലയഥാസാരുപ്പസന്തോസേനേവ സന്തുസ്സിതബ്ബം. ഭാവനാരാമഅരിയവംസോ പന ഇധ അനാഗതോ, നേസജ്ജികങ്ഗം ഭാവനാരാമഅരിയവംസം ഭജതി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦൯; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൨൮). വുത്തമ്പി ചേതം -

“പഞ്ച സേനാസനേ വുത്താ, പഞ്ച ആഹാരനിസ്സിതാ;
ഏകോ വീരിയസംയുത്തോ, ദ്വേ ച ചീവരനിസ്സിതാ”തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൦൯; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൨൮);

പോരാണേ അഗ്ഗഞ്ഞേ അരിയവംസേ ഠിതോതി ഏത്ഥ **പോരാണേ**തി ന അധുനുപ്പത്തികേ. **അഗ്ഗഞ്ഞേ**തി അഗ്ഗേഹി ജാനിതബ്ബേ. **അരിയവംസേ**തി അരിയാനം വംസേ. യഥാ ഹി ഖത്തിയവംസോ ബ്രാഹ്മണവംസോ വേസ്സവംസോ സുദ്ദവംസോ സമണവംസോ കുലവംസോ രാജവംസോ, ഏവമയമ്പി അട്ഠമോ അരിയവംസോ, അരിയതന്തി അരിയപവേണി നാമ ഹോതി. സോ ഖോ പനായം വംസോ ഇമേസം വംസാനം മൂലഗന്ധാദീനം കാലാനുസാരിഗന്ധാദയോ വിയ അഗ്ഗമക്ഖായതി. കേ പന തേ അരിയാ, യേസം ഏസോ വംസോതി? അരിയാ വുച്ചന്തി ബുദ്ധാ ച പച്ചേകബുദ്ധാ ച തഥാഗതസാവകാ ച, ഏതേസം അരിയാനം വംസോതി അരിയവംസോ. ഇതോ പുബ്ബേ ഹി സതസഹസ്സകപ്പാധികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ തണ്ഹങ്കരോ മേധങ്കരോ സരണങ്കരോ ദീപങ്കരോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, തേ അരിയാ, തേസം അരിയാനം വംസോതി അരിയവംസോ. തേസം ബുദ്ധാനം പരിനിബ്ബാനതോ അപരഭാഗേ അസങ്ഖ്യേയ്യം അതിക്കമിത്വാ കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ…പേ॰… ഇമസ്മിം കപ്പേ കകുസന്ധോ കോണാഗമനോ കസ്സപോ അമ്ഹാകം ഭഗവാ ഗോതമോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, തേസം അരിയാനം വംസോതി അരിയവംസോ. അപി ച അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനം അരിയാനം വംസോതി അരിയവംസോ, തസ്മിം അരിയവംസേ (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൨൮). **ഠിതോ**തി പതിട്ഠിതോ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

അട്ഠമഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൨൯. നവമേ അയം യോജനാ - **ദുസ്സങ്ഗഹാ പബ്ബജിതാപി ഏകേ,** യേ അസന്തോസാഭിഭൂതാ, തഥാവിധാ ഏവ ച **അഥോ ഗഹട്ഠാ ഘരമാവസന്താ**. ഏതമഹം ദുസ്സങ്ഗഹഭാവം ജിഗുച്ഛന്തോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

നിദ്ദേസേ **അനസ്സവാ**തി വചനം അസ്സവനകാ. **അവചനകരാ**തി ദുബ്ബചാ. **പടിലോമവുത്തിനോ**തി പച്ചനീകം കഥനസീലാ, പടിമല്ലാ ഹുത്വാ പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞേനേവ മുഖം കരോന്തീ**തി ഓവാദദായകേ ദിസ്വാ മുഖം പരിവത്തേത്വാ അഞ്ഞം ദിസാഭാഗം ഓലോകേന്തി. **അബ്യാവടോ ഹുത്വാ**തി അവാവടോ ഹുത്വാ. **അനപേക്ഖോ ഹുത്വാ**തി അനല്ലീനോ ഹുത്വാ.

നവമഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

൧൩൦. ദസമേ **ഓരോപയിത്വാ**തി അപനേത്വാ. **ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനീ**തി കേസമസ്സുഓദാതവത്ഥാലങ്കാരമാലാഗന്ധവിലേപനഇത്ഥിപുത്തദാസിദാസാദീനി. ഏതാനി ഗിഹിഭാവം ബ്യഞ്ജയന്തി, തസ്മാ “ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനീ”തി വുച്ചന്തി. **സഞ്ഛിന്നപത്തോ**തി പതിതപത്തോ. **ഛേത്വാനാ**തി മഗ്ഗഞാണേന ഛിന്ദിത്വാ. **വീരോ**തി മഗ്ഗവീരിയസമന്നാഗതോ. **ഗിഹിബന്ധനാനീ**തി കാമബന്ധനാനി. കാമാ ഹി ഗിഹീനം ബന്ധനാനി. അയം താവ പദത്ഥോ.

അയം പന അധിപ്പായോ - “അഹോ വതാഹമ്പി ഓരോപയിത്വാ ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനി സഞ്ഛിന്നപത്തോ യഥാ കോവിളാരോ ഭവേയ്യ”ന്തി ഏവഞ്ഹി ചിന്തയമാനോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൪). സേസം പുരിമനയേനേവ ജാനിതബ്ബം.

നിദ്ദേസേ **സാരാസനഞ്ചാ**തി സാരം ആസനം. **ഛിന്നാനീ**തി ഗളിതാനി. **സഞ്ഛിന്നാനീ**തി നിപണ്ണാനി. **പതിതാനീ**തി വണ്ടതോ മുത്താനി. **പരിപതിതാനീ**തി ഭൂമിയം പതിതാനി.

ദസമഗാഥാനിദ്ദേസവണ്ണനാ.

പഠമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ദുതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ

൱൩൧-൨. ദുതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമദ്വയേ **നിപക**ന്തി പകതിനിപുണം പണ്ഡിതം കസിണപരികമ്മാദീസു കുസലം. **സാധുവിഹാരി**ന്തി അപ്പനാവിഹാരേന വാ ഉപചാരേന വാ സമന്നാഗതം. **ധീര**ന്തി ധിതിസമ്പന്നം. തത്ഥ നിപകത്തേന ധിതിസമ്പദാ വുത്താ. ഇധ പന ധിതിസമ്പന്നമേവാതി അത്ഥോ. ധിതി നാമ അസിഥിലപരക്കമതാ, "കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ചാ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൪; അ॰ നി॰ ൨.൫; മഹാനി॰ ൧൯൬) ഏവം പവത്തവീരിയസ്സേതം അധിവചനം. അപി ച ധിക്കതപാപോതിപി ധീരോ. **രാജാവ രട്ഠം വിജിതം പഹായാ**തി യഥാ പടിരാജാ "വിജിതം രട്ഠം അനത്ഥാവഹ"ന്തി ഞത്വാ രജ്ജം പഹായ ഏകോ ചരതി ഏവം ബാലസഹായം പഹായ ഏകോ ചരേ. അഥ വാ **രാജാവ രട്ഠ**ന്തി യഥാ സുതസോമോ രാജാ വിജിതം രട്ഠം പഹായ ഏകോ ചരി, യഥാ ച മഹാജനകോ ഏവം ഏകോവ ചരേതി അയമ്പി ഏതസ്സത്ഥോ. സേസം വുത്താനുസാരേന സക്കാ ജാനിതുന്തി ന വിത്ഥാരിതം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൫-൪൬). നിദ്ദേസേ വത്തബ്ബം നത്ഥി.

പഠമദ്വയം.

൱൩൩. തതിയഗാഥാ പദത്ഥതോ ഉത്താനാ ഏവ. കേവലഞ്ച പന **സഹായസമ്പദ**ന്തി ഏത്ഥ അസേക്ഖേഹി സീലാദിക്ഖന്ധേഹി സമ്പന്നാ സഹായാ ഏവ "സഹായസമ്പദാ"തി വേദിതബ്ബാ. അയം പനേത്ഥ യോജനാ - യാ അയം വുത്താ സഹായസമ്പദാ, തം സഹായസമ്പദം **അദ്ധാ പസംസാമ,** ഏകംസേനേവ ഥോമേമാതി വുത്തം ഹോതി. കഥം? **സേട്ഠാ സമാസേവിതബ്ബാ സഹായാ**തി. കസ്മാ? അത്തനോ സീലാദീഹി സേട്ഠേ സേവമാനസ്സ സീലാദയോ ധമ്മാ അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം പാപുണന്തി. സമേ സേവമാനസ്സ അഞ്ഞമഞ്ഞസമധാരണേന കുക്കുച്ചവിനോദനേന ച ലദ്ധാ ന പരിഹായന്തി . ഏതേ പന സഹായകേ സേട്ഠേ ച സമേ ച അലദ്ധാ കുഹനാദിമിച്ഛാജീവം വജ്ജേത്വാ ധമ്മേന സമേന ഉപ്പന്നം ഭോജനം ഭുഞ്ജന്തോ തത്ഥ ച പടിഘാനുനയം അനുപ്പാദേന്തോ അനവജ്ജഭോജീ ഹുത്വാ അത്ഥകാമോ കുലപുത്തോ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ. അഹമ്പി ഹി ഏവം ചരന്തോ ഇമം സമ്പത്തിം അധിഗതോമ്ഹീതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൭). നിദ്ദേസോ വുത്തനയോ ഏവ.

തതിയം.

൱൩൪. ചതുത്ഥേ **ദിസ്വാ**തി ഓലോകേത്വാ. **സുവണ്ണസ്സാ**തി കഞ്ചനസ്സ. "വലയാനീ"തി പാഠസേസോ. സാവസേസപാഠോ ഹി അയം അത്ഥോ. **പഭസ്സരാനീ**തി പഭാസനസീലാനി, ജുതിമന്താനീതി വുത്തം ഹോതി. സേസം ഉത്താനപദത്ഥമേവ. അയം പന യോജനാ - ദിസ്വാ ഭുജസ്മിം സുവണ്ണസ്സ വലയാനി "ഗണവാസേ സതി സങ്ഘട്ടനാ, ഏകവാസേ സതി അഘട്ടനാ"തി ഏവം ചിന്തേന്തോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൮). **നൂപുരാനീ**തി വലയാനി. "നിയുരാ"തി കേചി വദന്തി. **ഘട്ടേന്തീ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം ഹനന്തി.

ചതുത്ഥം.

൫൩൭. പഞ്ചമഗാഥാ പദത്ഥതോ ഉത്താനാ ഏവ. അയം പന ഏത്ഥ അധിപ്പായോ - യ്വായം ഏതേന **ദുതീയേന** കുമാരേന സീതുണ്ഹാദീനി നിവേദേന്തേന സഹവാസേന തം സഞ്ഞാപേന്തസ്സ മമ വാചാഭിലാപോ, തസ്മിം സിനേഹവസേന **അഭിസജ്ജനാ വാ** ജാതാ. സചേ അഹം ഇമം ന പരിച്ചജാമി, തതോ **ആയതി**മ്പി തഥേവ ഹേസ്സതി. യഥാ ഇദാനി, **ഏവം ദുതീയേന സഹ മമസ്സ, വാചാഭിലാപോ അഭിസജ്ജനാ വാ**. ഉഭയമ്പി ചേതം അന്തരായകരം വിസേസാധിഗമസ്സാതി **ഏതം ഭയം ആയതിം പേക്ഖമാനോ** തം ഛഡ്ഡേത്വാ യോനിസോ പടിപജ്ജിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൯). സേസം വുത്തനയമേവ.

പഞ്ചമം.

൫൩൮. ഛട്ഠേ **കാമാ**തി ദ്വേ കാമാ വത്ഥുകാമാ ച കിലേസകാമാ ച. തത്ഥ വത്ഥുകാമാ മനാപിയാ രൂപാദയോ ധമ്മാ, കിലേസകാമാ ഛന്ദാദയോ സബ്ബേപി രാഗപ്പഭേദാ. ഇധ പന വത്ഥുകാമാ അധിപ്പേതാ . രൂപാദിഅനേകപ്പകാരേന **ചിത്രാ**. ലോകസ്സാദവസേന **മധുരാ**. ബാലപുഥുജ്ജനാനം മനം രമേന്തീതി **മനോരമാ.** **വിരൂപരൂപേനാ**തി വിരൂപേന രൂപേന, അനേകവിധേന സഭാവേനാതി വുത്തം ഹോതി. തേ ഹി രൂപാദിവസേന ചിത്രാ, രൂപാദീസുപി നീലാദിവസേന വിവിധരൂപാ. ഏവം തേന വിരൂപരൂപേന തഥാ തഥാ അസ്സാദം ദസ്സേത്വാ **മഥേന്തി ചിത്തം,** പബ്ബജ്ജായ അഭിരമിതും ന ദേന്തീതി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ. നിഗമനമ്പി ദ്വീഹി തീഹി വാ പദേഹി യോജേത്വാ പുരിമഗാഥാസു വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൫൦).

കാമഗുണാതി കാമയിതബ്ബട്ഠേന കാമാ. ബന്ധനട്ഠേന ഗുണാ. ‘‘അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, അഹതാനം വത്ഥാനം ദിഗുണം സങ്ഘാടി’’ന്തി (മഹാവ॰ ൩൪൮) ഏത്ഥ പടലട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ‘‘അച്ചേന്തി കാലാ തരയന്തി രത്തിയോ, വയോഗുണാ അനുപുബ്ബം ജഹന്തീ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൪) ഏത്ഥ രാസട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ‘‘സതഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ’’തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) ഏത്ഥ ആനിസംസട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ‘‘അന്തം അന്തഗുണം (ദീ॰ നി॰ ၂.൩൭൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൦; ഖു॰ പാ॰ ൩.ദ്വത്തിംസാകാര), കയിരാ മാലാഗുണേ ബഹൂ’’തി ഏത്ഥ ബന്ധനട്ഠോ ഗുണട്ഠോ. ഇധാപി ഏസേവ അധിപ്പേതോ, തേന വുത്തം - ‘‘ബന്ധനട്ഠേന ഗുണാ’’തി. **ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന പസ്സിതബ്ബാ. ഏതേനുപായേന **സോതവിഞ്ഞേയ്യാ**ദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഇട്ഠാ**തി പരിയിട്ഠാ വാ ഹോന്തു, മാ വാ, ഇട്ഠാരമ്മണഭൂതാതി അത്ഥോ. **കന്താ**തി കാമനീയാ. **മനാപാ**തി മനവഡ്ഢനകാ. **പിയരൂപാ**തി പിയജാതികാ. **കാമൂപസംഹിതാ**തി ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനേന കാമേന ഉപസംഹിതാ. **രജനീയാ**തി രജ്ജനിയാ, രാഗുപ്പത്തികാരണഭൂതാതി അത്ഥോ.

യദി മുദ്ദായാതിആദീസു **മുദ്ദാ**തി അങ്ഗുലിപബ്ബേസു സഞ്ഞം ഠപേത്വാ ഹത്ഥമുദ്ദാ. **ഗണനാ**തി അച്ഛിദ്ദഗണനാ. **സങ്ഖാന**ന്തി പിണ്ഡഗണനാ. യായ ഖേത്തം ഓലോകേത്വാ ‘‘ഇധ ഏത്തകാ വീഹീ ഭവിസ്സന്തി’’, രുക്ഖം ഓലോകേത്വാ ‘‘ഇധ ഏത്തകാനി ഫലാനി ഭവിസ്സന്തി’’, ആകാസം ഓലോകേത്വാ ‘‘ഇമേ ആകാസേ സകുണാ ഏത്തകാ നാമ ഭവിസ്സന്തീ’’തി ജാനന്തി. **കസീ**തി കസികമ്മം. **വണിജ്ജാ**തി ജങ്ഘവണിജ്ജഥലവണിജ്ജാദിവണിപ്പഥോ. **ഗോരക്ഖ**ന്തി അത്തനോ വാ പരേസം വാ ഗാവോ രക്ഖിത്വാ പഞ്ചഗോരസവിക്കയേന ജീവനകമ്മം. **ഇസ്സത്ഥോ** വുച്ചതി ആവുധം ഗഹേത്വാ ഉപട്ഠാനകമ്മം. **രാജപോരിസ**ന്തി വിനാ ആവുധേന രാജകമ്മം കത്വാ രാജുപട്ഠാനം. **സിപ്പഞ്ഞതര**ന്തി ഗഹിതാവസേസഹത്ഥിഅസ്സസിപ്പാദി.

സീതസ്സ പുരക്ഖതോതി ലക്ഖം വിയ സരസ്സ സീതസ്സ പുരതോ ഠിതോ, സീതേന ബാധിയമാനോതി അത്ഥോ. ഉണ്ഹേപി ഏസേവ നയോ. **ഡംസാദീസു ഡംസാതി** പിങ്ഗലമക്ഖികാ. **മകസാതി** സബ്ബമക്ഖികാ. **സരീസപാതി** യേ കേചി സരിത്വാ ഗച്ഛന്തി. **രിസ്സമാനോതി** പീളിയമാനോ രുപ്പമാനോ ഘട്ടിയമാനോ. **മീയമാനോതി** മരമാനോ. **അയം, ഭിക്ഖവേതി** ഭിക്ഖവേ, അയം മുദ്ദാദീഹി ജീവികകപ്പനം ആഗമ്മ സീതാദിപച്ചയോ ആബാധോ. **കാമാനം ആദീനവോതി** കാമേസു ഉപദ്ദവോ, ഉപസഗ്ഗോതി അത്ഥോ. **സന്ദിട്ഠികോതി** പച്ചക്ഖോ സാമം പസ്സിതബ്ബോ. **ദുക്ഖക്ഖന്ധോതി** ദുക്ഖരാസി. **കാമഹേതൂ**തിആദീസു പച്ചയട്ഠേന കാമാ അസ്സ ഹേതൂതി **കാമഹേതു**. മൂലട്ഠേന കാമാ നിദാനമസ്സാതി **കാമനിദാനോ**. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന പന "കാമനിദാന"ന്തി വുത്തോ. കാരണട്ഠേന കാമാ അധികരണം അസ്സാതി **കാമാധികരണോ**. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേനേവ പന "കാമാധികരണ"ന്തി വുത്തോ. **കാമാനമേവ ഹേതൂ**തി ഇദം നിയമവചനം കാമപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതിയേവാതി അത്ഥോ.

ഉട്ഠഹതോതി ആജീവസമുട്ഠാപകവീരിയേന ഉട്ഠഹന്തസ്സ. **ഘടതോതി** തം വീരിയം പുബ്ബേനാപരം ഘടേന്തസ്സ. **വായമതോതി** വായാമം പരക്കമം പയോഗം കരോന്തസ്സ. **നാഭിനിപ്ഫജ്ജന്തീ**തി ന നിപ്ഫജ്ജന്തി, ഹത്ഥം നാഭിരുഹന്തി. **സോചതീ**തി ചിത്തേ ഉപ്പന്നബലവസോകേന സോചതി. **കിലമതീ**തി കായേ ഉപ്പന്നദുക്ഖേന കിലമതി. **പരിദേവതീ**തി വാചായ പരിദേവതി. **ഉരത്താളി**ന്തി ഉരം താളേത്വാ. **കന്ദതീ**തി രോദതി. **സമ്മോഹം ആപജ്ജതീ**തി വിസഞ്ഞീ വിയ സമ്മൂള്ഹോ ഹോതി. **മോഘ**ന്തി തുച്ഛം. **അഫലോതി** നിപ്ഫലോ.

ആരക്ഖാധികരണന്തി ആരക്ഖകാരണാ. **കിന്തി മേ**തി കേന നു ഖോ മേ ഉപായേന. **യമ്പി മേ**തി യമ്പി മയ്ഹം കസികമ്മാദീനി കത്വാ ഉപ്പാദിതം ധനം അഹോസി. **തമ്പി നോ നത്ഥീ**തി തമ്പി അമ്ഹാകം ഇദാനി നത്ഥി.

പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, കാമഹേതൂതിആദിനാപി കാരണം ദസ്സേത്വാവ ആദീനവം ദീപേതി. തത്ഥ **കാമഹേതൂ**തി കാമപച്ചയാ **രാജാനോപി രാജൂഹി വിവദന്തീ**തി അത്ഥോ. **കാമനിദാന**ന്തി ഭാവനപുംസകം, കാമേ നിദാനം കത്വാ വിവദന്തീതി അത്ഥോ. **കാമാധികരണ**ന്തിപി ഭാവനപുംസകമേവ, കാമേ അധികരണം കത്വാ വിവദന്തീതി അത്ഥോ. **കാമാനമേവ ഹേതൂ**തി ഗാമനിഗമസേനാപതിപുരോഹിതട്ഠാനന്തരാദീനം കാമാനംയേവ ഹേതു വിവദന്തീതി അത്ഥോ. **ഉപക്കമന്തീ**തി പഹരന്തി.

അസിചമ്മന്തി അസിഞ്ചേവ ഖേടകഫലകാദീനി ച.

ധനുകലാപം സന്നയ്ഹിത്വാതി ധനും ഗഹേത്വാ സരകലാപം സന്നയ്ഹിത്വാ. **ഉഭതോബ്യൂള്ഹ**ന്തി ഉഭതോരാസിഭൂതം. **പക്ഖന്ദന്തീ**തി പവിസന്തി. **ഉസൂസൂ**തി കണ്ഡേസു. **വിജ്ജോതലന്തേസൂ**തി പരിവത്തമാനേസു. **തേ തത്ഥാ**തി തേ തസ്മിം സങ്ഗാമേ.

അദ്ദാവലേപനാ ഉപകാരിയോതി ചേത്ഥ മനുസ്സാ പാകാരപാദം അസ്സഖുരസണ്ഠാനേന ഇട്ഠകാഹി ചിനിത്വാ ഉപരി സുധായ ലിമ്പന്തി. ഏവം കതപാകാരപാദാ "ഉപകാരിയോ"തി വുച്ചന്തി. താ തിന്തേന കലലേന സിത്താ അദ്ദാവലേപനാ നാമ ഹോന്തി. **പക്ഖന്ദന്തീ**തി താസം ഹേട്ഠാ തിഖിണഅയസൂലരുക്ഖസൂലാദീഹി വിജ്ഝിയമാനാ പാകാരസ്സ പിച്ഛില്ലഭാവേന ആരോഹിതും അസക്കോന്താപി ഉപധാവന്തിയേവ. **ഛകണകായാതി** കുഥിതഗോമയേന. **അഭിവഗ്ഗേനാതി** സതദന്തേന. തം അട്ഠദന്താകാരേന കത്വാ "നഗരദ്വാരം ഭിന്ദിത്വാ പവിസിസ്സാമാ"തി ആഗതേ ഉപരിദ്വാരേ ഠിതാ തസ്സ ബന്ധനയോത്താനി ഛിന്ദിത്വാ തേന അഭിവഗ്ഗേന ഓമദ്ദന്തി.

സന്ധിമ്പി ഛിന്ദന്തീതി ഘരസന്ധിമ്പി. **നില്ലോപന്തി** ഗാമേ പഹരിത്വാ മഹാവിലോപം കരോന്തി. **ഏകാഗാരിക**ന്തി പണ്ണാസമത്താപി സട്ഠിമത്താപി പരിവാരേത്വാ ജീവഗ്ഗാഹം ഗഹേത്വാ ധനം ആഹരാപേന്തി. **പരിപന്ഥേപി തിട്ഠന്തീ**തി പന്ഥദൂഹനകമ്മം കരോന്തി. **അഡ്ഢദണ്ഡകേഹീ**തി മുഗ്ഗരേഹി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൬൮). സേസം വുത്തത്ഥമേവ.

ഛട്ഠം.

൧൩൭. സത്തമേ ഏതീതി **ഈതി,** ആഗന്തുകാനം അകുസലഭാഗിയാനം ബ്യസനഹേതൂനം ഏതം അധിവചനം. തസ്മാ കാമഗുണാപി ഏതേ അനേകബ്യസനാവഹട്ഠേന ദള്ഹസന്നിപാതട്ഠേന ച ഈതി. ഗണ്ഡോപി അസുചിം പഗ്ഘരതി, ഉദ്ധുമാതപരിപക്കപരിഭിന്നോ ഹോതി. തസ്മാ ഏതേ കിലേസാ അസുചിപഗ്ഘരണതോ ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗേഹി ഉദ്ധുമാതപരിപക്കപരിഭിന്നഭാവതോ ച **ഗണ്ഡോ**. ഉപദ്ദവതീതി **ഉപദ്ദവോ,** അനത്ഥം ജനേന്തോ അഭിഭവതി അജ്ഝോത്ഥരതീതി അത്ഥോ, രാഗഗണ്ഡാദീനമേതം അധിവചനം. തസ്മാ കാമഗുണാപേതേ അവിദിതനിബ്ബാനത്ഥാവഹഹേതുതായ സബ്ബുപദ്ദവവത്ഥുതായ ച ഉപദ്ദവോ. യസ്മാ പനേതേ കിലേസാതുരഭാവം ജനേന്താ സീലസങ്ഖാതമാരോഗ്യം ലോലുപ്പം വാ ഉപ്പാദേന്താ പാകതികമേവ ആരോഗ്യം വിലുമ്പന്തി, തസ്മാ ഇമിനാ ആരോഗ്യവിലുമ്പനട്ഠേന **രോഗോ**. അബ്ഭന്തരമനുപവിട്ഠട്ഠേന പന അന്തോതുദനട്ഠേന ദുന്നീഹരണീയട്ഠേന ച **സല്ലം**. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഭയാവഹനതോ **ഭയം. മേത**ന്തി ഏതം സേസമേത്ഥ പാകടമേവ. നിഗമനമ്പി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൫൧).

കാമരാഗരത്തായന്തി കാമരാഗേന രത്തോ അയം. **ഛന്ദരാഗവിനിബദ്ധോ**തി ഛന്ദരാഗേന സ്നേഹേന ബദ്ധോ. **ദിട്ഠധമ്മികാപി ഗബ്ഭാ**തി ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ വത്തമാനസളായതനഗബ്ഭാ. **സമ്പരായികാപി ഗബ്ഭാ**തി പരലോകേപി സളായതനഗബ്ഭാ. **ന പരിമുച്ചതീ**തി പരിമുച്ചിതും ന സക്കോതി. **ഓതിണ്ണോ സാതരൂപേനാ**തി മധുരസഭാവേന രാഗേന ഓതിണ്ണോ ഓഗാഹിതോ. **പലിപഥ**ന്തി കാമകലലമഗ്ഗം. **ദുഗ്ഗ**ന്തി ദുഗ്ഗമം.

സത്തമം.

൧൩൮. അട്ഠമേ **സീതം** ദുബ്ബിധം അബ്ഭന്തരധാതുക്ഖോഭപച്ചയഞ്ച ബാഹിരധാതുക്ഖോഭപച്ചയഞ്ച. തഥാ **ഉണ്ഹം**. തത്ഥ **ഡംസാ**തി പിങ്ഗലമക്ഖികാ. **സരീസപേ**തി യേ കേചി ദീഘജാതികാ സരിത്വാ ഗച്ഛന്തി. സേസം പാകടമേവ. നിഗമനമ്പി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

അട്ഠമം.

൧൩൯. നവമഗാഥാ പദത്ഥതോ പാകടാ ഏവ. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായയോജനാ - സാ ച ഖോ യുത്തിവസേന, ന അനുസ്സവവസേന. യഥാ അയം ഹത്ഥീ മനുസ്സകന്തേസു സീലേസു ദന്തത്താ അദന്തഭൂമിം നാഗച്ഛതീതി വാ, സരീരമഹന്തതായ വാ **നാഗോ**. ഏവം കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി അരിയകന്തേസു സീലേസു ദന്തത്താ അദന്തഭൂമിം നാഗമനേന, ആഗും അകരണേന, പുന ഇത്ഥത്തം അനാഗമനേന ച ഗുണസരീരമഹന്തതായ വാ നാഗോ ഭവേയ്യം. യഥാ ചേസ **യൂഥാനി വിവജ്ജയിത്വാ** ഏകചരിയസുഖേന **യഥാഭിരന്തം വിഹരേ അരഞ്ഞേ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ,** കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം ഗണം വിവജ്ജയിത്വാ ഏകത്താഭിരതിസുഖേന ഝാനസുഖേന യഥാഭിരന്തം അരഞ്ഞേ അത്തനോ യഥാ യഥാ സുഖം, തഥാ തഥാ യത്തകം വാ ഇച്ഛാമി, തത്തകം അരഞ്ഞേ നിവാസം ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ ഏകോ ചരേയ്യന്തി അത്ഥോ. യഥാ ചേസ

സുസണ്ഠിതക്ഖന്ധമഹന്തതായ **സഞ്ജാതക്ഖന്ധോ,** കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം അസേക്ഖസീലക്ഖന്ധമഹന്തതായ സഞ്ജാതക്ഖന്ധോ ഭവേയ്യം. യഥാ ചേസ പദുമസദിസഗത്തതായ വാ, പദുമകുലേ ഉപ്പന്നതായ വാ **പദുമീ,** കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം പദുമസദിസബോജ്ഝങ്ഗമഹന്തതായ വാ, അരിയജാതിപദുമേ ഉപ്പന്നതായ വാ പദുമീ ഭവേയ്യം. യഥാ ചേസ ഥാമബലജവാദീഹി **ഉളാരോ,** കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം പരിസുദ്ധകായസമാചാരതാദീഹി സീലസമാധിനിബ്ബേധികപഞ്ഞാദീഹി വാ ഉളാരോ ഭവേയ്യന്തി ഏവം ചിന്തേന്തോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി.

നവമം.

൧൮൦. ദസമേ **അട്ഠാനത**ന്തി അട്ഠാനം തം, അകാരണം തന്തി വുത്തം ഹോതി. അനുനാസികസ്സ ലോപോ കതോ ''അരിയസച്ചാന ദസ്സന''ന്തിആദീസു (ഖു॰ പാ॰ ൫.൧൧; സു॰ നി॰ ൨൭൦) വിയ. **സങ്ഗണികാരതസ്സാ**തി ഗണാഭിരതസ്സ. **യ**ന്തി കാരണവചനമേതം ''യം ഹിരീയതി ഹിരീയിതബ്ബേനാ''തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൩൦) വിയ. **ഫസ്സയേ**തി അധിഗച്ഛേ. **സാമയികം വിമുത്തി**ന്തി ലോകിയസമാപത്തിം. സാ ഹി അപ്പിതപ്പിതസമയേ ഏവ പച്ചനീകേഹി വിമുച്ചനതോ ''സാമയികാ വിമുത്തീ''തി വുച്ചതി. തം സാമയികം വിമുത്തിം. ''അട്ഠാനം തം, ന തം കാരണം വിജ്ജതി സങ്ഗണികാരതസ്സ, യേന കാരണേന ഫസ്സയേ ഇതി ഏതം ആദിച്ചബന്ധുസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ വചോ നിസമ്മ സങ്ഗണികാരതിം പഹായ യോനിസോ പടിപജ്ജന്തോ അധിഗതോമ്ഹീ''തി ആഹ. സേസം വുത്തനയമേവ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൮; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൩൦).

നിദ്ദേസേ **നേക്ഖമ്മസുഖ**ന്തി പബ്ബജ്ജാസുഖം. **പവിവേകസുഖ**ന്തി കായചിത്തഉപധിവിവേകേ സുഖം. **ഉപസമസുഖ**ന്തി കിലേസുപസമം ഫലസമാപത്തിസുഖം. **സമ്ബോധിസുഖ**ന്തി മഗ്ഗസുഖം. **നികാമലാഭീ**തി അത്തനോ രുചിവസേന യഥാകാമലാഭീ. **അകിച്ഛലാഭീ**തി അദുക്ഖലാഭീ. **അകസിരലാഭീ**തി വിപുലലാഭീ. **അസാമയിക**ന്തി ലോകുത്തരം. **അകുപ്പ**ന്തി കുപ്പവിരഹിതം അചലിതം ലോകുത്തരമഗ്ഗം.

ദസമം.

ദുതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. തതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൮൧. തതിയവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **ദിട്ഠീവിസൂകാനീ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതാനി. താനി ഹി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയാ വിസൂകട്ഠേന വിജ്ഝനട്ഠേന വിലോമട്ഠേന ച വിസൂകാനി. ഏവം ദിട്ഠിയാ വിസൂകാനീതി ദിട്ഠിവിസൂകാനി, ദിട്ഠിയോ ഏവ വാ വിസൂകാനി ദിട്ഠിവിസൂകാനി. **ഉപാതിവത്തോ**തി ദസ്സനമഗ്ഗേന അതിക്കന്തോ. **പത്തോ നിയാമ**ന്തി അവിനിപാതധമ്മതായ സമ്ബോധിപരായനതായ ച നിയതഭാവം അധിഗതോ, സമ്മത്തനിയാമസങ്ഖാതം വാ പഠമമഗ്ഗന്തി. ഏത്താവതാ പഠമമഗ്ഗകിച്ചനിപ്ഫത്തി ച തസ്സ പടിലാഭോ ച വുത്തോ. ഇദാനി **പടിലദ്ധമഗ്ഗോ**തി ഇമിനാ സേസമഗ്ഗപടിലാഭം ദസ്സേതി. **ഉപ്പന്നഞാണോമ്ഹീ**തി ഉപ്പന്നപച്ചേകബോധിഞാണോ അമ്ഹി. ഏതേന ഫലം ദസ്സേതി. **അനഞ്ഞനേയ്യോ**തി അഞ്ഞേഹി ''ഇദം സച്ചം ഇദം സച്ച''ന്തി നനേതബ്ബോ. ഏതേന സയമ്ഭുതം ദീപേതി. പത്തേ വാ പച്ചേകബോധിഞാണേ അഞ്ഞനേയ്യതായ അഭാവാ സയംവസിതം. സമഥവിപസ്സനായ വാ ദിട്ഠിവിസൂകാനി ഉപാതിവത്തോ, ആദിമഗ്ഗേന പത്തോ നിയാമം, സേസേഹി പടിലദ്ധമഗ്ഗോ, ഫലഞാണേന

ഉപ്പന്നഞാണോ, തം സബ്ബം അത്തനാവ അധിഗതോതി അനഞ്ഞനേയ്യോ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൮; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൧൧).

ന പരനേയ്യോതി ന അഞ്ഞേഹി നേതബ്ബോ. **ന പരപ്പത്തിയോ**തി പച്ചക്ഖധമ്മത്താ ന അഞ്ഞേഹി സദ്ദഹാപേതബ്ബോ. **ന പരപ്പച്ചയോ**തി ന അസ്സ പരോ പച്ചയോ, ന പരസ്സ സദ്ധായ വത്തതീതി ന പരപ്പച്ചയോ. **ന പരപടിബദ്ധഗൂ**തി ന അഞ്ഞേസം പടിബദ്ധഞാണഗമനോ.

പഠമം.

൧൪൨. ദുതിയേ **നില്ലോലുപോ**തി അലോലുപോ. യോ ഹി രസതണ്ഹാഭിഭൂതോ ഹോതി, സോ ഭുസം ലുപ്പതി പുനപ്പുനഞ്ച ലുപ്പതി, തേന "ലോലുപോ"തി വുച്ചതി. തസ്മാ ഏസ തം പടിക്ഖിപന്തോ ആഹ "നില്ലോലുപോ"തി. **നിക്കുഹോ**തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി യസ്സ തിവിധകുഹനവത്ഥു നത്ഥി, സോ "നിക്കുഹോ"തി വുച്ചതി, ഇമിസ്സാ പന ഗാഥായ മനുഞ്ഞഭോജനാദീസു വിമ്ഹയമനാപജ്ജനതോ നിക്കുഹോതി അയമധിപ്പായോ. **നിപ്പിപാസോ**തി ഏത്ഥ പാതുമിച്ഛാ പിപാസാ, തസ്സാ അഭാവേന നിപ്പിപാസോ, സാദുരസലോഭേന ഭോത്തുകമ്യതാവിരഹിതോതി അത്ഥോ. **നിമ്മക്ഖോ**തി ഏത്ഥ പരഗുണവിനാസനലക്ഖണോ മക്ഖോ, തസ്സ അഭാവേന നിമ്മക്ഖോ. അത്തനോ ഗഹട്ഠകാലേ സൂദസ്സ ഗുണമക്ഖനാഭാവം സന്ധായ ആഹ. **നിദ്ധന്തകസാവമോഹോ**തി ഏത്ഥ രാഗാദയോ തയോ കായദുച്ചരിതാദീനി ച തീണീതി ഛ ധമ്മാ യഥാസമ്ഭവം അപ്പസന്നട്ഠേന സകഭാവം വിജഹാപേത്വാ പരഭാവം ഗണ്ഹാപനട്ഠേന കസടട്ഠേന ച "കസാവാ"തി വേദിതബ്ബാ. യഥാഹ -

"തത്ഥ കതമേ തയോ കസാവാ? രാഗകസാവോ ദോസകസാവോ മോഹകസാവോ, ഇമേ തയോ കസാവാ. തത്ഥ കതമേ അപരേപി തയോ കസാവാ? കായകസാവോ വചീകസാവോ മനോകസാവോ"തി (വിഭ॰ ൯൨൪).

തേസു മോഹം ഠപേത്വാ പഞ്ചന്നം കസാവാനം തേസഞ്ച സബ്ബേസം മൂലഭൂതസ്സ മോഹസ്സ നിദ്ധന്തത്താ നിദ്ധന്തകസാവമോഹോ, തിണ്ണം ഏവ വാ കായവചീമനോകസാവാനം മോഹസ്സ ച നിദ്ധന്തത്താ നിദ്ധന്തകസാവമോഹോ. ഇതരേസു നില്ലോലുപതാദീഹി രാഗകസാവസ്സ, നിമ്മക്ഖതായ ദോസകസാവസ്സ നിദ്ധന്തഭാവോ സിദ്ധോ ഏവ. **നിരാസസോ**തി നിത്തണ്ഹോ. **സബ്ബലോകേ**തി സകലലോകേ, തീസു ഭവേസു ദ്വാദസസു വാ ആയതനേസു ഭവവിഭവതണ്ഹാവിരഹിതോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം . അഥ വാ തയോപി പാദേ വത്വാ **ഏകോ ചരേ**തി ഏകോ ചരിതും സക്കുണേയ്യാതി ഏവമ്പി ഏത്ഥ സമ്ബന്ധോ കാതബ്ബോ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൭).

ദുതിയം.

൧൪൩. തതിയേ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - ള്വായം ദസവത്ഥുകായ പാപദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതത്താ **പാപോ**. പരേസമ്പി അനത്ഥം ദസ്സേതീതി **അനത്ഥദസ്സീ**. കായദുച്ചരിതാദിമ്ഹി ച **വിസമേ നിവിട്ഠോ**. തം അത്ഥകാമോ കുലപുത്തോ **പാപം സഹായം പരിവജ്ജയേഥ, അനത്ഥദസ്സിം വിസമേ നിവിട്ഠം. സയം ന സേവേ**തി അത്തനോ വസേന തം ന സേവേയ്യ. യദി പന പരവസോ ഹോതി, കിം സക്കാ കാതുന്തി വുത്തം ഹോതി. **പസുത**ന്തി പസടം, ദിട്ഠിവസേന തത്ഥ തത്ഥ ലഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. **പമത്ത**ന്തി കാമഗുണേസു വോസ്സട്ഠചിത്തം, കുസലഭാവനാരഹിതം വാ. തം ഏവരൂപം ന സേവേ ന ഭജേ ന പയിരുപാസേ, അഞ്ഞദത്ഥു ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി.

നിദ്ദേസേ **സയം ന സേവേയ്യാ**തി സാമം ന ഉപസങ്കമേയ്യ. **സാമം ന സേവേയ്യാ**തി ചിത്തേനപി ന ഉപസങ്കമേയ്യ. **ന സേവേയ്യാ**തി ന ഭജേയ്യ. **ന നിസേവേയ്യാ**തി സമീപമ്പി ന ഗച്ഛേയ്യ. **ന സംസേവേയ്യാ**തി ദൂരേ ഭവേയ്യ. **ന പരിസംസേവേയ്യാ**തി പടിക്കമേയ്യ.

തതിയം.

൧൮൧. ചതുത്ഥേ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - **ബഹുസ്സുത**ന്തി ദുവിധോ ബഹുസ്സുതോ തീസു പിടകേസു അത്ഥതോ നിഖിലോ പരിയത്തിബഹുസ്സുതോ ച മഗ്ഗഫലവിജ്ജാഭിഞ്ഞാനം പടിവിദ്ധത്താ പടിവേധബഹുസ്സുതോ ച. ആഗതാഗമോ **ധമ്മധരോ**. ഉളാരേഹി പന കായവചീമനോകമ്മേഹി സമന്നാഗതോ **ഉളാരോ**. യുത്തപടിഭാനോ ച മുത്തപടിഭാനോ ച യുത്തമുത്തപടിഭാനോ ച **പടിഭാനവാ**. പരിയത്തിപരിപുച്ഛാധിഗമവസേന വാ തിധാ പടിഭാനവാ വേദിതബ്ബോ. യസ്സ ഹി പരിയത്തി പടിഭാതി, സോ പരിയത്തിപടിഭാനവാ. യസ്സ അത്ഥഞ്ച ഞായഞ്ച ലക്ഖണഞ്ച ഠാനാട്ഠാനഞ്ച പരിപുച്ഛന്തസ്സ പരിപുച്ഛാ പടിഭാതി, സോ പരിപുച്ഛാപടിഭാനവാ. യേന മഗ്ഗാദയോ പടിവിദ്ധാ ഹോന്തി, സോ അധിഗമപടിഭാനവാ. തം ഏവരൂപം **ബഹുസ്സുതം ധമ്മധരം ഭജേഥ, മിത്തം ഉളാരം പടിഭാനവന്തം**. തതോ തസ്സാനുഭാവേന അത്തത്ഥപരത്ഥഉഭയത്ഥഭേദതോ വാ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥഭേദതോ വാ അനേകപ്പകാരാനി **അഞ്ഞായ അത്ഥാനി,** തതോ "അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാന"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦; മഹാനി॰ ൧൭൪) കങ്ഖാട്ഠാനേസു **വിനേയ്യ കങ്ഖം** വിചികിച്ഛം വിനേത്വാ വിനാസേത്വാ ഏവം കതസബ്ബകിച്ചോ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൫൮).

ചതുത്ഥം.

൧൮൨. പഞ്ചമേ **ഖിഡ്ഡാ** ച **രതി** ച പുബ്ബേ വുത്താവ. **കാമസുഖ**ന്തി വത്ഥുകാമസുഖം. വത്ഥുകാമാപി ഹി സുഖസ്സ വിസയാദിഭാവേന സുഖന്തി വുച്ചന്തി. യഥാഹ - "അത്ഥി രൂപം സുഖം സുഖാനുപതിത"ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൬൦). ഏവമേതം ഖിഡ്ഡം രതിം കാമസുഖഞ്ച ഇമസ്മിം ഓകാസലോകേ **അനലങ്കരിത്വാ** അലന്തി അകത്വാ "ഏതം തപ്പക"ന്തി വാ "സാരഭൂത"ന്തി വാ ഏവം അഗ്ഗഹേത്വാ. **അനപേക്ഖമാനോ**തി തേന അനലങ്കരണേന അനപേക്ഖനസീലോ അപിഹാലുകോ നിത്തണ്ഹോ. **വിഭൂസട്ഠാനാവിരതോ സച്ചവാദീ** ഏകോ ചരേതി. തത്ഥ വിഭൂസാ ദുവിധാ അഗാരികവിഭൂസാ ച അനഗാരികവിഭൂസാ ച. തത്ഥ അഗാരികവിഭൂസാ സാകടവേഠനമാലാഗന്ധാദി, അനഗാരികവിഭൂസാ ച പത്തമണ്ഡനാദി. വിഭൂസാ ഏവ **വിഭൂസട്ഠാനം,** തസ്മാ വിഭൂസട്ഠാനാ തിവിധായപി വിരതിയാ **വിരതോ**. അവിതഥവചനതോ **സച്ചവാദീ**തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൫൯).

പഞ്ചമം.

൧൮൩. ഛട്ഠേ **ധനാനീ**തി മുത്താമണിവേളുരിയസങ്ഖസിലാപവാളരജതജാതരൂപാദീനി രതനാനി. **ധഞ്ഞാനീ**തി സാലിവീഹിയവഗോധുമകങ്കുവരകകുദ്രൂസകപ്പഭേദാനി സത്ത സേസാപരണ്ണാനി ച. **ബന്ധവാനീ**തി ഞാതിബന്ധു, ഗോത്തബന്ധു, മിത്തബന്ധു, സിപ്പബന്ധുവസേന ചതുബ്ബിധബന്ധവേ. **യഥോധികാനീ**തി സകസകഓധിവസേന ഠിതാനിയേവ. സേസം വുത്തനയമേവാതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൦).

ഛട്ഠം.

൧൮൪. സത്തമേ **സങ്ഗോ ഏസോ**തി അത്തനോ ഉപഭോഗം നിദ്ദിസതി. സോ ഹി സജ്ജന്തി തത്ഥ പാണിനോ കദ്ദമേ പവിട്ഠോ ഹത്ഥീ വിയാതി **സങ്ഗോ. പരിത്തമേത്ഥ**

സോഖ്യന്തി ഏത്ഥ പഞ്ചകാമഗുണൂപഭോഗകാലേ വിപരീതസഞ്ഞായ ഉപ്പാദേതബ്ബതോ കാമാവചരധമ്മപരിയാപന്നതോ വാ ലാമകട്ഠേന സോഖ്യം പരിത്തം, വിജ്ജുപ്പഭായ ഓഭാസിതനച്ചദസ്സനസുഖം വിയ ഇത്തരം, താവകാലികന്തി വുത്തം ഹോതി. **അപ്പസ്സാദോ ദുക്ഖമേത്ഥ ഭിയ്യോ**തി ഏത്ഥ ച യ്വായം "യം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇമേ പഞ്ച കാമഗുണേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖം സോമനസ്സം, അയം കാമാനം അസ്സാദോ"തി വുത്തോ, സോ യമിദം "കോ ച, ഭിക്ഖവേ, കാമാനം ആദീനവോ, ഇധ, ഭിക്ഖവേ, കുലപുത്തോ യേന സിപ്പട്ഠാനേന ജീവികം കപ്പേതി യദി മുദ്ദായ യദി ഗണനായാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൭) ഏവമാദിനാ നയേനേത്ഥ ദുക്ഖം വുത്തം, തം ഉപനിധായ അപ്പോദകബിന്ദുമത്തോ ഹോതി, അഥ ഖോ ദുക്ഖമേവ ഭിയ്യോ ബഹു, ചതൂസു സമുദ്ദേസു ഉദകസദിസോ ഹോതി. തേന വുത്തം - "അപ്പസ്സാദോ ദുക്ഖമേത്ഥ ഭിയ്യോ"തി. **ഗളോ ഏസോ**തി അസ്സാദം ദസ്സേത്വാ ആകഡ്ഢനവസേന ബളിസോ വിയ ഏസോ, യദിദം പഞ്ച കാമഗുണാ. **ഇതി ഞത്വാ മതിമാ**തി ഏവം ഞത്വാ ബുദ്ധിമാ പണ്ഡിതോ പുരിസോ സബ്ബമ്പേതം പഹായ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൧).

സത്തമം.

൫൮൮. അട്ഠമഗാഥായ ദുതിയപാദേ **ജാല**ന്തി സുത്തമയം വുച്ചതി. **അമ്ബൂ**തി ഉദകം, തത്ഥ ചരതീതി **അമ്ബുചാരീ,** മച്ഛസ്സേതം അധിവചനം. സലിലേ അമ്ബുചാരീ **സലിലമ്ബുചാരീ**. തസ്മിം നദീസലിലേ ജാലം ഭേത്വാ ഗതഅമ്ബുചാരീവാതി വുത്തം ഹോതി. തതിയപാദേ **ദഡ്ഢ**ന്തി ദഡ്ഢട്ഠാനം വുച്ചതി. യഥാ അഗ്ഗി ദഡ്ഢട്ഠാനം പുന ന നിവത്തതി, ന തത്ഥ ഭിയ്യോ ആഗച്ഛതി, ഏവം മഗ്ഗഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢം കാമഗുണട്ഠാനം അനിവത്തമാനോ, തത്ഥ ഭിയ്യോ അനാഗച്ഛന്തോതി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

സംയോജനാനീതി യസ്സ സംവിജ്ജന്തി, തം പുഗ്ഗലം വട്ടസ്മിം സംയോജേന്തി ബന്ധന്തീതി സംയോജനാനി. ഇമാനി പന സംയോജനാനി കിലേസപടിപാടിയാപി ആഹരിതും വട്ടതി മഗ്ഗപടിപാടിയാപി. കാമരാഗപടിഘസംയോജനാനി അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി, മാനസംയോജനം അരഹത്തമഗ്ഗേന, ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസാ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന, ഭവരാഗസംയോജനം അരഹത്തമഗ്ഗേന, ഇസ്സാമച്ഛരിയാനി സോതാപത്തിമഗ്ഗേന, അവിജ്ജാ അരഹത്തമഗ്ഗേന. മഗ്ഗപടിപാടിയാ ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസഇസ്സാമച്ഛരിയാ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി, കാമരാഗപടിഘാ അനാഗാമിമഗ്ഗേന, മാനഭവരാഗഅവിജ്ജാ അരഹത്തമഗ്ഗേനാതി. **ഭിന്ദിത്വാ**തി ഭേദം പാപേത്വാ. **പഭിന്ദിത്വാ**തി ഛിദ്ദം കത്വാ. **ദാലയിത്വാ**തി ഫാലേത്വാ. **പദാലയിത്വാ**തി ഹീരേത്വാ. **സമ്പദാലയിത്വാ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം.

അട്ഠമം.

൫൮൯. നവമേ **ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂ**തി ഹേട്ഠാഖിത്തചക്ഖു, സത്ത ഗീവട്ഠീനി പടിപാടിയാ ഠപേത്വാ പരിവജ്ജനപഹാതബ്ബദസ്സനത്ഥം യുഗമത്തം പേക്ഖമാനോതി വുത്തം ഹോതി. ന തു ഹനുകട്ഠിനാ ഹദയട്ഠിം സങ്ഘട്ടേന്തോ. ഏവഞ്ഹി ഓക്ഖിത്തചക്ഖുതാ ന സമണസാരുപ്പാ ഹോതി. **ന ച പാദലോലോ**തി ഏകസ്സ ദുതിയോ ദ്വിന്നം തതിയോതി ഏവം ഗണമജ്ഝം, പവിസിതുകാമതായ കണ്ഡൂയമാനപാദോ വിയ അഭവന്തോ, ദീഘചാരികഅനവട്ഠിതചാരികവിരതോ വാ. **ഗുത്തിന്ദ്രിയോ**തി ഛസു ഇന്ദ്രിയേസു ഇധ മനിന്ദ്രിയസ്സ വിസും വുത്തത്താ വുത്താവസേസവസേന ഗോപിതിന്ദ്രിയോ. **രക്ഖിതമാനസാനോ**തി മാനസംയേവ മാനസാനം, തം രക്ഖിതമസ്സാതി രക്ഖിതമാനസാനോ. യഥാ കിലേസേതി ന വിലുപ്പതി, ഏവം രക്ഖിതചിത്തോതി വുത്തം ഹോതി. **അനവസ്സുതോ**തി ഇമായ

പടിപത്തിയാ തേസു തേസു ആരമ്മണേസു കിലേസഅന്വാസ്സവവിരഹിതോ. **അപരിഡയ്ഹമാനോ**തി ഏവം അന്വാസ്സവവിരഹിതാ ഏവ കിലേസഗ്ഗീഹി അപരിഡയ്ഹമാനോ, ബഹിദ്ധാ വാ അനവസ്സുതോ, അജ്ഝത്തം അപരിഡയ്ഹമാനോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി (സും നിം അട്ഠം ൨.൩൩൯).

ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാതി കാരണവസേന "ചക്ഖൂ"തി ലദ്ധവോഹാരേന രൂപദസ്സനസമത്ഥേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം ദിസ്വാ. പോരാണാ പനാഹു -

"ചക്ഖു രൂപം ന പസ്സതി അചിത്തകത്താ, ചിത്തം ന പസ്സതി അചക്ഖുകത്താ, ദ്വാരാരമ്മണസങ്ഘട്ടനേ പന പസാദവത്ഥുകേന ചിത്തേന പസ്സതി. ഈദിസീ പനേസാ 'ധനുനാ വിജ്ഝതീ'തിആദീസു വിയ സസമ്ഭാരകഥാ നാമ ഹോതി, തസ്മാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം ദിസ്വാതി അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ"തി (വിസുദ്ധിം ൧.൧൫; ധം സം അട്ഠം ൧൩൫൨).

നിമിത്തഗ്ഗാഹീതി ഇത്ഥിപുരിസനിമിത്തം വാ സുഭനിമിത്താദികം വാ കിലേസവത്ഥുഭൂതം നിമിത്തം ഛന്ദരാഗവസേന ഗണ്ഹാതി, ദിട്ഠമത്തവസേന ന സണ്ഠാതി. **അനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹീ**തി കിലേസാനം അനുബ്യഞ്ജനതോ പാകടഭാവകരണതോ "അനുബ്യഞ്ജന"ന്തി ലദ്ധവോഹാരം ഹത്ഥപാദഹസിതലപിതവിലോകിതാദിഭേദം ആകാരം ഗണ്ഹാതി.

യത്വാധികരണമേനന്തിആദിമ്ഹി യംകാരണാ യസ്സ ചക്ഖുന്ദ്രിയാസംവരസ്സ ഹേതു. ഏതം പുഗ്ഗലം സതികവാടേന **ചക്ഖുന്ദ്രിയം അസംവുതം** അപിഹിതചക്ഖുദ്വാരം ഹുത്വാ **വിഹരന്തം** ഏതേ അഭിജ്ഝാദയോ **ധമ്മാ അന്വാസ്സവേയ്യും. തസ്സ സംവരായ ന പടിപജ്ജതീ**തി തസ്സ ചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സ സതികവാടേന പിദഹനത്ഥായ ന പടിപജ്ജതി. ഏവംഭൂതോയേവ ച **"ന രക്ഖതി ചക്ഖുന്ദ്രിയം. ന ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരം ആപജ്ജതീ"**തിപി വുച്ചതി.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോ വാ അസംവരോ വാ നത്ഥി. ന ഹി ചക്ഖുപസാദം നിസ്സായ സതി വാ മുട്ഠസ്സച്ചം വാ ഉപ്പജ്ജതി, അപി ച യദാ രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, തദാ ഭവങ്ഗേ ദ്വിക്ഖത്തും ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേ കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി, തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം തതോ വിപാകമനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം തതോ വിപാകാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സന്തീരണകിച്ചം തതോ കിരിയാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠപനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി, തദനന്തരം ജവനം ജവതി. തത്രാപി നേവ ഭവങ്ഗസമയേ, ന ആവജ്ജനാദീനം അഞ്ഞതരസമയേ സംവരോ വാ അസംവരോ വാ അത്ഥി, ജവനക്ഖണേ പന സചേ ദുസ്സീല്യം വാ മുട്ഠസ്സച്ചം വാ അഞ്ഞാണം വാ അക്ഖന്തി വാ കോസജ്ജം വാ ഉപ്പജ്ജതി, അസംവരോ ഹോതി. ഏവം ഹോന്തോ പന സോ ചക്ഖുന്ദ്രിയേ അസംവരോതി വുച്ചതി. കസ്മാ? യസ്മാ തസ്മിം സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപി. യഥാ കിം? യഥാ നഗരേ ചതൂസു ദ്വാരേസു അസംവുതേസു കിഞ്ചാപി അന്തോഘരദ്വാരകോട്ഠകഗബ്ഭാദയോ സുസംവുതാ, തഥാപി അന്തോനഗരേ സബ്ബം ഭണ്ഡം അരക്ഖിതം അഗോപിതമേവ ഹോതി. നഗരദ്വാരേന ഹി പവിസിത്വാ ചോരാ യദിച്ഛന്തി, തം ഹരേയ്യും. ഏവമേവ ജവനേ ദുസ്സീല്യാദീസു ഉപ്പന്നേസു തസ്മിം അസംവരേ സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപീതി.

ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ ന നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതീതിആദീസു **ന നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതീ**തി ഛന്ദരാഗവസേന വുത്തപ്പകാരം നിമിത്തം ന ഗണ്ഹാതി. ഏവം

സേസപദാനിപി വുത്തപടിക്ഖേപേന വേദിതബ്ബാനി. യഥാ ച ഹേട്ഠാ ‘‘ജവനേ ദുസ്സീല്യാദീസു ഉപ്പന്നേസു തസ്മിം അസംവരേ സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപീ’’തി വുത്തം, ഏവമിധ തസ്മിം സീലാദീസു ഉപ്പന്നേസു ദ്വാരമ്പി ഗുത്തം ഹോതി ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപി. യഥാ കിം? യഥാ നഗരദ്വാരേസു സംവുതേസു കിഞ്ചാപി അന്തോഘരാദയോ അസംവുതാ ഹോന്തി. തഥാപി അന്തോനഗരേ സബ്ബം ഭണ്ഡം സുരക്ഖിതം സുഗോപിതമേവ ഹോതി. നഗരദ്വാരേസു പിഹിതേസു ചോരാനം പവേസോ നത്ഥി. ഏവമേവ ജവനേ സീലാദീസു ഉപ്പന്നേസു ദ്വാരമ്പി ഗുത്തം ഹോതി ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനിപി. തസ്മാ ജവനക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനോപി ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോതി വുത്തോ (ധ° സ° അട്ഠ° ൧൩൭൫; വിസുദ്ധി° ൧.൧൭).

അവസ്സുതപരിയായഞ്ചാതി കിലേസേഹി തിന്തകാരണഞ്ച. **അനവസ്സുതപരിയായഞ്ചാ**തി കിലേസേഹി അതിന്തകാരണഞ്ച.

പിയരൂപേ രൂപേതി ഇട്ഠജാതികേ രൂപാരമ്മണേ. **അപ്പിയരൂപേ രൂപേ**തി അനിട്ഠസഭാവേ രൂപാരമ്മണേ. **ബ്യാപജ്ജതീ**തി ദോസവസേന പൂതിഭാവമാപജ്ജതി. **ഓതാര**ന്തി ഛിദ്ദം അന്തരം. **ആരമ്മണ**ന്തി പച്ചയം.

അധിഭംസൂതി മദ്ദംസു. **ന അധിഭോസീ**തി ന മദ്ദി. **ബഹലമത്തികാ**തി പുനപ്പുനം ദാനവസേന ഉദ്ധമായികാ ബഹലമത്തികാ. **അദ്ദാവലേപനാ**തി അസുക്ഖമത്തികദാനാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനം.

നവമം.

൧൨൦. ദസമേ **കാസായവത്ഥോ അഭിനിക്ഖമിത്വാ**തി ഇമസ്സ പാദസ്സ ഗേഹാ അഭിനിക്ഖമിത്വാ കാസായവത്ഥോ ഹുത്വാതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയേനേവ സക്കാ ജാനിതുന്തി ന വിത്ഥാരിതന്തി.

ദസമം.

തതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. ചതുത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ

൧൨൧. ചതുത്ഥവഗ്ഗസ്സ പഠമേ **രസേസൂ**തി അമ്ബിലമധുരതിത്തകകടുകലോണികഖാരികകസാവാദിഭേദേസു സായനീയേസു. **ഗേധം അകര**ന്തി ഗിദ്ധിം അകരോന്തോ, തണ്ഹം അനുപ്പാദേന്തോതി വുത്തം ഹോതി. **അലോലോ**തി ‘‘ഇദം സായിസ്സാമി, ഇദം സായിസ്സാമീ’’തി ഏവം രസവിസേസേസു അനാകുലോ. **അനഞ്ഞപോസീ**തി പോസേതബ്ബകസദ്ധിവിഹാരികാദിവിരഹിതോ, കായസന്ധാരണമത്തേന സന്തുട്ഠോതി വുത്തം ഹോതി. യഥാ വാ പുബ്ബേ ഉയ്യാനേ രസേസു ഗേധകരണലോലോ ഹുത്വാ അഞ്ഞപോസീ ആസിം, ഏവം അഹുത്വാ യായ തണ്ഹായ ലോലോ ഹുത്വാ രസേസു ഗേധം കരോതി, തം തണ്ഹം ഹിത്വാ ആയതിം തണ്ഹാമൂലകസ്സ അഞ്ഞസ്സ അത്തഭാവസ്സ അനിബ്ബത്തനേന അനഞ്ഞപോസീതി ദസ്സേതി. അഥ വാ അത്ഥഭഞ്ജനകട്ഠേന കിലേസാ ‘‘അഞ്ഞേ’’തി വുച്ചന്തി, തേസം അപോസനേന അനഞ്ഞപോസീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. **സപദാനചാരീ**തി അവോക്കമ്മചാരീ അനുപുബ്ബചാരീ, ഘരപടിപാടിം അഛഡ്ഡേത്വാ അഡ്ഢകുലഞ്ച ദലിദ്ദകുലഞ്ച നിരന്തരം പിണ്ഡായ പവിസമാനോതി അത്ഥോ. **കുലേ കുലേ അപ്പടിബദ്ധചിത്തോ**തി ഖത്തിയകുലാദീസു യത്ഥ കത്ഥചി കിലേസവസേന അലഗ്ഗചിത്തോ, ചന്ദൂപമോ നിച്ചനവകോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി (സു° നി° അട്ഠ° ൧.൩൭; അപ° അട്ഠ° ൧.൧.൧൫൧).

പഠമം.

൭൦൨. ദുതിയേ **ആവരണാനീ**തി നീവരണാനേവ, താനി അത്ഥതോ ഉരഗസുത്തേ (സു॰ നി॰ ൭ ആദയോ) വുത്താനി. താനി പന യസ്മാ അബ്ഭാദയോ വിയ ചന്ദം സൂരിയം വാ ചേതോ ആവരന്തി, തസ്മാ "ആവരണാനി ചേതസോ"തി വുത്താനി. താനി ഉപചാരേന വാ അപ്പനായ വാ **പഹായ. ഉപക്കിലേസേ**തി ഉപഗമ്മ ചിത്തം വിബാധേന്തേ അകുസലേ ധമ്മേ, **വത്ഥോപമാദീസു** (മ॰ നി॰ ൧.൭൦ ആദയോ) വുത്തേ അഭിജ്ഝാദയോ വാ. **ബ്യപനുജ്ജാ**തി പനുദിത്വാ വിനാസേത്വാ, വിപസ്സനാമഗ്ഗേന പജഹിത്വാതി അത്ഥോ . **സബ്ബേ**തി അനവസേസേ. ഏവം സമഥവിപസ്സനാസമ്പന്നോ പഠമമഗ്ഗേന ദിട്ഠിനിസ്സയസ്സ പഹീനത്താ **അനിസ്സിതോ**. സേസമഗ്ഗേഹി ഛേത്വാ തേധാതുകഗതം **സിനേഹദോസം,** തണ്ഹാരാഗന്തി വുത്തം ഹോതി. സിനേഹോ ഏവ ഹി ഗുണപടിപക്ഖതോ സിനേഹദോസോതി വുത്തോ. സേസം വുത്തനയമേവ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൬).

ദുതിയം.

൭൦൩. തതിയേ **വിപിട്ഠികത്വാനാ**തി പിട്ഠിതോ കത്വാ, ഛഡ്ഡേത്വാ ജഹിത്വാതി അത്ഥോ. **സുഖം ദുഖഞ്ചാ**തി കായികം സാതാസാതം. **സോമനസ്സദോമനസ്സ**ന്തി ചേതസികം സാതാസാതം. **ഉപേക്ഖ**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനുപേക്ഖം. **സമഥ**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനസമഥമേവ. **വിസുദ്ധ**ന്തി പഞ്ചനീവരണവിതക്കവിചാരപീതിസുഖസങ്ഖാതേഹി നവഹി പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുത്തത്താ അതിസുദ്ധം, നിദ്ധന്തസുവണ്ണമിവ വിഗതൂപക്കിലേസന്തി അത്ഥോ.

അയം പന യോജനാ - വിപിട്ഠികത്വാന സുഖം ദുക്ഖഞ്ച പുബ്ബേവ, പഠമജ്ഝാനൂപചാരഭൂമിയംയേവ ദുക്ഖം, തതിയജ്ഝാനൂപചാരഭൂമിയഞ്ച സുഖന്തി അധിപ്പായോ. പുന ആദിതോ വുത്തം **ച**-കാരം പരതോ നേത്വാ "സോമനസ്സം ദോമനസ്സഞ്ച വിപിട്ഠികത്വാന പുബ്ബേവാ"തി അധികാരോ. തേന സോമനസ്സം ചതുത്ഥജ്ഝാനൂപചാരേ, ദോമനസ്സഞ്ച ദുതിയജ്ഝാനൂപചാരേയേവാതി ദീപേതി. ഏതാനി ഹി ഏതേസം പരിയായതോ പഹാനട്ഠാനാനി. നിപ്പരിയായതോ പന ദുക്ഖസ്സ പഠമജ്ഝാനം, ദോമനസ്സസ്സ ദുതിയജ്ഝാനം, സുഖസ്സ തതിയജ്ഝാനം, സോമനസ്സസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനം പഹാനട്ഠാനം. യഥാഹ - "പഠമജ്ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി ഏത്ഥുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൫൧൦). തം സബ്ബം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ഗഹേതബ്ബം. പരതോ **പുബ്ബേവാ**തി തീസു പഠമജ്ഝാനദീസു ദുക്ഖദോമനസ്സസുഖാനി വിപിട്ഠികത്വാ ഏത്ഥേവ ച ചതുത്ഥജ്ഝാനേ സോമനസ്സം വിപിട്ഠികത്വാ ഇമായ പടിപദായ **ലദ്ധാനുപേക്ഖം സമഥം വിസുദ്ധം ഏകോ ചരേ** ഇതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൭; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൭൦൩).

തതിയം.

൭൦൪. ചതുത്ഥേ ആരദ്ധം വീരിയം അസ്സാതി **ആരദ്ധവീരിയോ**. ഏതേന അത്തനോ വീരിയാരമ്ഭം ആദിവീരിയം ദസ്സേതി. പരമത്ഥോ വുച്ചതി നിബ്ബാനം, തസ്സ പത്തിയാ **പരമത്ഥപത്തിയാ**. ഏതേന വീരിയാരമ്ഭേന പത്തബ്ബഫലം ദസ്സേതി. **അലീനചിത്തോ**തി ഏതേന വീരിയുപത്ഥമ്ഭാനം ചിത്തചേതസികാനം അലീനതം ദസ്സേതി. **അകുസീതവുത്തീ**തി ഏതേന ഠാനാസനചങ്കമാദീസു കായസ്സ അനവസീദനം. **ദള്ഹനിക്കമോ**തി ഏതേന "കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ചാ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൪; സം॰ നി॰ ൨.൨൩൭; അ॰ നി॰ ൨.൫; മഹാനി॰ ൧൯൬) ഏവം പവത്തം പദഹനവീരിയം ദസ്സേതി. യം തം അനുപുബ്ബസിക്ഖാദീസു പദഹന്തോ "കായേന ചേവ പരമത്ഥസച്ചം സച്ഛികരോതി, പഞ്ഞായ ച നം അതിവിജ്ഝ പസ്സതീ"തി വുച്ചതി. അഥ വാ ഏതേന

മഗ്ഗസമ്പയുത്തവീരിയം ദസ്സേതി. തഞ്ഹി ദള്ഹഞ്ച ഭാവനാപാരിപൂരിഗതത്താ, നിക്കമോ ച സബ്ബസോ പടിപക്ഖാ നിക്ഖന്തത്താ, തസ്മാ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോപി ദള്ഹോ നിക്കമോ അസ്സാതി "ദള്ഹനിക്കമോ"തി വുച്ചതി. **ഥാമബലൂപപന്നോ**തി മഗ്ഗക്ഖണേ കായഥാമേന ഞാണബലേന ച ഉപപന്നോ. അഥ വാ ഥാമഭൂതേന ബലേന ഉപപന്നോതി **ഥാമബലൂപപന്നോ,** ഥിരഞാണബലൂപപന്നോതി വുത്തം ഹോതി. ഏതേന തസ്സ വീരിയസ്സ വിപസ്സനാഞാണസമ്പയോഗം ദീപേന്തോ യോനിസോ പദഹനഭാവം സാധേതി. പുബ്ബഭാഗമജ്ഝിമഉക്കട്ഠവീരിയവസേന വാ തയോപി പാദാ യോജേതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവാതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൮).

ചതുത്ഥം.

൭൫. പഞ്ചമേ **പടിസല്ലാന**ന്തി തേഹി തേഹി സത്തസങ്ഖാരേഹി പടിനിവത്തിത്വാ സല്ലീനം, ഏകത്തസേവിതാ ഏകീഭാവോ കായവിവേകോതി അത്ഥോ. **ഝാന**ന്തി പച്ചനീകഝാപനതോ ആരമ്മണലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനതോ ച ചിത്തവിവേകോ വുച്ചതി. തത്ഥ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നീവരണാദിപച്ചനീകഝാപനതോ കസിണാദിആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനതോ ച "ഝാന"ന്തി വുച്ചതി. വിപസ്സനാമഗ്ഗഫലാനി സത്തസഞ്ഞാദിപച്ചനീകഝാപനതോ ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനതോ ച "ഝാന"ന്തി വുച്ചതി. ഇധ പന ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനമേവ അധിപ്പേതം . ഏവമേതം പടിസല്ലാനഞ്ച ഝാനഞ്ച **അരിഞ്ചമാനോ**തി അജഹമാനോ അനിസ്സജ്ജമാനോ. **ധമ്മേസൂ**തി വിപസ്സനുപഗേസു പഞ്ചക്ഖന്ധാദിധമ്മേസു. **നിച്ച**ന്തി സതതം സമിതം അബ്ബോകിണ്ണം. **അനുധമ്മചാരീ**തി തേ ധമ്മേ ആരബ്ഭ പവത്തമാനേന അനുഗതം വിപസ്സനാധമ്മം ചരമാനോ. അഥ വാ **ധമ്മേസൂതി** ഏത്ഥ **ധമ്മാ**തി നവ ലോകുത്തരധമ്മാ, തേസം ധമ്മാനം അനുലോമോ ധമ്മോതി അനുധമ്മോ, വിപസ്സനായേതം അധിവചനം. തത്ഥ "ധമ്മാനം നിച്ചം അനുധമ്മചാരീ"തി വത്തബ്ബേ ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം വിഭത്തിബ്യത്തയേന "ധമ്മേസൂ"തി വുത്തം സിയാ. **ആദീനവം സമ്മസിതാ ഭവേസൂ**തി തായ അനുധമ്മചാരിതാസങ്ഖാതായ വിപസ്സനായ അനിച്ചാകാരാദിദോസം തീസു ഭവേസു സമനുപസ്സന്തോ ഏവം ഇമായ കായവിവേകചിത്തവിവേകം അരിഞ്ചമാനോ സിഖാപ്പത്തവിപസ്സനാസങ്ഖാതായ പടിപദായ അധിഗതോതി വത്തബ്ബോ **ഏകോ ചരേ**തി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൯; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൨൭).

പഞ്ചമം.

൭൬. ഛട്ഠേ **തണ്ഹക്ഖയ**ന്തി നിബ്ബാനം, ഏവം ദിട്ഠാദീനവായ തണ്ഹായ ഏവ അപ്പവത്തിം. **അപ്പമത്തോ**തി സാതച്ചകാരീ. **അനേളമൂഗോ**തി അലാലാമുഖോ. അഥ വാ അനേളോ ച അമൂഗോ ച, പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോതി വുത്തം ഹോതി. ഹിതസുഖസമ്പാപകം സുതമസ്സ അത്ഥീതി **സുതവാ,** ആഗമസമ്പന്നോതി വുത്തം ഹോതി. **സതീമാ**തി ചിരകതാദീനം അനുസ്സരിതാ. **സങ്ഖാതധമ്മോ**തി ധമ്മൂപപരിക്ഖായ പരിഞ്ഞാതധമ്മോ. **നിയതോ**തി അരിയമഗ്ഗേന നിയാമം പത്തോ. **പധാനവാ**തി സമ്മപ്പധാനവീരിയസമ്പന്നോ. ഉപ്പടിപാടിയാ ഏസ പാഠോ യോജേതബ്ബോ. ഏവമേതേഹി അപ്പമാദാദീഹി സമന്നാഗതോ നിയാമസമ്പാപകേന പധാനേന പധാനവാ, തേന പധാനേന പത്തനിയാമത്താ നിയതോ, തതോ അരഹത്തപ്പത്തിയാ സങ്ഖാതധമ്മോ. അരഹാ ഹി പുന സങ്ഖാതബ്ബാഭാവതോ "സങ്ഖാതധമ്മോ"തി വുച്ചതി. യഥാഹ - "യേ ച സങ്ഖാതധമ്മാസേ, യേ ച സേക്ഖാ പുഥൂ ഇധാ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൩൧; സു॰ നി॰ ൧൦൩൮; ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാ ൬൩, അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൭; നേത്തി॰ ൧൪; പേടകോ॰ ൪൫). സേസം വുത്തനയമേവാതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൦).

ഛട്ഠം.

൧൩൭. സത്തമേ **സീഹോ**തി ചത്താരോ സീഹാ - തിണസീഹോ, പണ്ഡുസീഹോ, കാളസീഹോ, കേസരസീഹോതി. തേസം കേസരസീഹോ അഗ്ഗമക്ഖായതി, ഏസോ ഇധ അധിപ്പേതോ. **വാതോ** പുരത്ഥിമാദിവസേന അനേകവിധോ. **പദുമം** രത്തസേതാദിവസേന. തേസു യോ കോചി വാതോ യം കിഞ്ചി പദുമം വട്ടതിയേവ. തത്ഥ യസ്മാ സന്താസോ അത്തസിനേഹേന ഹോതി, അത്തസിനേഹോ ച തണ്ഹാലേപോ, സോപി ദിട്ഠിസമ്പയുത്തേന വാ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേന വാ ലോഭേന ഹോതി, സോപി ച തണ്ഹായേവ. സജ്ജനം പന തത്ഥ ഉപപരിക്ഖാവിരഹിതസ്സ മോഹേന ഹോതി, മോഹോ ച അവിജ്ജാ. തത്ഥ സമഥേന തണ്ഹായ പഹാനം ഹോതി, വിപസ്സനായ അവിജ്ജായ. തസ്മാ സമഥേന അത്തസിനേഹം പഹായ **സീഹോ വിയ സദ്ദേസു** അനിച്ചദുക്ഖാദീസു**അസന്തസന്തോ,** വിപസ്സനായ മോഹം പഹായ **വാതോവ ജാലമ്ഹി** ഖന്ധായതനാദീസു **അസജ്ജമാനോ,** സമഥേനേവ ലോഭം, ലോഭസമ്പയുത്തം ഏവ ദിട്ഠിഞ്ച പഹായ, **പദുമംവ തോയേന** സബ്ബഭവഭോഗലോഭേന **അലിപ്പമാനോ**.

ഏത്ഥ ച സമഥസ്സ സീലം പദട്ഠാനം, സമഥോ സമാധി, വിപസ്സനാ പഞ്ഞാതി ഏവം തേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു സിദ്ധേസു തയോപി ഖന്ധാ സിദ്ധാ ഹോന്തി. തത്ഥ സീലക്ഖന്ധേന സുരതോ ഹോതി, സോ സീഹോവ സദ്ദേസു ആഘാതവത്ഥൂസു അകുജ്ഝിതുകാമതായ ന സന്തസതി, പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന പടിവിദ്ധസഭാവോ വാതോവ ജാലമ്ഹി ഖന്ധാദിധമ്മഭേദേ ന സജ്ജതി, സമാധിക്ഖന്ധേന വീതരാഗോ പദുമംവ തോയേന രാഗേന ന ലിപ്പതി. ഏവം സമഥവിപസ്സനാഹി സീലസമാധിപഞ്ഞാക്ഖന്ധേഹി ച യഥാസമ്ഭവം അവിജ്ജാതണ്ഹാനം, തിണ്ണഞ്ച അകുസലമൂലാനം പഹാനവസേന അസന്തസന്തോ അസജ്ജമാനോ അലിപ്പമാനോ ച വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൧; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൨൭).

സത്തമം.

൧൩൮. അട്ഠമേ സഹനാ ച ഹനനാ ച സീഘജവത്താ ച **സീഹോ**. കേസരസീഹോവ ഇധ അധിപ്പേതോ. ദാഠാ ബലമസ്സ അത്ഥീതി **ദാഠബലീ. പസയ്ഹ അഭിഭുയ്യ**ാതി ഉഭയം **ചാരീ**സദ്ദേന സഹ യോജേതബ്ബം **പസയ്ഹചാരീ അഭിഭുയ്യചാരീ**തി. തത്ഥ പസയ്ഹ നിഗ്ഗയ്ഹ പവാഹേത്വാ ചരണേന പസയ്ഹചാരീ . അഭിഭവിത്വാ സന്താസേത്വാ വസീകത്വാ ചരണേന അഭിഭുയ്യചാരീ. സ്വായം കായബലേന പസയ്ഹചാരീ, തേജസാ അഭിഭുയ്യചാരീ. തത്ഥ സചേ കോചി വദേയ്യ ''കിം പസയ്ഹ അഭിഭുയ്യചാരീ''തി. തതോ **മിഗാന**ന്തി സാമിവചനം ഉപയോഗത്ഥേ കത്വാ ''മിഗേ പസയ്ഹ അഭിഭുയ്യചാരീ''തി പടിവത്തബ്ബം. **പന്താനീ**തി ദൂരാനി. **സേനാസനാനീ**തി വസനട്ഠാനാനി. സേസം പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ സക്കാ ജാനിതുന്തി ന വിത്ഥാരിതം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൨).

അട്ഠമം.

൧൩൯. നവമേ ''സബ്ബേ സത്താ സുഖിതാ ഭവന്തൂ''തിആദിനാ നയേന ഹിതസുഖൂപനയനകാമതാ **മേത്താ**. ''അഹോ വത ഇമമ്ഹാ ദുക്ഖാ വിമുച്ചേയ്യു''ന്തിആദിനാ നയേന അഹിതദുക്ഖാപനയനകാമതാ **കരുണാ**. ''മോദന്തി വത ഭോന്തോ സത്താ, മോദന്തി സാധു സുട്ഠൂ''തിആദിനാ നയേന ഹിതസുഖാവിപ്പയോഗകാമതാ **മുദിതാ**. ''പഞ്ഞായിസ്സന്തി സകേന കമ്മേനാ''തി സുഖദുക്ഖേസു അജ്ഝുപേക്ഖനതാ **ഉപേക്ഖാ**. ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം പന ഉപ്പടിപാടിയാ മേത്തം വത്വാ ഉപേക്ഖാ വുത്താ, മുദിതാ ച പച്ഛാ. **വിമുത്തി**ന്തി ചതസ്സോപി ഹി വിമുത്തീ. ഏതാ അത്തനോ പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുത്തത്താ

വിമുത്തിയോ. തേന വുത്തം - “മേത്തം ഉപേക്ഖം കരുണം വിമുത്തിം, ആസേവമാനോ മുദിതഞ്ച കാലേ”തി.

തത്ഥ **ആസേവമാനോ**തി തിസ്സോ തികചതുക്കജ്ഝാനവസേന ഭാവയമാനോ, ഉപേക്ഖം ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേന ഭാവയമാനോ. **കാലേ**തി മേത്തം ആസേവിത്വാ തതോ വുട്ഠായ കരുണം, തതോ വുട്ഠായ മുദിതം, തതോ ഇതരതോ വാ നിപ്പീതികജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ ഉപേക്ഖം ആസേവമാനോവ “കാലേ ആസേവമാനോ”തി വുച്ചതി, ആസേവിതും ഫാസുകാലേ വാ. **സബ്ബേന ലോകേന അവിരുജ്ഝമാനോ**തി ദസസു ദിസാസു സബ്ബേന സത്തലോകേന അവിരുജ്ഝമാനോ. മേത്താദീനഞ്ഹി ഭാവിതത്താ സത്താ അപ്പടിക്കൂലാ ഹോന്തി, സത്തേസുപി വിരോധഭൂതോ പടിഘോ വൂപസമ്മതി. തേന വുത്തം - “സബ്ബേന ലോകേന അവിരുജ്ഝമാനോ”തി. സേസം വുത്തസദിസമേവാതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൩).

നവമം.

൧൩൦. ദസമേ **സംയോജനാനീ**തി ദസ സംയോജനാനി, താനി ച തേന തേന മഗ്ഗേന **സന്ദാലയിത്വാന. അസന്തസം ജീവിതസങ്ഖയമ്ഹീ**തി ജീവിതസങ്ഖയോ വുച്ചതി ചുതിചിത്തസ്സ പരിഭേദോ, തസ്മിഞ്ച ജീവിതസങ്ഖയേ ജീവിതനികന്തിയാ പഹീനത്താ അസന്തസന്തി. ഏത്താവതാ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനധാതും അത്തനോ ദസ്സേത്വാ ഗാഥാപരിയോസാനേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായീതി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൪).

ദസമം.

൧൩൧. ഏകാദസമേ **ഭജന്തീ**തി സരീരേന അല്ലീയിത്വാ പയിരുപാസന്തി. **സേവന്തീ**തി അഞ്ജലികമ്മാദീഹി കിംകാരപടിസ്സാവിതായ ച പരിചരന്തി. കാരണം അത്ഥോ ഏതേസന്തി **കാരണത്ഥാ,** ഭജനായ സേവനായ ച നാഞ്ഞം കാരണമത്ഥി, അത്ഥോ ഏവ തേസം കാരണം, അത്ഥഹേതു സേവന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **നിക്കാരണാ ദുല്ലഭാ അജ്ജ മിത്താ**തി “ഇതോ കിഞ്ചി ലച്ഛാമാ”തി ഏവം അത്തപടിലാഭകാരണേന നിക്കാരണാ, കേവലം -

> “ഉപകാരോ ച യോ മിത്തോ, സുഖേ ദുക്ഖേ ച യോ സഖാ;
> അത്ഥക്ഖായീ ച യോ മിത്തോ, യോ ച മിത്താനുകമ്പകോ”തി. (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൫; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൩൧; ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫) -

ഏവം വുത്തേന അരിയേന മിത്തഭാവേന സമന്നാഗതാ ദുല്ലഭാ അജ്ജ മിത്താ. അത്തനി ഠിതാ ഏതേസം പഞ്ഞാ, അത്താനംയേവ ഓലോകേന്തി, ന അഞ്ഞന്തി **അത്തട്ഠപഞ്ഞാ**. “ദിട്ഠത്ഥപഞ്ഞാ”തി അയമ്പി കിര പോരാണപാഠോ . സമ്പതി ദിട്ഠേയേവ അത്ഥേ ഏതേസം പഞ്ഞാ, ആയതിം ന പേക്ഖന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **അസുചീ**തി അസുചിനാ അനരിയേന കായവചീമനോകമ്മേന സമന്നാഗതാതി. സേസം പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. യം അന്തരന്തരാ അതിവിത്ഥാരഭയേന ന വുത്തം, തം സബ്ബം പാഠാനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൫; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൩൧). ഏകാദസമം.

ചതുത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥായ

ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാ

യോ സോ സുഗതപുത്താനം, അധിപതിഭൂതേന ഹിതരതിനാ;
ഥേരേന ഥിരഗുണവതാ, സുവിഭത്തോ **മഹാനിദ്ദേസോ**.

തസ്സത്ഥവണ്ണനാ യാ, പുബ്ബട്ഠകഥാനയം തഥാ;
യുത്തിം നിസ്സായ മയാരദ്ധാ, നിട്ഠാനമുപഗതാ ഏസാ.

യം പുരം പുരുത്തമം, **അനുരാധപുരവ്ഹയം**;
യോ തസ്സ ദക്ഖിണേ ഭാഗേ, മഹാവിഹാരോ പതിട്ഠിതോ.

യോ തസ്സ തിലകോ ഭൂതോ, മഹാഥൂപോ സിലുച്ചയോ;
യം തസ്സ പച്ഛിമേ ഭാഗേ, ലേഖോ കഥികസഞ്ഞിതോ.

കിത്തിസേനോതി നാമേന, സജീവോ രാജസമ്മതോ;
സുചിചാരിത്തസമ്പന്നോ, ലേഖോ കുസലകമ്മികോ.

സീതച്ഛായതരുപേതം, സലിലാസയസമ്പദം;
ചാരുപാകാരസഞ്ചിതം, പരിവേണമകാരയി.

ഉപസേനോ മഹാഥേരോ, മഹാപരിവേണവാസിയോ;
തസ്സാദാസി പരിവേണം, ലേഖോ കുസലകമ്മികോ.

വസന്തേനേത്ഥ ഥേരേന, ഥിരസീലേന താദിനാ;
ഉപസേനവ്ഹയേന സാ, കതാ സദ്ധമ്മജോതികാ.

രഞ്ഞോ സിരിനിവാസസ്സ, സിരിസങ്ഘസ്സ ബോധിനോ;
ഛബ്ബീസതിമ്ഹി വസ്സമ്ഹി, നിട്ഠിതാ **നിദ്ദേസവണ്ണനാ**.

സമയം അനുലോമേന്തീ, ഥേരാനം ഥേരവംസദീപാനം;
നിട്ഠം ഗതാ യഥായം, അട്ഠകഥാ ലോകഹിതജനനീ.

സദ്ധമ്മം അനുലോമേന്താ, അത്തഹിതം പരഹിതഞ്ച സാധേന്താ;
നിട്ഠം ഗച്ഛന്തു തഥാ, മനോരഥാ സബ്ബസത്താനം.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ, അട്ഠകഥായേത്ഥ ഗണിതകുസലേഹി;
ഗണിതാ തു ഭാണവാരാ, ഞേയ്യാതിരേകചത്താരിസാ.

ആനുട്ഠുഭേന അസ്സാ, ഛന്ദോ ബദ്ധേന ഗണിയമാനാ തു;
അതിരേകദസസഹസ്സ-സങ്ഖാ ഗാഥാതി വിഞ്ഞേയ്യാ.

സാസനചിരട്ഠിതത്ഥം, ലോകഹിതത്ഥഞ്ച സാദരേന മയാ;
പുഞ്ഞം ഇമം രചയതാ, യം പത്തമനപ്പകം വിപുലം.

പുഞ്ഞേന തേന ലോകോ, സദ്ധമ്മരസായനം ദസബലസ്സ;
ഉപഭുഞ്ജിത്വാ വിമലം, പപ്പോതു സുഖം സുഖേനേവാതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികാ നാമ

ചൂളനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.